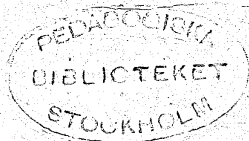


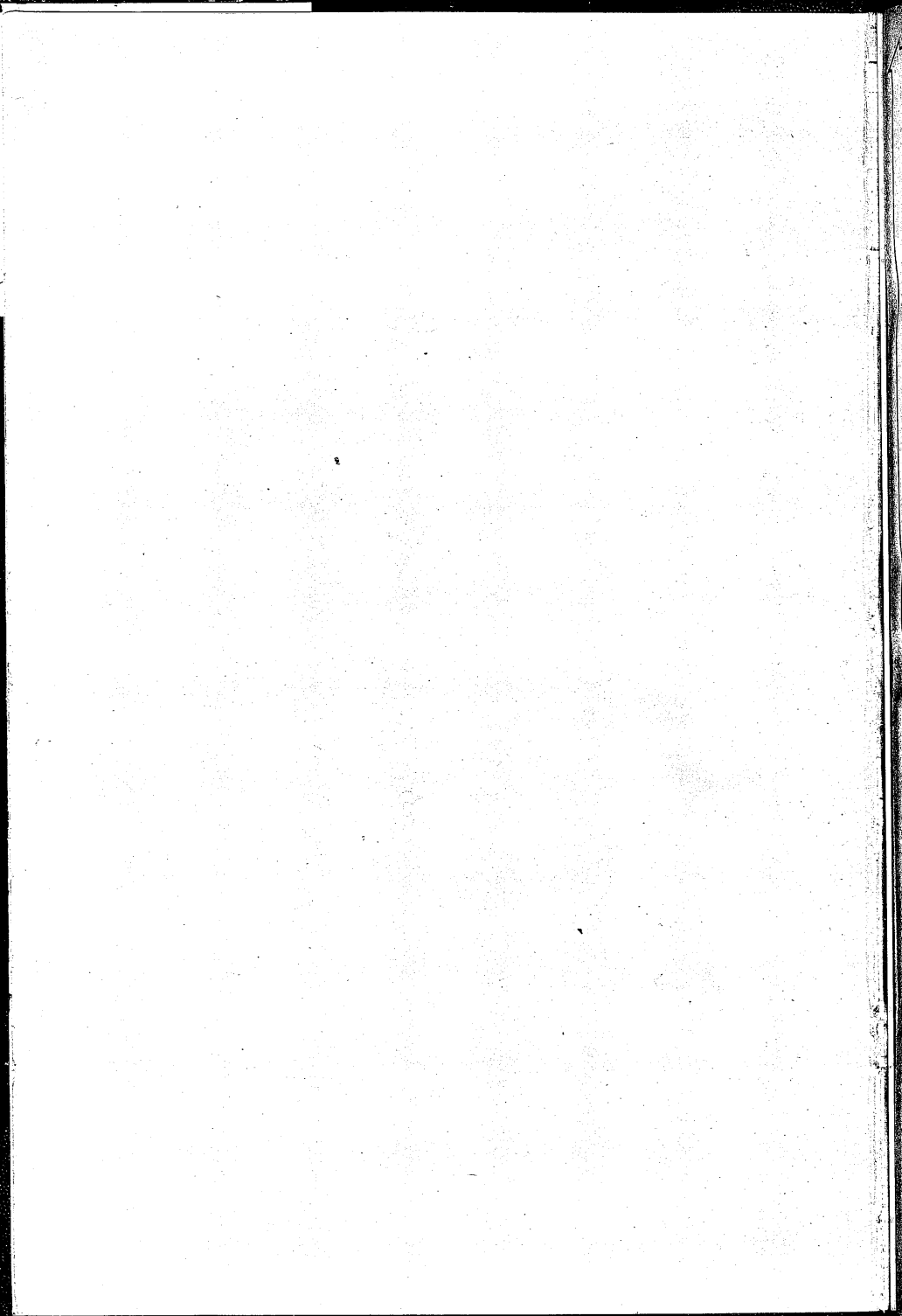
Pedagogiska Biblioteket
STOCKHOLM

Tidskr.

P



PEDAGOGISKA
BIBLIOTEKET
STOCKHOLM



Årspris (för 6 häften) 3: 75. — Lösa häften à 75 öre.

VERDANDI

TIDSKRIFT

FÖR

UNGDOMENS MÅLSMÄN OCH VÄNNER

I

HEM OCH SKOLA

FEMTE ÅRGÅNGEN

1887

Första häftet (2:a uppl.)

Häftets innehåll:

Rättstavningsfrågan i dess senaste skede. En överblick, af <i>E. H. Lind</i> . . . sid.	1
Hedniska skolor. Af <i>C. J. Frank</i>	17
Hemlöshet. Af <i>Ellen Key</i>	21
Tillägg till uppsatsen »Hemlöshet». Af <i>L. H.</i>	28
En lektorsafhandling. Af <i>K. H. Sahlberg</i>	32
Redogörelse för en kurs i hushållslära. Af <i>Sofi Almquist</i>	34
Literaturanvisning (Allmän geologi och paleontologi). Af <i>A. G. N.</i>	44
Tidskrifter	48



STOCKHOLM 1887

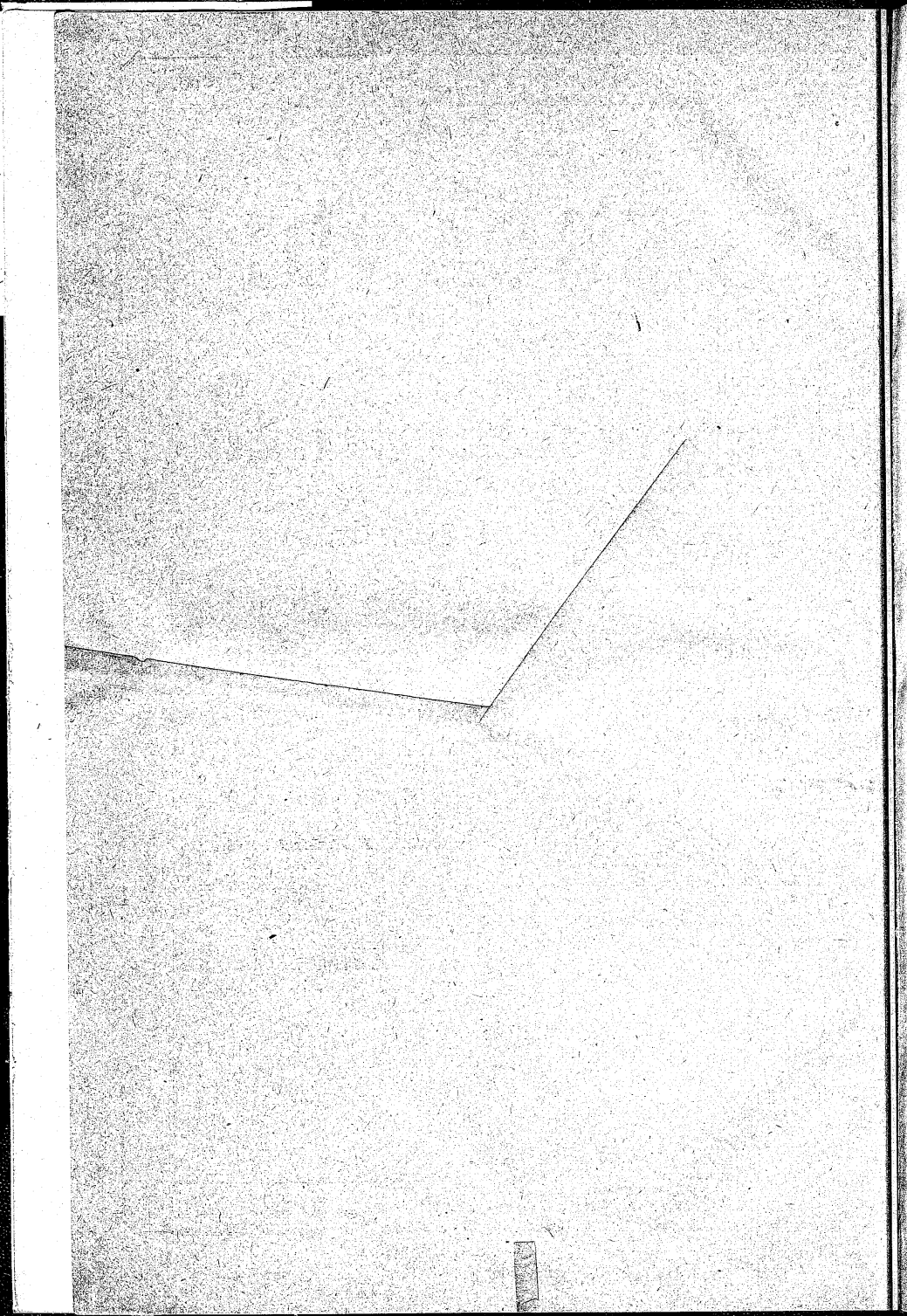
LARS HÖKERBERGS FÖRLAG

Utgifvare: "UFFE" och LARS HÖKERBERG.

Pris för detta häfte: 75 öre.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.



VERDANDI

TIDSKRIFT

FÖR

UNGDOMENS MÅLSMÄN OCH VÄNNER

I

HEM OCH SKOLA

UTGIFVEN

AF

"UFFE" OCH LARS HÖKERBERG

FEMTE ÅRGÅNGEN

1887.



STOCKHOLM
LARS HÖKERBERGS FÖRLAG.

STOCKHOLM, TRYCKT I CENTRALTRYCKERIET 1888.

INNEHÅLL 1887.

Undervisning och uppfostran.

	Sid.
Almquist, Sofi:	
Redogörelse för en kurs i hushållslära	34
E. S.:	
Angående valet af läroämnen för den högre flickskolan	263
Frank, C. J.:	
»Hedniska skolor»	17
G. N.:	
Om den fristående gymnastiken och korsgångställningen	132
Hagberg, Theodor:	
Den skola, »som skall komma».....	49
Om de lefvande språkens studium i Tyskland vid skola och universitet samt lifvet vid det senare	241
Hansson, N.:	
Notiser rörande undervisningen i svenska språket vid folkhögskolan Hvilan	170
Hlm, L.:	
Några ord om den danska och svenska folkhögskolan	76
Humble, Julius:	
Lärjungarnas i de högre flickskolorna arbetstid	193
H. L.:	
Om undervisningen i handarbete i folkhögskolan	163
Key, Ellen:	
Hemlöshet	21
Själfhjälps	174
K. B.:	
Engelska literaturen vid engelska universiteten. Bref till Verdandi	145
Lind, E. H.:	
Rättstavningsfrågan i dess senaste skede. En överblick	1
L. H.:	
Tillägg till uppsatsen »Hemlöshet»	28
Lindgren, Hellen:	
Om sagan som läsebokens grundval	268
Mazer, Th.:	
»Kristna skolor», ur ett bref om <i>C. J. Frank</i>	82

	Sid.
Personne, John:	
Några anmärkningar till fröken <i>Ellen Keys</i> artikel »Hemlöshet»	88
Pettersson, E. W.:	
Om modus i indirekta frågesatser i franskan	108
Tablå öfver menniskoracerna från språklig och naturvetenskaplig synpunkt	219
Rättelser	266
Robinson:	
Pedagogiska aforismer	151
Sommar:	
Skolböckerna	275
Uffe:	
Literatur och uppfostran	95
Wærn, Cecilia:	
En kurs i fonetisk språkundervisning	111

Bokanmälan.

D. E.:	234
—e:	127, 235
Geijer, P. A.:	116
Lind, E. H.:	123
G. H.:	131
Lindgren, Hellen:	178
Petterson, E. W.:	283

Literaturanvisning.

A. G. N.:	
Allmän geologi och paleontologi	44

Hvarjehanda.

Om hvar annat, af A . . .	138
Om hvar annat	277
Genmäle, af N. J. A. Linnarsson	184
En lektorsafhandling, af K. H. Sohlberg	32
Svar på genmäle, af K. H. Sohlberg	191
Om lämpligheten af så kallad samundervisning	267

Rättstavningsfrågan i dess senaste skede.

En överblick.

»Rättstavningsreformen är i allra främsta rummet en undervisningsfråga», yttrar en av dess förkämpar. Om så är, torde en översikt av de nyaste företeelserna på detta område ej vara utan intresse åtminstone för »ungdomens målsmän i hemmen», isynnerhet som den hithörande literaturen på sista tiden svällt ut till en sådan vidlyftighet, att det säkerligen ej faller sig lätt för en mera utanför stående att behärska och överskåda den. Hvad åter beträffar »ungdomens målsmän i skolan», som äro den nya rörelsens egentlige upphovsmän och kraftigaste främjare, vore det säkerligen förmätet att tro sig hava något att lära dem i denna sak.

Rättstavningsfrågan har länge stått på dagordningen här i Sverige, nämligen allt sedan det bekanta nordiska rättstavningsmötet 1869. De nya grundsatser, som där gjorde sig gällande, hava oavbrutet om än långsamt trängt igenom och vunnit erkännande i allt vidare kretsar. Det har stundom kunnat se ut, som om stillastående eller rent av tillbakagång inträdt, och motståndarne hava ej kunnat neka sig tillfredsställelsen att allt emellanåt utfärda segerbulletiner, men den senare tidens erfarenhet har laggt i dagen, att de nya lärorna i all stillhet både levat och värvat och gripit omkring sig mera än man någonsin vågat hoppas. Dessa »nyheter», som från början hälsades med en till raseri gränsande förbittring, med glåpord och hån och åtlöje, äro nu på god väg att vinna det officiella godkännandets hallstämpel. Den stora allmänheten har så hunnit vänja sig vid dem, att hon knappt vidare märker deras tillvaro. Själva svenska akademien, gammalstavnings fasta värn och fäste, synes färdig att kapitulera eller övertgå till fienden. »Fonetici äro vi alla», så lyder nu lösen. Gärdet är uppgivet. Konjunkturen äro för närvarande mycket gynnsamma för nystavningsens sak, det kan en hvar både se och taga på.

Ty låtom oss en smula tänka efter, hvad allt detta innebär. Då vårt eklekasiastikdepartement uppdrager åt d:r Lyttkens att utarbete en rättstavningslära ämnad att officiellt påbjudas i statens läroverk, då svenska akademien förordnar prof. Tegnér att revidera den akademiska ortografin, då det radikala rättstavningssällskapet kan vinna en sådan anslutning i alla landsändar, så kan detta ej innebära annat, än att ljudstavningens grundsats erkännes såsom högsta ortografiska lag, att den sanningen omsider trängt igenom i det allmänna medvetandet, att lika väl som vi *tala* vårt språk, och icke våra hedniska eller katolska förfäders, böra vi också *skriva*, så vitt ske kan, vårt språk och intet annat. Det måste innebära, utan härledningen och bruket såsom norm för rättstavningen äro att betrakta såsom utdömda, degraderade, att de hädanefter aldrig kunna göra anspråk på att spela annat än en underordnad, modifierande och tillbakahållande roll inom rättstavningsläran. Men är man en gång så långt kommen, då är det ej svårt att se, hvar det bär hän. Då kan det ej gärna vidare bli fråga om, *hurvida* vi skola gå framåt eller stå stilla, utan endast om *huru hastigt* vi skola avangsera. Den pågående rättstavningsfejden står också mycket riktigt icke mellan konservative och framstegsmän, utan mellan ett mera radikalt och ett mera moderat reformparti; det beständes talrike anhängare äro teoretiskt taget ur spelet, en här utan ledning, på förhand dömd att skingras och upplösas.

Sådan synes mig den allmänna situationen vara, och den kan förvisso icke kallas ofördelaktig för framåtskridandets vänner.

Redan ur denna synpunkt kan man med fog säga, att rättstavningsfrågan inträdt i ett nytt skede. Kampen för tillvaron är förbi; man kan nu skrida till praktiskt utförande av de ideer, som teoretiskt bragts till seger. Men även i ett annat avseende, visserligen i direkt följd av den vunna nya positionen, framträder hela frågan nu i en annan gestalt än förr. Det har anmärkts, att den föregående tidens reformyrkare röja en viss benägenhet att lägga huvudvikten på den teoretiska sidan av saken, hävdandet av den fonetiska principens riktighet och vetenskapliga berättigande. Anmärkningen synes mig fullkomligt träffande. Hazelius och hans medarbetare lägga verkligen, om ock måhända ej fullt medvetet eller avsiktligt, i främsta rummet an på att skaffa gehör för och övertyga om ljudstavningens principiella riktighet. De faktiska ändringar, som av dem påyrkas, kunna snarare betraktas som hjälpmedel till ett rätt kraftigt inpräglande av denna sanning än som refor-

mer av någon egentlig betydighet. Jag skyndar att tillägga, att jag ingalunda finner någonting orätt eller klandervärdt häri. Det ligger helt enkelt i sakens natur, att så måste vara. Först göra propaganda för sin övertygelse, sedan omsätta den i handling, det är ju den väg, som hvarje reformator och reformparti måste gå. Jag har ovan visat, att stavningsreformens första stadium nu är att betrakta såsom tillryggalagdt. De äldre hava gjort sin sak väl och lyckligt fyllt sin uppgift, måtte de yngre, som nu taga vid, gå lika väl i land med sin kanske ännu mera vanskliga och maktpåliggande. Man må nämligen icke inbilla sig, att det är nog med denna teoretiska seger, och att vi nu kunna slå oss i ro och låta de stekta duvorna flyga oss i munnen. Det är ej nog att en princip är erkänd såsom riktig, insikten om sanningen är visserligen en nödvändig förutsättning för, men ingalunda någon värksam drivkraft till reformer. Att tänka, önska, vilja är en sak, men därifrån till göra är ett godt stycke väg. Vi hava en ortografi, som erkänt är dålig och i stort behov av förbättring, en ortografi, som kostat och kostar mycken möda, mycket huvudbry, mycken gråt och tandagnisslan. Ja väl, kan någon svara, men när vi nu en gång lärt oss att hitta i dess irrgångar, när vi kommit därhän, att den ej vidare är vår tyrann utan vår lydige tjänare, nu skulle hvarje ändring om än så önskvärd och teoretiskt befogad praktiskt taget endast vara oss till hinder och obehag. Fonetici äro vi, men några reformer vilja vi icke vara med om. Den nyare rättstavningsrörelsens förkämpar låta utan vidare ett sådant resonemang gälla hvad det kan. Må vara, svara de, den som lärt sig att stava efter den gamla metoden och ej vill underkasta sig besväret att ändra sin ortografi, han må i Guds namn fortfara att stava som han lärt. Man kan icke rimligtvis begära, att någon av blott teoretiskt intresse skall giva sig ut i sådana vidlyftigheter. Men, tillägga de, — och här möta vi ett nytt moment — därmed äro vi icke ifrån ledsamheten. Saken har, även bortsedt från desse rättfärdige, som ingen bättring behöva, en praktisk betydelse fullt tillräcklig att motivera en reform och det en ganska genomgripande till och med. Huru stor bråkdel av Sverges befolkning utgöra väl vi, som kunna lägga handen på hjärtat och bedyra, att vi ej äro några publikaner i rättstavningen. Det kräves ej mycken eftertanke för att inse, att vi äro i en ohjälplig minoritet. Icke ens alla, som mer eller mindre fullständigt genomgått en högre läroanstalt, kunna vi räkna oss till godo, och om de millioner, hvil-

kas bildning mätes efter folkskolans måttstock, kan man väl säga, att bland dem finnes ortografiskt sedt icke en, som rättfärdig är, nej icke en. Folkskolan kan med den knappa tid, som hon förfogar öfver, icke ens på allvar uppställa rättstavningsningen såsom läroämne, och i de högre skolorna bortödsas alldeles onödigtvis en dyrbar tid och ett oerhördt arbete på inlärandet av denna sammansättning af godtyckligheter och förnuftsvidrigheter, som helt och hållet oförtjänt hedras med namnet svensk rättstavning. Och allt detta utan att ändå kunna nå ett säkert resultat. Hvar och en måste medge, att här är illa bestäldt; här måste rådast så snart som möjligt. Icke för de bildades, icke för de höglärdes skull utan för skolornas, för barnens och för den stora olärda majoritetens skull måste vi förbättra vår ortografi. Skolan, som är öfverhopad av läroämnen och nödgas till det allra yttersta taga lärjungarnes krafter i anspråk, har icke råd att offra någon tid på onödiga ämnen, och rättstavningsläran är i sin nuvarande skepelse det onödiggaste bland de onödiga. För de djupa leden, våra mindre boksynte medbröder, bildar stavningen nu en ööverstiglig mur, som skiljer dem från de bättre lottades, de mera upplystes klass. Hvarje sådan skiljemur mellan olika samhällsklasser är, kanske mera i våra tider än någonsin förr, ett ondt och en fara, hvars avlägsnande är en välgärning för alla, höga som låga. Färdigheten att i skrift behandla modersmålet är en förmån, hvars värde stiger med hvarje dag; må vi åtminstone försöka bereda möjlighet för alla att komma i besittning därav. Det går aldrig utan ansträngning, det är sannt, men det är säkerligen icke håller så omöjligt som mången tror. Vi, de invigdes fåtal, hava ej rätt att utestänga någon från denna förmån, vi hava ej rätt att tänka blott på vår egen bekvämlighet, vi få ej haka oss fast vid våra egna tycken, meningar eller fördomar, vi måste offra något av dessa för att i detta hänseende bereda kommande slakten ett dragligare öde. Känna vi ej håg eller kallelse att på ett eller annat sätt bliva aktiva deltagare i reformarbetet, så låtom oss åtminstone skänka det vårt moraliska stöd och vårt odelade bifall. Även det är en hjälp, som ej är att förakta.

Jag sade, att betoningen av reformens pedagogiska och sociala betydelse bildar ett nytt moment i rättstavningsrörelsen. Detta är icke så att förstå, som skulle denna, och särskildt den pedagogiska, ej förut hava varit framhållen både av Hæzelius och andra. Men skillnaden är den, att det nu sker med

ett helt annat eftertryck. Från att vara ett underordnad eller med andra sidoordnad argument har den nu så att säga ryckt fram i täten såsom utgångspunkt, huvudskäl och förnämsta drivkraft i den nya rörelsen. Såsom omedelbara följer av denna utgångspunkt kunna vi uppställa å ena sidan den övervägande praktiska riktning; som redan påpekats såsom kännetecknande för de yngre nystavarna, å andra sidan den radikalism, som utgör ett ej mindre utmärkande drag hos åtminstone den ena flocken av dem. Vill man på fullt allvar och utan allt för stor tidsutdräkt tillfredsställa skolornas krav på reda och enkelhet i stavningen, vill man värligen upphäva det ortografiska monopolet, då är det klart som dagen, att det icke duger att komma med några halvmesyrer, att pruta och köpslå, underhandla och dagtinga och taga hänsyn åt alla kanter. Yksan måste sättas till roten och brukas med kraft, utan överdriven skonsamhet. Omständigheterna äro så gynnsamma, att man bör kunna våga åtskilligt. Låt oss smida, medan jernet är varmt.

Det är egentligen först här som skismen inträder inom nystavarnes läger. En och annan på förhand med förhållandena något förtrogen läsare har kanske redan gjort den anmärkningen, att allt hvad jag ovan yttrat strängt taget endast gäller om det s. k. rättstavnings-sällskapet, men ingalunda om dettas motståndare, prof. Tegnér och hans anhängare. Anmärkningen äger i viss mån sin riktighet. Dock vågar jag det påståendet, att det sagda, med undantag för radikalismen, äger sin tillämpning även på prof. Tegnér, ehuru allt igenom i en mycket mildrad och dämpad form. Skillnaden ligger blott i ett mer och ett mindre; principiell är den icke. Ljudstavare är prof. Tegnér lika god som rättstavnings-sällskapet. Den övervägande praktiska riktningen är för båda gemensam. Den pedagogiska och sociala synpunkten tillerkänner även prof. Tegnér ett visst berättigande. Såsom moderat *måste* han göra det med förbehåll. Det slutliga målet är ock väsentligen detsamma för båda parterna. Att karakterisera prof. Tegnér såsom det bestående försvarare utan vidare är orättvist. Han vill blott att framryckningen skall ske långsamt och försiktigt, ej i stormmarsch. Han har icke samma förtroende till allmänhetens förmåga att följa med som hans motståndare, och han är mycket ängslig för att kränka andra intressen eller träda de ömtåliga ortografiska känslorna för nära. Gällande bruk och gängse skrivsed hava i honom en ytterst human och hänsynsfull vedersakare,

ofta en ivrig försvarare. Man kan, i förbigående sagdt, ej undertrycka en from önskan, att han hade behållit samma silkesvantar på, när han vänder sig emot sina »tillfälliga antagonister». Meningsutbytet hade då ej behöft få den anstrykning av öppen eller latent bitterhet och vredesmod, som den nu antagit å ömse sidor. Fajden hade, till stor båtnad för den gemensamma saken, kunnat utkämpas i all vänskaplighet. Jag kan ej se annat, än att det huvudsakligen är prof. Tegnér's fel att så icke skett. Han är den, som anslagit tonen.

Ännu ett par randnoter till prof. Tegnér's allmänna ståndpunkt. Det är påtagligt, att hans utfall mot rättstavnings-sällskapet till en ej ringa del bero på ett missförstånd. Han tror, att det är sällskapets mening att med ett slag införa sin stavning i skolorna och såmedelst redan inom en snar framtid göra den allmänt gängse och gällande. Därav hans tal om tvära brytningar, om literära och sociala faror, om klyftor mellan det yngre släktet och det äldre och äntligen om nödvändigheten av — ett despotiskt ingripande från regeringens sida. Å sällskapets vägnar har redan svarats, att härmed har ingen fara. Sällskapet vill ingenting sådant, och om det ville, skulle det ej kunna. Det har icke fått någon makt att utfärda ortografiska ukäser, och om det hade denna makt, så skulle det i alla fall till intet gagna att bruka den. »Ändringar i språket tima ytterst långsamt», säger prof. Tegnér på ett ställe. Detsamma kan med alls skäl sägas om ändringar i stavningen. Detta är helt enkelt en naturlag, som det är fåfängt att ränna huvudet emot, och om en eller annan sangviniker försöker sig på det, så behöver man icke alls taga den saken allvarsamt. Det är ungefär som om en höna ville stängas med en elefant. Resultatet kan man veta på förhand.

Prof. Tegnér har äran och förtjänsten att vara den förste här i Sverige, som framdragit och formulerat den s. k. »samhörighetslagen» samt uppvisat dess tillämpning och berättigande. Här ligger utan tvivel det bestående värdet i hans stridskrift mot rättstavnings-sällskapet. Den innebar enligt prof. Tegnér's formulering, att sekundära bildningar (böjda, avledda och sammansatta ord) behålla primärelementets stavning, där detta kan ske utan att föranleda den läsande till ett felaktigt uttal. Lagen är god och gammal tillika, ehuru först nu stäld i klar belysning. Rättstavnings-sällskapet har icke dröjt att adoptera den, om ock med någon inskränkning. Låter man den nämligen överskrida sina rätta ramar, så kan den ganska lätt bli en

bakdörr, hvarigenom den etymologiska stavningen smyger sig in igen, sedan hon lyckligt och väl blivit utdriven genom stora porten.

Det undseende prof. Tegnér visar för de ortografiska känslorna, så egna som andras, kan jag för min del ej undgå att finna överdrivet. Att dessa äro en faktor, som måste tagas med i räkningen, är tyvärr santt. De äro alltid färdiga att ställa sig i opposition, det är ett rön, som även den argaste nystavare ej lär hava saknat tillfälle att göra både på sig själv och andra. Att deras opposition kan vara befogad, är också santt, men nog är det vida vanligare, att den saknar giltig grund. En opålitlig vägledare är denna känsla i alla händelser, det måste prof. Tegnér själv medgiva, men i praktiken förtror han sig dock snart sagdt blindvis åt hennes ledning. För övrigt torde det ej vara ur vägen att påminna om det kända sakförhållandet, att känslans opposition för det mästa är mera hetsig än ihäilig. Känslan är av västgötsläkt. Står man bara på sig, så låter hon merendels pruta med sig. Hvad hon ratar i år, håller hon kanske gärna till godo med nästa år. Itet skäl att klema och krusa således:

Självklara följer av prof. Tegnér's allmänna ståndpunkt äro, att han hvarken kan vara någon initiativets eller konsekvensens man. Obanade stigar älskar han icke, hvarje obefaren is betraktar han som nattgammal. Men där någon annan färdats förut, där kan han gå framåt nog så oförskräckt. Han avkastar då sin tunga packning af hänsyn och betänkligheter och blir liksom en annan människa. Man skulle därför möjligen kunnat hysa någon förhoppning, att han, när rättstavningsällskapet fått hållas några år, kunde vara med om rätt mycket av dettas nyheter, om han blott icke från början intagit en så oförsonlig hållning emot detsamma. Nu fordrar väl tyvärr konsekvensen, att hållningen förblir oförändrad. Att konsekvensen annars icke är prof. Tegnér's starka sida på rättstavningens område, det har han redan mer än en gång fått höra, och det är också något som faller av sig själf. När man skall underhandla och kompromissa än med den ena potentaten än med den andra, så får man icke allt som man vill, när man skall vika om det ena hörnet efter det andra till höger och vänster, så blir det inga raka vägar, när man skall lotsa sig fram mellan allehanda bankar och blindskär, så är det ej att undra på, om seglatsen går i krok och bukter.

Den enda konsekvens, som under sådana omständigheter kan komma i fråga, är väl konsekvens i inkonsekvensen.

Då vi nu skrida till en närmare redogörelse för de föreliggande förslagen till ändringar i vår stavning, så anser jag det fortfarande lämpligast att uteslutande hålla mig till de tvänne, som hittills sysselsatt oss, rättstavningssällskapet och prof. Tegnérs. Det förra äger utan tvivel stora förtjänster och har vunnit livliga sympatier på många håll, det senare uppbares av ett utmärkt vetenskapligt namn och kommer kanske snart att under svenska akademimens egid framträda med ännu större auktoritet. Hela rörelsen har dessutom allt avgjordare gestaltat sig till en tvekamp mellan dessa båda, hvars utveckling helt och hållet tager uppmärksamheten i anspråk. De övriga förslagen, som på sista tiden framstälts: Stockholms lärarellskaps, Lyttkens-Wulffs, Nordwalls, Flodströms, äro åtminstone tillsvidare trängda i bakgrunden, och ingenting synes för närvarande antyda, att något av dem skulle kunna ha framtid för sig.

Vi låta även i det följande framställningen bibehålla formen av en jämförelse mellan de två aktuella förslagen, därvid utgående från rättstavningssällskapets såsom det mest omfattande. Förutskickas bör den anmärkningen, att den rättstavningslära, mot hvilken prof. Tegnér riktade sin stridskrift, nu är avlöst av en annan betydligt omarbetad. Hans kritik är därigenom i många punkter avväpnad.

Såsom allmän regel uppställer rättstavningssällskapet, att främmande ord, som kunna betraktas såsom fullt införlivade och allmänt gängse i vårt språk, skrivas efter samma principer som de inhemska. Man behöver icke tänka sig mycket om för att inse, hvilken omhävning en obeveklig tillämpning av denna regel innebär. Sällskapet har visserligen nu bestämt sig för att draga gränserna för de såsom införlivade ansedda orden något trängre än som skett i sista upplagan av dess rättstavningslära, men hvad som återstår är i alla fall vackert nog. Vi få i en mängd ord *s* i stället för *c*, t. eks. *sirkel*, *sigarr*, *sylander*, *seremoni*; *s* för *z*, t. eks. *sink*, *soologi*; *sj* i st. för de mångfaldiga andra sätt, hvarpå *sje*-ljudet betecknas i utländska ord, t. eks. *sjeni*, *sjarad*, *sjalusi*, *bagasj*, *sjack*, *leksjon*, *missjon* o. s. v. Vi få *ä* och *å* i en massa ord, där vi äro vana vid *e* och *o*, t. eks. *modärn*, *dosänt*, *aksänt*, *personäll*, *reäll*, *eksäm-pel*, *protäst*, *teolåg*, *epåk*, *filosåf*, *salång*. Vi få *pangsjon*, *sjangtil*, *sjanger* o. s. v., och vi få äntligen talrika konsonant-

förenklingar, som vi aldrig förr skådat, t. eks. *adera, kolisjon, anångs, galeri, komentar, diferangs, bekasin* — detta sista till följd av den annars gällande regeln, att dubbelskrivning ej brukas i obetonad stavelse. Prof. Tegnér står i fråga om de främmande ordens stavning principiellt på samma grund som rättstavnings-sällskapet. »Grundsatsen om utländska ords teckning efter den inhemska ortografin är utan tvivel god och riktig», yttrar han på ett ställe. Men i tillämpningen stannar han naturligtvis långt tillbaka. Han är med om att införa *ä* i st. för *e* i några enstaviga ord såsom *präst, värst, färm, pärm, päst*, att utbyta *z* mot *s*, och det är, så vidt jag kan se, allsammans. Erkännas måste, att sällskapet's yrkanden i denna punkt höra till dem, med hvilka endast tid och flitig övning torde kunna försona de ortografiska känslorna.

Rättstavnings-sällskapet genomför konsekvent regeln, att stumma bokstäver strykas. Sålunda bortfaller *h* framför *v* och *j*, t. eks. *vem, vit, valv, jälp, jälte, jul*. Likaså försvinner det stumma *d* framför *t* i neutrum av adjektiv och participier, t. eks. *ont, brett, lärt, spänt, kallat, berett*, samt i substantiv och partiklar såsom *mitt, ritt, bunt, lantbruk, oaktat, särsjilt*. Stumt *g* och *l* framför *j* strykas naturligtvis också, t. eks. *juta (gjuta), jorde, jort, juv, jus, juga*. Däremot kvarstår begynnande *d* framför *j* i t. eks. *djakne, djäru, djup* etc., alldestund *d* i denna ställning ännu kan vara hörbart vid noggrannt uttal. Att dessa figuranter skola finna en försvarare i prof. Tegnér, kan man lätt gissa. Han uttalar visserligen såsom sin övertygelse, att de en gång, förr eller senare, måste avlägnas ur vår skrift, men tiden är ännu icke inne; de »böra sparas till en senare reformperiod.» Dessa ändringar gälla nämligen delvis mycket vanliga ord; de träffa i de flesta fall ordens början; de förefalla »anstötliga», för att icke säga löjliga; icke ens fonetiska och etymologiska skäl emot dem saknas. Man känner sig här, liksom ofta annars vid studiet av prof. Tegnér's bok, starkt frestad att fråga: när kommer då den behagliga tiden; när skola dessa motskäl och betänkligheter mista sin giltighet? Tänk om ingen skulle *våga* att väcka anstöt och göra sig löjlig. Hur ginge det då med alla dessa teoretiskt så välgrundade men praktiskt så högst förkastliga reformförslag? Nej, låtom oss erkänna, att djävheten här som alltid, då det gäller reformer, har sitt berättigande lika väl som försiktigheten. Men hvarför då fördöma, förkättra och förlöjliga, hvarför ävlas att göra striden till ett utrotningskrig?

I stället för den brokiga mångfald, som nu råder i fråga om beteckningen av *sje*-ljudet (man räknar ända till 17 olika sätt), vill rättstavnings-sällskapet införa en enda beteckning nämligen *sj*. Hvilka omstöpningar detta medför i avseende på de utländska orden, hava vi redan sett. Men även de inhemska få sina modiga slängar. *Sj* inträder nämligen i st. för *sk*, *skj*, *stj* och *ssj*. Således *sjed*, *sjinn*, *sjön*, *sjämta*, *männisja*; *sjul*, *sjuta*, *sjorta*; *själa*, *själk*; *vysja* o. s. v. Det är endast med tvekan man bestämt sig för *sj*, som ju strider mot »ljudskriftens grundlag: ett tecken för hvarje språkljud». Många hava yrkat på det långa *sch* såsom lämpligare. Till och med prof. Tegnér förklarar sig, under förutsättning att han hade att välja mellan dessa två utvägar, för det senare tecknet. Det annars så föga buskablyga sällskapet har emellertid icke ansett rådligt vare sig att söka införa nya typer eller ändra de redan befintligas ljudvärde. Sällskapet är således icke alldeles obehövandradt i konsten att draga väkslar på framtiden och uppskjuta till morgondagen, som prof. Tegnér så livligt förordar. Hvad nu särskildt den här ifrågavarande reformen beträffar, så anser prof. Tegnér, att den med säkerhet hör till dem, som böra anstå. Han väljer således utvägen att bliva vid det gamla, undantagandes att beteckningen *sch* införas i några främmande ord. Värdet av denna ändring förefaller minst sagdt tveivelaktig. Man bör ju, såsom prof. Tegnér själv framhåller, aldrig företaga eller föreslå någon ändring i stavningen utan full visshet om, att det nya sedan kan bliva bestående. Tror prof. Tegnér, att det klumpiga *sch* äger den minsta utsikt att bliva framtidens beteckning för *sje*-ljudet?

Den ljudförbindelse, som höres först i *tjock* har enligt den nu gängse stavningen tre beteckningsätt, nämligen *tj*, *k* och *kj*. Rättstavnings-sällskapet vill även här hava blott en beteckning, hvartill då *tj* är självskrivet. Således ej blott *tjock*, *tjäll* utan även *tjind*, *tjänna*, *tjyla*, *tjortel*. Om denna ändring yttrar sig prof. Tegnér endast i förbigående, emedan förslaget ännu ej förelåg, då hans bok skrevs. Att han ogillar den, behöver knappt sägas. Den gäller begynnelsebokstäver, och den möter enligt hans mening även fonetiska betänkligheter, alldenstund det begynnande *t* i en stor del av Sverge ej höres i uttalet. Det ljud, som då börjar dessa ord, bör ha ett särskildt tecken, och till dess ett sådant kan införas, bör denna reform uppskjutas. Sällskapet anser naturligtvis, att uttalet med begynnande *t* har majoriteten för sig, och majoriteten måste

medlem 7-9

i sådana tvistiga fall vara bestämmande. Teckningen *tj* är då fonetiskt fullt tillfredsställande.

Vår nuvarande skrift laborerar också med flera beteckningar för *j*-ljudet. Det skrives utom med *j* även med *g*, *e* samt, om man så vill, med *hj*, *gj* och *lj*. Sällskapet låter *j* inträda i stället för alla dessa abnorma beteckningar. Vi få sålunda t. eks. *jäva*, *järna*, *jenom*, *unjefär*, *bärj*, *märjel*, *älj*, *galje*, *linjal*. Om *hj*, *gj*, *lj* hava vi redan talat under rubriken stumma bokstäver. Prof. Tegnér finner denna åtgärd allt för radikal. Till och med införandet av *j* efter *l* och *r*, som dock förordas av Lyttkens & Wulff, med hvilka han vanligen instämmer, förefaller honom »rätt stötande». Invändningarna äro de vanliga, hvilka, om de hava någon gällande kraft i dag, synas böra hava den lika väl i morgon och sålunda i alla tider stå som en dam mot hvarje reform. De ord, som skulle komma att skifta gestalt, äro så talrika och så vanliga; ändringen drabbar ofta deras början; vår nuvarande stavning har stöd i de övriga nordiska språken samt i flera svenska munnarter; uttalet är i en mängd fall vacklande o. s. v. Skall man rygga tillbaka för sådana motigheter eller avvakta deras försvinnande, innan man vågar företaga något, då fruktar jag, att vi så godt först som sist kunna avstå från alla stavningsförbättringar och foga oss i vårt öde, som ofelbart måste bli ett motstycke till engelsmäns och fransmäns.

Gå vi nu över till *v*-ljudet, så äro vi äntligen inne på en punkt, där de stridande parterna äro i det närmaste ense. Detta ljud skrives som bekant för närvarande i vissa ställningar med *f* och *fv*. Sedan två hundra år tillbaka har denna »barbarism» varit föremål för ogillande och angrepp. Själve Rydqvist har uttalat en förkastelsedom öyer den, och av nordiska rättstavningsmötet sattes den på prospektionslistan. Fältet är således på förhand väl upparbetadt. Även en moderat nystavare såsom prof. Tegnér kan här våga visa prov på sin reformvänlighet. »Om man fritt och uppriktigt vidgår», säger prof. Tegnér, »att en reform *en gång* skall och bör ske, så bör man i detta fall också erkänna, att den hållre bör ske just nu än i framtiden, hållre i dag än i morgon», och litet längre ned: »vilja vi med allvar en förbättring här, så böra vi vilja den nu strax.» Gyllene ord, väl värda att taga fasta på. Skada blott att den tankegång, som i dem uttryckes, ej får en vidsträcktare tillämpning. De i det första citatet inskjutna orden »i detta fall» äro synnerligen kännetecknande. Hvarför icke även i andra fall?

Skulle det tilläventyrs vara mindre »barbariskt», att t. eks. skriva *j*-ljudet med *g* än att skriva *v*-ljudet med *f*, mindre »barbariskt» att teckna *j*-ljudet med *hj*, *lj*, *gj* eller *v*-ljudet med *hv* än att skriva *fv* i stället för *v*? Jag kan icke se någon annan skillnad här vid lag, än att den ena »barbarismen» hitills varit mera uppmärksammas, oftare omtalad och livligare bekämpad än den andra. Man kan säkerligen också utan stor fara för misstag förutsätta, att just häri ligger huvudskälet, hvarför prof. Tegnér är med om *v*-reformen men motsätter sig *j*-reformen. Om så är, skola vi radikaler söka göra vårt bästa för att avhjälpa bristen. Såsom betecknande för ståndpunkten anmärka vi slutligen det lilla undantag, som prof. Tegnér vill göra från regeln att *v*-ljudet skrives med *v*. Prepositionen *av* skulle fortfarande skrivas *af*. Att sällskapet stryker detta undantag, behöver knappt sägas. Större är emellertid icke differensen i denna fråga.

En punkt, hvori båda parterna naturligtvis äro fullkomligt ense, är att *k* insättes i stället för *q* framför *v*. Således *kvick*, *kvinna*, *kvast*, *kvälja* o. s. v. Denna reform har redan så god vind i seglen, att den så att säga går av sig själv. Däremot vill prof. Tegnér ej vara med om att stryka *x*, som sällskapet för konsekvensens skull ersätter med *ks*. Saken har ingen synnerlig praktisk betydighet, men någon nämnvärd svårighet bör utbytet ej håller medföra, och då kan man ju så godt låta rätt vara rätt.

I fråga om *ä*-reformen råder numera en glädjande överensstämmelse mellan sällskapet och prof. Tegnér. Sällskapets regel lyder: *ä*-ljudet betecknas i ett ords huvudstavelse (= starkast betonade stavelse) med *ä*, annars med *e*. Prof. Tegnér's regler äro något annorlunda formulerade, men i sak blir skillnaden liten eller ingen, så snart man nämligen bortser från de utländska orden, för hvilka prof. Tegnér vill i vidsträcktare mån än sällskapet bereda en undantagsställning. *Ä*-reformen kan redan nu anse sig viss om segern, menar prof. Tegnér. Utsikterna härför böra betydligt ökas genom enigheten i åsikter. En svårighet av fonetisk art bör kanske ej med tystnad förbigås. I vissa delar av vårt land, särskildt huvudstaden och Uppland, har *ä*-ljudet utträngts av *e*-ljudet, så att man i själva verket icke har något *ä*-ljud utom framför *r*. Man säger *eta*, *sjel*, *gledje* i st. för *äta* o. s. v. Detta har emellertid hittills alltid betraktats som ett dialektiskt uttal, till hvilket den svenska rättstavningsläran ej kan taga hänsyn. Så uppfattas det

och såväl av prof. Tegnér som av rättstavnings-sällskapet, och detta med all rätt då det kan visas, att det, ännu åtminstone, avgjort är i minoriteten. Men skulle detta uttal gripa omkring sig i vidare kretsar, så måste man i en framtid reformera tillbaka till *e* igen, där vi nu sträva att insätta *ä*. Att så kan komma att ske, är långt ifrån otänkbart.

Lika eniga som åsikterna äro i denna fråga, lika stridiga äro de i *å*-frågan. Till och med inom rättstavnings-sällskapets egna leder har den senare vållat split och söndring. I *å*-ljudets nuvarande beteckning råder ej mindre villervalla och oefterrätthet än i *ä*-ljudets, men huru den skall avhjälpas, därom äro meningarna vidt skilda. Även här möter en fonetisk svårighet. Det finnes nämligen två olika *å*-ljud, ett s. k. öppet i t. eks. *kol, råg, mån, tjog, blott, boll, godt*, och ett slutet i t. eks. *gå, båt, stått*. Detta öppna *å*-ljud bidrager ej litet att inveckla hela saken. Skall det erhålla särskild beteckning, eller skall ljudet räknas såsom blott variant? Är det riksspråk eller är det dialekt? Finnes ljudet både långt och kort eller blott som kort? I hvilka ord förekommer det, och i hvilka delar av landet? Alla dessa frågor besvaras olika av olika personer. När så är, säga opponenterna inom och utom sällskapet, så måste hela frågan betraktas som oklar och göras till föremål för närmare utredning, innan man skrider till en reform. Annars kan det lätt hända, att man efteråt upptäcker, att den valda vägen ej var den rätta, och sålunda nödgas göra reformen om igen. En sådan risk bör man ej utsätta sig för. Och om man bestämmer sig att icke behandla ljuden såsom artskilda utan sammanfatta dem under en beteckning, hvilken skall denna bliva? *Å* eller *o*, eller bäggedera, såsom hittills varit brukligt? Att konsekvent genomföra vare sig *å* eller *o* stöter på nästan oöverbinnerliga svårigheter. Att yrka på en sådan stavning som t. eks. *någån, någåt, månäläg, filåsäf* är väl i det närmaste ogörligt redan på grund av bokstavens obekvämlighet vid skrivning. Insätter man åter *o* såsom ensamt tecken för *å*-ljudet, så måste man skaffa ett nytt tecken för *o*-ljudet, och det har sig icke håller så lätt. För *å*-vännerna, till hvilka rättstavnings-sällskapet hör, återstår ingen annan utväg än att med bibehållande av den nuvarande dubbelteckningen söka genom ett utvidgadt bruk av *å* avhjälpas den värsta oredan och så vidt möjligt förenkla och reglera den kvistiga frågan. Sällskapet uppställer för *å*-ljudet samma regel som för *ä*-ljudet. Således *å* i huvudstavelse, annars *o*, med några få

undantag på båda hållen. Detta skall vara en jämförelsevis moderat lösning, men se vi till, huru det kommer att te sig i tillämpningen, så tör något hvar finna, att *å*-frågan i alla fall är och blir den svåraste stötestenen. Man känner sig här mera än vid någon annan punkt i hela programmet frestad att sätta ett frågetecken, särdeles om man såsom undertecknad är från barndomen van vid ett skarpt utprägladt öppet s. k. *å*-ljud, som i själva verket förefaller mera beslåktadt med *ö* än med *å*. Att skriva t. eks. *fårm, fållk, tårr, dåck, blått, bårt* — för att nu icke tala om de främmande orden — därtill fordras i sanning en ej ringa grad av mod och beslutsamhet. Det nya är motbjudande, det måste erkännas, men lindrigare påstå de lärde att vi ej kunna komma ifrån det, såvida vi ej vilja stanna vid det gamla, som är odrågligt, eller söka förlikning med *o*-vännerna, hvilket åtminstone för närvarande måste betraktas såsom ogörligt. Deras botemedel är nämligen så heroiskt, att de ej ens själve våga yrka på dess användande förr än i en avlägsen framtid, då patienten kommit till mera krafter. Enligt deras recept få vi visserligen behålla *form, folk* o. s. v., men då vi i stället få ej blott *sosom, nogon, po, sto, gong* o. s. v. utan även *rot, bord, stol, wnd* eller *rót, bórd, stól, ónd* o. s. v., så tänker jag, att de fläste hålst avstå från alla förlikningsförsök. Till *o*-vännerna äro att räkna å ena sidan prof. Tegnér, som i detta radikala yrkande finner ett kånhända ej ovålkomet vapen mot hvarje reformåtgård för närvarande, å andra sidan doc. Lundell, en åv rättstavningsåållskapet stiftare och fråmste mån i dess tidigaste skede, som huvudsåkligen med ånledning av *å*-frågan trådt tillbaka från sin framskjutna stållning utan att dock skilja sig från åållskapet. Lundell har på grund av sin opposition fått ett visst rykte om sig såsom moderat i förhållande till åållskapetets övriga ledare. Hvad som skiljer honom från desse är dock, så vidt jag kan se, förnååligast hans förkårelek för nya typer, men dåri ligger ju ingen moderation utan snarare tvårt om. I *å*-frågan t. eks. år han tydliggen oppositionsman ytterst dårför, att han vill en radikal lösning med ny typ för *o*-ljudet. Sammåledes med åvseende på *spe*-ljudet.

Anteckna vi nu till sist, att ett annat, med *å*-frågan jämföråligt tvistefrø, kvantitetsbeteckningen eller, hvilket år det samma, dubbelskrivningsspørmålet omsider brakts ur vårlden åtminstone tilsvåidare dårigenom, att åållskapet uppgivit sina førenklingsplaner och numera låter dubbelkonsonanten kvarstå

det är en
det är en
det är en

ej blott framför genitivens och passivets *s* utan även framför böjnings-*d* och *t*, samt att *ck* bibehålles såsom tecken för *kk*, så kunna vi anse vår revy avslutad.

Det är, såsom man torde finna, inga småsaker, som här är fråga om. Är det icke en ortografisk revolutsjon,* så snuddar det åtminstone bra nära vid gränsen. Prof. Tegnér finner rättstavnings-sällskapets förslag redan i dess tidigare ock mera moderata förm så omfattande ock så jenomgripande, att ett motstycke aldrig förekämmit i något land äller någon tid. Huru anspråkslösa, ja försvinnande obetydliga te sig icke vid sidan av detta det nordiska rättstavningsmötets yrkanden. En Lillepytt bredvid en väldig Goliat! Ock dåck, vilken uppståndelse åstadkämno äj dessa vid sitt första framträdande, vilket stridstumult ock vapengny framkallade de icke, vilket motstånd hava de äj rönt, ock huru långsamt hava de äj vunnit teräng. Med sådana erfarenheter för ögonen ock med tjännedom om de oerhörda svårigheter, som på detta område mera än på något annat ställa sig i vägen för varje förbättring, är det ursäktligt, om man, för att använda ett bevingat ord, ställer sig undrande ock spörjande framför frågan, vad mån de varda av detta förslaget? Man kann, såsom fallet är med undertecknad, ängna det sin fulla sympati ock önska det all möjlig framgång, men likväl förhålla sig tvivlande med hänsyn till dess framtidsutsikter. Är det icke för stort tilltaget, ställer det äj för höga anspråk på allmänhetens förmåga att följa med, är det den rätta metoden att på detta sätt vilja så att säga jöra rent hus med ens? Den rakaste ock jenaste vägen är äj alltid den förmånligaste. Det Tegnériska programmet är från teoretisk synpunkt långt mindre tilltalande ock från praktisk äller pedagogisk vida mindre tillfredsställande, men är icke möjligen den av prof. Tegnér förordade vägen den, som bäst ock säkrast om än icke hastigast leder till målet? Möjligt att så är. Endast framtiden kann lösa dessa tvivelsmål ock uppenbara, vilkendera parten bäst förstätt att bedömma svårigheter ock möjligheter. Föga gangnar det också att spörja ock grubbla häröver. Äro vi övertygade om riktigheten ock gangneligheten av rättstavnings-sällskapets förslag, så låtom oss i stället handla ock var

* För att visa, huru den nya stavningen tager sig ut i tillämpningen, använder jag den i det följande. En ock annan, som tagit tjännedom om de många ock vittgående änderingsförslagen ock kansje föreställt sig, att vår skrift äfter, detta måste bliva aldeles oijännjtännelig, skall säkerligen härijenom övertygas, att så farligt är det dåck icke.

i sin stad jöra vårt bästa för att tillförsäkra det segern. Ännu åtminstone finnes ingen anledning till misströstan. Konjunkturerna äro, såsom redan framhållits och allmänt medjives, så jynnsamma som de järna kunna vara. Unga, dugande krafter ock friska viljor hava ledningen, anslutning ock bifall hava hittills äj saknats, ock — lyckan brukar ju stå dem djärvom bi. Ingen lär kunna på allvar förneka, att det vore en storartad vinst för vårt språks rykt och riktighet, lättlärdhet ock lätthanterlighet ävensom en utomördentlig lisa ock lindring för våra skolor av alla grader, om det lyckades. Jag kann icke sluta dessa rader bättre än med prof. Tegnér's vackra maning: må rätt många ensjilda ha beslutsamhet ock självövertinnelse nog att taga det avjörande steget, så *kann* det också lyckas.

Uppsala. Febr. 1887.

E. H. Lind.

1887
24
1887

”Hedniska skolor.”

Ur ett bref från C. J. Frank.

— — — Du frågar mig hvad jag säger om de nyligen gjorda bedröfliga upptäckterna inom Stockholms stora goss-skolor. Jag ber att få besvara din fråga med ett par andra. Hvad bör grunden för sedligheten vara inom skolan? Huru söker man att lägga grunden, om en sådan finnes? Och slutligen, männe man lyckats deruti?

Men mina frågor äro ej slut ännu. Har skolan åtagit sig barnets moraliska uppfostran? Lemnar hon icke detta åt hemmet och åtager sig sjelf ensamt kunskapernas bibringande? Eller, ifall skolan icke helt och hållet afbördat sig denna del af uppfostran, hvilka gränser äro då utstakade för skolans och hemmets respektiva områden?

På allt detta beror, huru din fråga skall besvaras.

Låt oss antaga en sannolikhet. Skolan vill als icke fritaga sig från ansvaret för lärjungens moraliska uppfostran, och på min fråga rörande de af henne till ändamålet vinnande använda medlen svarar en skolman: »vi bygga moralen på religionen, och uti skolans ämnen ingår religionsundervisning. Derjemte hafva vi andaktsöfningar, bönestunder».

Du ser, att jag antar denna skolman vara en klok och erfaren lärare. Han skiljer ifrån första början på religionsundervisning och andaktsöfningar. Han inser att dessa äro till sin natur väsentligen olika. Han har förmärkt, att, vid bibringandet af religiös kunskap genom katekesen, bibliska historien, kyrkohistorien och den theologiska läroboken, man i regeln ej kan förvänta sig att åstadkomma någon egentlig religiös värme eller känsla. En sådan tillhör andaktsstunden; bör åtminstone göra det. Det är emellertid svårt nog att säga hvaruti skillnaden enligt hans tanke skulle bestå mellan religionsundervisningen och andaktsstunden. Men jag vill våga en gissning. Det är ej otänkbart, att skolmannen betraktar denna under de vanliga lektionstimmarna gifna religionsundervisning såsom ett slags bränsle, inlagdt uti själens eldstad eller ugn. Der ligger

nu detta ämne. I och för sig åstadkommer det ingen värme, och således heller ingen mera nytta än andra kunskapsämnen. Det är som de kalla vedträden uti en kakelugn. Det väntar på att blifva tändt. Och antändningen? När sker den? Naturligtvis vid andaktsstunden, t. ex. morgonbönen. Då blir det varmt i själens inre. Då flamma sanningar med strålande lågor, hvilka förr voro mörka som stycken af kol i grufvans djup. Då tydas livvets gåtor, det tunga kännes lätt, det bittra ljuft, och religionen, som är själens förening med Gud, blir en levande verklighet, ja sjelfva livet.

Är detta nu så? Ja, när andaktsstunden, bönestunden, är hvad den bör vara. Men är skolans andaktsstund ofta hvad den bör vara? Svaren på den frågan, herrar lektorer och lärare, som ibland förrätten morgonbönen sjelfva, ibland åhören edra kolleger förrätta den. Svaren äfven I, unge lärjungar, de af Eder som någonsin hafva deltagit uti en verklig andaktsstund. Griper morgonbönen eder i själens djup? Kännen I eder stå inför den alsmäktige Guden, himmelens och jordens skapare? Sen I skolrummets tak aflyftadt, himlens höga hvalf utspändt deröfver, och eder andes fader, den store anden, lyssnande till edra ofullkomliga, men uppriktiga böner om hjälp i er svaghet, kraft i edra bemödanden? Anropen I verkligen Guds hjälp? Viljen I hafva den? Kännen I eder verkligen behöfva hans hjälp till denna dagens strider, till denna dagens studier, lex-läsning, lekar, allt edert arbete och all eder fröjd? — Ja, är det så, då är allt godt, och lycklig må den skolan prisas bland skolor.

Men om det icke är så? Om den bönförrättande lärarens ord ej nå längre än till taket, om hans och edra hjertan äro fjerran ifrån Gud, fastän edra läppar hedra honom? Om han förrättar bönen för ätt »det skall så vara», för att skolordningen det föreskrifver, och lärjungarne stå der och tänka på sina lexor i stället för på bönens ord — hvad då? Hvad säger Gud om en sådan bön? Nå, det är en fråga som vi här knappast behöfva besvara, om än orden hädelse, gäckeri och vanhelgande ligga oss på tungan. Men hvad verkan har en sådan andaktsstund på lärjungarne? Den frågan hör hit och den måste besvaras.

Jag svarar helt kort. Den gör dem till hedningar. Och de flesta skolgossar äro — nej, de skulle ofelbart vara hedningar, om de ej i sina hem och i kyrkan stundom finge verklig

religiös undervisning, finge deltaga uti verklig andakt. Skolan inverkar ej det ringaste i kristlig riktning:

Skolan är, såsom sådan, *hednisk*.

Men hon är värre än så. Hon är äfven omoralisk. Sedlighet, moral-lära, etik, äro ting som uti henne äls icke hafva något rum. Såsom särskilda ämnen hafva de icke fått plats på schemat. Man har i deras ställe satt religionsundervisningen. Vore denna som den borde vara, så skulle den fullt motsvara sitt ändamål, ty religionen innefattar den yppersta moralen och mycket annat derjemte. Men om religionsundervisningen endast betraktas som ett vanligt ämne och andakten är som jag beskrifvit den, huru går det då? Jo, det går som det går, både med religionen och allt som deraf berör, deribland också sedligheten.

Att förlita sig på en religionsundervisning, som ingen verkligt andlig religionsundervisning är, och på andaktsstunder utan andakt, och sålunda låta vårt lands uppväxande ynglingar vara utan skymt af andligt, moraliskt stöd (för så vidt det beror på skolan) finner jag vara orätt, ja rent af brottsligt.

Långt bättre då ödmjukt erkänna, att skolan är vanmäktig i religiöst afseende, lemna religionsundervisningen och andakten till hemmet och göra skolan konfessionslös. Då litar åtminstone ej hemmet på skolan i detta afseende, och man vet hvar ansvaret ligger.

Ty som det nu är ställdt, litar skolan på hemmet och hemmet på skolan. Begge förebrå hvarandra de olyckor som inträffa, och allmänheten, som skall döma emellan de tvistande, har svårt att falla utslaget. Men medan tvisten pågår, duka hundratals ynglingar under för osedlighetens frestelser.

Har jag lyckats göra tydligt hvad jag menar? Skolan har litat på religionen såsom stöd för sedligheten. Något annat och bättre stöd kan den ju inte få. Men ett vilkor är nödvändigt: att religionen finnes till inom skolan, eller, som är det samma, att den ej mistat sin kraft, saltet sin sälta. Verklig religion är det bästa stöd af alla, ja i min tanke det enda pålitliga. Men skenreligion är värre än intet. Den är en rö som brister i ens hand, och fallet är då svårare än om man ej litat derpå.

Stackars våra piltar! Ett sådant Babylon som Stockholm! Hvem kan undra om de fallit!

Och nu talar man om hvilka åtgärder som böra vidtagas för att skydda dem för framtiden, om skärpt uppsigt, om för-

klädda rektorer på förbjudna ställen, skyldighet att redogöra för hvarje kvarts timme, undanrödjande eller stängande af farliga tillhåll genom polisens försorg o. s. v. Med sådana medel tror man sig åstadkomma dygdstarke, sedlige unge män. Snart skola de gå ut i världen och möta frestelser, svårare än dem de hittills mött. Huru går det då?

Att gifva dessa ynglingar det enda pålitliga stöd som finnes, det kristliga lifsidealet, religionens kraft till sedligt lif, en upphöjd lifsåskådning, den inre renheten, kärleken till dygd och hatet mot det onda — kort sagdt en moralisk ryggrad, hvem tänker derpå?

Jag har här endast hunnit flyktigt vidröra ett ofantligt stort ämne. Mycket, mycket återstår att säga. Må andra säga det bättre än jag, och säga det snart. Nu till annat. — — —

C. J. Frank.

Hemlöshet.

Den upprörda stämning, som framkallats af de under hösten gjorda upptäckterna om sedlighetstillståndet inom skolorna i Stockholm, har icke bidragit till en allsidig belysning af det sorgliga förhållandets orsaker. De i liknande fall städse framkommande anklagelserna mot nutiden och dess fördärf, i jämförelse med forna tiders sedliga allvar, hafva varit lika högljudda och lika grundlösa, som de flesta dylika anklagelser, upprepade slägtled efter slägtled ända från de tider, då mänskligheten medvetet började sträfva efter andra syften än den otyglade driftens ögonblickliga tillfredsställande.

Man behöfver endast vädja till männen af denna och gubbarne från föregående generation för att bli upplyst om, att oseder i skolorna icke är något särskildt kännetecknande för den tid, i hvilken Strindberg och »unga Sverige» skrifva. Och läser man de historiska skildringarne af t. ex. lifvet under forna tider vid högskolorna — där de yngre studenterna hade samma ålder som nu i allmänhet skolgossarne i 5:te och 6:te klasserna — skall man helt visst bli öfvertygad, att det ondas orsak icke är »den modärna litteraturen» eller »den modärna otron» för att nu icke nämna de rent tillfälliga *yttre* skälen, på hvilka lagts allt för stor vikt.

Om den verkliga, omedelbara orsaken, de i naturen grundade lidelserna, och möjligheten att genom uppfostran modifiera dessa, är det här icke min afsigt att tala. Denna fråga kan på ett gagnande sätt utredas endast af en person, som har grundlig kannedom om så väl den fysiologiska som psykologiska vetenskapens resultat, och som tillika är ett pedagogiskt snille — ja måhända skulle ej ens, på vetenskapernas närvarande ståndpunkt, tillräckliga hjälpmedel stå till buds för en sådan uppgift, äfven om en person funnes, som kunde lefvandegöra och vidare utveckla det mäst originella i Socrates', Rousseau's och Spencer's pedagogiska system — ty mindre än så kräfves ej af den, som skall kunna lämna en för utvecklingen verklig betydelsefull insats i detta ämne.

Min afsigt är endast att lämna några antydningar om det ondas *sekundära* orsak, hvilken icke uppmärksammats så som den förtjenat. Denna orsak tror jag vara den för hvarje år, särskildt i Stockholm, ökade *hemlösheten*.

Ty att bo hos sina föräldrar — som ju i allmänhet skoldomden i Stockholm gör — är icke detsamma, som att lefva i ett hem.

Den allmänna klagan hos kvinnorna öfver en alltjämt växande förströddhet och splittring inom hemmet har kommit mig att sätta denna klagan i samband med de nyss antydda sakförhållandena.

Genom att Stockholm allt mera närmar sig storstadens dimensioner till omfattning och folkmängd, utan att ännu märkbart närma sig storstads-vanor med afseende å sällskapslifvet, har detta orimligt inkräktat på hemlifvet.

Detta störes därjämte i Stockholm, som öfverallt, af en upphörligt växande mängd offentliga nöjen och åligganden, hvilka kunna hopas därhän, att en af Stockholms verksamma damer vid ett litet öfverslag af de föreningar, sällskap o. s. v., i hvilka hon är från år blifvit medlem, fann dem utgöra — 74 och dock voro däri icke inbegripna *alla* de möjligheter, som finnas att här i Stockholm »före» sig — för det allmänns gagn och hemmens ogagn.

Fordom var det egentligen mannen och fadern, som hemmet för dessa yttre angelägenheters skull måste umbära. Nu är det också hustrun och modern, som icke blott för nöjen eller samkväm eller uppbyggelse utan också för möten eller föreläsningar eller styrelser lämnar hemmet afton efter afton, d. v. s. just den tid hon borde egna de om förmiddagarne i skolorna upptagna barnen.

Och detta alltjämt växande sällskapslif, med motsvarande tillökning af lyx och anspråk, detta upphörligt ökade föreningslif och utelif har också den följd, att modern tidigast möjligt skickar barnen i skolan, äfven då hon af *intet annat* än just de ofvan nämnda förhållandena borde vara hindrad att själf gifva barnen deras första undervisning, till hvilket i regeln den på 1850—60 talet skolbildade generationen af nu varande mödrar är fullt duglig, och vid hvilken undervisning ännu intet behof af kamratlifvets äggelse gör sig gällande. Ja, till och med innan skoltiden börjar och på loftiderna från skolan är det i regeln åt tjenarinnorna som barnen lämnas för sina promenader, kalkbacksåkningar o. s. v. »Öfverklassens» barn

i Stockholm uppfostras i de flesta fall af sköterskan och skolan i lika om ej i högre grad än af modern — för att icke tala om fadern, som ännu i regeln är endast en tillfällighet vid barnens uppfostran.

Mången har kanske den invändningen färdig, att i ingen tid har det dock gjorts så mycket för barnens uppfostran som nu, i ingen tid hafva föräldrarna varit så vakna för barnens fysiska och psykiska kraf; under ingen tid har samlifvet varit så fritt mellan föräldrar och barn, eller skolorna i så stark, om ock i många fall missriktad, verksamhet.

Allt detta är sannt.

Men mycket af detta bidrager just att öka den hemlöshet jag talat om. Ju mera skolan utvecklas, ju mera belastas den med *all* barnens undervisning och tar som följd däraf allt flera timmar af dagen. Skolan måste undervisa äfven i sådana enkla ämnen, som mödrarna nu borde kunna sköta minst lika väl som våra farmödrar förr skötte dem, nämligen att göra barnen förtrogna med åtminstone den inhemska skönlitteraturen, och med handarbeten. Ju mera värden om barnens kroppsliga och andliga helsa framkallar sådana i och för sig förträffliga ting som slöjd, gymnastik och allehanda sport, dragas barnen bort från hemmen, och när de äro hemma, hindras de ofta af läxor och skrifningar att vara med far och mor — om dessa undantagsvis äro hemma! Så att, när man å ena sidan tar i betraktande huru det nuvarande *skolsystemet* förbrukar *barnens* tid och det nuvarande *sällskaps-* och *utelifvet* och *föreningslifvet* tar *föräldrarnes*, så skall man komma till just den iakttagelse hvarmed jag började: att *hemlifvet* mer och mer upphör.

De reformer, man måste kräfva af *skolan* för att mer återge barnen åt hemmen samt bereda tid till sport o. d. vid dager, är det här ej häller tillfälle att vidröra, då afsigten med dessa rader endast är att framhålla hvad *hemmen* måste reformera först, om skolans reformer skola väsentligen gagna ungdomen.

Ty skolreformer i den antydda riktningen hafva af åtskilliga nyare skolor blifvit försökta, men hvad betyda de för hemmen, när mödrarna då beklaga sig öfver, att barnen hafva för litet hemarbete eller för få timmar i skolan, och att de — mödrarna — alls inte veta hvad de »skola sysselsätta barnen med» under deras myckna lediga tid!

Hvad man med skäl kan påpeka som ett stort framsteg i nutidens hem, det förtroligare umgänget mellan föräldrar och

barn, har blott delvis fått den rätta riktningen. Det har mera haft till följd att barnen få leka stora, med föräldrarnes vanor och nöjen, eller att föräldrarne upphört att lefva sitt eget lif; men ingendera delen är sättet, på hvilket ett djupt och friskt förhållande skapas mellan barn och föräldrar.

Man ser t. ex. å ena sidan ett fåtal samvetsgranna mödrar och fäder, som egentligen lefva bara »för barnens skull», och hvilka underkasta sig att helt omdana sitt eget lif för barnens, genom hvilket dessa, till följd af deras ålders naturliga sjelfviskhet, få den föreställningen, att de äro medelpunkterna i tillvaron. Man ser å den andra att barnen, delaktiga af all hemmens lyx och öfverförfining, ega de vuxnes anspråk på nöjen och elegans; själfva ge de baler och middagar i hemmen eller på hotellen för sina skolkamrater, vid hvilka tillställningar all fåfanga och flärd hos de fullvuxna troget efterbildas.

Men sedan kräfvat man af dessa gossar och flickor, när den ålder kommer då lidelserna vakna, en själfbeherskning, en förmåga af försakelse, en stoicism gent emot frestelserna, som de *icke* öfvats i och icke sett utöfvas af föräldrarne, ehuru dessas frestelser tagit *andra former* — åtminstone i de afseenden där *barnens* ögon iakttaga dem — än de taga hos ungdomen själf. De anspråk på njutning, som äro hemmens, bli också barnens, och gossen fortsätter på kaféet studierna i faderns rökrum efter middagarne med sex sorters vin och tre sorters likör; i cigarrboden eller annorstädes de inblickar, som balerna ge honom i det »evigt kvinliga».

»Men hvad vill ni då?» frågar någon kanske. Å ena sidan klandras föräldrars öfverdrifna försakelser, å den andra talas om att de skola uppoffra, ej allenast en del af sina yttre intressen och sociala arbeten, utan till och med hemmens och sällskapslifvets vanor för barnens skull?

Ja, så är verkligheten meningen och om detta *icke* sker, skola många, många flera hem inom närmaste årtienden få upplefva samma sorg som i höstas — och det till och med om man lyckas hos oss åstadkomma en munkorgslag för »den moderna litteraturen», d. v. s. lyckas tysta den *enda stämman, som säger samtiden sanningen* rörande dess dårskaper och missförhållanden, om den och därunder — som det i alla tider skett — äfven höjer sin röst mot ett och annat oumbärligt godt, som vi genom utvecklingen vunnit. Men som *det goda icke* kan talas eller skrivas ihjäl, så blir hvad man genom dylika tryckfrihetslagar kommer att skydda, allenast *det förderfvade* hos samtiden. Om

en riktning inom literaturen går till öfverdrifter, är enda säkra medlet att framkalla en reaktion: att fritt låta den uttömma sig själf; sålunda väckes krafvet på något annat och bättre, hvilket kraf då med visshet kommer att tillgodoses af någon ny literär skola. Tvång däremot gör utvecklingsprocessen både långsam och ofullständig.

För att återkomma till mitt påstående, med afseende å hemmens vanor, så torde det vara obestriddigt, att de flesta öfverklasshem *icke* hafva råd att föra det lif, som där lefves; att det är med Kreditorers pänningar, eller en oskäligen vinst på arbetares bekostnad, eller ett lättsinnigt förbrukande af de för »svåra tider» och för familjeförsörjarnes fränfalle väl behöfliga besparingarne, som lyxen i hemmens vanor underhålles. — Men äfven där, i ett eller annat sällsynt fall, medel verkligen finnas att lefva högt i hemmen, borde föräldrarne dock ej »hafva råd» till det, ifall barnens uppfostran tages i betraktande.

Hvilka hem äro de, som utsända de mest sedligt svaga och arbetsodugliga unga män och kvinnor i lifvet? De, där barnen ej se föräldrarne arbeta och ej håller tro sig själfva nödgade därtill; där de finna modern vara ständigt »upptagen», men intet åstadkomma, där fadern är borta en del af dagen vid sitt för barnen obekanta »arbete» — och de dess emellan oftast se honom på väg till någon middag — af hvilket barnen få det intrycket, att hans »arbete» icke är något verkligt arbete.

Föräldrarne kunna *tala* om flit huru mycket de vilja, blir ej fars och mors arbete för barnen en lefvande verklighet, hade föräldrarne hållre bort tåga, och sak samma gäller om varningar och nyckfulla förbud till barnen med afseende å njutningslustens tillfredsställande, då ej föräldrarne verka genom sitt föredöme.

Å andra sidan blir följderna ofta lika olyckliga, när stråfsamma föräldrar dölja för barnen sina försakelser, när de själfva åtaga sig alla mödor för att spara de unga dem och slita ut sig, för att barnen icke skola tro, att föräldrarne ej ha råd att låta dem vara lika fint klädda som kamraterna eller få samma nöjen o. s. v. Och allra minst lyckas de hem hjälpa ungdomen genom dess svårigheter, där stränghet förstört förtroendet mellan barn och föräldrar, där barnen blifva osanna af brist på mod och lättsinniga af brist på frihet, där föräldrarne stält sig som undantagsvarer for barnen med kraf på en blind vördnad, en absolut underkastelse. Från dylika hem kunde fordom dugande män och kvinnor utgå, men numera

ytterst sällan, ty ungdomen godkänner i vår tid frivilligt inga dylika anspråk, och reagerar därför dess våldsammare mot de dem påtvungna.

Hvilka äro då de hem, som lyckas utsända de mest sedligt starka och arbetsfriska unga män och kvinnor i lifvet?

Endast de hem, där barn och föräldrar äro arbetskamrater och jämlikar, på samma sätt som yngre syskon äro jämlikar med en god äldre syster och bror; där föräldrarne, genom att sålunda vara barn med barnen, unga med ungdomen, tvångslöst stöda de uppväxande i deras utveckling till människor, genom att alltid *behandla dem som människor*. I sådana hem ordnas intet särskildt för barnen; de betraktas ej som tillhörande en sorts varelser och föräldrarne som tillhörande en annan; föräldrarne vinna barnens aktning genom att vara sanna och naturliga; de lefva och handla så, att de kunna låta barnen se in i deras arbete, deras sträfvanden, deras tillgångar; ja, så vidt möjligt, i deras fröjder och sorger, deras fel och misstag. Sådana föräldrar kunna också utan konstlad nedlåtenhet eller öfverlägsenhet upptaga barnens meddelksamhet, och omärkligt uppfostra, under fritt utbyte af tankar och tycken. Barnen erhålla ej allt till skänks, utan i mån af sina krafter måste de deltaga i hemmets sysslor; de lära sig taga hänsyn till föräldrarne, tjenarne och hvarandra; de hafva skyldigheter och rättigheter, lika orubbliga som de äldres och man har aktning för dem, lika visst som man lär dem ha aktning för andra. Där komma de i daglig beröring med verkligheter; få göra nytta, ej blott låtsa göra det; få väsentligen skapa sina nöjen själfva, sina små inkomster själfva och till och med sina straff själfva, i så måtto, att föräldrarne aldrig hindra att de ej få lida sina handlingars naturliga följder; i sådana hem ges aldrig en befallning utan ett skäl tillika, så snart ett sådant kan begripas, och ansvarskänslan öfverflyttas sålunda från spädaste år på barnen själfva. Förbud äro ytterst sällsynta, men orubbliga, emedan alltid grundade på ett godt skäl, icke på en nyck; mor och far äro vakna men bevaka ej de unga, och den relativa friheten lär barnen att bruka den fullständiga friheten, medan förbud och kontroll skapa svek eller svaghet. En gammal, olärd hushållerska, som lefde af att ha skolgossar inackorderade, är en af de bästa pedagoger jag sett. Hennes »metod» bestod i att hålla af gossarne och *tro på dem*, ett förtroende de i regeln alla sökte att förtjena. Vidare äro goda hem *glada*. Ömheten där är frisk, ej sentimental. Där predikas

icke och kaxas icke om obetydligheter rörande skick och ordning; där ropa icke mödrar eller systrar på oanständighet, om gossen berättar en lustig historia eller brukar ett kraftord; där behandlas ej ett skämt som en yttring af sedefördärf, eller djärfva meningar som bevis på »tidens ondska», utan där råder den friskhet, den frånvaro af pryderi, som väl enas med sinnesrenhet och enkel värdighet hos hemmets kvinnliga medlemmar och som icke kunna af någonting annat ersättas. Där finnes sammanhållning, så att unga och gamla förenas till arbete, förströelse, läsning och samspråk, där ena gången de unga, andra gången de gamla ange tonen. Där är ett öppet hus för de ungas vänner och frihet att roa sig huru gladt som hälst, men i all enkelhet, utan att hemvanorna därvid ändras. Från J. L. Runebergs tarfliga barndomshem omtalas, att hans mor, då hon uppmanade sonens unga gäster att dansa så länge de orkade tillade: »blir ni törstiga, står vattsån där och skopan hänger bredvid», — och gladare dansbjudningar mindes knapt den gamla damen, som berättat historien, att hon varit med om. Denna gammaldags förnämhet, modet att vara sig själf, saknas i nutidens hem, och bristen på mod gör brist på glädje.

Den enkla, gästfria *hemglädjen*, som nu försvinner för barnbalerna, läxorna och föräldrarnes utelif — den är det bland annat som måste återkomma, om det onda ej skall förvärras, ty man botar ej ondt med ondt, utan man *öfvervinner endast det onda med det goda*. Bli ej hemmen soliga, lugna, enkla och friska, så må mödrarne gå på diskussionsmöten om uppfostran och sedlighet huru mycket som hälst, och skolorna utvecklas hur mycket som hälst, och allt annat reformeras, reglementeras, kontrolleras, systematiseras hur mycket som hälst, intet skall ändå väsentligen bli annorlunda. Mödrarne måste på allvar inse, att intet socialt värf har större betydelse än uppfostran och att vid denna intet kan ersätta deras eget jämna inflytande inom ett hem; de måste besluta sig för reformer bland annat i den riktning, som en af yttre värf och sällskapslif öfverhopad mor här i Stockholm, nämligen att afslå alla bjudningar och dylikt, utom en gång i veckan, för att kunna ega sina aftnar i ro med barnen. Huru länge skola Stockholms mödrar offra barnen för det nuvarande sällskapslifvets och föreningslifvets eviga enahanda af intighet?

Meningen med det föregående har ej varit att söka beröfva vare sig sällskapslifvet eller det offentliga arbetet allt godt inflytande af erfarna och tänkande mödrar, utan endast att påpeka den *öfveransträngning*, som nu vållas af att hvar och en

åtager sig många gånger för mycket umgänge och offentliga värf, en öfveransträngning, som särskildt genom mödrarne måste återverka skadligt på hemmet. I vår tid som i alla tider — lifsåskådningen må i öfrigt vara hvilken som helst, hedningens eller den kristnes, judens eller fritänkarens — danas goda hem endast af de föräldrar, hvilka hysa en *religiös vördnad för hemmets helgd*.

Slutligen vill jag, för att hindra möjliga misstydingar, tillägga: att jag icke känner *ett enda* af de hem i Stockholm, som nu lida af ungdomens felsteg, och att det uteslutande är iakttagelse af andra hem, både goda och icke goda, som framkallat ofvanstående uttalanden.

Ellen Key.

Till de mycket beaktansvärda tankar, den ärade författarinnan uttalar i sin förestående uppsats om hemlöshet, må det tillåtas utgifvaren foga några ord, särskildt med hänsyn till en sak som i sagda uppsats endast i förbigående vidröres, men som synes mig väl förtjent af ett litet kapitel för sig. — Fröken Key yttrar (å sid. 21), att oseder i skolorna icke är något särskildt utmärkande för den tid, i hvilken Strindberg och »unga Sverige» skrifva, samt uttalar den öfvertygelsen, att det ondas orsak icke är »den modärna litteraturen» eller »den modärna otron».

För min del ser jag nu ingalunda sakerna så ensidigt, att jag vill påstå, det den modärna litteraturen i och för sig skulle kunna vara enda eller ens hufvudsaklig orsak till de missförhållanden bland skolungdomen, som framkallat uppsatsen här ofvan. Men som *bidragande* orsak torde den icke få anses vara så alldeles betydelselös. Litteraturen är visserligen alltid, i större eller mindre mån, mer eller mindre exakt, ett uttryck för en redan rådande tidsriktning, en tidsanda som redan på andra områden gifvit sin tillvaro till känna, innan den afspeglar sig i litteraturens alster; men förhållandet är tillika omvänt eller, rättare sagdt, ömsesidigt. Äfven litteraturen verkar i sin ordning kraftigt bestämmande på tidsriktningen, och att den, särskildt i brytningstider som vår, verkar kraftigast just på *ungdomen*, tror jag vara tämligen lätt insedt. Skälen härtill äro flere. För det första ligger det i sjelfva ungdomens natur att snabbare upptaga och omsätta de i litteraturen framträdande idéerna samt att lifvigare omfatta hvad som i verkligheten eller till skenet bärer utveckling, framåtskridande, t. o. m. omstörtning, i sitt sköte. Dertill kommer äfven en annan sak. Ungdomen är öfver hufvud taget mindre än vi andra utrustad med

hvad man kunde kalla tjenliga preservativ, der sådana kunna vara af nöden mot tidsandans och dermed äfven litteraturens inflytelser. I alla händelser saknar han det mest verksamma af dessa: *lifvets* erfarenhet samt deraf härflytande mognad och sjelfständighet i om-döme. Och mot den nutida litteraturen äro preservativ icke obehöfliga. Ett okritiskt tillegnande af allt hvad i form af skiftande teorier, hypoteser, framtidsspekulationer och »utopier» genom nutidslitteraturen utflödar i brokig växling kan icke undgå att — i lindrigaste fall — verka *förvirring*, en verkan som för öfrigt redan är tämligen lätt att upptäcka på mer än ett håll.

Hvad betydelse det kan hafva för den *vuxna* generationen att i litteraturen se sin tids lyten skoningslöst blottade, är en fråga för sig och en fråga som jag för tillfället får lemna å sido. Att det bör verka *väckande* och dermed indirekt till förbättring vare det imellertid långt ifrån mig att bestrida. Men den saken är, som sagdt, ett spörsmål för sig. Här gäller det nakenhetslitteraturens inflytelser på *ungdomen*, och det är ur den synpunkten ett uttalande synes mig vara på sin plats, hälst den ärade författarinnsans ofvan anförda yttrande lätt kan uppfattas som ett underkännande af dess betydelse härvidlag.

Först må det då utsägas såsom obestriddigt, att åtskilliga den nutida litteraturens alster hafva att bestämdt *osedligt* innehåll, i det de proklamera *lustan*, den sensuella driften och för öfrigt åtskilliga andra naturdrifter såsom rätta normen för bedömandet af hvad som är berättigadt eller icke i en människas handlingssätt. Att ju *de* böckerna måste hafva ett betänkligt inflytande på den ungdom, som hängifver sig åt läsningen af desamma, bestrider för visso icke den ärade förf. till uppsatsen »Hemlöshet». Men vi ha inom den nutida litteraturen en stor mängd böcker af ett annat slag, böcker, hvilkas tendens, om man går på djupet med dem, skall befinnas värd den tänkande läsarens både beaktande och erkänsla, men som icke dess mindre verka menligt på en omogen läsare och som — *trots* att tendensen är beaktansvärd — ofta blifva betecknade såsom osedliga äfven de. Detta sistnämnda t. o. m. icke alltid utan rätt giltiga skäl. I den mån en författare, då han gisslar tidens lyten, icke nöjer sig med att *omnämna* liderligheten, der så behöfves för att väcka läsarens uppmärksamhet på dess tillvaro och dess betydelse, utan inlåter sig på att *skildra* den, att följa den ända in i de minsta detaljerna af dess yttringar; i samma mån torde det nämligen finnas fog för den uppfattningen, att osedlighet ingår i hans arbete. Åtminstone faller det sig väl svårt att intränga det under rubriken *sedlig* litteratur, och i alla händelser blir läs-

ningen af detsamma för ungdomen af en alldeles särskild betydelse. Ty om skildringen också hos den mogna karaktären oftast väcker ett öfvervägande intryck af vämjelighet — ett intryck som t. o. m. stundom skymmer det goda i tendensen —, så blir dess verkan på det ännu i utveckling stadda ungdomliga sinnet lätt en helt annan. Detta utsättes nämligen för en onaturlig forcering af sina inneboende sensuella böjelser, hvarigenom en rubbning inträder i den för hvarje sund utveckling erforderliga jämvikten, till framtida men i både fysiskt och moraliskt hänseende. Äfven då en författare *icke* direkt gör sig till apostel för osedligheten såsom en förment frigörare undan inrotade missförhållanden i det samhällliga lifvet, kan han således *verka* demoraliserande. Dermed är han vorden *farlig* för den osjelfständige, i främsta rummet alltså just för *ungdomen*. Att faran endast blir så mycket större och de demoraliserande inflytelserna så mycket mäktigare, när vederbörandes mottaglighet redan är förberedd genom andra missförhållanden, exempelvis genom dem som i förestående bägge uppsatser blifvit påpekade, ger oss ingen rätt att förneka, det icke faran redan därför utan fins.

Med det ofvan sagda har endast afsetts att förebygga en sådan uppfattning, som vore icke litteraturens beskaffenhet i någon mån bidragande orsak till de långt gångna sedliga förvillelser, man upptäckt bland den studerande ungdomen, huru obestridligt det än är, att många andra och djupare liggande orsaker jämväl finnas. Gäller det botemedlen, — då är jag lika litet som fröken K. böjd för att anbefalla någon prohibitiv lagstiftning. *Samhällets* lagparagrafer vågar jag i ty fall icke tillerkänna inneboende kraft nog. Ofta vidlåder dem äfven den olägenheten, att de träffa Pål, då de sigta på Per. Betydelsefullare äro derimot otvifvelaktigt de lagar, som gälla i *hemmens* värld, och i fråga om dem är för visso en reform nödig.

»Men huru skola vi bete oss gent imot en litteratur som hotar att verka förderbringande på våra barn?» spörja många bekymrade föräldrar. Äfven de, som hafva ögonen öppna för ungdomens faror i berörda hänseende, som varmt nitälska för att, i hvad på dem ankommer, rödja dessa faror ur vägen, föräldrar som för sina barn villigt försaka både sällskapslifvets förströelser och föreningsväsendets lockelser, stå ofta rådvilla inför den frågan. Och den hör nog icke till de lättlösta. *Nitet* i och för sig gör icke verkan tillfyllest. Här, som annorstädes, gäller det att nitälska *visliga*. Att ängsligt undanhålla *all* farlig eller såsom farlig betecknad läsning för familjens söner och döttrar, hälst om denna

samma litteratur mottages med en viss begärlighet af dess äldre medlemmar, ville jag t. ex. beteckna som ett ovist nit. Generella kategoriska förbud utan vidare äro säkerligen icke heller att i allo rekommendera, liksom öfver hufvud hvarje *yttre* medel är af tämligen prekärt gagn. Någon för ungdomen ogenomtränglig mur mot kunskapen om hvad ondt finnes i världen är det nämligen icke möjligt att upprepa, och hvad man försökt i den riktningen har allt för ofta ledt till följder, rent motsatta dem man afsett. Rätta vägen är nog en helt annan. Det ondas tillvaro, äfven i ohyggliga former, bör först och främst icke förnekas inför den, som skall fostras att motstå eller öfvervinna detsamma. Ännu värre är, om dess yttringar, der sådana möta i lifvet eller i litteraturen, så att säga, undansmusslas bakom bästa tillgängliga slöja af skenfagert utseende, såsom ofta göres då man undandrager sig att nämna saker vid deras rätta namn. Vill man varna en vän för en fara, bör man ju i främsta rummet visa honom, ju tydligare dess bättre, *hvar* faran ligger. Öppen förtrolighet i umgänget mellan föräldrar och barn torde således härvid vara hufvudvilkoret för framgång. Den finkänslighet och takt, som icke är af mindre betydelse, bör sjelfva föräldrastinkten kunna ingifva; hvarom icke, lärer ingen annan kunna göra det.

Och härmed torde jag hafva nått det område, der jag kan *fullt* biträda de uttalanden, läsaren återfinner i fröken Keys uppsats.

L. H.

En lektorsafhandling.*

Bland afhandlingarne i läroverksprogrammen för sisl. läseår förekommer en af N. G. A. L—n författad och såsom specimen för sökt lektorat i Skara utgifven »Elementar-stereometri».

Man fäster sig, vid läsningen deraf, genast vid förf:ns försök att reducera bort ett fundamentalt rymdgeometriskt axiom, eller möjligheten att lägga ett plan genom 2 hvarandra skärande räta linier. Han vill *bevisa* denna sanning. *Plan* definierar han, på det vanliga sättet, såsom en *yta*, så beskaffad »att hvarje rät linie, som går igenom två punkter i henne, ligger hel och hållet i henne». I proposition 2 vill förf. sedan ådagalägga tänkbarheten af denna yta genom att låta den alstras af det ena benet af en »rät» vinkel, som vrider sig kring det andra benet. I sin bevisning att denna yta blir ett plan tager förf. för gifvet, att inga andra perpendiklar mot det orörliga benet kunna utgå från den räta vinkelns spets, än de som representeras af det svängande benets olika lägen. Men jag vill fråga: hvad rätt har förf. att göra denna förutsättning? De andra perpendiklarnes omöjlighet kan ju ej bevisas annorlunda än genom att ett plan lägges genom det orörliga benet och den supponerade nya perpendikeln, och möjligheten af detta plans läggande vill ju förf. bevisa först i prop. 3, — som han stöder på prop. 2 (1).

Dessutom, det är omöjligt att definiera en rät vinkel (hvilket begrepp förf. antager såsom bekant), med mindre än att man förut medgivit möjligheten att lägga ett plan genom vinkelns ben. Ty hvad är det som gör rätvinkligheten? Det är likheten af de vridningar, som krävas för att föra det ena benet till sammanfallande med det andra och med dess förlängning. Och så länge ej ett plan finnes, i hvilket de successiva vridningarne kunna utföras, kan ingen geometrisk åskådning döma, om det rörliga benets successiva lägen göra olika vinklar med det fasta. *Hvilken vinkel som helst kan då bli rät, beroende af de omvägar det rörliga benet följer vid vridningen.*

Begreppet vinkel är i sjelfva verket oskiljaktigt från föreställningen om ett genom \wedge :ns ben lagdt plan, för så vidt den geometriska åskådningen skall vara i stånd att på ett bestämdt sätt uppfatta ökning och minskning i \wedge :ns storlek — ett grundväsentligt vilkor för \wedge :ns egenskap af matematisk storhet.

Ikke heller kan man utan nämnda föreställning vara förvissad, att lika stora \wedge :ar måste vara kongruenta. Ty om icke \wedge :arne bac, bad, med

* Om ock denna uppsats delvis berör ämnen, som ej ingå i Verdandis program, har Red. icke tvekat att här inrymma densamma, då den, ehuru författad af en personligen intresserad, synes vara ett fullt objektigt hållet inlägg i en fråga af stort allmänt intresse, nämligen om våra nuvarande läroverksstyrelsens kompetens att särskildt vid lärareutbildningar vederbörligen tillgodose både skolans verkliga intresse och lagens kraf.

det gemensamma benet ba kunna i tanken bringas i samma plan, så är det icke nödvändigt, när benen ac :s och ad :s vridningsvinklar mot ab utföras, att det ena benet passerar det andras lägen. \wedge :arne bac , bad måste därför i sådant fall antagas kunna vara lika stora utan att vara kongruenta. Men dermed undanryckes för förf. den af honom använda Eukl. I, 4 m. fl.

Måhända vill förf. rädda sig genom att slå fast såsom axiom att »lika stora \wedge :ar måste vara kongruenta». Man har då, såsom gemeligen händer, när man vill bevisa ett verkligt axiom, fått ett annat i stället. Men detta nya axiom hjälper blott tills vidare. I fig. till Eukl. I, 8 (hvilken sats förf. använder i sin ifrågavarande bevisföring) får man visserligen (se Strömer-Bergstrands edition, 11:te uppl. s. XV) att $\wedge EDA = \wedge EAD$, $\wedge FDA = \wedge FAD$. Men deraf följer icke, att $\wedge EDF = \wedge EAF$, så framt man ej får antaga figuren $EDFA$ ligga i ett plan. Såväl Eukl. I, 8 som I, 4 kräfvä i själva verket för sin bevisning antagandet — af det som hr L. med stöd af dem vill söka bevisa.

Så vidt jag kan se, är således förf:s bevisföring cirkelformig, som bekant den olyckligaste form en matematisk bevisning kan få, och man bör väl tills vidare anse den axiomatiska naturen af ifrågavarande geometriska åskådning orubbad.

Något annat märkvärdigt har jag ej upptäckt i förf:s afhandling, om ej den för ett nyttkommet arbete i stereometri, som gör anspråk på vetenskaplighet, något märkvärdiga bristen på läran om symmetriska och likformiga solida figurer, hvarigenom arbetet kan anses endast såsom ett fragment i den disciplin, som rubriceras på titelbladet.

Men sin största märkvärdighet har afhandlingen fått genom Skara domkapitel. Detta har nämligen enhälligt bedömt den samma med det högsta betyg ett domkapitel eger afgifva för lärdomsmeriter — betyget *berömlig* både för författande och försvar.

Jag känner icke de inkast, som gjordes vid den ensliga disputationsakten i Skara mot ifrågavarande elementära specimen, men då domkapitlets egentligen sakkunnige ledamot, lektorn i matematik, saknades, så torde de ej hafva varit så svåra, att ej förf. med lätthet kunnat reda sig.

Vårre blir det med sjelfva afhandlingen, hvilken såsom offentlig i egentlig mening kan framläggas till allmänhetens bedömande. Man måste fråga sig: huru är det möjligt, att ett arbete af så anspråkslös art och så litet om matematisk lärdom vittnande som en *elementar*-stereometri kan af vederbörlig myndighet bedömas med högsta betyget för sådan *lärdom*? Kunna icke vederbörande vederlägga min bevisning ofvan, att den skolastiska klyftighet, hvarmed man sökt pryda detta fragmentariskt elementära arbete, alldeles icke är någon klyftighet, utan rätt och slätt ett misstag, så blir betyget, hvarigenom förf:s brist på öfriga lärdomsmeriter utjämades, rent af en skriande orättvisa mot medsökandena.

Stockholm den 4 Dec. 1886.

K. H. Sohlberg.

Redogörelse för en kurs i "hushållslära".*

Ämnet förutsätter någon kunskap i fysik, särskildt om kroppars allmänna egenskaper och i värmelära. För säkerhets skull går jag därför alltid igenom läran om *aggregationstillstånden* och de viktigaste *adhesionsföreteelserna*: kapillaritet, lösning m. m. Här får jag anledning att tala om kokandet i köket, om huruvida maten kokas förr, om man eldar på duktigt i spiseln, om eldningens verkan på ångbildningen, om kokande med locket av eller på, om kokkärl grundade på Papins gryta, om huru ett ny-skuradt golv eller en tvätt torkar, om diskning eller skurning med hett eller kallt vatten etc.

Vi *smälta* svavel, upphetta det till *kokning*, tala om vattenånga och svavelrök; vi smälta socker, visa karamel och brun karamel, det senares färgande förmåga («kulör»), tala om färgning av buljong, likörer, ättika m. m.; om sockerlagen vid syltning.

På tal om adhesionsföreteelserna vidrör jag lätt sådant som limning, klistring, lödning, visar hvarför ej fett kan borttvättas med vatten av låg temp., talar om porositeten i lamp- och ljusvekar, svamp och dylikt. Jag *löser* socker i vatten, sprit i vatten och visar hur luft är löst i vårt vanliga dricksvatten; och såsom motsats härtill *uppslammnar* jag krita i vatten, blandar fotogen med vatten och skakar vatten i en flaska till skum. Ex. på föregående: te, kaffe, mjölk, sjokolad, bornerande drycker, hvitt vattenledningsvatten etc. Ett ämnes löslighet vilkoret för att det skall ge smak.

Därefter övergår jag till den *kemiska* delen av kursen och följer då i huvudsak Almqvists och Lagerstedts lärobok i naturkunnsighet, kemien kap. I, II, III. I kap. I. r inpassar jag åtskilliga notiser, såsom om svavelsyrans användande mot fukt, t. ex. mellan innanfönstren, om att saltsyra är kökets mässingsvatten, salpetersyran guldsmedens skedvatten, visar hur svavelsyran »svärtar» (ex. svavelsyra på en sockerbit) och salpetersyran färgar gula vissa ämnen, varnar för att slå vatten i svavelsyra o. s. v. — Vid I 3) göres en gipsavgjutning och talas om användandet av gips. — 4) *Kalkens egenskaper* ger anledning till många iakttagelser, t. ex. om hårdt och mjukt vatten, dessas användande till kokning och tvätt, huru hårdt vatten göres mjukt, om pannstenen i spiseln reservoar, om beläggningen in på vattenkaraffiner, om fuktandet i nya hus etc. — Vid II. 1) *Pottaska* lägger jag till om salpeters användning vid saltning, om pottaskans användning vid bak, om pottaskans och kälits egenskaper, om lutning av fisk, om såpa och huru den beredes, om lut och dess användning till rengöring af kläder och kärl, såsom smörbyttor, mjölkkärl, oljelampor, kokkärl; —

* Hållen av undertecknad i Lyceum för flickor i Stockholm. Det huvudsakliga av denna redogörelse har lemnats såsom inledning till diskussionen över den 11:te av de speciela frågorna vid senaste flickskolemöte.

om hvori orenhet på kläder i allm. består, om hur man prövar askans godhet med ättika, redogör från början till slut för en tvätt: sorterandet i linne, ylle och randkläder, räkningen, blötningen, tvättningen, bykningen (kokar lut med en askpåse i en glasbägare), sköljandet och klappandet, tvändandet, torkandet; redogör för 2 olika sätt att byka: koka kläderna i luten eller slå kokande lut över kläderna; beskriver Södermalms tvättinrättning; talar om rotborstar, tvättbräden och vridmaskiner, »självarbetande ångtvättkittlar», klappbryggor och klappbassänger, tvätt hemma och tvätt borta. Därefter avhandlas stänkning, utdragning, mangling, strykning, stärkning; borax, blåelse; terpentin som blekningsmedel. — Vid 2) *Soda* talas om saltning av kött, fläsk och fisk och om saltets förekomst och användning för övrigt; kokas tvål av ricinolja och natronlut, blekas en bit oblett, som användas vid tvålfabrikationen, om tvålförfalskning och om tvåls användning till tvätt; slutligen göras experiment med tvällösning i mjukt, hårdt (av kolsyrad kalk) och salt vatten genom skakning i flaskor med dessa 3 slag av vatten.

Till detta kap. lägga vi: ett försök 1) med *ammoniak*: doppa blått lakmuspapper i saltsyra, hålla det sedan över ammoniakflaskan tills det blir blått igen, tillämpa detta på uttagning av syrefläckar. Ammoniakens egensk.; ylletvätt. — 2) med *klorkalklösning* el. klorvatten; blekas en bit oblett domestik, ta ur färgen ur brokigt kattun; tala om klörens egenskaper; om *blekning* af linne, bomull, papper, halm, ben, svamp; desinfektion; användning mot unken lukt i källare och i träkärl; om fläckvatten, eau de Javelle m. m. — I sammanhang härmed redogöres för *gräsblekning*.

Därefter om *fläckurtagning*: fettfläckar, syrefläckar, alkaliska fläckar, frukt- och rödvinsfläckar, blod-, bläck-, rostfläckar, grönskefläckar och garvfläckar (exper. med klorkalklösning i utspädd saft och i bläck). (Se Baer och Hushållskalendern.)

Vi övergå till *lärob. kap. II*. Vid försök 1) redogöres för svavel- och säkerhetständstickorna. Vid försök 2) påminna vi om smältpödet av svavel och tala om svavelsyrighetens desinficerande och blekande egenskaper, om *blekning* af ull, silke, halm. — Framställandet av vätgas förbigås.

Till lärobokens kap. III *Förbränningen* 1)–3) ej mycket att tillägga, dock ett och annat såsom — på tal om släckandet av brinnande olja. — om vatten i brinnande eller »kokande» ister eller talg; — vid 4) *Fullständig och ofullständig förbränning* om verkan av värdslös sotning av spisel och rengöring av lampbrännare; — vid 7) *Torrdestillation* om kreosot och rökning av kött, fläsk och fisk, om lysgasens användning för matlagning och till uppvärmning av rum; — 8 c) *Ofullständig förruttnelse* förbigås; — 9) *Hur brännbara ämnen uppkomma* framställes i sammandrag; tillägges om nyttan av växter, särskildt bladväxter, i boningsrum, om växternas och djurens inbördes förhållande i ett akvarium.

I sammanhang med detta talas om *luften* ute i det fria och i våra *bostäder*, om den senares förskämning genom kolsyran och utdunstningen från vår kropp, om renlighet, om ventilation, frivillig och ofrivillig, om beskaftenheten av våra bostäders väggar, fönster, golv och tak, om vigten av att ej bo för trångt, om sol i rummen, om sovrum, barnkammare, jungfrukammare och badrum, — om grundluften och dess uppstigande i husen, om »källarluft» och källarhalsens mynning, om avskrädd, slaskrör och deras »läs» samt kloakerna, deras luft och smittämnen (se Heyman, »Luften i våra bostäder»). Vidare talas om *uppvärmningen* av bostaden, om spisar, kakel-

ugnar och kaminer, om ventilation genom dem, om deras skötsel; — om inrökning och rökhuvar (se förut om förbränningen).

Sedan vi nu lemnat läroboken, övergå vi till framställningen av de organiska ämnena.

I. Djurkroppens ägghviteämnen och övriga kvävehaltiga ämnen.

Deras förekomst i olika delar av djurkroppen: 1) *Ägget*. Äggets delar: skal (med porer), hinna, hvita, gula. Ett utslaget ägg upphettas. Hvitans kem. beståndsdelar, gulan kem. beståndsdelar, ägghvitans koagulering, smältbarhet och näringsvärde. Om klarning med ägghvita av buljong, vin, sockerlag. Skilnaden mellan nyvärpta, äldre och skämda ägg; om kokning av nyvärpta ägg i litet vatten; om undersökning av äggs friskhet med tungspetsen mot trubbanden, mot ljuset el. i vatten; om deras förvaring (icke i halm el. boss) i frisk luft vid lagom temp. el. övermetade med smör, ister, linolja, kalkvatten, gummi, vattenglas. Äggens användning i hushållet; näringsvärde i förh. till priset (se Alméns tab.).

2) *Mjölken*. Mjolk uppvärms med litet ättika; ostämnet och övriga beståndsdelar. — *Smörberedning*. Grädden och dess kärning; smör och kärnmjolk; smörets beståndsdelar; dess tvättning, färgning och saltning, förvaring; härskning och dess motverkande genom smältning; smörets smältbarhet och näringsvärde i förh. till priset (se Alméns tab.), användning i hushållet; konstmör. — *Ostberedning*. Ystning, löpe, ost och vassla, söt-mjölksost och skummjölksost; ostens färgning, saltning, torkning, förvaring; »gammelost», mesost och dess beståndsdelar; smältbarhet och näringsvärde, pris; surandets af mjolk, sur vassla; ölost.

Mjölakens förfalskning med vatten, skummjolk el. stärkelse; mjolkprova-re och försök därmed; mjölakens benägenhet att upptaga luktande och smitt-ämnen, dess förvarande; mjolk av sjuka djur; mjölakens smältbarhet och näringsvärde, mjolk för späda barn; kvinnomjölakens beståndsdelar, dibarns-flaskor. Mjölakens användning i hushållet.

3) *Blodet*. Koaguleradt blod förevisas; vispadt blod kokas. Vispan-det af blodet vid slagt. Blodets beståndsdelar, näringsvärde och användning.

4) *Köttet*. Kött av däggdjur, foglar, fiskar, kräftdjur och blötdjur. Kött i vanlig mening = muskler, tillika med bindväv, senor, kärl, blod, ner-ver, fett. En bit kött sönderskäres fint, köttvätskan utprässas i vatten och upphettas, tills ägghvitan och blodfärgämnet koagulera. Köttets övriga be-ståndsdelar. Skilnaden mellan rå köttsaft och kokt, skummad. Köttextrakt, Liebig's. — Skilnaden i utseende mellan kött av friskt och kött av sjukt djur, mellan godt och dåligt kött; friskt kött reagerar surt, skämt kött alkaliskt; genom att upphetta ett knivblad, hastigt sticka det i köttet och åter dra det ut och lukta därpå känner man lätt »skämd lukt» av kött. Skilnaden i smältbarhet och näringsvärde mellan kött av magert och godt djur. Inflytande på köttet av muskelarbete, överansträngning, lidande hos djuret före slagtandet, av köttets upphängning efter slagtandet. Kött av unga djur och av äldre djur. — Jämförelse mellan kött av olika slags djur: nöt, kalv, får, häst, svin, foglar och fiskar i allmänhet, särskildt vissa fiskar, såsom sill och strömming (med hjälp av tab. i Hammarstens »Födoämnen» och Alméns tab.). Här talas också om igenkännandet av ungt, godt fläsk, om dynt och trikiner, om kalvköttets rikedom på lim, om fördomen mot hästkött etc. Därefter om inälvornas näringsvärde i allmänhet och deras

användning, om de olika delarne av en slagad oxes kropp och deras benämningar och användning. Om förvaring af kött genom saltning, rökning, torkning. Det salta köttets förlust i näringsvärde.

En bit kött lägges i kallt vatten en stund och kokas därefter, en annan bit lägges i kokande vatten och kokas en stund därmed. Dessa båda förfaringssätt motsvara kokandet av buljong och kokandet av pepparrotskött, dillkött, fisk m. m. Om buljongskött och dess användning. Att koka buljong på godt kött är en lyx, däremot förståndigt att till buljong använda ben, senor och så kalladt avfall jämte en lagom tillsats af Liebig's köttextrakt el. ock Kemmericks buljong ensamt. Tillagandet av andra köttträtter: bifstek, grytstek, rostbiff; om stekning på spett, om stekning i »bränslebesparande gryta» och kokning av kött i kruka.

5) *Ben, brosk, senor, bindväv* giva vid kokning lim, huvudbeståndsdelen i buljongen näst vattnet; limmets näringsvärde; snickarlim; gelé av hjorthorn; gelatin (lim av kalvskinn), »husbläss», muschplåster.

6) *Overhud, hår, ull, tagel, borst, fjäder, fjäll, sköldpadd, klövar, hovar, horn, hvalfiskben* innehålla hornämne, olösligt i matsmältningskanalen. *Silke* ett djuriskt kvävehaltigt ämne. Dessa delars användning, särskildt ullens och silkets; dessas blekande med svavelsyrlighet, lösande av kali och natron (se tvätt), benägenhet att upptaga färgämnen; sätt att igenkänna ulltråden från bomullstråden (därigenom att då den förra tändes, ej en hög låga uppstår, utan tråden knorrar sig och lemnar en mörk, hornaktig aska).

II. Djurkroppens kvävefria ämnen.

1) *Fettet*, som förekommer i ägget, i mjölken, i hjärnan, i köttet, bildar vävnad i benen (= märg), under huden och omkring inälvorna. Vax, boning av golv. Hos levande djur alltid flytande, hos döda fast = talg, mindre fast = ister, flytande = olja (tran). Olösligt i vatten, vätes ej av vatten, flyter på vatten, uppslammas fint fördeladt i en slemmig vätska (emulsion, ex. mjölk). Uppsuges lätt av porösa ämnen (ljusvekar); fettfläckar, borttagandet därav med engelsk lera och på andra sätt (se fläckurtagning). Fettets härskning, smörsyra. Smör, såpa och tvål se förut. Stearinljus. Glycerin. Fett som födoämne i olika former. Användning av märg, talg ister, buljongsfett.

2) *Mjölksockeret* i mjölken och en sockerart i levern äro *kolhydrater*. Mjölksockeret kan förvandlas till mjölksyra genom inverkan av en svamp (se surnandet af mjölk) = mjölksyrejäsnig.

III. Växtkroppens ägghviteämnen.

Ägghviteämnena de levande cellernas viktigaste beståndsdelar. Mot-svarigheten mellan djurkroppens och växtkroppens ägghviteämnen.

1) *Växtägghvita*, dess förekomst i sågspån, potates, hvetemjöl och ärter visas (lösning därav upphettas till koagulering, se Stöckhardt).

2) *Växtostämne*: legumin i balgväxternas frön, dess förekomst i ärter visas (fälls ur lösning med utspädd ättiksyra); konglutin i mandel. — Ost av ärter i Kina.

3) *Gluten* förevisas, (erhålles på samma gång som ägghvitan ur hvete-mjålet framställes. Den då avsatta stärkelsen tillvaratages och användes

vid »stärkelse»). Gluten innehåller flere ämnen: ett ostämne, växtfibrin och ett par andra ämnen (växtlim; se Cleves lexikon). Ägghviteämnenas näringsvärde, deras förekomst i olika vegetabiliska födoämnen (se Alméns tab.).

IV. Växtkroppens kolhydrater.

1) *Cellulosa*, ved- el. träämne; såsom huvudbeståndsdel i växtcellens vägg stommen i växtens olika delar; dess olika fasthet, jämför blad, halm, ved, fruktkärnor. Icke smältbar inom människokroppen, und. i hvitkål. Fibrernas (bastcellernas) av lin, hampa och jute användning till vävnader. Linets beredningsprocess: blötning, rötning, torkning, bråkning, skäktning, häckling; tågor och blånor; lärft och »blaggarnsväv»; färgämne och blekning (se förut klor), färgning. Papper av lump el. tyrmassa. Celluloid.

2) *Stärkelse*. Den förut, ur mjöl och potates urtvättade stärkelsen förevisas, uppslammas i vatten, upphettas till klister. Stärkelsens förekomst i form av korn såsom upplag i cellerna av rotfrukter, växtstammar och frön: sädesslagens, skidfruktarnas m. fl. — *Rotfrukter*: potates, jordärtskockor; — *stammar*: vissa palmarter, sago, oäkta sago; — *sädesslag*: ris, råg, hvete, majs, korn, havre; — *skidfrukter*: ärter, bönor (vålka, bruna); — kastanjer, nötter. — Stärkelsens smältbarhet; inflytandet av kokning, upphettning och av saliven. Blånar af jod.

Potates. Dess kemiska beståndsdelar (se Alméns tab.); skilnaden mellan rå och kokt, mellan kokt, skalad el. kokt oskalad, kokt i vatten el. imkokt. Olika slag av potates: degig, mjölig. Sötig potates; stärkelsehalten störst i dec. och jan.; frusen potates, lägges i kallt vatten och kokas efter upptinandet. Solanin, ett kvävehaltigt, giftigt ämne i potatesskal och groddar, i myckenhet i färsk potates: potatesvattnets lukt och smak. — Potatesmjöl och -gryn. Potatesens användning i hushållet, näringsvärde.

Sädesslagen. Sädeskornets beståndsdelar, dessas olika läge inom kornet. Skilnaden mellan dessa hos olika sädesslag (se tab.) *Mjöl*, sammansatt el. siktadt, kli. Kännetecken på godt mjöl: färg, torrhetsgrad, lukt, dess förmåga att upptaga vatten, degens seghet. Mjölrätter, deras näringsvärde; rostning av mjöl; om bröd se framdeles. *Gryn*: ris-, korn- (helgryn, krossgryn), havre-, manna-. — »*Stärkelse*», glansstärkelse av hvete, risstärkelse = puder.

Ärter och bönor, mogna. Sammansättning (se tab.). Skalets hårdhet. Deras tillagning, stora näringsvärde och prisbillighet.

3) Genom upphettning av stärkelse fås *dextrin el. stärkelsegummi*, således genom kokning el. rostning av stärkelsehaltiga födoämnen, även genom inverkan av saliven och af diastas, ett kvävehaltigt ämne i korn och malt. Dextrin lösligt i vatten; användning till appretyr på tyger, linning och glacering av papper. — Malt = mälat korn el. hvete; mältning = groning (»sötig» säd), därvid blir av stärkelse och dextrin maltsocker. Maltextrakt.

4) *Gummi och växtslem*, kolhydrater i en del växters safter: »kådan» på stammar och frukter af plommon- och körsbärsträd; gummi arabicum (ur acacia); gummi dragant, blandning af gummi och växtslem från vissa buskar. Växtslem förekommer i salep, althearot, linfrö och kvitten.

5) *Socket*. Genom inverkan av utspädda syror förvandlas både cellulosa och stärkelse, dextrin och maltsocker till *drussocker*. Socketers betydelse för den levande växten såsom transportmedel mellan dess olika delar; förekomst i mogna rotfrukter, grönsaker under växttiden, frukter och bär.

Rotfrukter: rovor, kålrötter, morötter, rödbetor, palsternackor, vitbetor, sockerrötter, rädisor, rättikor, silleri.

Grönsaker: sockerärter, spritärter, skärbönor, krypbönor, kålsorter, löksorter, sparris, spenat, sallad, gurkor.

Alla dessa födoämnen ega ringa halt af ägghvita och fett, stor vattenhalt, tämlig rikedom på salter (se Hammarstens tab.), för övrigt dextrin och s. k. pektin. I allmänhet lättsmälta, av föga näringsvärde (se tab.). Kål-sorterna mer hårdsmälta, se cellulosa. Gurkor och sallad vattenrikast, gröna arter rikast på ägghviteämnen, rättikor och arter på fett; rättikor, morötter och hvitkål på socker; spenat och grön sallad på salter. Användning och tillagning. Förvaring.

Fruktier och bär, färska och torkade, inneh. cellulosa, socker — druvsocker, fruktsocker, rörsocker — (omogna stärkelse), dextrin, pektin och växtsyror; aromen av flyktiga oljor (se framdeles); stundom vax på skalet. — Växtsyror, ex. äplesyra i äpplen, rönnbär, smultron (även i kål och sparris); citronsyra i citron, smultron, krusbär; vinsyra i druvor etc. — Sockerhalten ökas genom odling, men syrehalten minskas, bero även av temperatur och väderlek. Torkade bär, såsom fikon och russin, stor sockerhalt; melon mest vatten; i fruktkärnor blåsyra, även i bittermandel; mandel rik på ägghviteämne (se förut) och fett, likaså kakaobönan; kakaopulver, sjokolad. — Av pektinet gelé; syltning och saftning, ägghvitan skummas bort; vin; ej egentligen födoämnen, utan njutningsmedel. Förvaring av frukt.

Honung från bin, inneh. vatten, druvsocker, rörsocker, fruktsocker, vax och flyktiga oljor, beroende på av hvilka blommor bina sugit. Mjöd (se längre fram).

Rörsocker i växternas safter, t. ex. i alla gräs under blomningstiden, i saven av sockerlönk och björk, rikligast i *sockerrörret* och *hvitbetan*. — Rörsocker förvandlas till druvsocker (se längre fram). Lösligt i vatten, smälter, övergår i karamel, brun karamel (»kulör», se förut); sötningsmedel vid matlagning, sötare än druvsocker (= $2\frac{1}{2} : 1$), skyddsmedel mot förskämning av bär och frukter samt deras safter; syltning, saftning, gelé (se förut). Näringsvärde.

Rörsockrets beredningsprocess: utpräsnung, inkokning — råsocker el. moskovad, sirap el. melass, rom; raffinering: lösning i vatten, klarning med benkol och ägghvita, utkristallisering; toppsocker, kandissocker (= bröstsocker), bitsocker, kross-, farina; sirap = moderluten vid raffineringen, inneh. även druvsocker, fruktsocker, salter m. m.

I sammanhang härmed om jäsningar.

a) **Spritjäsnung.** Socker (druvs. och malts.) förvandlas till *alkohol (sprit) och kolsyra = spritjäsnung*. Ex. sylt jäser, villkoren därför: ägghviteämne, en svamp (jästsvamp), viss värmegrad och fuktighet; rörsockeret övergått till druvsocker; utseende och smak av jäst sylt, ämnesförlust; omkokning; skumning, tillsättning av mer socker; användning av salicylsyra vid syltning ($\frac{1}{4}$ gram på 1 ℥ bär och $\frac{1}{2}$ ℥ socker).

Genom alkoholjäsnung af honung *mjöd*. — Genom alkoholjäsnung av druvsaft (el. andra bärsaft) *vin*. Druvorna prässas, de eller endast deras saft ligger på fat och självjäser (av vilda jästsvampar); rödt vin och hvitt vin; vid jäsnung vid låg temp. ett hållbart vin, vid högre temp. ett mindre hållbart; musserande viner, ex. champagne, inneh. mycket kolsyra. Flyktiga oljor ge vinet dess bouquet; vin innehåller för övrigt alkohol (9—20 %), druvsocker, gummi, växtsyror och salter.

Alkoholjäsning av malt ger *öl* och porter. Maltets malning, mäsiking; vört (motsvarar druvsaften); kokning med humle, skumning av ägghvita; svalning; jäsning inledes med odlad jästsvamp = jäst; överjäsning vid 12°—15° temp. under ung. ett dygn (svensköl, eng. öl och porter); mycket socker och extraktivämnen i ölet, mindre hållbart; — underjäsning vid 7°—12° temp. (is användes till avkylning) under 7—10 dygn; föga socker och extraktivämnen kvar (hajerskt öl, svagdricka). Öl innehåller omkr. 88 % vatten, dextrin, maltsocker, ägghviteämnen, salter, kolhydrater och alkohol (från 6—7 % för porter till 2 % för svagdricka). — Porter brygges af hvetemalt, till en del rostadt.

Genom alkoholjäsning av säd och potates-fås *brännvin*, av rester efter druvor vid vintillverkning fås *konjak*, av melass *rom* (se förut), av ris *arrak*. Drank. Vanligt supbrännvin lagligen 6-gradigt = 49 % sprit. Starka och svaga spritdrycker. Likör = lösning av flyktiga oljor i sprit jämte socker. Prässjäst. Eter tillverkas av alkohol.

b) *Brödbakning*. Degen av hvete- och rågmjöl, med vatten el. mjölk (stundom med tjärnmjöl, vört, blod till spad), med el. utan tillsats av smör (el. buljongsfett, ister, njurtalg), socker, sirap, ägg, salt, kryddor (anis, fenkol, kummin, kardemumma, saffran, pomeransskal, mandel, korinter, russin m. m.), vanligen med jäst (överjäst) el. surdeg (se längre fram); jäst el. ojäst bröd; — degens »jäsning» sannolikt en svag spritjäsning (och mjölk-syrejäsning, jfr mjölksocker) av socker, som bildats i degen. Degens seghet, utspänning av gaserna, knådning, utbakning. Gräddning: stärkelsens omvandling till klister och dextrin; skorpan och innanmätet; ägghviteämnena omvandlas till peptoner, kolsyra, väts- och kvävgas utspänna degen och gå bort, brödet blir poröst (viktigt för matsmältning och för gräddning); ämnesförlust 1—2 %; färskt och gammalt bröd. — Olika slag av bröd, deras olika sammansättning och näringsvärde (se Alméns tab.). Märk vattenhalten i grovt, mjukt bröd. Kli i brödet, svart bröd. För svag värme i ugnen eller för våt deg eller deg af sötig (mältad) säd ger kladdigt bröd, hvarför? Degrand, stälrand. — Skorpor (tvebak, Zwieback, biscuits), deras lättsmälthet. Liebig's bröd med tillsats av kli av både råg och hvete, med bikarbonat, salt och saltsyra i st. f. jäst; bakpulver, jästpulver, hjorthornsalt. — Bröd-soppor, brödpuddingar, paltbröd.

c) *Ättiksyrejäsnig*. Alkohol i svag lösning övergår till *ättiksyra* = *ättiksyrejäsnig*, beroende på en bakterie, ättikmodern, vid + 12°—+ 36° temp. Ättika = 4—8 % ättiksyra; av vin, öl, brännvin. Frysning av ättika gör den stark. Ättikål. Användning till matlagning. — Ättiksyrejäsnig i jäst sylt, saft, vin, öl, deg (surdeg, surt bröd, se förut); ugnsurtt bröd; sura limpor; surströmming, surpalt, surkål, surstek.

d) *Förruttelse* af organiska ämnen i allmänhet en jäsningsprocess genom inverkan av förruttelsebakterier vid närvaro af kvävehaltiga ämnen, fuktighet och vid viss temperatur. Inverkan på våra födoämnen, deras förvarande genom kyla — isskåp, kallare — genom uttorkning, rökning, saltning, inkokning med socker, i ättika, genom luftens utestängande: i hermetiskt tillslutna kärl, konservedosor af bleck el. glas, i korkade buteljer, i glasburkar med pergamentpapper etc., medelst skyddande överdrag av fett, paraffin, vattenglas (se ägg). Användandet av övermangansyradt kali el. natron på kött som är »ankommet».

V. Växtfett.

Feta oljor i nästan alla växter (se tab.), huvudsakligen i deras frön, ex. i havre, linfrö. Egenskaper (se djurfett). Näringsvärde. Användning till lysmaterial. Om såpa, tvål (se förut); plåster = fettsyrad blyoxid.

Dels *icke torkande oljor*: matolja, bomolja (ur oliven), palm-, kokos-, mandelolja, kakaosmör (se sjokolad).

Dels *torkande oljor*: linolja — målarfärg —, hampolja, ricinolja. Oljefernissor.

VI. Flyktiga el. eteriska oljor.

Oljelika, i vatten föga lösliga ämnen, som ge lukt åt vatten, lösas i alkohol och i feta oljor, lätt antändliga, utgöra det aromatiska hos växter — vanl. i blommor och frön, men även i stjälkar, blad, rötter — destilleras ut med vatten; det väsentliga hos *kryddor*. Ex. rosenolja, kumminolja, enbärsolja, pärsiljolja, kanelolja etc. etc.; terpentinjolja från barrträd, finkelolja i brännvin, kamfer (fast). Ur jorden: bergolja, nafta, petroleum — fotogen och gasolja; bensin (se torrdestillation). — Flyktiga oljor lösta i fett = pomada, fl. oljor lösta i olja = hårolja, flyktiga oljor lösta i sprit = luktvatten, essencer, parfymer. — *Kryddor*, njutnings- el. retningsmedel; måttligt bruk därav; inhemska och utländska.

VII. Hartser.

Sannolikt oxidationsprodukter av flyktiga oljor, förekomma lösta i flyktiga oljor: kådan på våra barrträd (ett harts löst i terpentin); tjära (ett harts löst i en olja, se torrdestillation); asfalt; gummilacka (ur ficus-arter) användes till lack och fernissa. Balsam.

Lackfermissor, lösningar av hartser i sprit, i terpentin eller i oljor. Lackering; snickarpolityr av gummilacka (schellack), löst i stark sprit.

Guttaperka ur mjölksaften av flere träd i Ostindien. Gummi elasticum = kautsjuk, ur mjölksaften ur ficus-arter och andra växter.

VIII. Färgämnen.

Ur växt- och djurriket, ex. klorofyll (det gröna i växten), orleana, saffran, krapp, blommors färgämnen, blodfärgämne, konsjonell, purpur etc. etc.

IX. Alkaloider el. organiska baser.

Kvävehaltiga ämnen, i allmänhet gifter, många även läkemedel; ex. nikotin (i tobak), atropin, kinin, stryknin, morfin, kaffein el. tein, teobromin (i sjokolad) etc. etc. — *Kaffe*, fröna av kaffebusken el. dekokt på dem; rostning — 21—39 % av rostadt kaffe löses i vatten; kaffein, vidbränd olja och garvsyra det huvudsakliga av det lösta; föga näringsvärde, njutningsmedel och uppiggande medel. Kaffein ett gift, hvaraf 0,4—0,5 gram dödar en katt, dess mängd i kaffe 0,5—2 %. Kaffets kokande, Liebigs åsigt; förfalskning, kaffesurrögater. — *Te*, bladen av tebusken el. infusion på dem; kinesiskt el. indiskt, brunt el. grönt te el. »blandningar». Teet innehåller:

garvämne (18 %), gummi, ägghv.ämnen, kaffein (1,5—2,5 %), flyktig olja. Näringsvärde nästan intet, njutnings- och retningsmedel. Teets tillagning; förfälskning.

X. Organiska syror.

Växtsyror, se frukt. Garvsyra garvning.

Vi avsluta den del av kursen, som handlar om de organiska ämnena, med att tala om matlagningens ändamål: 1) att göra födan lättsmält och smaklig, och fästa oss därvid särskildt vid nyttan av ombyte på mat, av ett lagom användande av kryddor och njutningsmedel, vid inflytandet på matsmältningen av sinnesrörelse och kroppsarbete; — 2) att avpassa maten efter kroppens behov, så att dess inkomster motsvara dess utgifter, sammansätta och anordna rätterna, så att det blir ett riktigt förhållande mellan ägghviteämnen, kolhydrater och fett enligt schemat:

en arbetande mans dagliga utgifter äro 7 R vatten, 3 $\frac{1}{2}$ ort kväve, 75 $\frac{1}{2}$ ort kol, 7 ort oorg. salter;

hans dagliga inkomster böra då vara:

7 R vatten, 24 $\frac{7}{10}$ ort ägghviteämnen, 1 R 17 $\frac{1}{2}$ ort kolhydrat, 14 $\frac{1}{2}$ ort fett, 7 ort oorg. salter.

Vi påminna om att barnet icke blott skall ha sina förluster ersatta, utan även ha ett överskott för tillväxten.* Vi erinra om vegetarianismen och bantingskuren.

Härefter återvända vi till lärobokens kap. V, översigten över de **vigtigaste enkla ämnena**, och påminna vid hvarje ämne om det vi förut inhämtat därom samt tillägga vid en del ämnen ett och annat, särskildt vid de ämnen, som i hemmet ha användning i form av kärl eller husgeråd: t. ex. vid *kisel* om hvad glas är; vid *silver* om dess rengöring, om nysilver, om lapis (ett silversalt); vid *kvicksilver* om att det löser tenn, bly, koppar, sink, silver och guld; vid *tenn* om hur man själv kan förtenna sina kopparkärl, om hvad järnbleck är, om tennfolium el. stanniol och dess användning i hushållet, om »hvitkokning» av knappnålar, av hakar och hyskor m. m., om att britanniametall är en legering av tenn och antimon; om *nickel* och dess legering med sink och koppar till nysilver, om förnickling; vid *sink* om kärl därav och deras föga varaktighet och om att sinksalter äro giftiga; vid *koppar* om kokning i oförtenta kärl, särskildt av sura ämnen, om hvad »malm» är; vid *järn* om allt det myckna som i hemmet finnes gjort därav, om stål och dess användning, om järnsakers skötsel och om »frätandet» av rost; vid *aluminium* om smärgel (oxiderna) och dess användning till slipning av glas och stål, om hvad biscuit, parian och terra cotta är, och sluta med en översigt över hvilka metaller som frätas av de vanliga syror: svavelsyra, salpetersyra, saltsyra, ättiksyra samt frukt- och bärsyror.

Då jag meddelar denna redogörelse för en kurs i »hushållslära», har jag klart för mig, att den för läsaren måste synas vidlyftig, — den synes så, i viss mening, för mig själv, — på samma gång som jag vet, att läsaren här ändå skall sakna mycket, som han är van att finna i böcker över detta ämne, men hvilket här av flere skäl uteslutits. Men vidlyftigheten kan mo-

* Vi begagna oss av tillfället att varna för det ganska vanliga förhållandet, att barn och ungdom, särskildt den kvinnliga ungdomen, icke få nog mycket föda, icke nog enkel och närande och icke föda i nog regelbundna mål.

dereras efter hvars och ens smak och lärjungarnes ståndpunkt och lär nog modereras genom nödvändighetens tvång i form av knapp tid. Jag har aldrig själv hunnit med ämnet (på 1—1½ tim. i veckan under ett läsår) i den utsträckning, som denna kurs anger, utan delar därav ha förbigåtts, än en, än en annan av de mindre viktiga, ett och annat t. o. m. aldrig medhunnits; men så mycket, som jag här har upptagit, anser jag önskvärdt att medhinna.

Till sist vill jag anbefalla detta nya ämne till välvillig åtanke inom våra skolor, nämligen inom den högre avdelningen av dessa, på andra sidan konfirmationsåldern, och ber vederbörande behjärta den vikt och det värde, som detta ämne ju onekligen har för hvarje kvinna kanske framför många andra ämnen, som nu anses höra till hennes uppfostran. Jag menar de många språken (ända till 4—5 för somliga lärjungar), de många historierna: konstens, litteraturens, filosofiens och kyrkans; logik, psykologi och kanske ännu flera ämnen.

Att de allra flesta kvinnors verksamhet mer eller mindre faller inom hemmet, det är ju ett förhållande, som icke kan vara tu tal om, men måhända kunna meningarne vara delade om, huruvida kvinnan behöver teoretisk kunskap om de företeelser och de ting, som där möta henne. Mången menar, att hon har nog med den praktiska erfarenheten och att den teoretiska, om ej precis till skada, är åtminstone onödig. Otvivelaktigt reder hon sig också bättre med praktisk duglighet ensam utan teorien, än tvärt om — det är också min livliga önskan, att våra unga flickor måtte begagna alla tillfällen som givas att jämte de teoretiska kunskaperna även skaffa sig färdighet i utförandet av de olika göromålen inom hemmet; men för mig — och, såsom jag hoppas, för många av mina läsare — är det dock klart, att kvinnan, som deltagar i det praktiska livet inom ett hem, väl behöver och har god hjälp av den teoretiska kunskapen; många misstag kunna därigenom undvikas, många gamla fördomar och oriktiga antaganden rättas, och många besparingar av utgifter och besvär göras.

Jag ville även få anbefalla några böcker i ämnet; en del af dessa har jag här ovan anført.

För husmödrar och lärarinnor:

Huru skaffas god, daglig föda för billigaste pris? Öfvers. från danskan med förord af Profess. Panum och Ribbing. Pris 60 öre.

Våra vanligaste näringsmedels sammansättning, näringsvärde, pris och billighet, tabellarisk öfversigt af Aug. Almén. Pris 50 öre.

Om födoämnen af O. Hammarsten. Pris 1,25.

Om dammet af A. Törnblom. Pris 1,25. (De båda sistn. i »Ur vår tids forskning»).

Den husliga hården af W. Baer. Pris 2,75.

Husmodern af Math. Langlet. Pris oinb. 8,50, inb. 10,50.

Illustrerad hushålls-kalender (kan ersättas av föreg.) af A. Burman på eget förlag, utgången i bokhandeln(?). Pris 1,25.

Om luften i våra bostäder af E. Heyman. Pris 75 öre.

För lärarinnor:

Kemiskt handlexikon af P. T. Cleve. Pris 5,25.

Kemiskola af J. A. Stöckhardt. Pris 6,00.

Naturlära (den större) af Fernlund. Zak. Hæggströms förlag. Pris 1,50.

Sofi Almquist.

Literaturanvisning.

Allmän geologi och paleontologi.

H. Credner. Elemente der Geologie. Fünfte neubearbeitete Auflage. Leipzig 1883. 8:o. 790 sidor, med 497 figurer i texten. Pris 14 mark, oinbunden.

Archibald Geikie. Text-book of geology. Second edition, revised and enlarged. London. Macmillan & Co. 1885. 8:o. 992 sidor, med frontispiece och 439 illustrationer i texten. Pris 28 shillings, cloth.

A. de Lapparent. Traité de géologie. Deuxième édition revue et très augmentée. Paris. F. Savy. 1885. 8:o. 1504 sidor, med 666 illustrationer i texten. Pris 24 francs, oinbunden. Prisbelönt af franska institutet.

Eduard Suess. Das Antlitz der Erde. Prag. F. Tempsky. Leipzig. G. Freytag. Abtheilung 1 und 2. 1883, 1885. Stor 8:o. 778 sidor, med afbildningar och kartskisser. Pris för de båda hittills utkomna afdelningarna 26 mark, oinbunden.

Handbuch der Palaeontologie. Unter Mitwirkung von Dr. A. Schenk und S. H. Scudder herausgegeben von K. A. Zittel. München und Leipzig. R. Oldenbourg. 8:o. Abtheilung I. Palaeozoologie. Bd 1. 772 sidor, 558 illustrationer. Pris 30 mark, oinbunden. Bd 2. 829 sidor, 1109 illustrationer. Pris 36 mark, oinbunden. Abtheilung II. Palaeophytologie. Lieferung 1—4, 396 sidor, 252 illustrationer. Pris 17 mark, oinbunden.

R. Hoernes. Elemente der Palaeontologie (Palaeozoologie). Leipzig 1884. 8:o. 594 sidor, 672 illustrationer. Pris 16 mark, oinbunden.

Märkligt nog eger Sverige ej längre någon tidsenlig lärobok i geologi, lämpad för dem, som önska komma utöfver den första inblicken i ämnet. En sådan lärobok har likvisst fordom funnits, men den bok, hvarpå här syftas, »Geologiens grunder, utarbetade af G. Lindström», af hvilken andra upplagan utkom 1859, lär vara ur bokhandeln utgången och kan naturligtvis ej heller vara i nivå med vetenskapens närvarande ståndpunkt. Sagda arbete var emellertid för sin tid utmärkt, och detta ej blott därför, att det lemnade en fullständig inblick i geologiens alla områden efter vetenskapens då varande ställning, utan äfven emedan framställningen var så lättfattlig och ledig, att hvem som helst kunde hafva ett nöje i att läsa boken. Att den mottagits med bifall inses äfven deraf, att de båda upplagorna blifvit utsålda. Då emellertid den andra, såsom ofvan nämndes, utkom så långt tillbaka som 1859, är det tydligt, att en eventuell tredje upplaga till stor del måste blifva så godt som ett nytt arbete, ty de framsteg, som under mellanliggande tid skett på geologiens område, äro i många hänseenden ofantliga. Det är väl

derför knappast att hoppas, att någon vidare upplaga af detta arbete skall kunna utkomma. Om ett nytt verk af samma slag i vårt land skall kunna bära sig, fordras såsom oeftergifligt vilkor, att framställningen liksom i sagda arbete är fullt populär, så att man må kunna påräkna läsekrets äfven utom fackmän och studerande. Ty det är nödvändigt att nya upplagor allt emellanåt utgifvas för att arbetet må kunna följa med denna vetenskaps så snabba utveckling.

Ehuru sålunda Lindströms geologi är den enda, som på vårt språk innehåller en mera omfattande, vetenskaplig framställning af ämnet, saknas dock icke smärre arbeten på samma område. Af sådana vill anmälaren här erinra om **Edvard Erdmann**, Populär geologi jemte mineralogi, andra upplagan, Stockholm 1876 (mindre 8:o, 202 sidor, 61 träsnitt; pris häftad 2 kronor, kartonerad 2,25); **L. Holmström**, Populär framställning af geologien med särskild tillämpning på svenska förhållanden, Lund 1877 (8:o, 142 sidor, 136 träsnitt och 2 kartor, deraf den ena färgtryck; pris häftad 2 kronor, kartonerad 2,25); **A. E. Törnebohm**, Grunddragen af Sveriges Geologi allmänfattligt framställda, Stockholm 1884 (mindre 8:o, 186 sidor, 55 figurer i texten och en »geologisk öfversigtskarta»; pris kartonerad 2,25 kronor).

Några ord om dessa mindre arbeten torde här ej vara alldeles ur vägen. Erdmanns arbete är naturligtvis numera, såsom utkommet för så många år sedan, ej fullt tidsenligt och har på grund af sitt obetydliga omfång ej heller varit afsedt att lemna mer än den allra första ledningen vid studiet af ämnet. Utarbetningen är, såsom alltid hos denne författare, samvetsgrann och omsorgsfull.

Äfven Holmströms arbete är numera i åtskilliga hänseenden föråldradt. Det är rikt illustrerat, uppställningen af ämnet är god. Men om man, såsom anmälaren håller före, på en lärobok bör kunna framställa den fordran, att den icke får innehålla origtiga uppgifter, så uppfyller den nu i fråga varande icke dessa anspråk. De afsedda origtigheterna äro dock mindre väsentliga och böra kunna bortfalla ur en andra upplaga, ur hvilken äfven de teleologiska funderingar, som författaren på ett par ställen tillåtit sig, saklöst torde kunna utgå, enär de dels ej hafva med ämnet att skaffa, dels innehålla vilseledande uppgifter. Mot bokens goda egenskaper i öfrigt äro de här påpekade förhållandena såsom nämnt obetydliga, men en lärobok bör i sina uppgifter framför andra vara fullständigt tillförlitlig.

Törnebohms arbete är mindre än de öfriga lämpligt till lärobok. Vissa delar, der författaren rör sig inom sitt eget verksamhetsfält, äro förträffliga, mot andra kunna deremot åtskilliga anmärkningar framställas. Och ehuru författaren i sitt förord säger sig ej förutsätta speciela förkunskaper hos läsaren, håller framställningen ej alltid streck dermed. En väsentlig origtighet är det, enligt anmälarens mening, vidare, att författaren endast framställer de åsigt, som af honom personligen hyllas, äfven der de äro långt ifrån bevisade, och detta ej blott i de fall, som han känner genom egna undersökningar, utan äfven i fråga om mera allmänna geologiska spörsmål. En författare bör vid sådana tillfällen opartiskt framställa olika meningar och får i alla händelser icke dölja, att andra uppfattningar äfven gifvas. I sin nuvarande form är boken snarast att anse, såsom en redogörelse för författarens personliga åsigt om de geologiska företeelserna och förhållandena — hvilket väl har sin förklaring deruti, att boken egentligen återger afförfattaren hållna föredrag.

På titelbladet säges boken åtföljas af en »geologisk öfversigtskarta», men denna är helt och hållet utförd i svart. När man ser hur tydlig den lilla karta i färgtryck är, som åtföljer Holmströms arbete (hvars pris är detsamma som Törnebohms), så måste man beklaga, att ej färgtryck blifvit användt äfven för i fråga varande karta. Men dess värre är denna anmärkning icke den enda, som med skäl kan göras. Vida betänkligare är utom det att kartan i några mindre väsentliga hänseenden är oriktig, att dess indelningsgrund icke är uteslutande geologisk. Ty medan å ena sidan t. ex. kambriska och siluriska bildningar sammanslås och betecknas med ett mönster, har författaren å andra sidan genom olika betecknings-sätt skilt mellan — »jemnskiffrig gneis» och »bandad gneis», hvilka för nybörjaren följaktligen komma att framstå såsom lika väsentligt skilda geologiska bildningar som t. ex. silursystemet och triassystemet!

Skulle en ny upplaga af Törnebohms arbete ifrågakomma, så anser anmeldaren, att den »geologiska öfversigtskartan» bör utföras efter en helt och hållet förändrad plan. I texten torde deremot de förändringar och rättelser, som äro af nöden, för en till äfventyrs kommande upplaga utan särdeles stora svårigheter kunna utföras.

Den, som önskar erhålla djupare inblick i den geologiska vetenskapen än de ofvannämnda, för nybörjaren afsedda arbetena kunna erbjuda honom, är följaktligen för närvarande nödsakad att vända sig till den utländska litteraturen. Anmeldaren skall därför här lemna anvisning på en lärobok i geologi inom hvar och ett af de tre förnämsta kulturspråken samt dessutom påpeka ett särdeles märkligt arbete, som väl förtjenar att läsas af hvar och en, som efter att hafva inhemtat geologiens grunder är särskildt intresserad af de tilldragelser, hvilka varit och ännu äro de för vår jordytas nuvarande utseende hufvudsakligen bestämmande.

Credners Elemente der Geologie har vunnit stor spridning såsom lärobok för studerande vid universitetet och har sedan juli 1872 utkommit i fem upplagor, af hvilka den sista utgafs 1883. I de nya upplagorna har författaren städse sökt att tillgodogöra sig de framste, som vetenskapen under den mellanliggande tiden vunnit, hvarföre dessa allt jemt varit i nivå med sin tid. Med fullt erkännande af arbetets förtjenster i öfrigt må dock påpekas, att det ej är hållet i den intressanta stil, som utmärkt t. ex. Lindströms ofvan anförda arbete, samt att man ej kan undgå att märka, att det är skrifvet för att vara en lärobok. Det lämpar sig därför mindre till sjelfstudium än de båda arbeten, som nu skola omnämnas.

Första upplagan af **A. Geikies Textbook of Geology** utkom 1882, den andra 1885. Arbetet är till omfånget vida betydligare än Credners, i verkligheten mer än sidoantalet angiver, enär en ej obetydlig del af den historiska geologien är tryckt med mindre stil. Det är rikt illustrerad, äfven detta mera än antalet träsnitt upplyser, emedan äfven de af 10—20 figurer bestående träsnitten endast erhållit ett nummer. Denna geologi uppehåller sig för öfrigt relativt mera vid nutidens företeelser, såsom ju helt naturligt är i det land, der Lyells åsigtter utöfvat ett så ingripande inflytande.

Lapparens Traité de Géologie — hvars första upplaga utkom 1883, andra 1885 — har blifvit prisbelönt af franska institutet. Arbetet är mycket voluminöst, hvilket hufvudsakligen beror derpå, att författaren mera utförligt redogör för de geologiska förhållandena i Frankrike. I öfrigt behandlar denna bok snart sagt alla möjliga till geologien hö-

rande frågor och är — såsom franska böcker i allmänhet — oaktadt sitt omfång rent af förvånande billig. Framställningen är klar, stilen är lättläst, hvarföre arbetet väl egnar sig till sjelfstudium, hvilket äfven är fallet med Geikies geologi.

Emellertid får man ej vänta sig att i något af de här anförda arbetena finna Sveriges geologiska förhållanden fullständigt behandlade, långt derifrån, om ock alla dessa tre författare i detta hänseende gjort aktningvärdå försök. Man kan så mycket mindre förebrå dem om de ej lyckats, som vi sjelfva ännu icke ega någon utförligare sammanfattning af vårt lands geologi. Den, som vill taga kännedom härom, måste ännu vända sig till specialafhandlingarne, hvarvid dock någon ledning torde erhållas af den helt korta upplysning till geologisk öfersigtskarta öfver Sverige, södra bladet, hvilken författats af anmälaren och publicerats af Sveriges Geologiska undersökning. (Ser. Bå, N:o 4, pris med karta i skalan 1: 1,000,000 2 kronor.)

Suess' mäterliga arbete »Das Antlitz der Erde» innehåller så att säga en framställning i stora drag af geologiens resultat. I de två hittills utkomna delarne af denna bok lemna den berömda författaren en utförlig framställning af jordens viktigaste bergsystem, de olika bergskedjornas byggnad, deras uppkomst och inbördes samband o. s. v. Af de två ännu icke utkomna delarne skall den tredje behandla hafsytnans förändringar, medan den sista skall utgöra en sammanfattning af det hela äfvensom innehålla betraktelser öfver de organiska varelsernas utbredning. Den tredje delen är att förvänta i början af 1887 och motes af fackmän med stor spänning, enår författaren förfäktar den åsigten, att strandliniens förändringar icke bero af en landets höjning, utan af verkliga förändringar hos hafsytan. För att kunna fullt njuta af detta arbete fordras dock kännedom om geologiens grunder. I första delen egnas ett kapitel åt en naturvetenskaplig undersökning af den tilldragelse som vanligen benämnes »syndafloden». Detta kapitel har nyligen såsom ett sjelfständigt arbete blifvit af anmälaren öfverflyttadt till vårt språk. (»Syndafloden» af Eduard Suess, Bemyndigad öfersättning af A. G. Nathorst. 8:o, 81 sidor, två illustrationer i texten. Stockholm 1886. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 1,25 kronor).

Zoologiska och botaniska handböcker behandla i allmänhet ej så utförligt de fossila organismerna, att särskilda handböcker i paleontologi blifva öfverflödiga. Tvärtom äro sådana, på grund af paleontologiens snabba och sjelfständiga utveckling, allt jemt nödvändiga. Må man emellertid ej derför glömma, att paleontologiens grunder äro zoologi och botanik. Zittels Handbuch der Palaeontologie är den bästa som till dato blifvit utgifven; de båda hittills utkomna banden af den paleozoologiska afdelningen behandla de fossila evertebrerade djuren, det återstående bandet af denna afdelning skall omfatta de fossila vertebraterna. Den paleofytologiska afdelningen utarbetades till en början af professor Schimper i Strassburg, men efter dennes död har professor A. Schenk i Leipzig öfvertagit fortsättningen. De hittills utkomna häftena omfatta fossila alger, svampar, mossor, kärlkryptogamer, gymnospermer och monokotyledoner, hvarför följaktligen endast dikotyledonerna återstå af denna afdelning.

De i allmänhet väl utförda illustrationerna äro särskildt skurna för arbetet.

När detta inom en ej allt för aflägsen tid blir färdigt, kommer det

att blifva en oundgänglig handbok för alla, som arbeta på det paleontologiska området. Dess höga pris gör det emellertid väl dyrt för den enskilde, och det torde därför isynnerhet vara att rekommendera åt allmänna bibliotek.

Hörnes' paleontologi är mindre omfattande och billigare; den behandlar emellertid endast fossila djur, icke växter.

A. G. N.

Tidskrifter,

som kommit Verdandi till handa.

Finsk Tidskrift för Vitterhet, Vetenskap, Konst och Politik. 1886. Utg. af C. Estlander.

Pedagogisk Tidskrift. Utgifven af H. F. Hult. 1886. Första häftet 1887 innehåller: Om skolans inflytande af J. af Sillén. Undervisningsmetoderna i främmande lefvande språk, af Th. Berggren, m. m.

Dhi fonètik títcer, éditèd bai Paul Passy, Djänueri 1887. Buks resivd by Aug. Western; Lernecz' korner. Dhi klok and dhi wotr, m. m.

Ny Svensk Tidskrift. Utgifven af Reinhold Geijer. 10:de häftet 1886 innehåller bland annat: — Hvilken är den enklaste, nyttigaste och tacksamaste läroverksreformen? af Carl Sprinchorn, m. m.

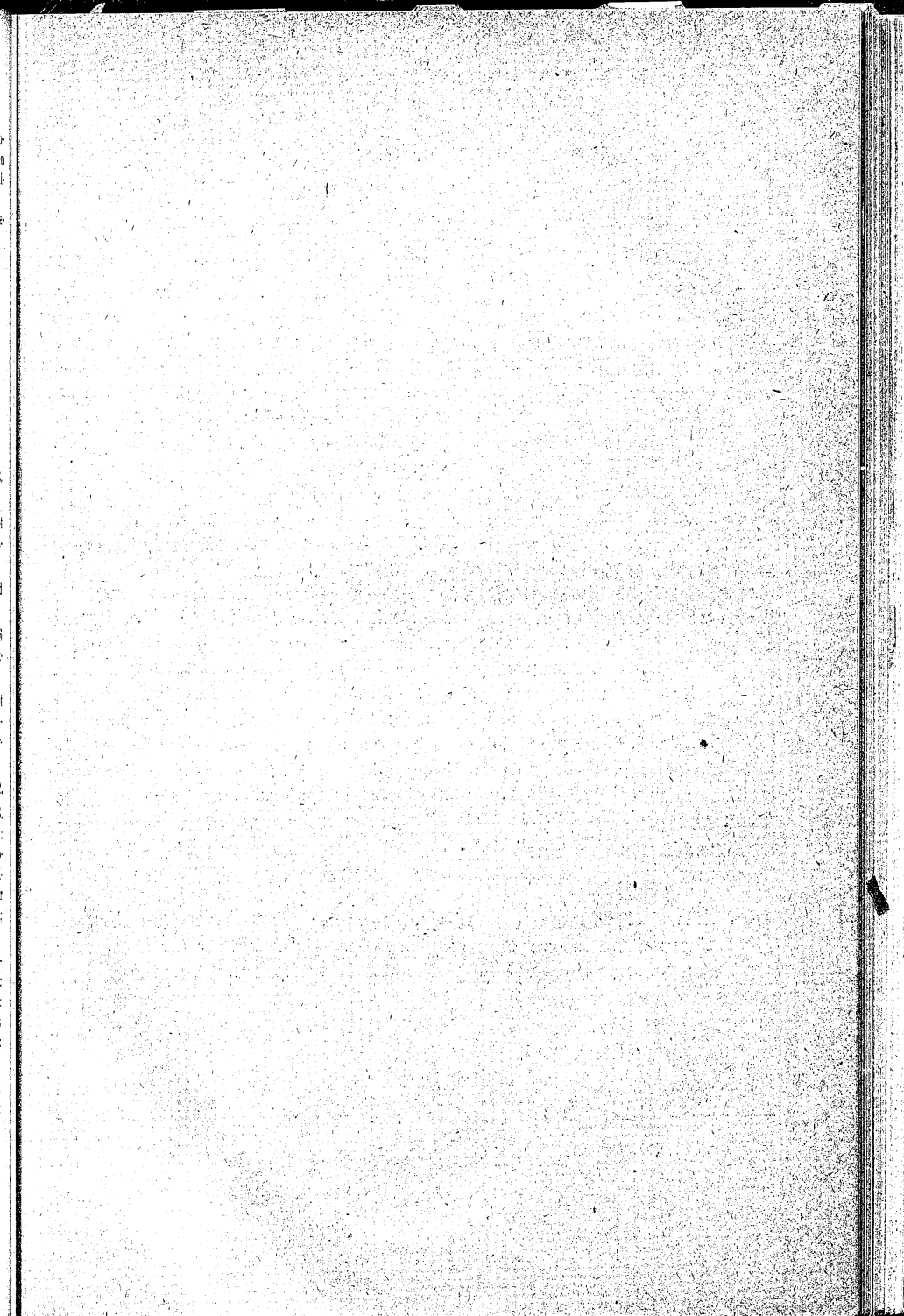
Tidskrift, utgifven af pedagogiska föreningen i Finland. Sjätte häftet 1886 innehåller bland annat: Bidrag till undervisningens historia i Sverige och Finland I—III, af H. L. Melander, Tankar om religionsundervisningen vid våra lyceer, af V. T. Rosenqvist, m. m.

Nyt Tidskrift af J. E. Sars och Olaf Skavlan. 1886. Häfte 11—12.

Dagny, utgifven af Fredrika-Bremer-Förbundet, 1887. häfte 1—2. B. Faran för den qvinliga ungdomen af den nutida literaturen; Esselde: Reaktionen mot det af qvinnofrågan framkallade äktenskapsidealet; Robinson: Diktarens närvarande ställning; Marcus Rubin: Om qvinnans tillträde till förvärf; A. Stjernstedt: Elise Orzeszko; Lotten von Kræmer och hennes diktning; Ave: Statistikens siffror och det verkliga lifvet; Inom mina fyra väggar, meddeladt af Lärarinna, m. m.

Framåt. Tidskrift, utgifven af Göteborgs Kvinliga Diskussionsförening. 1887, häfte 1—4: A. Ch. Edgren: Ett qvinnoporträtt; Herman Bang: Danserinden fröken Irene Holm; Amanda Kerfstedt: Hem; Clara Tschudi: Gertrud Guillaume-Schack; Georg Nordensvan: »Låtom oss skiljas»; Ola Hansson: »Giftas» (Andra delen); K. Å—k: Elisabeth Jerichau-Baumann; Otto Møller: Et livshaab; Ina Lange: Literatur, m. m.

The Journal of education, London 1887, february: Slöjd, by Evelyn Chapman; A few thoughts on Herbert Spencer and his plea for science; The new old maid; m. m.



VERDANDI,

Tidskrift för ungdomens målsmän och vänner
i hem och skola,

utgifven af

Uffe (Anna Sandström) och Lars Hökerberg.

anmäler härmed till prenumeration sin 5:e årgång, 1887. **Verdandis** uppgift är fortfarande att vara ett organ, der olika åsikter angående uppfostran och undervisning kunna fritt uttalas, bemötas och fullständigas, och genom hvilket såväl lärare och lärarinnor som föräldrar och andra för saken nitälskande kunna jemna sina bidrag till utredningen af dithörande frågor samt söka för dem intressera en bildad allmänhet. Derjämte skall redaktionen liksom hittills genom literaturänvisningar och uppsatser i praktisk metodik söka i någon mån lätta de undervisandes arbete. Mer än hittills hoppas vi få tillfälle att egna vår uppmärksamhet åt utkommande pedagogisk litteratur, äfvensom åt pedagogiska företeelser i utlandet.

Sedan 1885 års början hafva till **Verdandis** redaktion anslutit sig bl. a.: hrr professor **Theodor Hagberg** närmast för universiteten, rektor **Sixten von Friesen** och lektor **Sigfrid Almquist** närmast för allm. läroverken, doktor **Leonard Holmström** närmast för folkhögskolorna och hr **Fridtjuf Berg** närmast för folkskolan; och har Red. förmånen att äfven för framtiden få påräkna stödet af dessa värdefulla, på skilda undervisningsområden verkande krafter.

Prenumerationspriset är för 1887 oförändradt som hittills. Med 3 kr. 75 öre för hel årgång om 6 häften (af hvilka tre utgifvas före midsommar och tre under hösten) prenumereras i hvilken bokhandel eller å hvilken postanstalt som helst; men så snart ett flertal [minst 5] exemplar beställes direkt hos utgifvaren Hökerberg (G:la Kungsholmsbrog, 28 i Stockholm), nedsättes priset till 3. 25 pr ex., hvarjämte portofri försändelse till landsorten erbjudes.

Stockholm i dec. 1886.

Utgifvarne.

Äfven af **Verdandis** föreg. årgångar (1883—1886) kunna ännu några fullständiga exemplar erhållas, till 3 kr. 75 öre årg., vare sig genom bokhandel eller direkt hos utgifvaren Hökerberg.

Till den *allmänna* och *enskilda* undervisningens tjänst, nyligen i bokhandeln utkommet:

MANUEL DE GRAMMAIRE FRANÇAISE

par

le Dr V.—HJALM. BERONIUS.

Pris, häftad 1,50; bunden 2 kr.

Ånspris (för 6 häften) 3: 75. — Lösa häften à 75 öre.

VERDANDI

TIDSKRIFT

FÖR

UNGDOMENS MÅLSMÄN OCH VÄNNER

I

HEM OCH SKOLA

FEMTE ÄRGÅNGEN

1887

Andra och Tredje häftena

Häftenas innehåll.

Den skola, »som skall komma». Af <i>Theodor Hagberg</i> sid. 49
Några ord om den danska och svenska folkhögskolan. Af <i>L. Hlm</i> „ 76
»Kristna skolor». Ur ett bref om C. J. Frank. Af <i>Th. Mazer</i> „ 82
Några anmärkingar till Fröken Ellen Keys artikel »Hemlöshet» Af <i>John</i> <i>Personne</i> 88
Literatur och uppfostran. Af <i>Uffe</i> „ 95
Om modus i indirekta frågesatser i franskan. Af <i>E. W. Pettersson</i> „ 108
En kurs i fonetisk språkundervisning. Af <i>Cecilia Wärn</i> „ 111
Bokanmälan. Af <i>P. A. Geijer</i> , <i>E. H. Lind</i> , — e och <i>G. H.</i> „ 116
Om den fristående gymnastiken och korsgångställningen. Af <i>G. N.</i> „ 132
Om hvarjt annat „ 138



STOCKHOLM 1887

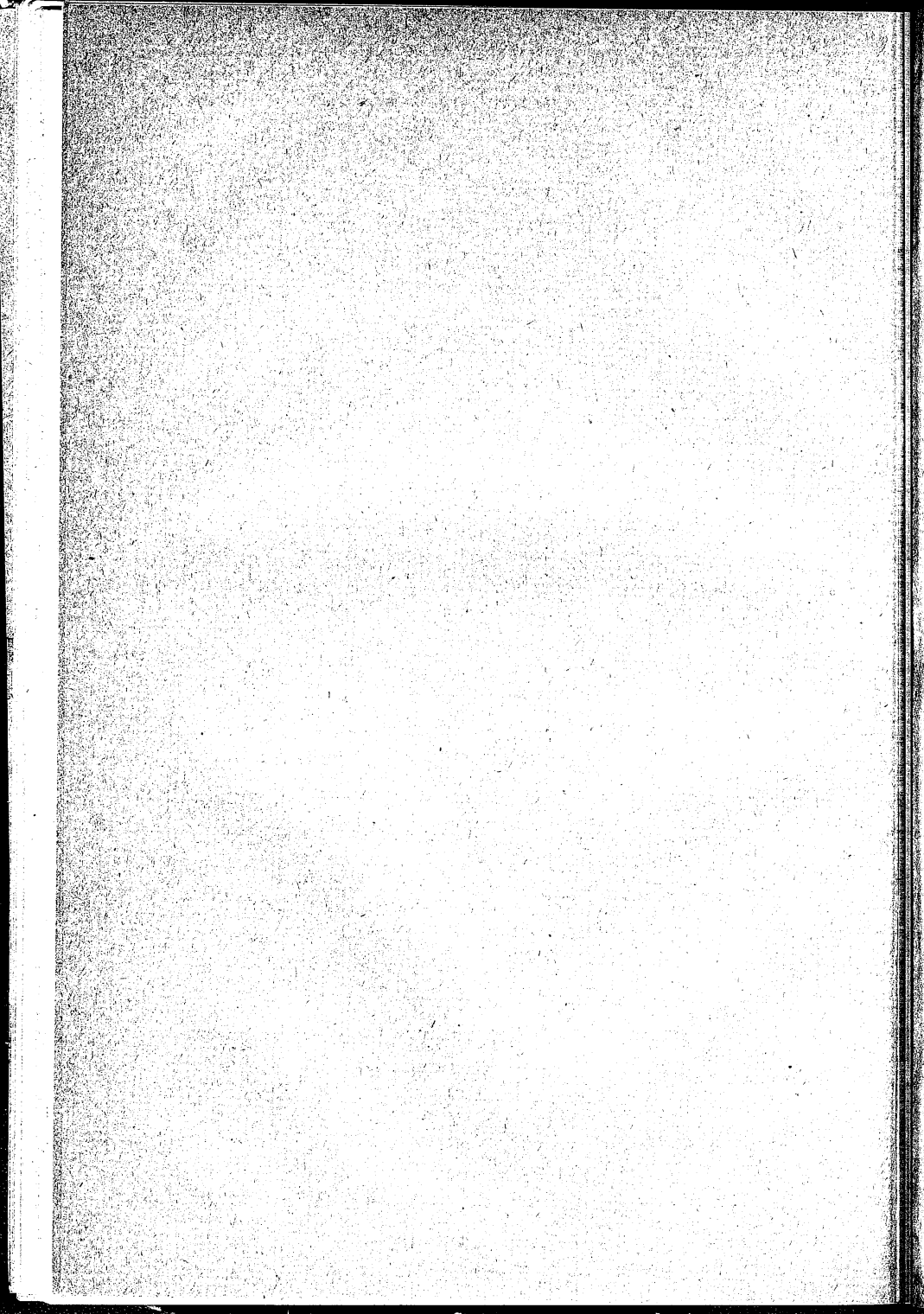
LARS HÖKERBERGS FÖRLAG

Utgifvare: "UFFE" och LARS HÖKERBERG.

Pris för detta häfte: 1: 50.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.



Den skola, »som skall komma».

Evigt kan ej bli det gamla,
Ej kan vanans nötta lexa
Evigt repas opp igen.
Hvad förmultnad är, skall ramla,
Och det friska, nya, växa
Opp utur förstörelsen.

TEGNER.

Ingen som med uppmärksamhet följt undervisningsfrågan i våra dagar och de många komitéer, som varit i verksamhet för denna frågas lösning, torde tveka om att vi befinna oss emellan den skola, »som gått», och den skola »som skall komma». Men huru denna senare bör se ut, därom äro tankarne ännu mycket delade till och med inom de tillsatta komitéerna själfva, där flera bland de talrika reservanterna öppet erkänna, att de för att komma till *något* resultat ej så litet dagtingat med sin egen öfvertygelse i de punkter, där de instämt med flertalet. Detta är väl också orsaken till den feberaktiga oro, som utmärker vårt närvarande pedagogiska interregnum. Och är nu detta verkligen så hotande för vårt skolväsendes själfständighet, att det vore nödigt att utnämna en klassisk dictator på obestämd tid, eller skall det sluta med att låta det svenska folket fritt få utveckla sig på inhemsk grund? Jag har i ett litet utkast i ett föregående häfte af Verdandi (1884 första häftet) sökt uppföra en »stomme till en skolbyggnad på svensk grund och botten» och jag har i svaret på frågan af en »skolvän», »Hvad skall man säga om allt detta?» (1884 fjärde häftet) varit nog förnämligen att hota med att utföra denna stomme med fullständig inredning jemte den omgifvande tomtens planering. Som denna stomme allt sedan dess på lediga stunder sväfvat för mitt inre öga, har den slutligen tagit allt bestämdare former. Det kan väl hända, att dessa former i en och annan vrå undergått någon förändring, men sådant händer ju äfven den skickligaste byggmästare under arbetets fortgång. Planritningen har i alla fall förblifvit den samma och jag har tänkt, att det möjligen kunde roa Verdandis läsare att kasta en blick in i det framtidsperspektiv, som har denna skolbyggnad i fonden. Det skulle ju möjligen kunna hända, att äfven jag, så blind jag än

må förefalla en och annan af den gamla skolans män, kunde ha hittat ett eller annat korn, som vore grobart till en framtida skörd. Äro blott kornen lifaktiga, så gro de nog, om de komma i jorden, lika dem, som i årtusenden slumrat i de egyptiska mu- miernas sarkofager.

Äfven nu vill jag gå historiskt till väga med 1820 års skol- lag till utgångspunkt. Det ligger då i sakens natur, att min historik hufvudsakligast måste blifva en framställning af de an- fall, för hvilka den skola, »som gått», varit utsatt allt ifrån sin födelsestund.

Oaktadt alla de framsteg i en friare riktning, som 1820 års skolordning onekligen gjorde i förhållande till sin närmaste föregångare, har den dock byggt på en gammal vansklighets grund, som redan i ett föregående förslag angifves med de orden, att man borde »uppdraga en bestämd gräns emellan de skolor, som äro ämnade att dana vetenskapsidkare och tjänstemän, hvilkas ämbeten fordra vetenskaplig bildning, och dem, i hvilka ung- domen skall uppfostras till sådana yrken, som med vetenska- perna icke stå i något egentligt samband». Den medborgerliga anda, som låg på botten af 1809 års samhällsskick, blef nämli- gen härigenom på ett betänkligt sätt hämmad och en splittring mellan samhällsklasserna gjord till princip. Också höjdes redan vid 1823 års riksdag många röster häremot, som klagade öfver, att hvarken folkskolor eller universitet blifvit af regeringen upp- märksammade och att elementar-läroverken, de enda, som kom- mit i åtanke, organiserats hvarken till vetenskapens eller statens fromma, beräknade som de uteslutande voro för prästståndet. En af riddarhusets medlemmar väckte också vid ofvan nämnda riksdag en motion om den militära undervisningens ordnande och införlifvande med de allmänna läroverken, men utan fram- gång. Den åskådligaste bilden af den splittring, som vid denna riksdag gaf sig luft med afseende på uppfostringsväsendet, erbju- der sig i en år 1823 i Stockholm tryckt anonym liten skrift med titel: »Förslag till enhet och medborgerlighet i allmänna un- dervisningsverken.» Denna skrift ådagalägger, huru svårt det är att i praktiken genomföra en grundsats, som svåriligen låter för- neka sig i teorien, men för hvars utförande många ståndsintres- sen lägga hinder i vägen. Jag kan därför icke afhålla mig från att anföra de ord, hvarmed den okände författaren börjar sin skrift. »Då man betraktar», säger han, »våra af staten stif- tade undervisningsverk, så finner man uti dem en söndring och ensidighet, som är betänkligh. Man ser nämligen för militärens

bildande en särskild skola, krigsakademien, inrättad, uti hylken barnen från 13 års ålder afstängas från gemensamhet med andra gossar, och uppfostras endast för detta stånd. En annan inrättning, de lärda skolorna, intaga barn redan vid 8 år uti sin krets och uppamma och uppfostra dem lika ensidigt endast till civila och ecclesiastiska embetsmannaxamina. En tredje anstalt, Närings- eller så kallade Apologist-skolorna, har till föremål bildandet af lägre ämbetsmän samt sådana medborgare, som ej äga publik befattning, såsom handlande, näringsidkare, handverkare m. m. Då man härtill besinnar, att böndernas barn på landet äfven hafva sin särskilda uppfostran, så kunde man blifva frestad att tro, det Sveriges fyra stånd genom fyra olika uppfostringsanstalter voro på vägen att fullkomligt utbilda sig till fyra särskilda kaster i likhet med de Indiska.»

De fyra stånden ha visserligen försvunnit från skådeplatsen i vår representation, men måste de också ha försvunnit ur vår skolstadga? Eller måste vi icke ännu i dag erfara sanningen af Geijers ord i hans Litteraturblad, att »inga äro segare, än lärda korporationer, där de rätt fått sätta sig på egen hand. Ett visst barbari vidhänger dem, så mycket längre, som de veta skäl för allt, äfven för det absurda». Och af sådana skäl öfverflöda så väl komitébetänkanden som reservationer både före och efter Geijers tid.

Men vi återvända till 1823 års riksdag. De anmärkningar, som då riktades mot den antagna skollagen, föranledde Kongl. Maj:t att förordna en ny komité den 21 Dec. 1825 under kronprinsens ordförandeskap. Inom denna komité, som hade till uppdrag att granska alla rikets undervisningsverk från folkskolor till och med universiteten, befunnos åsigterna snart så stridiga, att en förening dem emellan var omöjlig. Kronprinsen oberäknad, bestod den nämligen af 23 medlemmar och af dem bildade 10 den på den gamla skolans grund hufvudsakligen kvarstående minoriteten. Också blef denna komité icke färdig med sitt betänkande förr än den 20 Dec. 1828. Majoriteten förordade där en fullständig omdaning af elementar-läroverken i den nyare tidens anda. Den föreslog nämligen att elementar-läroverken borde vara fördelade på två bredvid hvarandra förlöpande linier, hvilka båda skulle ha till uppgift att meddela högre allmän medborgerlig bildning, men skilja sig däruti, att den ena linien äfven skulle, utom de för båda gemensamma läroämnen, upptaga de klassiska språken. Ambulatorisk läseordning, ämnesläsning och fri flyttning föreslogos äfven.

Svårigheten att förena ledamöternas stridiga åsikter tillkännager sig också i de många, mycket vidlyftiga anföranden till protokollet, som afgifvits både af flere bland pluralitetens medlemmar och af flere reservanter. De anmärkningsvärdaste bland de senares äro utan tvifvel de fyra af den snillrike C. A. Agardt, då varande *professor i botanik i Lund*, sedermera biskop i Karlstad, afgifna, en med afseende på elementarläroverken och en annan med afseende på universiteten, men alla utgående från öfvertygelsen om alla undervisningsverks enhet. Bland åtskilliga paradoxer uttalar han där många snillrika sanningar, som ännu vänta på sin tillämpning i lifvet, om de också nu småningom börja att erkännas. Så yttrar han i sitt »anförande angående Akademierna»: »jag har antagit fyra grader af läroverk: allmogens (folkskolan), näringsklassens (näringskolan), de bildade klassernas (gymnasium) och de lärdas skola eller universitetet. Öfver denna synes visserligen stå en annan, högre, eller ämbetsmannaskolan och tillämpningsskolan, men då man utgår från det begreppet om universitetet, att det innesluter alla föremål för mänsklig kunskap, så falla alla tillämpningsskolor i sin teoretiska del nödvändigt därmed tillsammans.»

»Ehuru än man bestämt universitetets begrepp och omfång i teorien och i constitutioner, som på en sådan teori varit byggda, t. ex. då man ur klassindelningens princip endast ansett universitetet såsom en högre klass af de lägre undervisningsverken, så har dock alltid det nu af mig framställda begrepp trängt sig fram i verkligheten och realiserat sig sjelf, framkalladt af behovet. Således har det alltid vid universitetet existerat en lägre skola, hvars lärare äro docenter och adjunkter, som leda lärjungarne från skolelementerna ända in i universitetets högre sferer.

Litet längre fram säger han vidare om universitetet: »Mig vill således synas, att det hittills använda undervisningssättet vid akademien bör så förändras, att läraren i stället att från katedern uppläsa afhandlingar, som han ej vet om de ens afhöras, långt mindre begripas af de närvarande, bör följa en lärobok, själfskrifven eller författad af någon annan, att han bör samla den vanliga timmen lärjungarne omkring sig och samtala med dem öfver det ämne, som under timmen är bestämdt att förekomma och på hvilket såväl läraren som lärjungarne må vara beredda och dymedelst undersöka halten af deras kunskap, rikta den med nya föremål, göra den för dem klarare, tydligare och fullständigare. Endast då, när läraren sjelf så funnit för godt,

när han till exempel trodde sig böra gifva ämnet en alldeles ny behandling, eller när han fann sig lifvad af ämnets vigt, borde han uppstiga i katedern, för att der gifva en ordentlig föreläsning. Föreläsningarne uteslutas således ej, men de blifva undantag, då det för närvarande är alldeles motsatsen.» Som vi finna, vill Agardt äfven vid universitetet, se ett innerligare sammanhang, en större enhet mellan lärare och lärjungar, såsom båda studerande vid samma andliga, vetenskapliga högskola. Han vill genom det andefattiga tomrummet mellan katedern och åhörabänkarne leda en elektrisk ström, som bör utöfva ett väckande och lifvande inflytande på både lärare och lärjungar.

Äfven på vetandets lägre områden visar sig Agardt vara en lika stor felyte till alla slags andliga skiljemurar. Så säger han i sin »jemförelse emellan de tvänne olika skolsystemen som uppkomma efter de olika principerna af klassläsning och ämnesläsning»: »Man har bestämt, att det hvad man kallat *folket* måste hafva vissa kunskaper, de som ingå i näringarne vissa, de som vilja bevista akademien åter andra, och så vidare; hvarigenom uppkommit strängt begränsade skolor, som man kallat folkskolor, apologistkolor, lärdomsskolor och tillämpningsskolor. Man har supponerat till exempel, att en medlem af folket ej borde, ej heller behöfde läsa matematik, oaktadt svenske bondens ovanliga fallenhet för mekanik; att den, som ingår i näringsskolorna, ej behöfver läsa latin; och att den, som vill begagna lärdomsskolan, behöfver mindre undervisning i lefvande språken än den, som begagnar apologistskolan, o. s. v. Summa sagdt, man har här åter nödsakats förbise den oändliga nyanseeringen af mänsklig utveckling, då äfven här inga sådana skarpa gränser böra eller kunna gifvas uti de särskilda medborgareklassernas bildning, hvilken tvärtom synes bero af så oändligen många omständigheter, hvilka staten, hvars inrättning skolan är, ej kan bedöma, ännu mindre på förhand bestämma. Det är icke staten, det är föräldrarne, så synes det mig, som skola närmast afgöra sina barns bestämmelse i samhället, och det är från dem, som staten nödgats, för att tillfredsställa skolans nu gällande princip, taga en rättighet, som föräldrarne ej bort förlora, och som den ej sjelf kan förvalta.»

Som vi se för Agardt individualitetens talan lika mycket, som han förfäktar de naturliga anlagens rätt, i motsats mot våra dagars studielagstiftning med sina tvångsåtgärder, som bjuda: dessa ämnen har du fallenhet för, därför skall du motarbetä den, men dessa däremot äro dig vidriga, därför skall du tvinga

din natur att studera dem, ty annars skall din bildning sakna jämnmått och harmoni. Agardt är också den förste att uttala den ännu i våra dagar blott i en och annan tidning framkastade grundsatsen, att det ej endast bör föranstaltas skolläremöten, utan möten mellan lärare och föräldrar, på hvilka det upp- växande släktets angelägenheter böra afhandlas.

1825 års komité bildar sålunda en märkvärdig vändpunkt i vårt skolväsende, i det att försvararne af den gamla skolan, från att med prästeståndet i spetsen utgöra den öfverlägsna majoriteten, nu fått åtnöja sig med att stiga ned bland minoriteten och där bilda den egentliga kärntruppen. Och det är en *filosofie professor i Upsala*, Samuel Grubbe, som för dess talan i afseende på elementarläroverken. Grubbe var, som bekant är, en mästare i tankens reda och formens klarhet, och man läser därför hans reservation med oblandadt nöje, äfven om man hyser motsatta åsigt. Denna reservation har dessutom den stora betydelsen att innehålla och följdriktigt utveckla alla de skäl för den klassiska skolbildningen, som allt sedan dess idislats af hans efterföljare med lika stor brist på tankereda, som öfverflöd på tvärsäkerhet.

Den skarpa gräns, som Grubbe vill uppdraga mellan de olika skolorna, den lärda och den reala, stöder han på den grundskilnad, som enligt hans åsigt ligger lika oförmedlad, ja nästan fiendtlig, i de medfödda anlagen. »Om det på den ena sidan är obestriddt», säger han, »att särskilda yrken i samhället kräva ganska olika grader af bildning, så är det ock ej mindre afgjordt, att det gifves en lika stor åtskilnad mellan särskilda individens naturanlag. Den, som med någon uppmärksamhet betraktar denna de mänskliga anlagens ursprungliga olikhet och deras fortgående olika utveckling hos serskilda individer, skall i detta hänseende isynnerhet upptäcka tvänne skiljaktiga riktningar, hvilka redan tidigt i ungdomen röja sig och sedermera under hela lifvet mer och mer bestämdt framträda. Man kan kalla den ena af dessa riktningar den *högre och ideella*, den andra åter *den lägre* och reella, eller egentligare *den materiella*.»*

Den lärda skolan svarar nu mot den *ideella* riktningen, den reala mot den *materiella*, och den förra behöfver icke så mycket de nyttiga kunskaperna, som de kunskaper, hvilka utveckla och stärka den intellektuella kraften och framkalla en

* Kursiveringarne af artikelförf.

själfständig verksamhet, ett oegennyttigt intresse för all högre bildning. Dessa verkningar kunna endast framkallas af de klassiska språken och deras literatur. Och denna bildning är nödvändig ej blott för vetenskapsidkaren, utan äfven för ämbetsmannen, så vida han skall bli något annat och högre än blott en »routinier». Denna sanning bekräftas af vår egen historias mest lysande skiften äfvensom af Englands statsmän, som alltid varit lika utmärkta genom sin klassiska bildning som sin politiska öfverlägsenhet. Därför böra alla lärdomsskolans lärjungar från början njuta en lika vetenskaplig undervisning. Ingen af dem skall därför gå förlorad för det praktiska lifvet. En sådan yngling skall tvärtom, när han dit öfvergår, »bemäktiga sig allt hvad dit hörer på ett helt annat sätt och behandla det i en långt högre och ädlare anda, än om han, utan att förut hafva vunnit en sådan allmän humanistisk och vetenskaplig bildning, genast från början blifvit mekaniskt dresserad för vissa praktiska ämbetsmannabefattningar».

För en sådan högre åsigt af lifvet innebär de båda skolornas förening en stor fara. Den lärda skolans idealitet skulle snart kunna komma att »öfverändakastas af den materialistiska tendensen, sedan denna en gång vunnit insteg i de skolor, hvilka hittills varit befriade från dess inflytelse». Ett värn mot denna tendens har man endast att finna i de klassiska studierna, förutan hvilka en vetenskaplig bildning är otänkbar. Ty en sådan utan klassiska studier skulle endast bli half och ensidig. »Med all aktning», fortfar nämligen Grubbe, »för den nyare europeiska litteraturens fria, kraftfulla lif, dess oafbrutna framskridande till en allt högre grad af fullkomlighet, måste man likväl erkänna, att den har sin rot i den aflägsna forntiden, och att den icke bör lösryckas från denna rot.» Men de klassiska studierna böra, enligt Grubbes åsigt, icke endast af detta skäl vara skolundervisningens grundval, utan äfven i och för »den tankekraftens utveckling, som vinnes genom ett allvarligt och grundligt studium af de gamla språken, i hvilkas strängt regelbundna och organiskt utbildade gramatiska struktur det mänskliga tänkandets hufvudformer likasom i en synbar gestalt framtråda för åskådningen».

Grubbe är sålunda inom våra skolkomitéer den så kallade humanistiska skolbildningens förste och talangfallaste bänéförare, som i sin reservation framhåller alla de skäl, på hvilka denna bildning stöder sina stolta anspråk, skäl, som 1884 års skolkomité sammanfattat i följande punkter: den skall

1) bilda en för alla universitetsstudier gemensam grund och enhetspunkt;

2) medföra en friare och mer allsidig förståndsutveckling, än hvad genom blott lärd specialforskning står att vinna, möjliggöra och inbegripa insigten om hvarje särskild vetenskaps ställning, betydelse och verkliga värde i och för den mänskliga odlingen i det hela;

3) vara ett behöfligt medel att skydda för den bildningens ensidighet, som lätt kan förrycka äfven de mest ansedda specialister i forskning, ej minst inom de reala vetenskapernas område; och slutligen äfven

4) stärka förmågan att vinna användbarhet för hvilken tjänstebefattning som än kommer i fråga.

Dessa stora resultat, som latinpedagogerna i våra dagar vänta sig af latinet ensamt och den obetydliga kunskap däri, som våra skolor nu för tiden meddela, dem väntade sig Grubbe af latin och grekiska tillsammans i ett vida större omfång än nuvarande skolpensum i latinet.

Den viktigaste följden af 1825 års komité blef nu den Nya Elementarskolan, som i öfverensstämmelse med komiténs grundsatser inrättades i Stockholm och trädde i verksamhet den 15 Sept. 1828. Under sin snart sextioåriga tillvaro har denna skola i icke ringa mån bidragit till genomförande af friare åsikter i skolväsendet, hvarför den också aldrig varit synnerligen väl sedd af det gamla skolsystemets anhängare och äfven till slut föranlett upprättandet af enskilda skolor, fotade på motsatta åsikter, sedan staten nödgats att, om ock i ringa mån, gifva efter för en friare tidsriktning. I sammanhang med sina skolprinciper yrkade äfven komitén på att student-examen måtte kunna tagas antingen med eller utan de gamla språken, en frihet, som också blef af Kongl. Maj:t medgifven och tillämpad i Upsala från och med år 1831. Universitetet öppnade därigenom sina portar äfven för andra ynglingar än dem, som begagnat sig af den lärda skolan. Då denna däremot icke, såsom komitén föreslagit, blef delaktig af en sådan frihet, så grundlades därigenom den splittring mellan skola och universitet, som nått sin spets i det bekanta uttrycket, att »skolan skall hafva sin tyngdpunkt inom sig själf», en grundsats, hvars tillämpning är lika skadlig för båda.

Enligt 1820 års skolordning skulle hvar tredje år en revision öfver elementarläroverken sammanträda, bestående af statssekreteraren (= ecklesiastik-ministern) såsom ordförande, en af

Kongl. Maj:t utnämnd ständig sekreterare och fem genom val utsedda ledamöter, nämligen en universitetsprofessor och fyra gymnasii- eller skollärare. Såsom extra ordinarie ledamöter egde biskoparne rättighet att i revisionen inträda. Den första skolrevisionen sammanträdde år 1824, den andra på hösten 1828 och de afvikelser från skollagen, som revisionen då anmärkte, voro hvarken få eller betydelselösa och bestyrkte Geijers ord att »man skrifer ej svenska historien efter förordningar och det gäller i ändå högre grad om svenska skolordningar». För öfrigt intog revisionen en alldeles motsatt ståndpunkt mot komitén och ansåg, att lärdoms- och apologistskolorna borde bibehållas såsom särskilda läroverk, emedan en bestämd skilnad funnes dem emellan. Den afstyrkte all befrielse från något af de för hvarterä slaget af läroverk föreskrifna läroämnen, förkastade ämnesläsningen och den fria flyttningen, fann den ambulatoriska lärometodens införande i skolans lägre klasser betänkligt samt ansåg växelundervisningen såsom en nödfallsutväg, med ett ord ogillade just de hufvudåtgärder, som komitén föreslagit. Skolväsendet blef sålunda bibehållet på 1820 års ståndpunkt, ehuru, som vi nyss nämnt, universitetet redan då i vissa fall hyllade en friare åsigt. Detta hade åter till följd klagomål å läroverkens sida, att de ej finge behålla sina lärjungar, som hoptals skyndade till universitetet, där de ansågo sig erhålla en bättre och mindre långsam undervisning. Både skola och universitet behöfde sålunda förbättra sitt undervisnings- och examensväsende, men i stället för att därvid räcka hvarandra handen, fortforo de hvar och en på sitt vis att vidga svalet, kastande skulden på hvarandra. Universitetet klagade öfver att läroverkens lärjungar ej voro mogna att tillgodogöra sig en vetenskaplig undervisning och läroverken öfver att universitetet ej meddelade blifvande skollärare tillräckliga kunskaper i alla de ämnen, som tillhöra skolan. Mätte därför klyftan mellan dessa båda undervisningsverk ej ytterligare vidgas i enlighet med ofvan nämnda olycksaliga grundsats.

Komiténs och Nya Elementarskolans verksamhet blef dock icke utan frukter, ty den återgång till det gamla, som revisionen afsåg med sina förslag, blef lyckligtvis afbruten genom 1844 års riksdag. Ständerna framstälde nämligen till Kongl. Maj:t en önskan om, att dåvarande apologist- och lärdomsskola samt gymnasium måtte komma att utgöra ett sammanhängande läroverk med två bildningslinier, att ämnesläsning måtte införas hvad lärarne beträffade, samt att äfven lärjungarne måtte erhålla

tillåtelse därtill, om eforus och lärarne därom voro ense. I detta ständernas beslut instämde dock icke prästeståndet, hvilket nu såsom allt sedan 1693 icke ville gå in på någon förändring, som skulle betaga skolan dess karakter af ståndskola, eller rättare sagdt prästseminarium. Sedan vidare rikets ständer vid 1847 års riksdag under vissa vilkor af skolans omorganisation anslagit betydliga medel till löneförbättring åt elementarlärarne, bröts omsider det starkaste motståndet från kyrkans och skolans sida, och följden däraf blef det beryktade, för många så förhatliga cirkuläret af den 6:te juli 1849, genom hvilket de klassiska språken upphörde att vara obligatoriska i skolan. Jag vill nu åtnöja mig med att helt summariskt angifva riktningen af den steg för steg fortgående omdaning af de svenska läroverken på den grund, som lagts genom detta cirkulär, i trots af alla de reaktionära försök, som den gamla skolans anhängare gjort för att återvinna det område, de förlorat. Anledning därtill togo de sig af den frihet i tillämpningen, som i detta cirkulär försigtigtvis medgafs de skolor, hvilkas lärare voro den nya principens fiender.

Redan vid 1850 års riksdag funnos också de, som klagade öfver uppskjutandet af det latinska språkets läsning ända till fjärde klassen vid ett och annat läroverk. Rikets ständer ansågo sig därför böra hos Kongl. Maj:t anhålla, att det i den blifvande nya skolstadgan måtte tillåtas de barn, hvilkas föräldrar det önskade, att få börja latinstudiet så tidigt, att detta språk kunde utöfva sin för all bildning grundläggande betydelse, då det ju vore obilligt att vägra de föräldrar, som voro öfvertygade om latinets nödvändighet som grund för all bildning, en rätt, som vore medgifven den motsatta åsigtens anhängare. Och i anseende till den stora olikhet, som rådde mellan läroverken i tillämpningen af 1849 års cirkulär, ingåfvo Rikens ständer vid 1853 års riksdag en skrivelse till Kongl. Maj:t, hvori de anhöllo om utfärdandet af en ny skolstadga på den förut af Kongl. Maj:t och Rikets ständer gemensamt gillade grund, en stadga, som också såg dagen den 14 Aug. 1856, sedan de i 1849 års cirkulär antagna grundsatserna sålunda blifvit pröfvade i sju år.

Genom nya reallämnens nödvändiga upptagande i skolan jämte det envisa fasthållandet af en gammal skolmetod på klassisk grund hade följden blifvit: dels en försvärad undervisning, dels en öfveranstängning, som hotade det uppväxande släktets framtida hälsa. Klagomålen häröfver blefvo för hvarje år allt hög-

ljuddare och tvungo regeringen att genom ett cirkulär af den 23 maj 1856, en ny skolstadga af den 29 jan. 1859 samt Kongl. Kungörelser af den 12 maj 1865 och den 10 mars 1869 åtminstone till skenet söka botemedel mot ett ondt, hvars tillvaro ej kunde förnekas. Till en början inskränktes valfriheten och undervisningen koncentrerades på vissa hufvudämnen (språk och matematik), så att åtskilliga endast till namnet figurerade på skolschemat, till dess att man slutligen fann sig nödsakad att af de klassiska språken offra grekiskan för att kunna ej blott bibehålla, utan till och med öka latintimmarnes antal oaktadt den dåvarande första klassens indragning. Man kan därför med allt skäl instämma i det tvifvel, som år 1870 framställdes i riksdagens skrifvelse: »huruvida den gällande skollagen stöder sig på riktiga grundsatser, eller åtminstone huruvida dessa grundsatser äro fullt ändamålsenliga för vårt folk och våra förhållanden».

Det är redan nämdt, att studentexamen kunde från år 1831 få afläggas vid universitetet utan någon kunskap i de klassiska språken, men att samma studiifrihet först genom 1849 års cirkulär infördes vid läroverken. Samma klyfta, som under mellantiden ägt rum mellan skolan och universitetet, blef ännu betänkligare genom studentexamens afskaffande och ersättande med en s. k. mogenhetspröfning vid läroverken, hvilken tog sin början från och med år 1864. Tjugo år därefter uttalade också den sista läroverkskomitén af år 1884 oförbehållsamt den åsigten, »att den förnämsta orsaken till det osäkra och vacklande tillstånd, hvori det svenska undervisningsväsendet dess värre sedan länge befunnit sig, ligger just däri, att man vid de tid efter annan vidtagna reformerna ej tagit behörig, ja ofta nog alls ingen hänsyn till i fråga varande sammanhang, liksom i allmänhet icke behörigen öfvervägt det inflytande, som en, för afhjelpandet af någon enskild olägenhet vidtagen, åtgärd kunnat utöfva på detta undervisningsväsende i dess helhet.»* Följden blef nämligen raka motsatsen mot syftmålet, i det att latinets uppskötts till fjärde klassen utan att fordringarna på latinkunskap därför minskades i mogenhetsexamen, då däremot latinets infördes som ett bland tvångsämnen i filos. kand. ex. samtidigt med i fråga varande förändring af elementarläroverken. Komitén anser också, att denna brist på följdriktighet

* Läröv. Komit. und. utlåt. och försl. ang. org. af rikets allm. lärov. etc. afg. d. 25 Aug. 1884. Pag. 21.

inom lagstiftningen måste leda därhän, att en viddagen åtgärd ofta framkallat en följd, motsatt den, som därmed åsyftats. Såsom exempel därpå anför Komitén riksdagens beslut af år 1873 om latinets uppskjutande till fjärde klassen. Riksdagen hade därmed säkert hvarken väntat eller åsyftat ett undanträngande af de öfriga ämnena, och i synnerhet de reala, till förmån för latinets. »Detta språk har nämligen», fortsätter komitén, just inom dessa klasser erhållit ersättning för den tid det förlorat genom de nedre — en nödvändig följd af, att fordringarne däri till mogenhetsexamen ej undergått någon nämnvärd förändring sedan 1873» (pag. 24).

En annan åtgärd, öfver hvilken matematiki med skäl beklaga sig, har likaledes, såsom komitén anmärker, medfört en helt annan följd än den, som förmodligen åsyftats. I stadgan för mogenhetsexamen af den 11 Apr. 1862, enligt hvilken latinafdelningens lärjungar skulle aflägga fyra skrifprof, ett i hvardera af de tre språken, svenska, latin och franska, samt ett i matematik, var därigenom den grundsatsen tydligt uttalad, att *språk* och *matematik* utgjorde hufvudämnena i skolan och mogenhetsexamen. Men genom kungörelse af den 1 Nov. 1878 borttogs det matematiska skrifprofvet ur latinafdelningens mogenhetsexamen, hvarigenom »en officiel antydan lämnats, att den reala delen af denna examen bör betraktas som underordnad». Men följden af denna skenbara lättnad blef i själfva verket ett försvårande. Ty då enligt stadgan en yngling kunde godkännas genom att jämte godkända skrifprof i svenska och latin äfven godkännas *antingen* i det franska *eller* det matematiska skrifprofvet, så beröfvades examinanden nu genom den senare kungörelsen tillfälle till ett fritt val mellan två olika prof. Mogenhetsexamen *försvårades* därigenom ej så litet för mången och afsigten med åtgärden blef sålunda aldeles förfelad, i fall denna varit att *lätta* profvet.

Om komitén sålunda å ena sidan anser de reala ämnenas ställning inom de allmänna läroverkens latinafdelning ganska otillfredsställande, så förnekar den icke heller å den andra, att äfven språkens ställning kan gifva anledning till stora betänkligheter. »Ehuru antalet af de åt latinets och grekiskan anslagna undervisningstimmarne», fortfar nämligen Komitén, »i det hela nu är mindre, än före 1873, men fordringarne, åtminstone i det förra språket, till mogenhetsexamen äro så godt som oförändrade, kan undervisningen däri numera ej skötas på samma lugna och långsamma sätt som i den gamla skolan, helst som

sjelfva det språkligt-grammatiska studiet numera, enligt tidens fordran, drivves på ett subtilare och omständigare sätt än fordom». För att nu i någon mån ställa dem till freds, som voro missnöjda med en sådan sakernas ställning, funno det gamla skolsystemets anhängare för godt att medgifva uppoffringen af grekiskan såsom obligatoriskt läroämne för att bereda plats för både den klassiska och den reala bildningens element. Genom denna kompromiss har man emellertid, trots den anbefalda preparations- eller »korfstoppningsmetoden», framkallat vida större faror, än den man velat undvika, »faran såväl för öfveransträngning som mångläseri», utan att därför det genom kompromissen afsedda ändamålet på någondera sidan uppnås; alla kompromissers vanliga öde.

Öfveransträngning och mångläseri, det är skolans numera allmänt erkända brister, som från gosskolan meddelat sig till flickskolorna. Detta är också i Amerika enda skälet, som anföres mot den sunda, där redan erkända grundsatsen af samskolor, eller könets gemensamma uppfostran, aldenstund det svagare könet skulle komma att än ytterligare ansträngas under sin täfian att hålla jämna steg med gossarne. Klagan öfver nämnda brister är också ingalunda ny, ehuru den först vid 1869—70 års riksdag fick officiellt uttryck i den skrivelse, hvori riksdagen anhåller om den revision af läroverksstadgan, hvilken uppdrogs åt den komité, som afgaf sitt mycket vidlyftiga »Betänkande och Förslag, afgifna den 23 juli 1872». Denna komité, som vi till skillnad från 1884 års komité vilja kalla för reaktions-komitén, vill dels förneka dessa brister, dels härleda dem, då de icke kunna förnekas, från helt andra källor, än en otillfredsställande skollagstiftning. Erfarenheten vore ännu för kort, påstår den, för att man skulle kunna med viss-het skjuta skulden på skolan. Från ej mindre än nio synpunkter undersöker därför reaktions-komitén de *möjliga* anledningarne till de öfverklagade bristerna, men finner dels att dessa anledningar icke existera, dels att de lätteligen kunna undanröjas. Reaktionskomitén hade nämligen funnit ett botemedel, som skulle hjälpa för allt, om det blott riktigt användes, och detta botemedel bestod i att åter låta latinet blifva skolans grundläggande språk, som borde studeras i skolans fyra nedersta klasser af *alla*, då det ju vore orättvist att beröfva realliniens lärjungar denna fördel. Därigenom skulle i de nedre klasserna den nödiga koncentrationen kunna bildas kring det latinska språket och matematiken. På reallinien kunde sedan

de klassiska språken som det ena hufvudämnet ersättas af naturvetenskapliga kunskapsgränar bredvid matematiken som den andra. Den eljest af komitén så oundgänglig ansedda språkbildningen kunde sålunda som ett hufvudvilkor undvaras af realisterna, lyckliggjorda som de blefvo af den latinska grammatiken i de fyra första klasserna.

Värdet af de skäl, som reaktions-komitén och dess senare meningsfränder anföra för en återgång till den gamla skolan, samt de motsägelser, till hvilka de göra sig skyldiga, äro från alla sidor tillräckligt ådagalagda af 1884 års komité i dess sakrika »Betänkanden». Jag behöfver därför icke och skulle icke heller här kunna ens i ett sammandrag redogöra därför, utan vill i stället söka att klargöra skolans ändamål enligt min uppfattning och följaktligen på samma gång den synpunkt, från hvilken man bör i sammanhang med förutgående framställning af skolfrågans historiska utveckling bedöma de båda stridande lägrens ställning till hvarandra samt den sannolika utgången af striden.

Båda lägren äro åtminstone ense i en punkt och det är, att skolan bör ha två hufvudämnena, kring hvilka de öfriga böra sluta sig. Redan denna öfverensstämmelse vore tillräcklig för att jag skulle välja denna punkt till min utgångspunkt, äfven om jag inte hyste den redan af mig i Verdandi uttalade öfvertygelsen om alla undervisningsverks enhet. Men på samma sätt, som jag i min »stomme» grundat denna enhet på ett erkännande af den mänskliga naturens lika beskaffenhet hos alla, vill jag äfven nu grunda denna skolans dubbelnatur med afseende på hufvudämnena på den enkla, blott af rena materialister förnekade sanningen, att människan består af kropp och själ. Så långt kan jag hoppas på att erhålla några bundsförvandter, men deras antal torde måhända glesna, då jag *alls icke* vill erkänna, att dessa båda hufvudämnena skola utgöras af språk (det humanistiska elementet) och matematik (det reala), eller af matematik och naturvetenskap (det materiella). Ty om det är en oförneklig sanning, att människan består af kropp och själ, så böra äfven dessa båda sidor af människans väsende i skolan representeras af tvänne läroämnen, af hvilka det ena bör ha till föremål den materiella oföränderliga verkligheten såsom matematiken jämt naturlagarne, det andra åter en ande, ett lefvande innehåll, såsom historien. Språken däremot sväfva, enligt min öfvertygelse, mellan båda dessa poler och kunna antingen, som nu för tiden, genom ensidig gramatisering bilda ett slags *skenrealism* (ode latinska böjningsformernas åskådlighet

och sinnliga uttrycksfullhet»), eller *en bit historia* (några böcker i Livius, Curtius eller någon annan forntida historieskrifvare) utan levande sammanhang. Vill man såsom bevis på motsatsen och på den latinska litteraturens »sedligt stärkande inflytande» anföra Livii berättelser t. ex. om Mucius Scævola eller Regulus, så begär man ett misstag, ty dessa ståtliga taflor tillhöra hvarken latinets som språk, eller historien, utan äro taflor ur individens lif, fullt fattliga äfven för en gosse i första klassen, som ännu icke läst latin, lika väl som sagan om Orvar Odd eller Bodvar Bjarke. Kring dessa båda hufvudämnen, som böra ha det största timantalet, må sedan med mindre timantal sluta sig: omkring historien, som bör utgå från fäderneslandets, svensk geografi, biblisk historia jämte kristendoms-kunskap o. s. v. samt kring matematiken de särskilda naturvetenskaperna efter pedagogiskt erfarna fackmäns anordning. Därefter böra i timantal språken komma, hvilka jag jämte modersmålet anser böra vara blott tvänne som obligatoriska, det ena, för att likna latinets, ett genom hela skolan gående, i sin utveckling och litteratur redan afslutadt och med »åskådliga böjningsformer» försett språk, det andra som börjar något senare, af en det förra motsatt, främmande språkstam. Ett betydligt timantal bör slutligen ägnas åt gymnastiken, och till densamma sluta sig med ett mindre timantal öfningsämnen sådana som sång, slöjd o. s. v.

Jag har föreslagit matematiken och historien såsom skolundervisningens kropp och själ och jag har om båda fattat mig mycket kort, i det att jag uppriktigt erkänner min okunnighet inom det förra området och därför med nöje öfverlemnar åt en fackman utförandet af min nu utkastade konturritning, i fall någon skulle finna det löna mödan. Hvad historien beträffar, för hvilken »Askepot» i skolundervisningen jag alltid varit litet svag, vill jag med afseende på henne tillämpa de träffande ord som »Uffe» yttrar i sin uppsats »Lugn inom undervisningen» (Verdandi 1884 första häft. p. 9):

»Vi hafva sökt visa, att den episka diktens åskådning af människan och sinneverlden alltjämt bär prägeln af just den objektivitet, som bör vara herskande vid barnaundervisningen. Låtom oss slutligen tillägga att ett epos ej är en *dikt* i den mening, att den skulle vara en medvetet frambragt skapelse af fantasien, utan att dess innehåll ursprungligen meddelades sin publik såsom en art af vetande. Det uppkom ju på det kulturstadium, då poesien, religionen, filosofien och naturvetenskapen ännu icke hade gjort upp sitt arfskifte, utan tillsamman och i systerlig

endragt beherskade den grönskande jorden. Det utgjorde i sjelfva verket en »rerum humanarum et divinarum scientia», och dess innehåll tillfredsstälde åhörarnes vetgirighet lika mycket som deras fantasi.»

»Är det nu icke skäl att unna äfven barnen en tid af oskuldsfullt umgänge med epikens harmoniska verld, innan man, såsom ett första tecken till nutidens andliga splittring, delar upp deras schema i historie-, poesi-, geografi-, katekes- och naturkunnighetstimmar? — Den episka dikten var den grundval, på hvilken grekerna sedermera byggde upp sin religion, sin filosofi, sin dramatik och sin naturvetenskap; hvarför skulle den icke också för barnet kunna vara en sådan grund?»

Från denna utgångspunkt, det vill säga sagans, må historien sedan från fäderneslandets historia och geografi, klass för klass, vidga sig från land till land och i de sista klasserna sluta med blotta konturteckningar af de länders historia, som för den allmänna europeiska bildningen äro mindre viktiga.

Vi ha sparat den »brännande» språkfrågan till sist, och då jag nu vill försöka att besvara denna, så är det den oförgätlige Geijers ord, som inge mig mod att fortgå på den bana, som han med sitt divinatoriska snille var den förste i vårt land att beträda. Han har nämligen ej blott i sitt Litteraturblad för år 1838 sagt, »att den klassiska lärdomen får maka åt sig», utan äfven i den följande årgången: »jag tillägger, såsom uttryck af min egen fasta öfvertygelse, att vid den höjd, hvartill den rationella språkläran nu hunnit, en för ungdomen *grundligt bildande språkundervisning kan gifvas i och genom hvilket bildadt språk som hälst*. Detta har han sagt för snart femtio år sedan. Hvad skulle han inte då säga nu, sedan språkforskningen vidgat sina gränser så oerhördt som i våra dagar? Skulle det vara allt för vågadt att påstå, att han med sitt svenska lynne och varma hjerta för vår forntid skulle ha blifvit min bundsförvandt, då jag som skolans hufvudspråk och börjande språk i stället för den gamla skolans latin nu föreslår *fornisländskan*?

Låtom oss nu för pedagogiskt ändamål jämföra de båda språken från alla de synpunkter, ur hvilka latinets företråde framför alla andra språk ansetts och af många ännu anses för aldeles gifvet.

Vi finna då att forniländskan är 1) likasom latinets ett dött språk, hvars litteratur, lika som den latinska (och för resten alla andra literaturer), följt den vanliga gången af en blott i fragment bibehållen urlitteratur, en klassisk höjdpunkt och ett småningom tilltagande förfall. 2) Isländskan har en lika stor

formrikedom, ja i vissa fall större, om ock i andra mindre, än latinets, utan att man därför behöfver tvinga in dem i den latinska grammatikans former på samma sätt som för femtio år sedan svenskan och ännu i dag tyskan i för skolbruk afsedda, fortfarande begagnade läroböcker. 3) Isländskan kan visa lika många anomalier och undantag från abstrakta grammatikaliska regler både i formlära och syntax, då det liksom vid latinundervisningen i skolan aldrig kan komma i fråga att framställa formernas historiska utveckling. 4) Har isländskan i sin sago-litteratur att bjuda på taflo af lika »sedligt stärkande beskaffenhet», som någon latinsk historieskrifvare, samt ett vida naturligare och sundare uttryckssätt, än de svarfvade fraserna i t. ex. Livii diktade tal.

Därtill kommer som det viktigaste (och åldeles oberoende af den grammatikaliskt-pedagogiska beskaffenheten af *språket*) den isländska litteraturens fosterländska betydelse för oss skandinaver samt i sammanhang därmed dess originalitet, en originalitet, som är vida större än den latinska, från Grekland hämtade, men på vägen öfver hafvet betydligt utvattnade bildning, som det gamla Rom hade att bjuda på. Också ville dansken N. M. Pedersen redan i detta århundrades början, att språkstudiet skulle i skolan grundläggas med fornisländskan och icke med latinets, genom hvilket gossen, enligt hans tanke, med ens flyttades likasom till en främmande, obekant nejd, där han förgäves skulle söka rätt på vägen, om inte läraren toge honom i hand och ledde honom. Därför borde man se till att mellan modersmålet och latinets få ett annat gammalt språk, som bildade en bro mellan båda. Men om fornisländskan skulle komma att bilda en sådan bro eller snarare, såsom jag tänkt mig saken, rent af intaga latinets plats, fordras det vid sidan däraf äfven ett annat, som då i skolan snart nog borde följa på det förra. Ty då fornisländskan är ett *germanskt* språk, fordrar det som en motsats däremot äfven ett *romanskt*, för att språkbildningen måtte bli fullständig, då det ju är dessa båda språkgrenar, som tillsammans beherska samtidens civilisation. Och vid valet bland de romanska språken torde väl ingen tvekan uppstå om att tillerkänna företrädet åt franskan som den förnämsta pretendenten till följd af den historiska ställning, som detta språk intagit i Europa allt sedan Frankrike var Europas främsta stormakt så i politiskt som litterärt afseende. När det blef fråga om utarbetningen af 1856 års skollag, lär också den svenska konung, som under då pågående orientaliska krig

afslöt förbundet med vestmakterna, hafva med öppet sinne för sina franska anor uttryckligen yrkat, att skolans hufvudspråk skulle bli franskan. Detta språks framstående plats på skol-schemat blir därför, åtminstone tills vidare, nödvändigt i den mån latinet förlorar af den dominerande ställning, som det ännu bibehåller i skolan.

Strax efter utfärdandet af 1856 års skollag, där franskan, som bekant är, intog ofvan nämnda ställning, fann jag mig också föranlåten att i en då utkommande tidning taga franskans parti mot dess vedersakare i en liten artikel om det franska språket som bildningsmedel. Det torde ej vara olämpligt att anföra de ord, jag i denna artikel yttrat.

Språk ha i alla tider, hette det där, ansetts såsom ett af de viktigaste och ändamålsenligaste bildningsmedel, åt hvilka man ännu i våra dagar anslagit mera än hälften af den tid, som är bestämmd för ungdomens offentliga undervisning. Att detta bildningsmedel i skolan förnämligast måste afse att reda och stärka tankekraften genom insigt i all tanks allmänna byggnad, torde vara en sats, som erkännes af de klassiska språkens både beundrare och vedersakare. Denna allvarliga språkbildning, som behandlar språket icke blott såsom ett uttrycksmedel, utan äfven såsom en tankeukt, har dock hittills varit inskränkt till de klassiska språken och företrädesvis latinet; de moderna språken hafva fått följa med på köpet, ej såsom tankebildande i och för sig sjelfva, utan derföre att de varit outhärliga såsom tolkar i det allmänna lifvet, såsom ett slags »Lohndiener» på resorna i vetenskapens eller skönlitteraturens främmande länder. Latinet har, för att så säga, hittills varit rector scholæ, och om det blir uppfördt på emeriti-stat, så är det angeläget för språkbildningens målsmän att utse en efterträdare, som med lika mycken skärpa och stränghet handhafver den ferla, som som skall upptukta omogna och ostyriga handpiltar till mogen klarhet och reda. Att det måste vara *ett* språk och icke flera, som dertill förnämligast användes, och att detta språk äfven måste vara det första som läses, torde äfven vara något som vi få antaga såsom nödvändigt, så vida icke språkstudiet skall förlora sin enbet och derigenom äfven en stor del af sin betydelse såsom ordnande och redande bildningsmedel. Det är blott tränne kandidater, nämligen franskan och tyskan, som kunna framkomma med några allvar-sammare anspråk på att här vid lag komma i åtanke, och då nu den nya skollagen redan gifvit utslaget till förmån för det först-nämnda, så återstår att betrakta, på hvad grunder franskan kan

rättfärdiga ett dylikt företräde framför tyskan. Såsom en dotter till latinet har franskan visserligen åtskilliga legitimistiska anspråk, men som vi frukta, att dessa i våra tider icke skola komma att gälla mycket, så vilja vi lemna dem å sido och endast hålla oss till dem, som stöda sig på förtjenster.

Ett af franskans väsendtligaste företräden framför tyskan, ehuru ett blott negatift, är just dess olikhet med svenskan, så väl i afseende på ordrötter som konstruktionssätt och ordföljd, ty den ännu ouppöfvade tankéförmågan fattar begreppen bäst genom motsatser. Det är ganska säkert, att en gosse mycket lättare lär sig att begripa, hvad ett substantivum är, om man låter honom jemföra ett substantivum med ett adjectivum, än om man ger honom tio substantiver att öfva sin abstraktions-förmåga på. Sammalunda håller han äfven lättare fast begreppen, om han får lära känna dem genom ord af en aldeles främmande språkstam. Om han får veta, att fader heter på tyska »Vater», så tycker han sig dermed icke hafva fått veta något nytt, och icke en gång minnet har derpå erhållit någon öfning; men om han får veta, att det heter »père» på franska, så har dock hans uppmärksamhet blifvit fästad på något nytt, något ovanligt, låt också vara, att det till en början är någonting så torftigt som ett ljud. Detta ljud kan dock leda honom till den slutsatsen, att det finnes folk, som tala ett annat språk än en rådbräkad svenska. För hvarje steg han tager inom den franska grammatiken vinner denna olikhet i omfång och djup. Vårt modersmål undgår äfven då faran att genom den närbeslägtade tyskan få ordens klara ursprungliga betydelser vrängda och förderfvade samt sitt sammanhang och sin ordföljd bortskämda af långsläpande och osvenska satsbyggnader. Vi kunna slippa att se sådana ord som *betingad* i betydelse af »vilkorlig», *inlyser* i stället för: »det är tydligt» eller *förmälte sig* i stället för »understod sig», andra exempel att förtiga, hvarpå våra dagars öfversättnings-litteratur är öfverflödigt rik. Då sådant kan hända personer, som anses hafva fullbordat sin skolgång, så är det ändå mera förlätligt, om nybörjaren skulle af ljudligheten förledas till enahanda slapphet, isynnerhet om bruket af mellanradig öfversättning till ledning för hans minne äfven ger honom en dylik fingervisning. Ändå farligare och svårare att motarbeta är den tyska ordföljden, emedan det fordras ett mera uppöfvadt språksinne och öra, för att i detta afseende bibehålla modersmålet i sin renhet. Det är äfven bättre, att gossen från början lär sig att tvinga sina talverktyg till mjuka och korta ljud än till grofva och släpande, hvilkas hårdhet det sedan är så mycket svårare att bekämpa och ombilda.

Det förnämsta skälet till franskans företräde ligger dock uti dess klarhet och bestämdhet i förhållande till tyskan. Visserligen har man ofta hört tyskans kasusformer åberopas såsom ett skäl, hvarföre tyskan skulle vara mera lämplig till att bibringa de första grammatikaliska begreppen. Men låtom oss se, huru härmed förhåller sig. Hålla vi oss till substantiverna, så har tyskan, för att utmärka deras olika ställningar, icke mera än på sin höjd tvenne ändelser i singularis och ej mera än en i pluralis, pluralisändelsen oberäknad, som äfven franskan har att framvisa. Dessa ändelser äro dock icke i alla deklinationer lika för samma kasus och kunna derföre i anseende till sin vexling lika mycket anses försvåra som underlätta uppfattningen af det enkla kasusbegreppet. Hålla vi oss åter till artikeln, så har tyskan visserligen trenne olika ändelser, men då har franskan äfven i den sammandragna maskulina formen tvenne, och tyskan således blott akkusativen mera än franskan. Denna brist ersättes fullkomligt i franskan genom franskans stränga ordställning, som aldrig kan förleda till misstag i afseende på subjekt och objekt. Franskan har dessutom redan i början af grammatikan ett begrepp, för hvilket både svenskan och tyskan helt och hållet sakna uttrycksform, nämligen det partitiva, en ganska tanke-skärpande form, hvars svårfattlighet man stundom hört åberopas såsom ett skäl emot franskan. Denna svårighet är dock alldeles icke större, utan tvärtom mindre än de flesta, som möta lärjungens i hvilken vid den första undervisningen begagnad satslära som helst. Hvad åter nyckerna i språket beträffar, så är det något, som nybörjaren alls icke behöfver befatta sig med. Tyskans adjektiver erbjuda visserligen en rikedom på former, som franskans sakna, men man kan här göra samma anmärkning, som vid substantiverna, nämligen att deras olikhet för en och samma kasus och stundom likhet i afseende på olika kasus snarare försvåra än lätta den enkla kasusläran. Pronominernas kasusändelser i tyskan ersättas i franskan genom de båda olika formerna för hvart och ett pronomen såsom förenadt och själfständigt, något som blott de possessiva pronomina bestå sig i tyskan. Komma vi till verbalformerna, så har franskan en rikedom och en bestämdhet i deras användning, som vi blott behöfva nämna, för att genast visa franskans företräde. I detta afseende finnes intet modernt språk, som dermed kan jämföras, och det är till en stor del deruti som franskans klarhet består. Vi behöfva här blott i förbigående erinra om franskans noggranna användande af futur och conditionnel, om hennes alltid fint iakttagna skilnad mellan imparfait och défini samt dess rikt utbildade subjontif-lära, hvilket allt svenskan, så väl som tyskan, saknar, och

hvilket är ett arf från romarbildningen. Noggrannheten i tempusföljden gör det också omöjligt att öfversätta en mening från svenska till franska, utan att först noga hafva gjort sig reda för de olika satsernas tidsförhållande till hvarandra. Tyskans och svenskans obestämdhet och likhet med hvarandra göra ofta en dylik eftertanke onödig vid en öfversättning från det senare språket till det förra. I afseende på de nekande orden och deras användning har äfven franskan en mängd fina skiftningar, som icke hafva någon motsvarighet hvarken i svenskan eller tyskan. Franskan går äfven så långt i sin noggrannhet att alltid nära förena de ord, som syntaktiskt höra tillsammans, att det blir nästan alltid en omening, om man någon gång försöker att ord för ord öfversätta en mening från svenska på franska, hvilket deremot rätt väl går för sig på tyska. Franskans obenägenhet att använda abstrakta uttryck, då motsvarande eller mera passande konkreta finnas, bidrager äfven till att åt franskans meningar gifva detta åskådliga lif, som utgör stilens förnämsta prydnad. Vi behöfva icke anföra något exempel på tyskans benägenhet för abstraktioner i detta afseende, en benägenhet, som blifvit allt mer och mer utbildad genom språkets hufvudsakliga användning vid abstrakta undersökningar. Vi kunna hafva nog af de försök, som då och då blifvit gjorda, att äfven i vårt språk uppdraga sådana grammatikaliska bastarder som »varat», »blifvat», »skinat» o. s. v. En annan källa till både klarhet och eftertanke har franskan i sin, i förhållande till tyskan, stora rikedom på synonymer, öfver hvilkas användning fransmännen sedan lång tid tillbaka hafva många arbeten; en art af språkutbildning, hvori tyskarne stå vida efter i afseende på sitt modersmål. Deras rätta användning meddelar ynglingen icke endast insigt uti de franska ordens ursprungliga och rätta betydelse, utan äfven uti omfånget af de svenska ord, som svara deremot. Då han lär sig att öfversätta: »gif eder» i krigisk betydelse med »rendez-vous» och icke: »donnez vous», eller: »jag vill följa med er» med »je veux vous accompagner» och icke: »je veux vous suivre», så har han äfven på ett åskådligt sätt vunnit insigt uti gränsskillnaden mellan dessa olika begrepp. Om också franskans stränga fordran på klara och bestämda, man kan till och med säga stereotyperade uttryck stundom gör det mindre lämpligt för poetiska bilder, så är detta, åtminstone i afseende på skolundervisningen, snarare att betrakta såsom en fördel, än som motsatsen, isynnerhet då hvad som brister rikeligen ersättes af de efterträdande språken, engelskan och tyskan. Denna klarhet och bestämdhet gör franskan så mycket lämpligare för prosan,

och prosan är dock den kärna, kring hvilken skolans bildande elementer böra sätta sig.

Hafva vi lyckats att öfvertyga om franskans lämplighet såsom skolspråk i grammatikaliskt afseende, så kommer beskaffenheten af dess litteratur i fråga blott i andra rummet, isynnerhet då den icke blir den i skolan uteslutande herskande. Vi erkänna oss gerna höra till dem, som medgifva den franska poetiska litteraturens underlägsenhet under isynnerhet den engelska, men äfven i många afseenden under den tyska och vilja här blott möta de inkast, som kunna göras emot beskaffenheten af den franska litteraturen i allmänhet. De förnämsta hemtas af de vådor, som den nyare franska litteraturens riktnings i sedligt afseende med rätta anses innebära. Men man betänker då icke, att denna aldrig kan komma inom skolan, och att den nyckel till densamma, som genom en vidsträcktare kännedom af franska språket sättes i ynglingens händer, redan förut finnes i den stora allmänhetens, tjenstvilligast eftergjord af föga nogräknade översättare och förläggare. Denna våda möter således redan på modersmålet, en våda som ingalunda utestänges af något andeligt tullsystem. I praktisk nytta tro vi, att franskan är fullgod med, om ej öfverlägsen tyskan, och det lilla, som i båda språken läses i skolans första klasser, är i detta afseende af så ringa vikt, att det näppeligen kan komma med i beräkningen. Om vi också medgifva, att våra handelsförbindelser med Tyskland göra det för många mera nödvändigt att känna tyskan än franskan, så tro vi dock, att äfven det, som en yngling efter tvenne å trenne års studium af tyskan i våra skolor har inhemtat, skall lända honom till föga gagn i detta afseende; ty icke lär väl den, som efter dessa års förlopp lemnar skolan, kunna komma att användas till utrikes brevväxling. Skolan är dessutom icke heller ensamt till för kontoristämnen. Uppskjutandet af tyskan gör således i detta afseende ingenting, så mycket mindre som tyskans lätthet för oss svenskar gör hennes inhemtande möjligt på hälften af den tid, som erfordras för franskans. Denna franskans svårighet är ett skäl till att derpå använda den mesta och således äfven den första skoltiden; ty om man har ett stort och svårt arbete för sig, så bör man icke (förutsatt, att det icke öfverstiger krafter och fattningsförmåga) skjuta upp dermed, det blir derigenom bara svårare. Och såsom vi ofvan hafva sagt: skall det blifva allvar med den moderna språkbildningen, så måste ett språk blifva hufvudspråk och den grammatikaliska undervisningen deruti bilda grundvalen för de öfriga. Franskan är dertill det lämpligaste såsom till börden tillhörande de klassiska, till sin utveckling de moderna språken. Det tyckes der-

före genom hela sin ställning i historien vara kalladt till att utgöra mellanlänken mellan den ensidigt klassiska och den modernt själfständiga bildningen.

Om franskan i 1856 års skollag yttrar sig deremot reaktions-komitén helt föraktligt med dessa ord: »Försöket blef kort, men torde hafva varit tillräckligt för att ådagalägga vanskligheterna vid detta språks användning för det i fråga varande ändamålet.» Några skäl anser reaktions-komitén det öfverflödigt att anföra, så tvärsäker är den på sin sak. Men detta oaktadt har nitet för franskan på de senare åren allt mer tilltagit. Så har t. ex. en insigtsfull lektor och fackman år 1883 om franskan yttrat sig på följande sätt:

»Klarhet och noggrannhet i återgifvandet af alla den mänskliga tankens skiftningar, se där de utmärkande dragen hos det franska språket. En oklar eller tvetydig språkvändning och ett sväfvande eller omotsvarigt uttryck räknas i franskan såsom språkfel, hvarken mer eller mindre; allt slarf och all värdslöshet i stil äro här bannlysta. Ensamt för sin klara, öfverskådliga stil förtjänade franska språket att bättre omhuldas af vår skollagstiftning än hvad på senare tiden skett. Det skulle, om det studerades mera, kunna tjena såsom dam och botemedel mot det förfall och förderf, som äro på god väg att bryta in öfver vårt vackra svenska språk, förnämligast genom dåliga öfversättningar af den utländska novell- och romanlitteraturen, samt äfven genom åtskilliga andra dagens litterära alster. Samma hälsosamma inflytande, som vi här hafva sagt det franska språket kunna utföra på det svenska, påstår en tysk Schuldirektor dr Weck samma franska språk kunna utföra på det tyska. Som förhållandena äro likartade, så tillåta vi oss att anföra hans egna ord. Han yttrar: »Det är fullkomligt riktigt, att den stilistiska behandlingen af modersmålet hos våra bildade klasser lemnar lika mycket öfrigt att önska, som uttalet (hvarom han förut yttrat sig). Det är ej utan blygsel man från den mönstergilla form, hvilken våra grannar (fransmännen) i sina fackverk, i sina tidskrifter och tidningar, ja, i sina mest förtroliga och anspråkslösa bref pläga nyttja, vänder sig till de språkliga prestationer, med hvilka vi i motsvarande fall hafva för sed att glänsa. Men där är också franskan just på sin plats, för att utföra »reningsverket». (Se Verhandlungen der Directoren-Versammlung in den Provinzen des Königreichs Preussen seit dem Jahre 1879. B. III, pag. 98.) Vi framhålla ännu en förträfflig egenskap hos franskan, nämligen dess stränga lag-

bundenhet. Häruti står hon vida öfver de andra moderna språken och går till och med upp emot de gamla. Till stöd för denna vår utsago åberopa vi åter samme director dr Weck, hvilken visst ej kan anses vara partisk för franskan. Denne säger: »Nybörjaren behöfver framför allt en lag. Och i det franska språket möter honom en sådan lag, så klar och genomskinlig, så anderik och så fylligt utvecklade, som man eljest blott finner den i något af de klassiska språken.» (Se nämnda Verhandlungen. III. B, pag. 102.) Att franska språket sålunda är ett dugande medel att väcka och uppöfva de mänskliga förmögenheterna, att tvinga till klart och följdriktigt tänkande, kort sagdt, att det är ett utmärkt formelt bildningsmedel och såsom sådant öfverlägset åtminstone de andra moderna språken, torde vara klart för hvar och en, som eger något förstånd i skolsaker.

Franska språkets praktiska nytta förtjenar icke mindre uppmärksamhet. Så är det ju i vår tid den bildade världens internationella språk. Diplomatién känner knapt något annat. Vid den stora politiska konferens, som för några år sedan hölls i Berlin under furst Bismarcks presidium, fördes alla förhandlingar på franska. Vid Upsala universitets jubelfest 1877, arkeologiska och penitentiärkongresserna i Stockholm samt geografiska kongressen i Venedig 1881 var franskan det uteslutande eller nästan undantagslöst begagnade språket. Idkarne af de s. k. exakta vetenskaperna bebjena sig företrädesvis af franskan. Vi behöfva som bevis härför blott åberopa Upsala Vetenskaps Societets Acta och de nyligen började Acta Mathematica. Den svenske författare, som utgifver sitt arbete på tyska, utsätter sig för att ej blifva läst hvarken af engelsmän eller fransmän, italienare och spaniorer; och den, som offentliggör sitt på engelska, att ej blifva läst af de romanska folken. Vi tillåta oss anföra ett yttrande ur Upsala matematiskt-naturvetenskapliga sektionens utlåtande med anledning af nåd. skrivelsen den 17 Juni 1881 angående revision af vissa examensstadgar vid universitetet. Deri heter det (sid. 16): »I de matematiska vetenskaperna äro, såsom allmänt erkännes, fransmännen i formelt afseende de mönstergillaste: en Lavoisier, en Cauchy, en Poinsot, en Arago äro hittills öfverträffade i uttryckens enkelhet, skärpa och precision, på samma gång som i stilens elegans. För det vetenskapliga studiet af dessa ämnen är därför franskan (äfvensom tyskan och engelskan) ojämförligt viktigare än latinet.» Vi kunna ej afhålla oss från att, i sammanhang härmed, anföra det omdöme om franskan, som finnes uttaladt i slutorden af professor Th. Hagbergs reservation mot den humanistiska sektionens yttrande i samma fråga. Ty

ingen kan anses mera kompetent att fälla ett sådant omdöme än prof. Hagberg. Dessa slutord lyda sålunda: »Jag sluter mig därför i hufvudsak till det af filosofiska fakultetens matematiskt-naturvetenskapliga sektion afgifna utlåtandet i examensfrågan, blott med den inskränkning, att om det latinska skrifprovet skulle komma att utbytas mot ett skrifprof i nyare språk, detta språk måtte blifva franska, såsom varande i formelt hänseende det mest utbildade af de ny-europeiska kulturspråken.» På tal om franskans praktiska nytta kunna vi ej lemna oanmärkt den lifliga affärsförbindelse, hvari Sverige nu för tiden står med Frankrike. För alla, som uppehålla denna samfärdsel, om den skall kunna med rätt fördel drivas, är tydligen franskan oundgänglig.»

Om jag nu, som det kan synas af den ledande tanken i den skola »som skall komma», i ett och annat kan ha ändrat åsigt sedan år 1856, bibehåller jag dock min öfvertygelse om franskans betydelse och vikt som skolspråk för det närvarande. Detta hindrar dock icke, att jag i en framtid, i fall omständigheterna så skulle föga,* icke skall ha något emot att, trots dess germanska grund, jämte fornisländskan upptaga engelskan som det andra hufvudspråket i skolan, i anseende till detta språks rika romanska beståndsdelar, klarhet och praktiska nytta.

Slutligen har den sista skolkomitén af år 1884 förnämligast på Madvigs auktoritet änyo dragit i härnad mot den vanliga åsigten om latinets och dessutom förordat de moderna språken: Ibland dessa har komitén vidare yttrat om franskan, »att detta språk genom sin rika verbalflexion i hög grad besitter förmågan att gifva åskådlighet åt tankens skiftningar, ett studiemateriel, som fullt torde gå upp mot det, hvilket latinets på det i fråga varande området kan erbjuda, allt under förutsättning att lärjungen, då han nått den vederbörliga åldern, innehar de nödiga förkunskaperna». Komitén är därför öfvertygad om, att »studiet af franskan snart skall visa sig för realisternas allmänna bildning medföra lika goda resultat, som latinstudiet åstadkommit på den klassiska liniern».

Om den nu så kallade reallinien, som läsaren kanske redan anat, af mig anses såsom framtidens hufvudlinie, så följer afven därpå, att *franskan* och icke *tyskan* bör göras till skolans hufvudspråk bredvid fornisländskan. Tyskans yttre ordlikhet

* Jämför »En blick på de främmande lefvande språkens öden i vårt fädernesland», Verdandi 1886, Andra häftet.

med svenskan kan dessutom hos gossarne ofta föranleda »oklara föreställningar», som måste bli ändå mera förvirrade, om man därmed äfven sammanställer dess långsläpiga periodbyggnad, hvarigenom ofta

»Meningens början man glömt, innan man hinner dess slut».

Därtill kommer slutligen den ofta berörda och äfven af komitén anmärkta invändningen mot tyskan som skolspråk, att det lätt kan »föranleda till sammanblandningar af båda språken, till införande af tyska ordvändningar och konstruktioner i moders-målet», i synnerhet vid den tidiga ålder, då kunskapen i moders-målet ännu knapt hunnit grundläggas, än mindre stadga sig. Det gäller därför mer om tyskan, än franskan, skaldens maning till det »Svenska språket»:

»Spegla ditt anlet i sjön och fritt från de manliga dragen
Tvätta det främmande smink, kanske det snart är för sent.»*

Och så har jag oförbehållsamt uttalat mitt katteri att icke vilja erkänna och bekänna den gamla skolans hufvuddogm om de klassiska språkens allena saliggörande verkan. Jag har därför äfven beredt mig på att med lugn bära den bannlysning, som däraf kan blifva en följd. Utan alla anspråk på att uppträda som någon fruktansvärd reformator, torde det dock tillåtas mig att, till min ursäkt åtminstone, anföra Luthers manliga ord:

»Hier stehe ich und kann nicht anders».

För att åskådliggöra, huru mina här uttalade pedagogiska funderingar skulle ta sig ut i verkligheten, och för att på samma gång lösa in mitt löfte till »Skolvän», bifogar jag här ett fullständigt utfördt schema. För att rätt förstå det, behagade V:s läsare erinra sig 1) att nuvarande skolas första klass af mig är borttagen från elementar-läroverket och förlagd till folkskolan, 2) att i sammanhang dermed inträdesåldern vid elementar-läroverket är bestämd till fyllda 10 år och att det i regeln är beräknadt ett år på hvarje af skolans 8 klasser, då ynglingen sålunda bör bli student vid 18 års ålder, ja till och med vid 16, då framstående begåfvade ynglingar kunde efter sträng profning få »hoppa öfver» två år.

* Ordlikheten mellan *isländskan* och svenskan medför aldrig samma fara som ordlikheten mellan svenskan och tyskan, aldenstund isländskan är våra fäders språk och står i samma förhållande till svenskan som latinet till de romanska språken.

Skol-schema.

Ä m n e n	Antal timmar på huvudlinien												Summa veckotimmar		Antal timmar på latinlinien (lika med föregående, med undantag för här nedan införda siffror).				Summa veckotimmar
	klass		klass		klass		klass		klass		klass		klass	klass	klass	klass			
	1	2	3	4	5	6	7	8	5	6	7	8							
Bibelläs. o. Kristendom	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	18		
Modermålet	4	4	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15		
Fornsländska	4	4	3	3	2	3	2	3	2	3	2	2	—	—	—	—	23		
Franska	—	—	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	2	2	15		
Latin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20		
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	6	6	—	—	—	—	24		
Naturlära	3	3	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12		
Historia o. Geogr.	—	—	—	—	—	—	—	—	5	6	5	5	—	—	—	—	21		
Gymnastik	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—	—	28		
Sång eller Dektam.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—	—	24		
Slöjd	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	8		
Välskrifn. o. Teckning	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	16		
	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	16		
Summa	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	—	—	—	—	240		

På frivilliga eftermiddagstimmar Tyska eller Engelska.

På frivilliga eftermiddagstimmar Grekiska.

I ett följande häfte skall jag möjligen återkomma till skol-schemat med anledning af en studieplan för universitetet, som afsåge att förkorta vistelsen derstädes, så att studenten kunde komma ut i lifvet vid 23 års-ålder. Den akademiska kursen avslutas vid utländska universitet vanligtvis vid 23 å 25 års ålder till och med i — Preussen.

Theodor Hagberg.

Några ord om den danska och svenska folkhögskolan.

För ett par årtionden tillbaka, då de första svenska folkhögskolorna upprättades, kunde man från ett och annat håll få höra det rådet, att vi lärare skulle taga oss i akt för att taga danskarne till mönster. Vi borde framför allt vara praktiske. De danska skolorna voro religiöst-poetiska anstalter, sade man. De kunde möjligen passa för Danmark, men dugde ej för det praktiska svenska folket. Man skulle ej utbilda svärsmiske drömmare! o. s. v. Det kan nu ej nekas, att de danska folkhögskolorna på den tiden sjelfva gifvo någon anledning till dessa omdömen. De lågo i opposition mot den gamla latinbildningen i Danmark, som, enligt Grundtvigs omdöme, synes hafva varit fastvuxen i döda och stelnade former, och i denna strid slog de måhända öfver i en motsatt ytterlighet. Man åsyftade nästan uteslutande »änds-väckelse» och lade ganska ringa vikt vid kunskapsmeddelande. De svenskar och svenskor, som då besökte Danmark, tyckas ej hafva haft ögon för det jemna hvardagsarbetet, som verkade vid sidan af det fria föredraget. De blefvo intagna af den hänförelse, som eldade lärarne, och de blefvo märkligt nog ofta ännu mera tilltalade af att finna skolan nästan utan böcker, undervisningsmateriel och bestämd läsordning (en och annan lärare satte en slags heder uti att ej hafva »timetabellen» uppfäst på skoldörren; »man kunde ju ej på förhand veta, hvad man kände sig kallad att tala öfver»), och sågo i detta senare höjden af förträfflighet. Men de beaktade ej tillräckligt, att det var en ny skolordning som arbetade sig fram och var stadd i utveckling. När då desse resenärer i tal och skrift framlade sina intryck, verkade det i många fall endast misstroende hos de mera betänksamme, och rådet till de svenska skolorna, att de skulle akta sig för de danska nyheterna, blef allt allvarligare. Då nu härtill kom, att samma ton anslogs af en och annan af folkhögskolans egna målsmän, som utan att ega personlig kännedom om de danska

skolorna dömde efter hörsagor, så kunde detta ej annat än styrka allmänheten i den föreställningen, att det troligen ej var så väl bestämt med dessa skolor. Man började deremot smått prisa de svenska folkhögskolorna, och följden häraf hade ju lätt kunnat blifva den, att dessa stelnat till i ganska svaga och outvecklade former. Och troligen har mången lärare af allt detta låtit afhålla sig från personlig bekantskap med de danska skolorna och sålunda gått miste om de bästa tillfällen till nyttiga jemförelser.

Längre fram i tiden började en något skiftande föreställning om de danska folkhögskolorna göra sig gällande. Den politiska striden i Danmark blef allt bittrare och det förnams, att några enstaka skolmän begagnat sin rätt som medborgare att uttala sig offentligt i dagens frågor. Strax var mången färdig med den öfvertygelsen, att de nämnda skolorna voro högst farliga agitationshärdar, och denna åsigt torde än i dag hysas af ett ganska stort flertal på denna sidan Sundet. Då så är förhållandet och då på senare tiden ett närmande egt rum emellan de nordiska folkhögskolorna, torde det vara af vigt att undersöka, huru det verkligen förhåller sig med politiserandet inom folkhögskolorna. Och en dylik utredning synes vara så mycket mera maktpåliggande, som äfven inom svenska lands-ting röster höjts mot folkhögskolan. »Man kunde se hvad godt (!) folkhögskoleväsendet verkat i Danmark, der just folkhögskoleeleverna mest deltog i de politiska striderna.» Gentemot detta påstående af en ärad landstingsman skulle jag först vilja framhålla det faktum, att af de sju f. d. folkhögskoleelever, som för närvarande äro medlemmar af danska riksdagen, har endast *en* gjort sig så bemärkt, att hans namn är mera bekant på denna sidan Sundet, nämligen en viss statsrevisor. Denne man är visserligen en mycket utpreglad politiker och en af högerns förkämpar. Men det torde dock ej vara fullt rättvist att kasta skulden härför på folkhögskolan, ty det märkliga förhållandet eger härvid rum, att denne riksdagsman fick sin utbildning på en skola, hvars föreståndare vid den tiden hyllade ganska liberala åsigter och räknades bland venstermännen. Det medgifves nu gerna, att detta är ett enstaka fall och bevisar föga. Jag skulle med större skäl kunna hänvisa till förhandlingarne vid det nordiska folkhögskolläremötet i Testrup för ett par år sedan, der de mera framstående danske skolmännen med styrka framhöllo, att de visserligen ej ville fränkännas den hvarje medborgare tillkommande rätten att få yttra

sig offentligen i politiska frågor, men att de under inga villkor ville föra dagspolitiken in i skolan, der den endast skulle verka högst menligt på skolarbetet. Deras uppgift var en helt annan än att skapa politiserande ynglingar. Men dessa bevis skall kanske mången ej finna nog öfvertygande. — Det må då tillåtas att hänvisa till ett utlåtande af en person, som bör kunna anses fullt opartisk och fullt pålitlig, nämligen den af danska regeringen utnämde inspektören för alla danska folkhögskolor D:r M. Steenstrup, som nyligen funnit sig föranlåten att taga till orda med anledning af en serie hätska utfall i ett par danska tidningar mot den danska folkhögskolan. För ändamålet utgaf han en broschyr, i hvilken han utförligt och kraftigt bemött anklagelserna.* Till motto har han orden: »Man skal tage parti for sandheden». Det spørsmål han upptager till besvarande är detta: Är undervisningen i de danska folkhögskolorna ofruktbar och ledande till högmod, och äro skolorna härdar för politisk agitation? Med talrika fakta visar han,

1:o att undervisningen numera är så ordnad och bedrifven, att verkligt goda realkunskaper der meddelas;

2:o »att undervisningen i det hela taget har verkat upplifvande, befruktande och bildande på elevernas sinne», »att det isynnerhet är genom de muntliga föredragen (i förening med sången) som elevernas sinne för allt det ädla, sköna och goda i lifvet, således också för kärlek till fädernesland och modersmål, väckes och styrkes»; »att eleverna fått stort intresse för den kristna kyrkans historia» o. s. v., o. s. v.;

3:o att talet om den politiska propagandan ej är i öfverensstämmelse med sanningen. Han yttrar t. ex. följande: »Det är i det hela svårt för folkhögskolorna att göra folk till lags. Man förebrår den stora allmänheten, att den icke känner grundlagen, och när så folkhögskolorna försöka att bota bristen, så heter det strax att de drifva politik». — Till sist yttrar D:r Steenstrup, »att han icke tror att det finnes anledning antaga, att det sker någon politisk inverkan på eleverna utom på ett öfvermåttan ringa antal skolor.** — Om åtskilliga föreståndare, som äro venstermän, vet jag bestämdt, att de icke uppträda politiskt utan lefva för sin skolgerning. Och till och med om de i verkligheten äro, hvad de kalla sig, venstermän, så ogilla

* Anklagerne mod Højskolerne belyste ved Kjendsgjæringer. Kbm. 1886.

** Danmark har omkring 60 folkhögskolor.

de i sitt stilla sinne all den »Udskeielse», som i de senare åren har kommit fram under namn af »visnepolitik och folkethingsparlamentarism». Fördomarne mot folkhögskolan betraktade D:r St. som »en slags sjuklighet hos annars goda, rättskaffens och högt bildade menniskor». »Män som i sin egen verksamhet äro klart tänkande, ja till och med kritiskt anlagda, äro fullständigt vilje- och värjelösa gentemot berättelser om hvad som säges försiggå på den eller den folkhögskolan.»

Dessa omdömen skola säkerligen för mången vinna i betydelse, då det tillägges, att D:r Steenstrup såsom regeringens ombud i tio år noga följt de danska skolornas verksamhet samt att han sjelf bekänner sig vara en »god högerman».

Detta må vara nog för att ådagalägga, att det myckna talet om politiserandet i dessa skolor är öfver huvud taget obefogadt och utan grund. Och om detta erkännes, så torde äfven dermed bortfalla den misstro, som mången tyckes hysa mot våra folkhögskolor, derföre att flera bland dem närmat sig skolorna i Danmark.* Det är, som Steenstrup så träffande säger, sannerligen ingenting lockande i visnepolitiken. Det är ej denna som bildat föreningsbandet emellan de båda skolorna, och den nuvarande danska politiken är ej af den art, att den kan väcka intresse i svenska sinnen. Så vidt jag förstår bedöma saken, beror närmandet derpå, att svenskarna blifvit tilltalade deraf att de funnit danskarnes skolarbete hafva verkat mera fruktbringande på lifvet än man förut vågat tro. Detta poetiskt-religiösa moment, som så mången svensk ringaktat, har visat sig hafva uträttat stora ting. Det har ej alstrat ytliga svärmare, utan tvärtom ett andligt vaket slägte, som visat sig kunna taga kraftigt fast ute i lifvet, vare sig det gällt arbete för eget eller för det allmännas bästa. Man behöfver ej länge vara tillsammans med de män och qvinnor, som fått sin utbildning i de danska folkhögskolorna, för att finna, att man har för sig personer, som ej blott äro duglige och driftige i sina yrken, utan äfven äro offervillige, när det gäller de andliga intressenas befrämjande. Å andra sidan synas danskarna hafva blifvit märkbart öfverraskade deraf, att svenska folkhögskolorna ej inskränka sig blott till meddelande af realkunskaper,

* Beröringen emellan de båda ländernas folkhögskolor har under de senare åren varit ganska liflig. Danske lärare hafva hållit föredrag i de svenska skolorna och svenske lärare i de danska. Äfven har ett större antal skandinaviska folkhögskollärare sammanträdt till gemensamma öfverläggningar först i Danmark (Testrup), sedan i Norge (Sagatun).

utan sträfva efter att väcka och upplysa de ungas sinnen. De hafva sålunda funnit sig mera hemmastadda på svensk botten än de vågat hoppas. I korthet kan man säga, att de båda skolorna utgått från temligen olika ståndpunkter, men utvecklats i motsatt riktning och derigenom närmåt sig hvarandra. Den danska folkhögskolan har under årens lopp upptagit praktiska ämnen, dock under fasthållande af den historiska undervisningen som det viktigaste elementet. Dessutom har man der sökt bereda för eleverna tillfällen till praktisk utbildning genom att skaffa dem anställningar som lärlingar i olika yrken och derigenom främjat en för lifvet fruktbarande utveckling. I Sverige har folkhögskolan från början i allmänhet lagt sig vinn om att meddela mera elementära kunskaper,* hvarigenom den tillvunnit sig allmänhetens bevägenhet. Men efter hand som lärarne hunnit till större mognad och lifserfarenhet har detta skolans första mål ej tillfredsställt hvarken dem sjelfve, ej heller lärjungarne, hvilka senare genom folkskolans storartade utveckling under det sista årtiondet numera inträda i folkhögskolan med betydligt större underbyggnad än förut var förhållandet. Folkhögskolans uppgift har derigenom blifvit i viss mån en annan och högre. Dertill kommer, att de första kursernas elever nu äro vuxne och myndige män och kvinnor, som då och då vilja infinna sig i folkhögskolan, för mängen ett andra hem, att der få höra något som kan beröra och tillfredsställa äldre personers hjertan och sinnen. De förra vilja värmas, de senare upplysas. Om folkhögskolan nu förmår detta, så blifver den en andlig medelpunkt för sin bygd och kan verka till stor välsignelse. Denna väckelse till det goda måste vara folkhögskolans högsta uppgift, men vid sidan deraf får man ej försumma att, så vidt den korta undervisningstiden det medgifver, meddela verkligt praktiska kunskaper, genom hvilkas inhemtande den unge mannen eller kvinnan kan blifva duglig i sitt blifvande yrke.

Det har varit ett stort misstag och verkat till stor skada för folkhögskolan, att mängen af dess vänner, ja till och med bland dess målsmän, fäst allt för stora förhoppningar vid densamma. Den skulle hafva en nästan vidunderlig förmåga att

* Det bör dock märkas, att de först upprättade folkhögskolorna hade en ganska ideel riktning och sökte tillämpa det från Danmark gifna exemplet. Genom åtskilliga omständigheter ändrades dock detta förhållande, och i början på 1870-talet torde folkhögskolornas ställning hafva varit den ofvan antydda.

omgestalta elevernas sinne. När man så missräknat sig härpå, har intresset för den samma svalnat och misstroendet trädt i stället. Folkhögskolans frukter skola skönjas på den ställning som de bättre bland eleverna komma att intaga, när de satt eget bo och hunnit mogna till män. Om efter hand det uppstår rundt i bygden den ena välskötta gården efter den andra med betänksamme, allvarlige, för det allmänna nitiske och offervillige landtmän, och när det sålunda inträder en bättre ton i umgängeslivet, i samfundsandan och en verkligt kristlig uppfattning af förhållandet till nästan o. s. v., då kan folkhögskolläraren sägas hafva bygt godt på den grund, som blifvit lagd af folkskolläraren och presten.

Med full rättvisa tror jag det kan sägas, att den svenska folkhögskolan efter måttet af sina krafter sträfvar mot detta mål.

L. Elm.

”Kristna skolor”.

Ur ett bref om C. J. Frank.

— — — Det var dock varmhjertade ord af C. J. Frank om de »hedniska skolorna». Jag har nyligen läst en liten skrift af honom om farorna för vår ungdom. Sedan dess har jag längtat efter att få trycka hans hand. Beträffande nu det der brefvet om »hedniska skolor», så visst handteras vi lärare der något hårdhänt. Men det tål en karl gerna vid. Blott glöden fins i hjertat och hänförelsen talar, så må gerna orden hugga till för häftigt ibland!

Eller medger Du icke, att det är att hugga till nästan för hett att vilja i ett tag stryka hela religionsundervisningen i våra skolor därför, att den långt ifrån alltid uppfyller sitt högsta ändamål? Vi hafva talat om den saken förr. Du står der i denna fråga på Franks sida, ehuru I ju icke, så vidt jag vet, i grunden befinnen eder på en gemensam åskådningens botten. Du vill gerna utdöma skolans religionsundervisning *principiellt* från den djupare, esoteriska kristendomens ståndpunkt. Att jag innerst *förstår* Dig, det vet Du; men Du vet också, att jag icke kan vara med om Din tillbakadragenhets. Och ännu mindre kan jag — det säger sig sjelft — vara med om *det* slags reträtt, som förordas af C. J. Frank. Låt mig säga, hur jag tänker mig saken.

Våra skolors organisation sammanhänger ju på det närmaste med karakteren och beskaffenheten af hela vår andliga odling och utveckling. Att vår kultur är af kristendomens ande påverkad och delvis formad, det är ett *faktum*, som hvarken af den kristne eller ateisten kan bestrida. I detta faktum ligger nu så väl vår styrka som vår svaghet. I rigning af en verklig kraftutveckling har vår fosterländska odling påverkats af kristendomen. Hvar hade vi nu stått utan kristendomens hjälp? Odlingens sakförare behöfva därför icke blygas för att till en god del lefva på kristendomens arf. Men visst är det å andra sidan svaghet, när vi i och med alla de bildningselement, kristendomen fört oss nära, tro oss på ett lätt-

vindigt sätt hafva satt oss i besittning af kristendomens kärna. Det är just vår oerhörda svaghet, att vi icke skilja mellan kristlig bildningsform och kristlig sanningsrealitet. Den svagheten är dock allmän. Det kristna bildningselementet inom *staten* förleder mången att på fullt allvar vilja tala om en *kristen stat*, inom hvars område man skulle kunna oförmedladt tillämpa Guds rikets egna lagar. Statskyrkans mest konsekvente målsmän åter vilja öfvertyga sig sjelfva, att denna statskyrka just är till sitt begrepp lika med den kristna kyrkan och församlingen, under det att hon på sin höjd bör betraktas såsom en under försynens tillstånd bildad institution, hvars högsta uppgift visserligen bör vara att uppfostra och bilda medlemmar för den kristna församlingens trängre krets, men hvars arbete dock i det stora hela kommer att bära pregeln af ett bemödande att i allmänt religiöst sedligt afseende verka höjande och förädlande. Om man nu abstrakt teoretiskt fasthåller blott den högsta och ursprungliga uppgiften och vill göra densamma uteslutande gällande, drifves man naturligtvis till en brytning med de historiskt gifna förhållandena. Så hafva de s. k. frireligiöse gjort. Men hvarje brytning, som, ehuru i sig sjelf till sin tendens berättigad, dock icke är frukten af en organisk utveckling, d. v. s. icke *mogen* frukt, bär ovilkorligt inom sig fröet till sin egen undergång. Det är därför de mera klarsynte ibland oss le å de kyrkliga omstörtningmännen, när de tala stora ord om sitt arbete *för Guds rike*. Det riket följer nog i sin utvecklingsgång genom tiderna sina egna evighetslagar. De frireligiöse hafva endast och allenast utbytt *en form* mot *en annan*. Det skall sålunda aldrig falla mig in att taga ett enda steg för att komma ut ur statskyrkan eller för att få andra ut derifrån. Det vore barnsligt. Men å andra sidan skall jag noga akta mig för att göra mig solidarisk med dem, hvilka vilja hafva statskyrkans anspråk på att vara *kyrkan* i egentlig mening. Jag förstår väl att skilja mellan officiell kristendomsförkunnelse och gudskyrdyrkan samt en af den nytestamentliga anden buren förkunnelse och dyrkan. Ställningen inom statskyrkan måtte väl på sådana vilkor vara årlig. Och det är jag alldeles öfvertygad om, att nog har vår statskyrka ännu en uppfostrande uppgift bland vårt folk. Men man får naturligtvis vara nöjd med litet och fatta saken i dess största allmänlighet. Mycket godt kan hafva uträttats äfven der, hvarest resultatet af det kyrkliga arbetet icke blifvit väckandet af personligt kristendomslif.

Hvad jag nu sagt leder mig lätt öfver till att tala om skolans religionsundervisning. Hela vår skola är ju uppvuxen på kyrklig grund, och skolans i lagstiftningen fixerade kyrkligt-kristliga pregel står i samband med den historiskt gifna fosterländska kulturriktningen. Den, som har någon inblick i den svenska skolans historia och som sålunda vet, hvilka män under hennes hägn och inflytelse fostrats, lär väl ej alldeles ringakta hennes betydelse för vårt folk. Och jag tror ej, att någon med sinne för historisk-organisk utveckling skall vilja i ett slag bryta med vår skolas oaktadt alla den moderna pedagogiska fanatismens hänfulla angrepp dock i grunden vördnadsvärda tradition. Men när jag talar om skolans kristliga pregel, måste naturligtvis äfven härvidlag uttrycket förstås med förstånd. Likasom statskyrkan såsom sådan i det stora hela får nöja sig med att utöfva en pedagogisk, uppfostrande verksamhet, så är denna begränsning af uppgiften i ännu högre grad gällande inom skolans område. Hon ger sig ej ut för att vara kristen i den meningen, att hon skulle i och genom sitt arbete tro sig bilda kristna i detta ords egentliga bemärkelse. Men i så måtto vill och skall hon vara kristlig, att hennes lagstiftning ansluter sig till de allmänliga kristligt sedliga grundsatserna och att hennes uppfostran och undervisning således icke tillåtas att med dessa komma i öppen strid. Skolans undervisning och uppfostran måste fastmera stå under deras inflytelse och påverkan. Häruti ligger en anvisning af *riktningen*, i hvilken skolans hela arbete skall gå. Och denna kristligt-religiösa tendens innebär en uppfostrande och ledande fingervisning i den rätta riktningen både för lärare och lärjungar. Den är ock egnad att inom skolan bilda ett slags andlig atmosfär, helsosam i samma mån som tidsanden kännes mättad af det kristligt religiösa motsats.

I följd af denna sin ställning måste skolan fortfarande hålla både på de gemensamma andaktsstunderna och på religionsundervisningen. Hon måste göra detta *principiellt*. Särskildt måste hon för sitt sjelfbestånds skull principiellt hålla på religionsundervisningen. Kristendomsämnet bör utgöra det enande bandet mellan alla läroämnena, gifva synpunkten för bildningen i dess helhet och ingjuta något af den ande, som bör beherskande sväfva öfver det hela. Blir icke sålunda kristendomsundervisningen *uppbygglig*? Jo, i högsta bemärkelse. Det har alltid förefallit mig såsom uttryck af andligt oförstånd att vilja draga upp en skiljegräns mellan det religiöst *undervisande* och

uppbyggande. Den undervisning, som ej är uppbyggande, och den uppbyggelse, som ej är undervisande, måste anses för missrigtning.

Nåväl, allt detta skulle väl äfven Frank vara med om — i princip. Det är ju också icke mot religionsundervisningen i och för sig han opponerat sig. Men han anser, att såväl andaktsöfning som religionsundervisning handhafvas på ett sådant sätt, att de göra skada, ja så stor skada, att de just göra lärjungarne rent af till hedningar. »Skolan inverkar ej det ringaste i kristlig rigtning.» »Skolan är, såsom sådan, *hednisk.*» Redan i hvad jag nyss yttrat angående skolans kristliga tendens ligger en opposition, och en mycket bestämd opposition mot dessa yttranden, hvilka innebära ett alldeles oförlåtligt förbiseende af det inflytande, som ofta omärkligt utgår från medvetandet af att vissa grundsatser äro till sitt värde och sin ovilkorliga giltighet *erkända.* Man bör icke angripa en i princip riktig sak därför, att den ej tillämpas och användes i praktiken; utan man bör i så fall just vända sig mot praktikens missbruk. Och för resten: hvad tror Du C. J. Frank skulle svara, om man ginge honom litet inpå lifvet med frågorna? Vet han verkligen, huru morgonbönerna i våra skolor vanligen förrättas? Har han känt, huru många gång skolrummets tak varit aflyftadt och himmelens höga hvalf utspändt deröfver? Har han känt, huru lärarens hjerta kan svälla af glädje, när han ser de hundratala unga framför sig och får uttala ord, som han burit på, innan de gå öfver hans läppar? Vet han, hvilka bekännelser som afgifvits angående ordens verkan på enskilde? Vet han, på huru många skolans andaktsstunder verka upplysande, på huru många motsatsen eller ingenting? Jag vill icke åtaga mig att afgöra denna sista fråga. Men just därför vågar jag icke heller fälla domen. Ett vet jag: att jag sjelf har från min egen skoltid de käraste minnen just från skolans andaktsstunder, under hvilka frön lades ned, som sedan hafva grott. Det är också särskildt på grund af den egna erfarenheten som aldrig någon i lifvet skall kunna rubba min tro på betydelsen vare sig af skolans andaktsöfningar eller af hennes religionsundervisning. Huru många bland mina kamrater hade samma känslor som jag, det vet jag icke; jag vet blott, att jag icke var den ende. Så vet jag ej heller, huru många bland mina lärjungar genom mig mottagit några inflytelser; jag vet blott att jag aldrig känt ens en önskan att kunna räkna dem, under det jag alltid antagit, att jag arbetat för ett fåtal. Förhållandet på skolans område är ena

handa med det på kyrkans. Till sin allmänna tendens är skolan kristen och inverkar i största allmänhet i kristlig riktning. Högst sannolikt blir endast ett *mycket* ringa fåtal genom skolans arbete *bestämdt* i kristlig riktning; men för att vinna detta fåtal måste den kristliga tendensen vidmakthållas. Och jag skulle vilja tillägga: att vinna detta fåtal är af en så utomordentlig betydelse, att intet offer därför må anses för dyrbart.

Men hvad säger Du om Franks resonemang angående etiken? Jag finner det rent af puerilt. Inför Dig behöfver jag knappast påpeka sofismen. Och från min angifna ståndpunkt måste jag naturligtvis såsom osant stämpla det påståendet, att skolan är vanmäktig i religiöst afseende och därför bör afstå från att meddela religionsundervisning. Från min ståndpunkt håller man nödvändigt såväl på andaktsstunderna som på religionsundervisningen; men man »förlitar sig ej derpå», som om genom dem ett osvikligt moraliskt stöd ovilkorligt vore gifvet. Att vår skollagstiftning icke i främsta rummet sökt att göra religionsundervisningen »verkligt andlig», det är jag bland de förste att erkänna. Men jag *vet* likväl, att äfven under de nuvarande formerna »andligt, moraliskt stöd» blifvit lemnadt åt mången lärjunge. Att förbise och förneka detta — är icke det också, möjligen, »orätt»?

Dock, vi må väl se till, att ej »saltet mister sin salta». Nog känner jag till bristerna och de skriande missförhållandena inom våra läroverk. Systemet i och för sig är ju dött — personlighetens pulserande lif måste lefvandegöra alt. Och här skulle jag kunna komma fram med en fråga, som jag framkastat förr: hvad göra i allmänhet de makttegande inom skolan för att åt lärjungarne förvärfva *i sak* kompetente religionslärare? Att härvidlag ej göra det yttersta, *det* vill jag, begagnande mig af Franks ord, kalla »orätt, ja rent af brottsligt.»

»Stackars våra piltar! Ett sådant Babylon som Stockholm! Hvem kan undra om de fallit!» — Ja, det var ädla ord af C. J. Frank. Och åtgärderna? Du vet mina tankar härutinnan. Det obemärkta inflytandet i det enskilda, försöket att ingjuta *hat* mot orenheten, försöket att i det fördolda *vinna* personligheterna för det goda — detta vare det första och sista. Och det är just känslan af att *sträfv*a i den riktningen som gifver lärarekallet dess tjusning. Men jag har dessutom ej kunnat släppa förhoppningen derom, att ett mera allmänt närmande mellan föräldrar och lärare skulle i sin mån kunna bidra till att höja anden, tonen och åskådningen i det hela.

En rörelse för att åstadkomma något i den riktningen pågår också för närvarande bland de ungas vänner. Måtte inga tillfälliga motgångar afskräcka från att fullfölja det påbegynta verket!

Jag har endast flyktigt kunnat vidröra ett omfattande ämne. Mycket skulle, i sanning, äfven för mig återstå att säga. Men för denna gång ej mera. Kanske skall jag framdeles få anledning att i en eller annan punkt åter upptaga ämnet. —

Th. Mazer.

Några anmärkningar till Fröken Ellen Keys artikel »Hemlöshet».

För artikeln »Hemlöshet» ber undertecknad att få hem-bära Fröken Key ett uppriktigt tack. Och detta af två skäl. Frågorna om uppfostran, om de ungas allsidiga daning för de uppgifter i lifvet, som vänta dem, tränga sig med allt större och större magt in på dem, som hafva hjerta för ungdomen och för det samhälle, hvars utveckling och skaplynne i så väsentlig mån beror på huru den ungdom uppfostras och utvecklas, som ju en gång skall utgöra samhället. Att någon nitiskt och efter bästa öfvertygelse inlägger ett ord i uppfostringsfrågan, detta visar redan i och för sig ett intresse, åt hvilket jag för min del vill gifva ett tacksamt erkännande, äfven om jag, enligt *min* öfvertygelse, skulle anse denna »någon» hafva miss-tagit sig om sättet och vägen att komma till det önskade målet. Sjelfva det *intresse* för saken, hvarpå artikeln »Hemlöshet» är ett bevis, är därför *en* orsak till mitt »tack». Men en annan orsak dertill är också den, att, enligt min mening, grundtanken i denna artikel är sann och riktig: »Hemlöshet är grundorsaken till sedeslöshet och förvillelser bland de unga.» Men författarinnan stannar icke vid framhållandet af detta sorgliga onda i vårt samhälle, utan hon gifver äfven värdefulla anvisningar och råd för det ondas botande, och det är egentligen för dem jag uttalar mitt »tack».

Jag borde kanske bedja om ursäkt för denna inledning, för att jag börjat med att tala om hvad *jag* tycker och tänker. Mindre behöflig kanske dock en sådan ursäkt är nu, när en af meningarne för dagen är den, att den högsta formen för författareskap är sjelfbiografien. Att jag här talat om mig sjelf har emellertid icke sin grund i någon innerligare anslutning till denna mening eller i någon så synnerligen stark tro på dess förnuftighet. Nej, jag har talat om mig sjelf af en annan orsak. Jag och författarinnan till »Hemlöshet» hafva, som jag har all anledning att tro, en väsentligt olika lufsaskådning. För kortsyntheten kan då möjligen mitt tacksamma erkännande

af hennes idéer synas vara endast ett slags inledande artighetsfras eller en yttring af ett sådant der »kompromissande», hvilket nu för tiden förekommer lika mycket, som jag uppriktigt afskyr och föraktar det. Jag har därför velat genom mitt något utförligare motiverade tack klargöra ställningen. Är också den ärade författarinnans lifsåskådning och inre lifsställning till de högsta och centralaste af alla frågor väsentligen en annan, än den jag har, så kan jag för min del ändå känna en uppriktig önskan att, så vidt det kan ske utan köpsläende med sanningen och hjerteöfvertygelsen, få arbeta gemensamt såväl med henne som med andra hennes själsfränder för det gemensamma målet: *ungdomens väl*.

Men skulle jag endast tacka författarinnan till »Hemlöshet» för hennes inlägg i uppfostringsfrågan, då skulle jag »köpslä» och »kompromissa». Och nu ändtligen kommer jag till »anmärkningarna».

Hvad som för mig ter sig som en stor brist i Fröken Keys uppfostringssystem är det genomskinliga underskattandet af »lagens», »budordets» pedagogiska betydelse. »Du skall» och »du skall icke» äro viktiga faktorer i uppfostran. I beskrifningen på »de hem, som lyckas utsända de mäst sedligt starka och arbetsfriska unga män och kvinnor i lifvet» (sid. 26 ff.) saknas dessa faktorer visserligen icke helt och hållet, men de intaga en alldeles för underordnad plats. Det är farligt att på bekostnad af dessa sanningar betona den sanningen, att barnen skola lära att betrakta sig som föräldrarnes »jämlingar och arbetskamrater». Frukten häraf blir i de flesta fall en brådmogen drifhusplanta, som man ofta påklistrar etiketten »*sjelfständighet och känsla af sitt människovärde*», men hvars rätta namn är *sjelfsväld och förakt för auktoritet*. En andligen omyndig människa — och en sådan är barnet — kan i regeln icke vinna på att göras till jemlike med en andligen myndig människa. Jemlikheten blir endast ett yttre förhållande utan inre motsvarighet, men detta är något konstladt och onaturligt och frukten deraf blir — brådmogenhet och onatur. Området för barnets »menschliga rättigheter» är icke lika stort som området för föräldrarnes rättigheter, lika litet som området för barnets pligter är lika stort som området för föräldrarnes. En bestämd gräns är af naturen satt för barnet, öfver hvilken sjelfva naturen skrifvit: *Hitintill skall du gå och icke vidare*. I samma mån barnet växer och utvecklas, vidgas denna gräns.

Flytta föräldrarna i förtid dessa naturens rämärken och släppa barnen in på sitt område, begå de ett våld mot naturen, och detta dåd hämnar snart sig sjelf både på barnen och föräldrarna. Föräldrarnes heliga uppgift är tvärtom den, att vara väktare vid denna gräns med lagens och budets *du skall* och *du skall icke*.

Jag förstår nog, att den ärade författarinnan lifligt och djupt känt vådan af de misstag, som hafva begåtts och som alltjemt begås genom *missbruk* af denna föräldrarnes myndighet. Härigenom uppkommer ett annat slags våld på naturen, en annan onatur, som förvisso också hämnar sig sjelf. Men jag vågar påstå, att i våra dagar misstagen af det senare slaget ingalunda uppväga misstagen af det förra slaget. Flathet, malplacerad förtrolighet, jemlikhet och kamratlikhet från föräldrarnes sida äro faktorer i våra dagars uppfostran, hvilkas resultat är denna tvärsäkra och framfusiga ungdom, af hvilken vi hafva nog och öfver nog. Vill man häremot råda bot, gör man blott villervallan värre, om man, utan att tillika *starkt* betona *föräldramyndighetens* betydelse, lär föräldrarna att behandla barnen som stort folk och att tro på barnens förmåga att rätt begagna friheten. Kunnna föräldrarna taga detta råd *så*, som Fröken Key tvifvelsutän *menar*, då går det nog bra i många fall. Men det kunna långt ifrån de flesta föräldrar. De flesta föräldrar äro så funtade, att de komma vida längre med den andra, den »strängare» metoden. Och vill man därför i vår slappa tid om denna sak uttala »ett ord i sinom tid», då får man allt vara synnerligen rädd för en öfverdrift åt motsatt håll.

Fröken Key varnar visserligen för att den uppväxande ungdomen skall lära sig spela stort folk på det sätt, att den tillgnar sig de äldres dåliga vanor, deras dårskaper och synder. Detta är nog godt och väl, men det räcker icke. Det är helt visst ett stort pedagogiskt misstag att äfven *i det goda* försöka en nivellering mellan föräldrar och barn, såvida det icke sker med mycken urskillning och fin takt. Den brådmogenhet, som genom försyndelser af detta slag uppkommer, är visserligen icke så ful, som den andra, men den är dock likaväl *brådmognad* och *onatur*, och den kan blifva ganska ful, den också.

I en rätt barnens ställning till föräldrarna ingår alltid *fruktan* i viss mening. Här gäller det ordet: *det är en rätt kärlek, i hvilken fruktan finns, och det är en rätt fruktan, i hvilken kärlek finns*. Och ett faktum är, att ett barn aldrig riktigt älskar en uppfostrare, som det icke också fruktar.

Det der att »tro på barnen» kan så lätt blifva en *fras*, som långt ifrån blir en »oskadlig fras», om den tillämpas på det sättet, att uppfostraren icke också tror på *det onda* både inom och utom barnet och i sin uppfostran *handlar* efter denna tro. Stränghet, ja till och med kroppslig aga, skall än i dag en älskande fader och moder dervid finna vara i vissa fall nödvändig för att kunna »öfvervinna det onda». Lika väl som en läkare ibland måste använda smärtsamma kurer för att kurera och i den meningen bota ondt med ondt, så kan man också säga, att vid uppfostran ibland »ondt måste med ondt botas».

Och i sammanhang härmed en sak, som den, hvilken skrifer eller talar om uppfostran, alltid måste hafva för ögonen: barnens anläggning är så ofantligt olika. Att uppfostra alla barnen i t. o. m. *samma familj* efter *samma* metod är ju ofta ett stort pedagogiskt misstag. *Alla* barn tåla därför långt ifrån vid en sådan uppfostran, som den, hvilken Fröken Key förordar såsom den ideala. I verkligheten har den således ofta ingen användning. Det är viktigt att erkänna och betona afven den sanningen. Och om man gör detta, erkänner man också, att erfarenheten korrigerar det alltför kategoriska svaret på den frågan: Hvilka äro då de hem, som lyckas utsända de mest sedligt starka och arbetsfriska unga män och kvinnor i lifvet? Fröken Key svarar: Endast de hem, där barn och föräldrar äro arbetskamrater och jämlikar, på samma sätt som yngre syskon äro jämlikar med en god äldre syster och bror etc. (sid. 26). Detta *endast* är icke verklighetens svar på frågan. Många de mest sedligt starka och arbetsfriska män och kvinnor hafva gått ut i lifvet från hem, i hvilka en gammaldags stränghet och barskhet var den rådande tonen. — Man skall akta sig för det barska latinska: *qui nimis probat nihil probat*.

Ett bestämdt misstag, hvartill författarinnan gör sig skyldig i sjelfva ingressen till sin artikel, är den meningen, att sedlighetstillståndet bland skolungdomen ej skulle vara sämre nu, än det har varit. Jag har annorstädes motiverat mitt påstående, att denna mening är ett misstag, och jag betonar: *den som har reda på hur det verkligen förhåller sig* hyser icke den meningen, att det nu icke är sämre än förr. Men ingenting är vanligare än att af idel ömhet för vår »upplysta tid» och vårt »framåtskridande» icke vilja se tidens fula lyten, se de lyten, som äro utmärkande *just för vår tid*. I denna öfverseende och klemmande ömhet kan jag för min del icke annat än se brist på både verkligt mod och verklig kärlek.

Man må i fråga om ungdomens sedliga förvillelser nu för tiden trösta sig så mycket man vill med ur gamla skolhistorier hopletade motstycken till dem under den tid, som gått; ett är dock visst, att den *fullt utbildade och öppet förfäktade teori*, på hvilken våra dagars ungdom baserar sitt osedliga lefnads-sätt, är en nyhet, som uteslutande tillhör vår tid. Gossen och ynglingen syndar i våra dagar med stöd af den *åsigten*, att hvad som fått namn af osedlighet är ett berättigadt tillfredsställande af naturens drift. Sjelfva denna åsigt är förstas ingen-ting nytt, men att den öppet uttalas och temligen allmänt förfäktas med anspråk på aktning och gehör i likhet med hvilken annan åsigt som helst och med anspråk på att vara den enda tidsenliga, för att icke säga »vetenskapliga», åsigten i detta ämne — det är en för vår tid utmärkande nyhet. I min förut åbe-ropade broschyr om Strindbergslitteraturen etc. har jag utförligare framhållit detta. Att någon »upprörd stämning, framkallad af de under hösten gjorda upptäckterna om sedlighets-tillståndet inom skolorna i Stockholm», skulle vara orsaken till några förhastade och pessimistiska slutsatser, deremot pro-ber jag *för egen del* alldeles bestämdt. Visserligen voro smått skilliga detaljer. Äfven för mig en smärtsam öfverraskning, emmen jag hade tillräckligt långvarig och grundlig kännedom om sjelfva saken för att icke blifva det minsta öfverraskad deraf, att sådana upptäckter ändtligen gjordes.

Och härmed kommer jag in på ännu en annan sak, som artikeln »Hemlöshet» något vidrör: »den moderna litteraturen». Verdandis utgifvare har redan bemött Fröken Keys uttalade mening rörande detta ämne, som dessutom väl icke har mycket gemensamt med artikelns egentliga innehåll. Äfven jag vill emellertid med några ord uttala en reservation.

I likhet med både fröken Key och Verdandis utgifvare ser också jag långt ifrån i denna litteratur *den enda* orsaken till de sedliga missförhållandena bland vår skolgungdom. Men i motsats mot Fröken Key anser jag dock denna litteratur här vid lag hafva en dryg skuld, och jag vill betona den saken ännu starkare, än Verdandis utgifvare har gjort. *Af erfarenhet vet jag* att jag icke öfverdrifver, när jag så gör.

Fröken Key yttrar i sjelfva ingressen till sin artikel: »De i liknande fall städse framkommande anklagelserna mot nutiden och dess fördärf i jämförelse med forna tiders sedliga allvar hafva varit lika högljudda och lika grundlösa, som de flesta dylika anklagelser, upprepade slägtled efter slägtled ända från

de tider, då mänskligheten medvetet började sträffa efter andra syften än den otyglade driftens ögonblickliga tillfredsställelse.»

Sammanhanget mellan satsen »då mänskligheten medvetet» etc. och det föregående synes mig visserligen något dunkel och oklar. Men det tror jag mig finna af denna sats, att Fröken Key anser det verkliga framåtskridandet bestå i ett allt mer och mer stegradt »sträfvande efter andra syften än den otyglade driftens ögonblickliga tillfredsställelse», hvilket senare syfte utmärker djurets och vildens lif. Men då förstår jag likväl icke, hur Fröken Key kan vara så »tolerant» som hon på sidan 24 f. visar sig vara gent emot »den moderna litteraturen». Jag har nemligen svårt att tänka mig Fröken Key vara okunnig om att en del af denna litteratur proklamerar just den otyglade driftens tillfredsställelse såsom ett menniskan värdigt och naturligt syfte:

Ty att Fröken Key saknar förmåga att förstå hvad som står skrifvet, det tror jag lika litet som jag misstänker henne för den quasi-estetiserande oärlighet, hvilken söker bortresonnera hvad som står skrifvet. Att, »om en riktning inom litteraturen går till öfverdrifter», tycka, såsom Fröken Key, »det enda säkra medlet att framkalla en reaktion vara att låta denna litteratur fritt uttömma sig själf, hvarigenom krafvet på något annat och bättre väckes», det är ungefär det samma som att mot ungdomens sedliga »öfverdrifter» ordinera det botemedlet att »låta ungdomen få rasa ut» såsom »det enda säkra medlet att framkalla en reaktion, ty krafvet på något bättre skulle då förr eller senare inställa sig». Oafsedt allt annat som kan sägas om en sådan ordination; må framhållas dess hjertlöshet att icke fråga efter alla de »offer», som beteckna både denna sedeslösa litteratur och denna sedeslösa ungdoms väg, der den ena eller den andra ohejdadt får storma fram. Den som skrifvit artikeln »Hemlöshet» kan man dock icke gerna misstänka för en sådan hjertlöshet; åtminstone kan den icke vara reflekterad, utan om den finnes, måste den vara fullkomligt — *oreflekterad*.

Och vidare; att med kursiv stil påstå den moderna litteraturen vara »den enda stämman, som säger samtiden sanningen rörande dess dårskaper och missförhållanden, om ock» etc. (sid. 24), det är ett bevis på en allt för långt gående ensidighet i erfarenheten om hvad som säges och skrives. I sin tolerans ifver glömmar dessutom den ärade författarinnan, att en del af denna litteratur också uppmäntar samtiden direkt och indirekt

till »dårskaper och missförhållanden», som sannerligen icke äro små.

Vore hemmen sådana de skulle och borde vara, då kunde en »munkorgslag» för det senare slaget af den moderna litteraturen vara mindre nödvändig. Men såsom det nu är, är en sådan lag högeligen nödvändig. D. v. s. någon ny behöfs icke; det är tillräckligt om lagens sömnaktiga vårdare vakna och använda den munkorgslag, som redan finns, men som ligger obegagnad. Att försöka väcka lagens sofvande väktare och förmå dem att göra sin pligt blir allt mer och mer en trängande nödvändighet. Ty, för att fullfölja Fröken Keys bild, att använda munkorg kan visserligen öka en galen hunds rabies, men stänger man icke in honom, utan låter honom fritt få löpa omkring, så bjuder sjelfbevarelsedriften människan att sätta munkorg på honom; om hunden också blir galnare, så är människan åtminstone skyddad. Och människan är dock förmer än ett djur.

Genom en sådan tillämpning af gällande lag blir hjälpen mot det onda i det stora hela dock ringa, såvida en så stor mängd barn och uppväxande ungdom fortfarande skall vara »hemlös», i den djupa mening artikeln »Hemlöshet» tar det ordet. Men för att hemmen skola vara hem, måste äktenskapen, som grunda hemmen, vara — äktenskap. Det är sant, att barnen kunna vara »hemlösa» äfven i hem, hvilkas grund är ett verkligt äktenskap. Då kan ju missförhållandet lättare ändras, om föräldrarne få ögonen öppnade. Men i hur många fall beror icke »hemlösheten» på att hemmets grund icke är något verkligt äktenskap?!

Och härmed komma vi in på den fråga, till hvilken uppfostringsfrågan alltid leder oss, om vi vilja gå till grunden: *äktenskapsfrågan.*

John Personne.

Literatur och uppfostran.

Sällan har en dystrare stämning hvilat över skolvärlden än i denna vinter, den meddelar sig även till dem som icke stått i direkt förhållande till den förvillade ungdomen. Även den som i visst fall står utanför kan icke låta bli att taga del i det ängsliga spörjandet efter orsaken till de inträffade olyckorna. Att en av de yttre anledningarna till ungdomens tidiga brottslighet varit de senast utgivna Strindbergiska skrifterna, detta intygas av personer med sakkännedom och erfarenhet och kan väl knappast betvivlas. Men ändå måste man fråga sig själv: låt vara att frestelsen kom utifrån, men hvarföre fans där ingen motståndskraft? Och därvid ledes man åter till den tanken, att om också hvart enskildt barn visst icke alltid brås på föräldrarna, så bär dock i stort taget den uppväxande ungdomen hos ett folk samma moraliska karaktärsdrag som *folket själf*. Och från den sidan sedt, bli upptäckter sådana som de nu skeddade en bot- och väckelsepredikan av hemskaste slag. Man bör dessutom komma ihåg, att en literatur alltid är uttryck för något som rör sig i folket. Den är i större eller mindre grad en uppfyllelse af den naturlagen, att »hvad som säges i kammaren, det skall predikadt varda på taken». Är det nu fråga om hvad som gör mest skada, så är det klart att den läran som predikas på taken blir hörd af ett större antal och utövar även ett vidare inflytande, men å andra sidan har man med detsamma fått fienden ut på fältet och kan bekämpa honom med blanka vapen. Och lärorna skära säkerligen mera i öronen, när de förkunnas på detta sätt.

Vi ha lärt oss, om vi icke visste det förut, såväl av skolvärldens förvillelser, som af den literatur, hvilken satts i samband med dem, att det i vår civilisation finnes två världar, en med familjen till medelpunkt, med vördnad för dess helgd och sedlighetens krav, och en annan som länge dolt sig i mörkret, till en del gynnad, till en del hämmad i sin utveckling av den »goda tonens» förtegenhet.

Men förtegenheten är slut; den tog slut då den realistiska skolan fick sina representanter i den skandinaviska literaturen. Den nya riktningen, som överallt älskar att bjärt ställa mot hvarandra kontrasten av sken och verklighet, av teori och praktik, fann här i Norden rikliga motiv. Den fann ett ideal av familjeliv, högre än i de flesta länder, och därbredvid en kvarlevande — eller kanske tilltagande? — råhet, större än på de flesta andra ställen, men omsorgsfullt ihjeltigen av allmänna opinionen. Hvilket tacksamt fält! Icke kan man undra på, att literaturen riktigt frossat i dessa kontraster, och att hon med den hänsynslöshet, som också är betecknande för det nordiska skaplynnnet, avslöjat det ena området efter det andra av lastens mörka värld. Så pinsamma ha dessa avslöjanden varit, att hvarje ny bok framkallat en känsla, som när någon av ens anhöriga tar en avsidet och med förstörd min säger: »Jag måste förbereda dig på en stor olycka». — I Frankrike skulle kanske dessa skildringar huvudsakligen blivit effektstycken, men här i det allvarliga Norden ha de intill den senaste tiden uppburits av en känsla utav *skuld*, så stark att endast en kortsynt moralist kunde utan vidare kalla dem osedliga. Man var berättigad att tro på en längtan efter upprättelse, som snart skulle ta sin form i tydliga ord.

Men hur ha icke utsigterna förmörkats på den sista tiden! Vår snillrikaste sedeskildrare har låtit denna mörka värld träda upp med anspråk på att ensam gälla som natur och verklighet, och även om man, som man bör göra, drar ett sjufaldt streck omkring honom ensam såsom icke representerande hvarken den realistiska literaturen eller den unga svenska literaturen, så återstå tillräckligt många företeelser, för att man skall känna sig minst sagdt osäker om beskaffenheten av den etiska revolution, som den nya riktningen åsyftar. Det är som hade den realistiska skolan åtminstone för tillfället glömt eller uppgifvit sina ideal, — ty den hade ideal den också, och det icke endast på sedlighetens område.

Den ville arbeta för — så trodde man — att samhällsbyggnaden, som ännu är likt ett gammaldags fattighus, deladt i många små bås med kvav luft och orenlighet, skulle förvandlas till en stor och öppen gemensam arbetsal, där ljuset strömmar in från den ena fönsterraden till den andra, utan avbalkningar i samhällslivet, utan skiljeväggar mellan själarne — ett stort kolossalt hem, där man och kvinna se hvarandra hur djupt som helst i ögonen, där man ej skyggar för blandande

dagsljus, varmt glödande färger eller sanningar utan omskrivningar — där konvensansen hvarken hatas eller försvaras, utan blott faller till marken som ett skrumpadt skal, där ordet »opassande» bortfaller eller ersättes av »synd», och där ärligheten skriver läjdebrev åt hvarje övertygelse. Och där skulle ett nytt slagte växa upp med mera färg i kinden, mera fasthet och frihet i hållningen, mera sanning på läpparna än det gamla. Ingen romantisk halvdager längre, inga mänskensstämningar med sitt glitter och sina svarta skuggor, utan solbelyst dagsarbete! Sedlighet, men en varm, levnadsglad sedlighet, som sträcker öppna armar mot allt som är äkta natur och äkta skönhet.

Låt vara att vi icke alla fullständigt sympatisera med detta ideal, eller låt vara att vi anse det omöjligt att realisera, så måste vi dock medge att det är en framtidssyn, för hvilken man förstår att en författare eller en samhällsreformator kan sätta in både sin ungdomsentusiasm och sin mannakraft, ja, man kunde till och med förstå, om han därvid i kampens hetta gjorde sig skyldig till några överdrifter. Och ända till den sista tiden har man kunnat hoppas att det längst, längst bort i fonden, bakom allt det negativa i den nya riktningen, skymtade något som liknade denna framtidsbild. Visserligen tro vi att några av den nya riktningens representanter stå kvar på den ståndpunkten, men man kan numer omöjligen påstå att sedlighetens höjande är det realistiska *partiets* program. Hädanefter får man i fråga om mål och avsigt hålla sig endast till individerna.

På åtskilliga håll tycks det icke vara fråga om att avslöja för att sedan förbättra, utan endast att »skrika ut» och säga hvad ingen har vågat säga förr, för att få det nöjet att se de föraktade blygsamme korsa sig. Ty liksom konservatismens demon är nedtystandet, så är radikalismens demon det eviga skrikandet, anklagandet i stället för handling. Detta förklarar den ovilja mot hela riktningen, som börjar visa sig bland allmänheten och icke minst bland uppfostrarne.

Men oaktadt alla de hemska karrikatyrerna, oaktadt all den djupa skada de förorsakat, måste man dock fasthålla att riktningen till sin metod — att ständigt gå ut från erfarenheten — och även till sina motiv — sedlighetsfrågan, jämlikhetsfrågan, kravet på ärlighet — har sitt berättigande och det icke minst från uppfostrans ståndpunkt. Man måste fasthålla att den realistiska literaturen i sin behandling av sedlighetsfrågan på det hela taget har karaktären av en *bikt*, men av en bikt, som

visserligen framsagts på det mäst olika sätt, än med förkrosselse, än med nonchalance och än med fräckhet. Det är dock en bikt, och liksom för individen den öppna bekännelsen är en lättnad, så är det också för samhället bättre att den gemensamma synden en gång öppet uttalas.

Riktningen är berättigad också från en annan synpunkt, den lär tiden att känna sig själv, den blir ett uttryck för vårt nuvarande samhällsliv på ett mycket direktare sätt än andra literaturer varit uttryck för *sin* tid. Andra literaturer ha meddelat sin tids tankar och drömmar och ideal, den realistiska literaturen söker skildra icke så mycket det liv man drömmer som det liv man *lever*. Det är kunskap om människosjälens som är målet. Och i detta sökande efter kunskap genomforskar man med synnerlig förkärlek de områden, där de största luckorna äro till finnandes, där de flesta upptäckterna kunna göras, det vill just säga de frågor som röra förhållandet mellan man och kvinna. Att dessa frågor ständigt behandlas, beror ej, såsom mången föreställer sig, endast på en nyck hos författarne eller på deras dåliga smak för det pikanta, utan därpå att de frågorna af en osynlig makt satts upp på civilisationens dagordning, och att de *måste*, antingen man vill det eller icke, göras till föremål för den allmänna diskussionen. Jag tror man här vid lag kan säga: om de tego, skulle stenarne ropa.

För så vidt man här har att göra med ett allvarligt sökande efter kunskap, kan det icke hållas tillbaka, även oakadt det sätter uppfostraren i det allra svåraste trångmål. Ty denna kunskap, liksom all annan kunskap på godt och ondt, blir nog övervägande till ondo för ungdomen, det vill säga nu, i första hand. Men om det slutliga målet — grundlig kännedom om människosjälens — blir vunnet, så har ju uppfostraren därav skördat det största gagn, han, hvars hela konst är bygd på människokännedom, och om särskildt sedlighetsfrågorna bli utredda, de som för närvarande även i uppfostran äro en »terra incognita», skulle icke detta genom föräldrar och lärare i sinom tid komma ungdomen till nytta? Literaturen har *redan* jämte alla sina stora otjänster gjort uppfostran i det avseendet en tjänst: den har hindrat dessa frågor från att tigas ihjel.

Den psykologiska vetgirigheten kan säkerligen icke kvävas, nu när den en gång blivit väckt. Ty aldrig, så länge världens ståt, har forskandet efter en vetenskaplig sanning varit häjdad, hur mycket man än fruktat de konsekvenser som därav kunde uppstå, och lika litet skall man nu kunna hålla tillbaka

den forskning, som i skönliterär form försöker besvara frågan: hurudan är i grund och botten det nittonde århundradets mänskliga, till hjärta, tanke och lidelser?

Men om nu en författare icke nöjer sig med att under sin målning sätta det realistiska väckelseropet: *så är det!* — utan därtill lägger ett vare sig hopplöst eller trotsande: *så skall det också bli*, den som säger något annat är en skrymtare! — då har han i hvad på honom ankommer hindrat en utveckling till det bättre och bär ett ansvar så tungt att man bävar för att tänka därpå. Bör man då tysta honom? Kanske — om man kunde, om samhället vore nog *rent* för att göra det, utan att denna åtgärd finge likasom en bismak av skrymteri, och om slutligen det funnes någon domare som säkert kunde skilja den djärva, obehagliga, men helsosamma sanningen från de orenande fostren av en oren fantasi. Som det nu är, vore det säkerligen bättre att möta honom på hans egen mark, *realismens*. Granska från erfarenhetens ståndpunkt noga hans skildring: kanske är den ensidig, kanske tar han undantaget för regel eller åtminstone en del för det hela. Kanske dömer han en hel generation efter en fåtalig klass, som genom temperament och ställning är särskildt utsatt för frestelser, och kanske faller den egentliga kärnan av nationen alldeles utanför hans synfält. Om så är, sätt då vittnesbörd mot vittnesbörd, fakta mot hans verkliga eller skenbara fakta, och uppjud alla övertygelsens och talangens medel för att giva edra ord vingar!

Men har han rätt i sin framställning av det nuvarande tillståndet, så giv honom rätt i detta, på det han icke må skryta av att stå ensam ärlig bland skrymtare, men ni som tror på upprättelse, giv oss då *upprättelsens* psykologi, så som vi nu väl hundrade gånger fått *fallets*. Ännu en gång: vill ni röra realisternas samvete, så gå ut från deras enda samvetsbud: sanningen! — Sanningen, den hela sanningen blir för övrigt icke färdig, förr än hvarje åsigt, hvarje temperament sagt sin mening och sagt den på realismens eller erfarenhetens grund. Den är ännu »i görningen», hvad man mest bör akta sig för är att utbasuna ett halvt resultat som hela sanningen.

Det är för övrigt icke första gången som uppfostran och literaturen råkat i konflikt med hvarandra. De ha mycket ofta olika intressen, ty literaturen liksom konsten i allmänhet älskar allt det starka, våldsamma hos människan och väljer därför ofta passionerna till föremål för behandling — uppfostran bör

däremot så vidt möjligt omgiva ungdomen med en sval, passionsfri atmosfär. Av detta skäl skulle så väl Shakespeares flästa dramer som Göthes Faust vara en högst olämplig ungdomsläsning. Man kan nästan påstå att hvarje mera ingående och närgående studium av en fullvuxen människas sjäsliv är för ungdomen antingen ofattligt eller ohälsosamt.

Inte ens de så kallade oskyldiga romanerna, mäst engelska, som för en tio år sedan allmänt slukades af ungdomen, kunde kallas för hälsosamma, och på den tiden ansågs ju också romanläsning av alla allvarliga uppfostrare såsom ett i hög grad förläppande nöje, för hvilket man varnade. Man varnade för romanerna därför att de, som sanningen var, voro så *olika det verkliga livet*, därför att de ingåvo den falska föreställningen att livet icke var något annat än kärlek, plus litet stolthet, möjligen plus litet pligtkänsla. En vacker, ädel yngling mötte en ädel, vacker flicka med drömmande ögon, man övervann efter många kapitel släktningars motstånd eller sin egen stolthet, och ynglingen gifte sig med flickan, hvarpå det icke alls hände något mera, utan man var bara lycklig till döddar. På den tiden var skönlitteraturen av uppfostrarne i synnerhet *föraktad*, nu är den *fruktad*, och det med skäl. Den har blivit allvarligare och betydelsefullare; den har till stor utsträckning blivit det organ, genom hvilket tidens brännande frågor tränga till den stora allmänheten. Allmänheten har haft svårt att vänja sig vid denna förändring, den vill inte ha några brännande frågor, den vill ha roligt! »Hvarför skriver man inte sådant där i facktidsskrifter?» — Besynnerliga fråga! Den goda allmänheten, som man vill komma åt, läser aldrig facktidsskrifter. Tänk, om Rousseau hade skrivit artiklar i en pedagogisk tidskrift, i stället för att skriva Emile!

Nu är det ju en allmän åsigt att 14—17-åringar icke äro kallade att lösa dagens brännande frågor, och att det för deras moraliska hälsa kan vara farligt att införa dem däri, i synnerhet om de äro av den ömtåliga beskaffenhet som sedlighetsproblemen. Skall litteraturen då för deras skull frångå den allvarliga sociala uppgift, som hon för närvarande ställer på sig? Nej, det vore att hämma utvecklingen. Uppfostraren kan från sin ståndpunkt fordra, att litteraturen så inverkar på de äldre, att de bli mera dugliga att dana det kommande släktet, men han har icke rätt att fordra, att litteraturen *direkt* skall vara lämplig för ungdomen. Väl må man prisa de tider lyckliga, då den samtida litteraturen på en gång var gedigen och sådan, att gam-

mal och ung tillsammans kunde fröjas åt den, och väl må man medgiva att den nuvarande riktningen sätter uppfostraren i det allra svåraste dilemma, även då när den uppbäres av ädla författarepersonligheter — men man kan icke för 14-åringarnas skull vända tvärt om från en inslagen väg, och för det helas skull, för samhällets skull, kan man icke önska tillbaka de sista decenniernas romanlitteratur, av hvilken vi ingenting lärde, som icke gav oss någonting att tänka på — blott ett ögonblicks förströelse. — Men är det då komplett otänkbart, att ett sådant förhållande kan råda mellan föräldrar och barn, att de senare böja sig för ett motiveradt förbud, eller att de, om de kommit över en misstänkt bok, tala med föräldrarne därom? Det är icke det minst sorgliga tecknet, att denna möjlighet ej ens tages i beaktande.

Icke som om nutidsdiktningen fylde alla de krav, som vi äldre kunna ställa på den! Vi vilja icke förneka att den är ensidig och i många fall orättvis, detta därför att den ännu icke är *nog* realistisk och icke har gjort nog omfattande iakttagelser och dessutom är intagen af mode-fördomar. Den egnar sig åt att fylla de luckor, som den föregående literaturen lämnat, men som den nästan uteslutande egnar sig åt detta, lämnar den själv luckor, minst lika stora. Nästan aldrig framställa våra realister människolivet i all dess svallande, brusande, mångskiftande, sig ständigt förnyande rikedom, så som t. ex. den ryske författaren Leo Tolstoy gör det. Han säger allt, lämnar intet tomrum, men han är för *stor* för att gripas av endast *ett* moment i livet, han älskar det hela, han älskar själva lifskraften. Och han är också jämförelsevis hoppfull, ty han tror på individens sedliga pånyttfödelse. — Hvarföre? Troligtvis därför, att han själv erfarit den.

Men allt detta medgivet — icke få vi sådana författare som Tolstoy, därför att vi i ungdomens namn *fordra* det. Tvång på literatur kan möjligen kväva det dåliga, men icke kan det kalla det goda till liv. Och om vi bleve nog lyckliga att i stället för den nuvarande realistiska övergångsliteraturen få en realistisk *stor* literatur, som rymde oss 1880-talets människor med allt hvad vi ega: våra brott och synder, vår ånger, vårt arbete i det stora, vårt arbete i det tysta, vår fåordiga, men stundom verkliga entusiasm, vår rationalism och vår mystik, hvilken också är verklig — inte är det sagdt att den literaturen vore lämplig att läsa högt i familjekretsen bland halv vuxna barn.

Icke håller är det vår mening att framställa författarne såsom oansvarige språkrör för tiden. Vi tro tvärtom att deras ansvar är mycket stort.

Ingen etisk betraktelse är kanske så gripande som den, att hvarje ord, hvarje handling, långt efter sedan ordet är taladt och handlingen gjord, lever liksom sitt eget liv, blir en organism som vandrar omkring från den ena människosjälens till den andra i oöverskådlig följd, medförande oberäkneliga impulser till godt eller till ondt.

Om man vill frestas att anse sin egen utveckling vara ett allt för obetydligt moment i universums gång, gör man väl i att erinra sig detta. Konklusionen bör icke bli denna: låt mig sluta mig inom mig själv av fruktan för ansvaret! — utan: låt mig av alla krafter sträva efter fullkomning, efter som jag vet att jag därmed gagnar det hela! — Denna betraktelse ligger så nära till hands för hvarje uppfostrare, men borde den icke ligga ändå närmare till hands för hvarje författare? Icke så, att han skulle ängsligt beräkna hvad inverkan hvarje yttrande kan ha på hans läsare, det skulle icke lyckas och skulle dessutom ovilkorligen skada omedelbarheten och friskheten. Men väl borde han mer än andra *uppfostra sig själv*, då han besinnar huru han gör allt för att giva odödlighet åt sina tankar och känslor. Kanske skulle han rysa, om han en gång mötte de långväga avkomlingarne till dessa tankar och känslor. Och framför allt, skulle han icke besinna att den något så när fullständiga sanningen aldrig har gripits af orena händer?

En författare med snille, som icke uppfostrar sig själv, måste för övrigt utöva ett skadligt inflytande, hvilken literaturriktning han än tillhör. Har han snille, kan han nog smyga in sin grundåskådning i den mäst idealistiska literaturform; låt vara att giftet i den formen ej kan tillagnas af barn och enfaldiga — men så mycket lömskare verkar det på de andra.*

* * *

Realisterna äro ofta ensidiga och orättvisa, sade vi nyss. I intet fall synes oss orättvisan så påtaglig som när det är

* Jag vill här tillägga en anmärkning. Hvarje literaturriktning har sin här af osjälvständiga, mekaniska efterapare och det har också den realistiska. Dessa tarvliga eko-produkter få ofta en stor spridning och sprida alltid riktningens *fel*. Det är klart att denna genre är moraliskt taget mera skadlig, när det är cyniska uttryck och osedliga tendenser som efterapas, än när man kopierar de idealistiska modellerna.

fråga om *religionen*. Det framgår oftast mer eller mindre tydligt, att de anse religionen vara ett fenomen utan all lifskraft, och att de tro att, om man gallrade ut alla de kristendomsbekännare, som blott hava en officiel religion, skulle den lilla återstoden utgöras af en hop mer eller mindre enfaldiga människor, utan sinne för logik och naturligt sammanhang.

Religionen skulle försvinna! De religiösa behoven skulle »växa bort» under utvecklingen! Detta förefaller oss ofattligt. En jord, från hvilken inga böner stiga upp, där glädjen är stum och förtvivlan stum!

Måste icke något hafva dödats hos mänskligheten, innan det kan bli så? — Och hvilken obarmhertig, sönderslitande ironi i hela kulturens utveckling, som har låtit odödlighetstanken så långsamt dagas och redas för att sedan tvärt kasta den över bord! Kan en »naturlig» utveckling vara så grym?

Religionen har ingen lifskraft! Den, som påstår det, har då aldrig gått en söndagsmorgon på någon av de större städernas gator och sett de skaror som samlas — visserligen ej alltid till kyrkorna, men till bönhus och kapell. Han har då icke hört hur på landsbygden hela arbetarebefolkningar från att ha varit hemfallna åt superi och slagsmål bli nyktra och fredliga till följd av en religiös rörelse? Låt vara att icke alla dessa äro religiösa av själ och hjärta, men icke kan man väl neka, att det är en lifskraft, som här varit verksam.

Men när det gäller de bildade, är det lättare att fatta påståendet. Ty det är sant, att kristendomen nu för tiden betydligt mistat sitt tag över dem som stå på bildningens höjder. Att detta förhållande har något sammanhang med sedlighetsfrågan är utan allt tvivel, ty kristendomen är väl dock den enda världsåskådning som obetingadt anser osedlighet såsom synd och brott. Kristendomen har mistat sitt inflytande över föräldrarna i de bildade hemmen, hur skulle den då i större grad kunna ega makt över barnen?

Såsom orsak härtill brukar alltid uppgivas kristendomens teoretiska svårigheter som världsåskådning, framför allt den tro på det övernaturliga som den fordrar, på underverken m. m. Och så drar man fram Bileams åsna, Petri gång på vattnet och mera sådant. Hvad nu de yttre underverken angår, tror jag icke att de i en kristens världsåskådning spela en så central rol, som motståndarna tro eller låtsa tro. Att en menniska omfattar kristendomen, tror jag icke beror därpå att hon lagt den ena av kristendomens läror till den andra och funnit

att de logiskt sluta sig tillsammans till ett system, icke håller därpå att hon blivit övertygad genom beskrivningen på ett underverk, utan egentligen därpå, att hon i sitt inre erfärit något som förefaller henne som ett *psykologiskt under*. Att *veta*, att ett är det rätta och på samma gång känna, att man med hela sin själ *vill* det andra — det har af gammalt ansetts som den mest svårlösta för att icke säga olösliga av alla moraliska konflikter. Ur denna konflikt har den kristne blivit löst, han har — han kan icke förklara huru, men oftast har det skett under bön — blivit försatt i en, låt oss kalla det *stämning*, hvori hans känsloliv plötsligt fått en ny riktning, så att han icke blott kan tvinga sig till en viss handling som han vet vara rätt, utan så att han i djupet af sin själ finner en glädje i att utföra den. Det är denna förmåga att slå en brygga mellan insigt och vilja, som ställer kristendomen i praktiskt hänseende så över alla filosofiska världsåskådningar. Denna erfarenhet tror jag också är det centrala i de djupare kristnes sjäsliv, och det är den som i grunden skiljer den verkligt religiöse från den verkliga fritänkaren. Den förre kan vara en strängt logisk, nyktert tänkande människa, som har mer än den tarvliga portion förnuft som behövs för att inse att de yttre underverken icke alls stämma med världens naturliga gång — men för det ena vet han att hans religion icke står och faller med dem, och för det andra har han en gång som något verkligt accepterat ett inflytande, som han ej kan förklara på naturligt sätt, och sedan dess är han ej längre så tvärsaker i fråga om möjligt och omöjligt.

Med andra ord, jag anser *bönen* vara religionens förnämsta mysterium, och jag anser att den har haft och har psykologiska verkningar så egendomliga, att det är svårt att förstå hur vetenskapen skulle kunna giva dem en naturlig förklaring. — Hvarför ha icke alla menniskor denna erfarenhet? Det är en fråga, som jag icke kan besvara, men i dessa de orättvisa partidomarnes tid kan jag icke underlåta att uttala som min bestämda övertygelse, att liksom de religiöse misstaga sig, då de, som ofta sker, fränkänna fritänkaren sinnets adelhet och livets renhet, så misstaga sig å andra sidan fritänkarnes högeligen, då de anse religiositet oförenlig med hög intelligens och djup bildning. Orsaken ligger djupare än så, men hvar, det är icke lätt att säga.

En av orsakerna till den minskade religiositeten hos de bildade tror jag ligger i det gängse predikosättet. Den religiösa

rörelsen har spridit sig bland folket, sedan de fått predikanter som bortlagt predikstolens halfakademiska fraseologi, och som talat deras eget simpla hvardagsspråk. De bildade däremot sakna ännu — på få, men lysande undantag när — predikanter som tala *deras* språk. Jag vet inte hvilken stor man det är som sagt att »människan behöver mindre nya idéer än nya ord». Predikanterna använda säkerligen allt för mycket de gamla orden. Allt för ofta tala de om att ändtligen det gamla förbundet gått upp i det nya och bjuda sina åhörare glädjas över att ej dess ok längre hvilar på deras skuldror — alldeles som om de talade till en församling af nyomvände judekristna. Det talas om att den kristne ej skall *yras* däröver, att han med sitt *förstånd* fattar religionens sanningar, och att han ej skall slå sig till ro därmed, och det säger man till åhörare som utom kyrkan ständigt höra, att det just är förståndet som *hindrar* religiositeten. Man beskriver omvändelsens stadier, skildrar vanligen med ganska stereotypa uttryck de känslor som en uppväckt eller pånyttfödd människa bör erfara. Vore det icke bättre, om predikanten talade så, att han *väckte* dessa känslor, som han nu blott historiskt beskriver? I ingen bok finner man sådana slående uttryck för de stora naturlagarne i sjäslivet som i Bibeln, och när man i en profan framställning analyserat och specificerat sig trött, träder ovilkorligen upp i minnet något af Bibelns enkla uttryck, och då finner man med förvåning, att där var allt ju redan sagdt. Men detta oakadt medverkar det ständiga begagnandet af bibelns ord icke till det livliga intrycket af en predikan. Här skulle man ibland vara tacksam för ett mera individuellt uttryckssätt, som låte en ana, att här står en människa från samma tid som jag, med samma tankegång, samma strider, och som *verkligen* kommit till en kristlig världsåskådning. Men har han verkligen kommit dit, så har han också gått sin *egen* väg dit, och om den vägen ville vi veta något, det kunde kanske hjälpa oss.

Predikstolens uppfattning af sjäslivet har något antikveradt med sig, den har de bestämda gränslinierna mellan olika tillstånd och den konstgjorda systematiska indelningen, hvilket allt förskriver sig från en barnligare psykologi. Men, torde någon invända, har man religiösa behov, så fäster man sig icke vid dessa brister. Nej, visserligen, men skall icke predikan också *väcka* de religiösa behoven, *framkalla* den andakt, som den nu ofta — också mycket opsykologiskt — framställer det som en ovilkorlig *pligt* för åhöraren att känna. Religiös

stämning är för övrigt icke något ytligt, ty det är ju alltid blott genom känslan som viljan påverkas. Men även om denna djupare insigt i själslivet saknades, skulle säkerligen mycket mer kunna uträttas, om predikanten mera talade själv och mindre låte bibeln och kyrkan tala ur sin mun.

Bibeln kan man ju läsa själv, men man går i kyrkan för att påverkas af en kristen personlighet. Litet mindre reservation, litet mera värme, mera hjärtats våltalighet! Och skulle det väl vara så svårt att bli våltalig, när man ser för sig dessa hundradetal, som, trötta efter veckans släp och bekymmer, intet bättre begära än att för en stund få lemna sina själar åt den som vill föra dem till något »ovanför», som visserligen för de flästa hägrar i ett obestämdt fjärran? — Åhörareskaran i bönehusen blickar merendels upp till sin predikant som till den, hvilken för dem representerar allt hvad högt och ideelt de veta: religion, kunskap, våltalighet. Stunden i kapellet är för dem en både religiös och estetisk högtidsstund. Så är i allmänhet icke förhållandet med de bildade.

Det är icke alls af klandersjuka som jag framhållit allt detta, utan jag har tänkt att man i dessa tider borde påpeka alla orsakerna till att den *allmänna andan*, hvilken jag anser i så väsentlig mån bära skulden för ungdomens förvillelser, icke är bättre än hvad den är. Om predikanterna predikade mer så att säga pedagogiskt och mera tidsenligt, icke så att de fyllde sina predikningar med apologetiska undersökningar, utan så att de rörde sig i samma tankegång som andra bildade samtida, och att de mäst betonade det som är det mäst centrala i religionen, skulle de ha vida mera makt över samhället och skulle kunna draga till sig även ungdomen. Unga män äro som bekant en sällsynt företeelse i våra kyrkor, men jag mins, att jag en gång sett en ung man, en sådan, som man snarare skulle kalla världslig, gråta som ett barn i kyrkan. Det var ingen gråtmild predikan, men det var en av dessa sällsynta predikanter, som förefalla såsom en av oss, och som ha stämningen och själarna i sin makt, just därför att de äro så naturliga, så »litet presterliga», skulle många kanske säga.

* * *

Ja, det är den allmänna andan som skall förbättras. Det fins metoder att lära matematik och att lära franska, men så vidt jag vet fins det ingen *metod* för att uppfostra till sedlighet, ingen annan än den att själv vara en sedlig personlighet

och hava förmåga att göra sin personlighet gällande. Men *hjälpmedel* finnas naturligtvis och som jag hoppas många ännu outhärligt. Innan jag slutar, vill jag endast i korthet nämna ett par av de hjälpmedel, som jag för min del tror på. Först och främst *samuppföstran*, genomförd försigtigt och från och med de lägsta klasserna, för all del icke brådstörtadt! Vidare större utveckling av *kropparbetet* och om möjligt en däremot svarande förminskning av studietiden. Färre lästimmor, men i samma proportion *mindre klasser* och därav följande förtroiligare umgänge med läraren eller lärarinnan. *Sport* i kamratligt sällskap med lärare, som själve av intresse deltaga däri, såsom det brukas i England, vore säkerligen mycket hälsosamt. Och så sist, men icke minst, en undervisning, som ger innehåll åt det intellektuella livet, som ger någonting att tänka över.

Men främst av allt, låt oss, både föräldrar och lärare, skaffa barnen bättre umgänge genom att förädla oss själva!

Uffe.

Om modus i indirekta frågesatser i franskan.

Som någon oklarhet torde råda, i denna punkt, taga vi oss friheten offentliggöra följande korta redogörelse för hvad vi hafva oss bekant härom.

Man vet, att konjunktiven i *latin*et är obligatorisk i detta fall; i *tyskan* och *engelskan* förekommer *konjunktiv* eller *indikativ* efter omständigheterna. Franskan, latinets dotterspråk, har i detta slag af satser så godt som alldeles tappat bort konjunktiven. För den *moderna* franskan har det alltså hittills i grammatikerna gällt som en ovilkorligt bindande lag, att indirekta frågesatser stå i *indikativen*. Att det ej förhåller sig så alldeles helt med detta påstående torde framgå af följande framställning:

I *indirekta frågesatser* i franskan sättes

I. Indikativ.

Såsom *hufvudregel* gäller, det erkännes och bör strängt fasthållas, att i alla slag af indirekta frågesatser sättes indikativ, af hvad beskaffenhet än hufvudsatsen vara må, äfven om den är nekande (naturligtvis nedanstående undantag frånräknade):

a) i satser, inledda genom *interrogativpronomen*:

Ex.:

Vous apprendrez *qui je suis*. (A. Chassang). Archimèdes fut tué par un soldat, qui ignorait *qui il était* (d:o). Je demanderais *quelle est sa puissance cachée, mystérieuse, effroyable, qui pèse sur ses destinées* (Dupanloup de l'Éducation). Ne voit-on pas *quelle influence ont ces soins précieux* (d:o). Quand je me demande *quel est le sentiment le plus profond que je conserve* (d:o). Je ne sais pas *qui en est chargé* (d:o).

b) i satser, inledda genom det indirekt *frågande si*, om = huruvida (jempf. det latinska *num*, tyska *ob*).

I *latin*et är, som bekant, *si* endast vilkorskonjunktion, i dotter-

språket franskan fungerar *si* både som *vilkorskonjunktion* och som *frågekonjunktion* (= *ifall att* och *huruvida*). Det är här naturligtvis endast fråga om den sistnämnda partikeln.

Ex.:

Je ne sais *si* un jour viendra où on écrira comme on prononce (Raoul Frary i *La Question du Latin*, Paris 1885). Je ne sais *si* l'on a examiné le but à atteindre (d:o).

On se demande *s'il est vrai* que l'éducation intellectuelle ait quelque influence sur les caractères (d:o). Aussi ne discuterons-nous pas *s'il faut* cesser d'apprendre le grec (d:o). Je ne sais *s'il viendra* (Chassang). Je me demande *si* je ne ferai pas bien d'aller à Venouse (d:o).

Crésus ne manqua pas, selon sa coutume de parler avec emphase de ses trésors, de ses palais, de son vaste royaume et demanda ensuite à Solon *s'il croyait* que dans le monde entier il existât un homme plus heureux que lui (Lamé Fleury).

Comment savoir *jusqu'à quel* point la véritable action est durable en son principe radical. (Revue D. D. Mondes $\frac{1}{2}$, 1886.)

c) *i* satser inledda med frågande adverb:

Ex.:

Demandez-moi *pourquoi* et *d'où* je suis venu (Chassang: Nouvelle Grammaire latine). Cherchons *où* l'on peut trouver le crime (d:o). Dites-nous *comment* une loi de la nature a été soupçonnée, démontrée. (Dupanloup.)

Je veux examiner *comment* et *pourquoi* on a mis l'Instruction au-dessus de tout (d:o). On peut maintenant s'expliquer *pourquoi* la petite cour de Mitau vivait dans une fiévreuse attente. (Revue D. D. Mondes $\frac{1}{2}$, 1886.)

Vidare hafva vi i ett par egendomliga fall i indirekta frågesatser i franskan funnit

II. Konjunktiv.

a) Konjunktiv kan stå i indirekta frågesatser i franskan, nemligen af helt andra skäl, än att de äro indirekta frågesatser. Om sålunda en sats redan förut af något skäl står i konjunktiv och den sedan sättes i beroende förhållande såsom en indirekt frågesats, så kvarstår naturligtvis konjunktiven i detta nya satsförhållande. Vi hafva speciellt märkt detta i *konditionala* satsfögningar. Ett öfvergående från hufvudsats till subordinationsförhållande kan ju omöjligt hafva den verkan, att en konjunktiv öfvergår till indikativ.

Plusquamperfektum konjunktivi (det s. k. conditional passé second) är tillåtligt, ja mycket brukligt i hufvudsatser till en utsatt eller underförstådd vilkorssats. Kommer nu en dylik konditional konjunktiv i beroende ställning, i det satsen sättes såsom indirekt frågesats, kvarstår fortfarande samma konjunktiv.

Vi taga oss friheten anföra följande sats ur Livius, citerad af ofvannämnde Chassang i hans »Grammaire Latine»: Apparuit *quantam* exitatura molem vera *fuisse*, cum yanus rumor tantas procellas exivisset, öfversättes af Chassang på franska med:

On peut voir *que* d'ennemis *eût soulevés* une véritable défaite, quand un vain bruit avait déchaîné de si violents orages.

Här ligger dold en lämplig vilkorssats: (ex.: om ett nederlag hade kommit).

Jemför följande sats: si l'ennemi *l'avait attaqué*, il *eût pu s'en emparer*. Skulle hufvudsatsen i denna satsfogning komma i beroende ställning som en indirekt frågesats, så står naturligtvis konjunktiven trots detta kvar.

Vi anse det verkligen nyttigt nog att veta, det egenskapen af att vara en indirekt frågesats icke *förhindrar* konjunktivens användande i sådana sats, när andra skäl så *kräfvä*. Någon skulle ju möjligen kunna göra sig skrupler i detta hänseende.

b) Vidare sättes konjunktivus i beroende frågesatser efter tvenne uttryck: *il n'importe* och *qu'importe*, hvilka påpekas af *Lücking*. Vi anföra detta i sammanhang med ofvanstående, enär detta fall troligen undgått mängas uppmärksamhet:

Ex.:

Il ne lui importait *quelles* moeurs *eussent* ces peuples (Montesquieu).

Qu'importe *lequel* de mes valets me serve (Voltaire). Båda dessa citat äro af *Lücking*.

Detta sistnämnda fall pekar på det faktum, att konjunktiven dock ej är alldeles uppgifven i rena indirekta frågesatser i moderna franska. I äldre franska var den som bekant vanligare. Vid det nu anförda torde man tills vidare få stanna. Vi lemna oafgjordt, huruvida närmare undersökningar skola lyckas bringa några nya fakta i dagen. I alla händelser har saken synt oss förtjent af att offentligen diskuteras.

E. W. Pettersson.

En kurs i fonetisk språkundervisning.

Än en gång — »språkundervisningen måste vända om!» Detta rop *måste* upprepas, tills det vinner gehör åtminstone hos dem, som redan nu äro fullt oförhindrade att lyssna till det, hos privatlärare och privatelever. För dem lägga sig ju inga hinder af något slag i vägen för att begagna sig af alla de fördelar, som den nyare språkundervisningen medför. — Ja, för den privatlärare, som intresserar sig för reform, ställer det sig som en plikt att pröfva de nya metoderna och bidra till att öka erfarenheten om dem.

Alla bidrag till utvidgad erfarenhet äro af värde under en tid, då, som nu, *nya* metoder föreslås och pröfvas. Undertecknad har ock därför känt sig manad att utan vidare dröjsmål framlägga sin personliga erfarenhet af den Sweetska metodens utmärktethet.

* * *

Sweets »Elementarbuch des Gesprochenen Englisch» utkom i September 1885 och användes af mig genast som grundval för praktisk undervisning.

Resultaten hafva visat sig öfverraskande goda, i synnerhet för fullvuxna nybörjare. Jag har ej haft tillfälle att pröfva metoden på barn. Hvad engelskan vidkommer, torde detta ej heller någonsin böra ifrågakomma, utan just en af metodens fördelar vara den, att den, genom att t. v. uppskjuta all läsning af engelska, undviker språklig öfveranstängning under uppväxtåren. På två vintrar med 2 undervisningstimmar i veckan kan man sedan hinna inhämta tillräcklig kunskap i engelskan, ej blott för att på egen hand läsa modern skönliteratur, utan tillika för att utan svårighet uttrycka sig i tal och skrift och förstå det mesta af det som säges — äfven när det säges fort och sammandraget.

Liknande resultat *kunna* ju nås utan att bruka Sweet. På två år, ja, mindre, kunna ju villiga elever lära sig att läsa ej alltför svåra böcker, skrifa lättare bref, uttrycka sig någorlunda på engelska och förstå tämligen hvad som säges. Dock vågar jag påstå, att i fråga om ordförrådets omfång, värkligt *engelska* halt och prak-

tiska åtkomlighet, liksom i fråga om uttal, aksent och förmåga att förstå, det ej kan vara tu tal om den Sweetska metodens företräden.

Jag har begagnat Sweets Elementarbuch på följande vis. De första lektionerna ägnas åt litet allmän fonetik och analys af de engelska språkljuden — mer eller mindre grundligt allt efter elevernas ståndpunkt och intresse. Sedan öfvergås till »tekts». En svensk motsvarande öfversättning lämnas; uttalet genomgås nogga i afseende på ljudbildning och tryckaksent (tonaksent lämnas t. v.), innan styckena sedan hemma få läsas utantill. Uppläsningen underlättas af frågor (på eng. förstås); längre fram få sådana elever; som kunna tyska, med hjälp af Sweets glosor själfva på förhand hemma öfversätta de stycken, som sedan skola genomgås. Men bredvid detta bruk af öfversättning som »krycka» (eng. Sweets uttryck) öfvas eleverna på många vis att omedelbart återgifva begreppen på engelska. — Förut genomgångna stycken repeteras flitigt med nya sammanställningar af glosorna och få ge uppslag till små samtal, under hvilka nya glosor och förteckningar på hvardagliga föremål af mig skrivas upp i fonetisk transskription.

Förklaringen lämnas, så vidt möjligt är, genom synonymer, afbildningar och tecken. Efter några få lektioner få eleverna lämna fria »muntliga uppsatser» öfver Sveriges natur och dylikt.

Efter 20—30 lektioner har jag öfvergått till läsning af lättare böcker, reseskildringar eller barnböcker, till en början så, att jag läst högt och eleverna fått följa med i boken, sedan så, att eleverna fått läsa dem hemma och berätta innehållet. Riktigt lätta böcker, sådana som F. Montgomerys 'Blue Veil' förstås då utan lexikon och i allmänhet utan att öfvergången från den fonetiska till den ortografiska ordformen bjuder några synnerliga svårigheter. Diktamen sparas emellertid ganska länge, så att ögat skall få tid att vänja sig vid formerna. Sweets bok användes alljämt flitigt, och nogga betonas skillnaden mellan »öga för språk» och »öra för språk» — mellan å ena sidan lättheten att fara fort öfver och omedelbart af sammanhanget förstå tryckta ordbilder — och å andra lättheten att minnas instinktlikt genom blott ljudassociation. Båda uppöfvas så mycket som möjligt — ty förmågan att tillgodogöra sig literaturen är väl ej det för eleven minst viktiga. Jag har ej funnit någon svårighet vid att uppöfva öga och öra samtidigt, när anlag därtill finnas. Men väl har jag hos flera elever funnit »öga för språk» utan motsvarande öra.* När så är fallet har jag ansett

* Om detta nu beror på i skolan förvärfvad vana vid den gamla öfversättningsmetoden, eller har något med det musikaliska att skaffa,

Eliot genomläsas — dels med, dels utan Stormonth — för innehållets skull, kunna riktiga skröppromaner med god hvardagsengelska eller bättre parlörer, sådana som Crumps 'English' etc. eller Waddy's 'Echo', användas för att ur dem samla uttryck.

* * *

Uppsatsskrifning — dels naturbeskrifning med anslutning till Sweet, dels redogörelse för lästa böcker — har äfven vidtagit vid början af tredje terminen. Den har visat ledighet och goda idiom, bland hvilka dock åtskilliga underligt vanskapta språkbildningar liksom flyta omkring. Hela långa stycken utgöras emellertid af fullkomligt god, ren engelska; felen äro hvarken många eller svåra att korrigera, men likväl sådana, att med anledning af dem de viktigaste *änkla* grammatikreglerna efter hand kunna inskräpas. När då, förr eller senare, behovet af en ordnande hand gör sig gällande, genomgås Jespersens förträffliga lilla bok, förbindes med satsanalys och kompletteras med några af Bains anmärkningar öfver det engelska språkets väsende jämte sådana praktiska anvisningar, som jag af erfarenhet funnit vara af nytta.

Vid fortsatt skrifning af mera fri art kan man sedan fästa vikt vid ett godt och klart innehåll och sålunda ej håller försumma »språkuppfostran». Men härmed äro vi inne på området för tredje årets lärokurs — hvilken jag tänkt mig som en högre kurs i litteratur och skrifning, afsedd för sådana, som vilja tämligen långt in i språket.

* * *

Af ofvanstående kan synas, att jag för min del funnit fullgoda skäl att prisa den Sweetska metodens förträfflighet. Det förstås — för att nå så goda resultat af en tvåårig kurs, som dem jag nu haft att glädja mig åt, fordras villighet hos eleverna och endera lust för språk, eller förmåga att tvinga sig att läsa utantill, samt tid att under andra året ägna omkr. 4 timmar (dock ej mera) till hemarbete för hvarje lektion. Men äfven efter andra omständigheter låter Sweet lämpa sig, och i alla händelser är vinsten stor: språktilläggnelsen snabb och förmågan att bruka det mått man inhämtat synnerligen utvecklad. Detta gäller i främsta rummet om nybörjare. För sådana, som förut läst efter en annan metod, kan öfvergången vara besvärlig. Men äfven för sådana försöker jag för min del alltid Sweet, och ha de lärande blott litet tålmod, så bär den snart frukt i praktiga idiom, förbättradt uttal och säker aksentuering. — Särdeles lämplig synes mig metoden vara för införande i skolor.

Sweets bok kan ej nog berömmas, både för språkets gradvisa öfvergående från lättare till svårare och för de präktiga hvardagsidiomens märgfulla halt, samt för ljudanalysen — återspegligen af hans eget fullt mönstergilla och vackra Londonuttal.

Om jag på det bästa möjliga sätt användt hans bok vet jag ej. Jag har så godt som utan vägledning, efter ett par muntliga vinkar från Mr. Sweet själf och efter några antydningar hos Sweet och Francke, fått gripa mig an därmed. Jag vore därför också tacksam för alla anmärkningar af sakkunniga. Dels af detta skäl, dels för att mana privatlärare till efterföljd, har jag velat insända dessa anteckningar till Verdandi.

Cecilia Wærn.

Bokanmälan.

Undervisning i moderna språk.

Sweet, Henry, *Elementarbuch des gesprochenen Englisch, Grammatik, Texte und Glossar.*

Leipzig, Weigel. 1885.

Franke, Felix, *Phrases de tous les jours.*

Heilbronn, Henninger frères. 1886.

Passy, Paul, *Le français parlé, morceaux choisis à l'usage des étrangers avec la prononciation figurée.*

Heilbronn, Henninger frères. 1886.

I vårt särskildt på missnöje så rika tidevarf framträda i alla riktningar så starka och så högljudda yrkanden på reformer, att före oss väl ingen generation fått upplefva något liknande. Förbättringar af det redan befintliga yrkar man vanligen icke, ty detta anses oftast så oanvändbart, att dermed ej längre någonting godt kan uträttas, man må bättra på det huru mycket som helst. Det är reformer man fordrar, d. v. s. man önskar undanröjda så mycket som möjligt af det gamla för att sedan ersätta det med en ny byggnad, som bättre motsvarar tidens kraf. Hälst vill man allt ifrån grunden omstöpa allt för att fritt och oberoende af äldre traditioner kunna i alla hänseenden ge det den form man önskar, och som man tycker vara den enda riktiga. Inom kulturens alla områden, från samhällets organisation till fruntimmernas toiletter, hör man samma högljudda rop på genomgripande reformer.

Häri ligger i och för sig intet ondt, ty allt menskligt kan och bör förbättras och utvecklas att motsvara växande fordringar. Man behöfver ej ens befara, att detta allmänna missnöje skall framkalla allt för brådstörtade omstöpningsar af det bestående, ty sådana refor-

mer, som ej kunna åstadkommas utan allmän enighet, ha alltid ett långsamt förlopp, huru ifrigt än enstaka individer må söka att påskynda dem. Möjligen skulle det någon gång i viktigare afgörande ögonblick kunna hända, att man vid öfvergången till en ny ordning utesluter af det gamla mer än som är fullt välbetänkt. Men om något sådant i enstaka fall skulle inträffa, kan man ej undgå att fort märka sitt misstag, i hvilket fall rättelsen snart kan vidtagas. Stundom kan det visserligen synas, som om menskligheten under sin sträfvan framåt i kultur kastade från sig äfven sådant, som många finna ej blott ännu användbart utan äfven nyttigt och nödvändigt. Härvid bör dock ihågkommas, att liksom individen ej bör vara tyngre rustad, än behöfvat kräfver, så äfven menskligheten, som stundom kan belasta sig med fler kulturelement, än hon rätt orkar med. I sådana fall måste de äldre, lättare umbärliga, skjutas undan för de yngre, som just därför framträda starkare och göra sig mera gällande, emedan de vuxit fram ur ett vid den tidpunkten verkligt behof. En förlust af sådan art bildar därför ingen egentlig lucka i kulturen, utan är endast en naturlig följd af människans behof af begränsning.

Äfven inom språkundervisningen får man i vår tid höra starka uttryck af missnöje med det bestående. För de klassiska språken tränga de ej till den större allmänhetens öron, ty denna intager gent emot dem en lindrigast sagdt likgiltig hållning. Undervisningen i de s. k. moderna språken har deremot att glädja sig åt ett lifligt intresse inom ganska vida kretsar. Från många håll riktas mot denna undervisning kritiska blickar, som redan upptäckt alla dess brister. Denna insigt har helt naturligt framkallat många och lifliga uttalanden om nödvändigheten af genomgripande reformer inom densamma, ty efter tidens sed kan man ej nöja sig med förbättring af gamla metoder. Byggnaden måste ända från grunden upp-
rifvas och ersättas af en alldeles ny sådan, mera rationel, men framför allt mera praktisk. I många tonarter tillropar man den gamla metoden ett hotande och harmfult *quousque tandem*.

Detta missnöje med den äldre, ännu förherrsande metoden för undervisningen i moderna språk har blifvit så allmänt och är så gemensamt för alla kulturfolken, att man ej längre kan tillsluta öronen för det, utan nödgas med eller mot sin vilja taga det till närmare pröfning för att utforska hvad som framkallat det, och i hvad mån det är berättigadt. Dess närmaste anledning synes hufvudsakligen ligga i tvenne förhållanden, som karakterisera vår tid gent emot den föregående. Af dessa är det ena den hastiga utveckling, som kommunikationsmedlen vunnit, hvarigenom människorna blifvit

mera rörliga än förr. Förr i tiden var det i allmänhet endast köpmän och rika förnäma personer, som hade tillfälle att göra utländska resor eller att komma i beröring med främlingar, hvarföre endast för dem en praktisk språkkunskap egde någon betydelse, hvilken de också på beqvämaste sätt förskaffade sig. Nu deremot går ingen bildad person säker för att ej tidt och ofta råka i det läge, att praktisk språkfärdighet vore för honom synnerligen önskvärd. Som det stora flertalet hemtar sin bildning i skolorna, fordrar man följaktligen, att skolundervisningen skall leda till detta önskemål, och man måste erkänna, att i detta hänseende den äldre metoden ännu lemnar mycket att önska.

Ett annat förhållande, som skiljer vår tid från närmast föregående, är en bestämd misstro mot hvad man förr brukade kalla formel bildning. Nu får man i tryck läsa ett föraktfullt förnekande deraf, att det finnes någonting, som kan betecknas med denna term. Ehuru man kanske får medgifva, att formel bildning är ett något obestämdt begrepp, till hvilket det ej är lätt att finna en passende definition, så kan det väl ej förnekas, att de, som använda denna term, dermed mena något verkligt. Man kunde då i korthet ange deras mening så, att formel bildning är den tuktande utveckling, som menniskan får genom att öfva sitt förstånd till större klarhet i uppfattningen och bättre reda i framställningssättet, utan afseende på om hon på samma gång ökar sitt positiva vetande eller icke. En tankegymnastik af denna art värderades fordom högt, och deraf framkallades nog i väsendtlig mån den äldre metoden för språkundervisning, hvori ingår mera förståndsöfning än som striete behöfves för att praktiskt lära språket. Man kan nämligen ej tänka sig, att en undervisningsmetod blir allmänt omfattad och allt vidare tillämpas, utan att man funnit den leda till ett önskad mål. För de döda, klassiska språken fann man denna metod tillfredsställande, och från dem kom den öfver till de moderna språken. Då man nu i vår tid börjat fatta misstro till nyttan af en sådan formel utbildning, följer deraf äfven, att man ogillar den metod, som i väsendtlig mån gjort den till sitt mål.

Om man alltså på ofvan angifna grunder ej känner sig tillfreds med den äldre metoden för språkundervisning, så återstår att tillse, hvilka dess brister kunna vara med afseende på de fordringar, som man numera anser sig böra ställa på denna undervisning. Den första anmärkningen, man då brukar få höra, är den, att i skolan eleverna ej bildas till att ledigt förstå det talade språket samt att åtminstone någorlunda kunna i samtal sjelfva använda det. Man måste medgifva, att denna anmärkning ej saknar grund. En-

dast i sällsynta fall händer det, att en elev, då han lemna skolan, kan på ett tillfredsställande sätt reda sig med språket i dess praktiska användning. Både hans uttal och hans förmåga att finna ord och fraser lemna mycket att önska. Man bör alltså söka att afhjelpa denna i vår tid mer än fordom kännbara brist. — En annan anmärkning är den, att man i skolan sysselsätter eleverna på ett sätt, som ödar tid utan motsvarande gagn genom att föra dem in i språkets artificiella grammatik i st. f. i språket sjelf, d. v. s. att man förlösar elevens krafter på att inhemta ett långt och vidlyftigt system af schemata, regler och undantag, utan att gifva honom tillräckligt språkmateriel att dermed fylla denna stomme. Äfven denna anmärkning är i viss mån grundad, ty man kan verkligen nöja sig med mindre grammatisk exercis, än som det nu är brukligt.

Det återstår derfor att bringa det derhän, att då eleven lemna skolan, han kan i det praktiska lifvet någorlunda reda sig med språket och äfven har öfning nog att ledigt kunna läsa på språket ifråga författade skrifter. Att detta är möjligt, lär väl ingen vilja förneka. Det måste gå t. ex. om man anslår 6 skoltimmar i veckan åt hvarje språk och derjemte fördelar lärjungarne i små grupper, af hvilka hvar och en träget öfvas af skickliga lärare, som stadigt ha blicken fästad på det angifna målet. Deremot kan det dragas i tvifvel, att dessa fordringar äro berättigade, då klasserna äro talrikt besatta, och med det timantal, som nu är anslaget åt de särskilda språken. Att man med iakttagande af den nu vanligen följda metoden ej lyckats vinna detta mål, är redan medgifvet. Det skulle då återstå att söka en annan sådan, eller också erkänna, att man begärt en omöjlighet. På nya metoder finnes ingen brist, men ännu har ingen af dem lyckats tillvinna sig allmänt förtroende. De senast framställda äro visserligen delvis tilltalande, men de äro ännu endast så skizzerade, att man ej kan veta, om de passa för folkrika skolor. Vid skolundervisning är en dålig metod väl tillämpad något vida bättre än als ingen sådan eller en god metod illa använd. Man måste derfor skänka fullt erkännande åt skolmännen, om de ej vilja äfventyra det gamla och pröfvade, ehuru det ej tillfredsställer nutidens fordringar, för att gripa efter något, som de ej säkert känna. Hvarje ny metod, som innebär fullständig reform, måste söka att bana sig väg genom att af dess målsmän tillämpas i mindre skala. Man kan ej begära, att man i en större skola skall adoptera en ny metod, som innebär en brytning med den föregående, förr än denna nya metod fått den stadga, som endast vinnas genom praktisk tillämpning. Deremot kan en äldre metod betydligt modifieras, och detta utan större olägenhet. Det är ingen

obillig fordran, att om allmänheten i något hänseende uttrycker ett bestämdt och enigt yrkande på modifikation af skolundervisningen, skolans styresmän och lärare derefter rätta sig genom att allt mera leda undervisningen öfver i den angifna riktningen. Märker man, att det bildar sig en fast och allmän opinion till förmån för en mera praktisk språkundervisning, så bör man äfven söka att ge densamma en mera praktisk riktning. Det kan dock lätt hända, att trots detta tillmötesgående från lärarnes sida man likväl ej lyckas vinna de af allmänheten önskade resultaten. Liksom individerna, så önskar äfven allmänheten ofta mera än hon kan få. Men i sådant fall bör det vara godt, att skolan verkligen kan uppvisa, att hon sträfvat till det önskade målet. Efter någon tids förlopp bör det sedan visa sig, om detta mål verkligen kan af skolan vinnas med iakttagande af den der använda, allt mera i gifven riktning modifierade metoden. Finner man då, att trots alla bemödanden skolan ej lyckas tillfredsställa allmänhetens kraf, så återstår att noga pröfva, huruvida denna mindre lyckliga utgång beror på metodens oanvändbarhet eller derpå, att allmänheten ställt på skolan allt för stora fordringar. Under tiden bör nämligen någon af de nya metoderna ha hunnit den mognad och fasthet, att man säkert kan bedöma, huruvida den samma bör i de stora skolorna lemna bättre resultat än den äldre, der hittills använda. Då först är tiden inne att fullständigt ändra signaler, ty man kan då ha trygghet för, att man ej bortbyter det verkligen dugliga mot någonting, som i de stora skolorna med deras komplicerade mekanism och folkrika klasser icke kan med fördel användas.

Fordringarne på ett verkligen godt och så mycket som möjligt idiomatiskt uttal ha vuxit betydligt, i den mån flera individer allt oftare komma i behof att meddela sig med utlänningar. Uttalsläran har därför under den senaste tiden allt mera uppmärksamats, och man måste erkänna, att i detta hänseende vid många skolor redan ganska stora framsteg blifvit gjorda. Genom den nästan nya vetenskapen, fonetiken, har man äfven vunnit en säkrare grund för denna undervisning, som dermed fått en fastare utbildning, än den förr egde. I detta hänseende kan alltså den äldre undervisningsmetoden väsentligen modifieras, ty man eger därför en fast utgångspunkt. Emellertid kan man äfven här känna sig tveksam, huruvida icke en del reformvänner vilja gå längre, än som är förenligt med den varsamhet, som bäst passar för de stora skolorna.

Härvid gäller frågan egentligen, om fonetiskt transskriberade texter verkligen böra uteslutande användas i den allra första undervisningen. Mot detta talar, att liksom örat inom sin sfer, äfven ögat inom sin kan fordra att snabbt uppfatta orden. Men härför fordras vana att se dem i deras rätta skrifform, ty utan en sådan vana hindras den omedelbara uppfattningen genom tvånget af eftertanke för att kunna igenkänna dem. Härigenom hämmas förmågan af sammanhängande läsning, hvilket åter menligt inverkar på tonfallen. Man kan svårigen tänka sig, att en och samma individ skall lika obehindradt och omedelbart uppfatta ett språk, vare sig att det återgifves i transskriberad eller i vanlig text. Under sådana förhållanden synes det vara att föredraga, att eleverna allt ifrån början känna sig mera förtroga med den vanliga ortografien. Vidare bör ihågkommas, att transscriptionen ej för skolorna kan ersätta den muntliga undervisningen, utan endast tjenar som hjälp åt läraren att för dem hastigt och säkert utreda språkets olika ljud. Åtminstone tillvidare, innan full erfarenhet vunnits om transscriptionens verkliga användbarhet, torde man därför göra rättast i att endast nyttja den vid sidan af den brukliga ortografien. Så använd synes det deremot ej vara något tvifvel om, att sådana efter ett godt och lättfattligt system transskriberade texter kunna bli af stor nytta för undervisningen i språkens rätta uttal, ty har lärjungen en gång fått säker reda på de i texten använda tecknens valörer, bör den sedan bli honom en god hjälp att inpränta och säkert tillegna sig lärarens undervisning. Det är därför sannolikt, att bruket af transskriberade texter får allt större utbredning, och att systemet för dem i sammanhang dermed vidare utvecklas till större fulländning och nödig enhet.

Af de trenne arbeten, hvilkas titlar finnas angifna i öfverskriften till denna artikel, är tvifvelsutan det af *Mr Sweet* det mest fulländade och efter säker och konsequent metod i alla detaljer bäst genomförda. För att kunna åstadkomma denna lilla volym fordras alla de egenskaper, hvilka som bekant Mr Sweet i rikt mått eger som engelsk fonetiker. Det fordras att ega god fonetisk uppbyggnad, att länge och med själfständig och skarp uppmärksamhet ha anställt noggranna iakttagelser på det talade språket från alla olika synpunkter, samt slutligen säker vana att i skrift konsequent återgifva talspråket. Hans arbete är också ett sådant verk, af hvilket man har mycket att lära, huru utvecklad lärareskicklighet man än redan må hafva vunnit. Det måste dock erkännas, att arbetet är för svårfattligt för att kunna sättas i händerna på nybegynnare, och detta tyckes ej heller hafva varit författarens afsigt. Bästa

nyttan torde det därför göra, om det så användes, att läraren först gör sig noga förtrogen dermed och sedan lämpar sin undervisning så, att det efter någon tid äfven kan med fördel begagnas af lärjungarne sjelfva.

Likasom Mr Sweet i de transsciberade texter, som finnas i hans elementarbok, särskildt lagt an på att lemna sådana texter, der hvardagsspråket finnes troget återgifvet, så har äfven den allt för tidigt bortgångne *Felix Franke* i sitt arbete samlat hvardagsfraser, som det i umgänge med främlingar kan vara nyttigt att känna. Skillnaden är dock den, att han endast lemnar lösryckta fraser, hvilket medför den olägenheten, att hans i öfrigt förtjenstfulla arbete ej ger full ledning för sammanhängande läsning af längre perioder. Som det för franskan är betydligt lättare än för engelskan att finna en någorlunda god fonetisk transcription, så är denna i Frankes arbete vida enklare än i det först nämnda. Den är t. o. m. så lättfattlig, att en lärare utan någon olägenhet bör kunna sätta det lilla häftet i händerna på nybörjare, som under hans ledning böra genast kunna deraf med fördel begagna sig, så mycket hellre som här texten i vanlig ortografi meddelas vid sidan af den fonetiska. Den af Franke använda fonetiska ortografien är rätt tillfredsställande och äfven konsekvent genomförd. Till detta första häfte har Franke äfven utgifvit ett fyllnadshäfte, hvori han af texten lemnar en tysk öfversättning, som beledsagas af noter med talrika ganska praktiska upplysningar, hvarjemte de sista sidorna deraf upptagas af en mycket kortfattad, men synnerligen lyckad framställning af franskans ljudlära.

M. *Paul Passy* har för sin transcription af franska texter följt ungefär samma system som Franke, så att, om man känner det ena, man utan någon svårighet kan göra sig förtrogen med det andra. Mycket önskligt hade det dock varit, att båda författarne hade följt alldeles samma system, efter som deras arbeten komplettera hvarandra. Härvid bör företrädet tillerkännas Frankes system, som bäst anger nyanserna af vissa ljud. Angående uttalet af enstaka ord och i vissa fall det fullständiga undertryckandet af det s. k. stumma *e* divergera de dock stundom från hvarandra, hvilket ej kan undvikas, ty t. o. m. bildade parisare ha sällan full öfverensstämmelse i uttalets alla detaljer. I olikhet med Mr Sweet ha båda följt den ordningen, att de icke i transcriptionen låta två ord fullständigt sammanflyta med hvarandra, ehuru de göra det i uttalet. Gränsen mellan sådana ord antyda de med bindestreck, hvilka äfven tjena att sammanbinda längre ordgrupper. Mot båda kan man i detta hänseende anmärka, att de hade bort bättre ge-

nomföra en sådan gruppering, ty nu händer det lätt, att den läsande förleddes till fullkomligt oriktiga små pauser, hvarigenom uttalet beröfvas den jemnhet, som just karakteriserar vårdad och flytande läsning. Såsom redan är nämndt, komplettera dessa båda arbeten hvarandra. Under det att Franke valt korta fraser, som passa för nybörjare, har M. Passy lemnat sammanhängande stycken, som först efter en flerårig öfning i språket kunna läsas obehindradt. Det förra arbetet lämpar sig derföre bäst i skolorna; det senare åter vid den akademiska undervisningen, då eleverna redan vunnit en viss förtrogenhet med det franska språket. Skall man på ett senare stadium välja mellan båda, förtjenar M. Passys bok företrädet, derföre, att den ger bättre tillfälle till vårdad läsning af längre perioder med iakttagande af det rätta tonfallet. Isynnerhet sedan M. Passy i en ny upplaga af sitt arbete fått tillfälle att dels undanröjda ett antal smärre oriktigheter och inkonsequenser, dels bättre genomföra ordgrupperingen, torde hans bok bli mycket användbar och i hög grad underlätta meddelandet af godt franskt uttal, som för oss svenskar alltid blir svårt att vinna äfven med tillhjälp af skickliga lärare och efter en god metod utarbetade läroböcker.

Slutligen anser sig anmeldaren af dessa arbeten böra meddela, att han i sin undervisning redan använt båda de nämnda franska arbetena och det med ganska god framgång, liksom han äfven skaffat sig tillfälle att under en synnerligen kompetent lärares ledning noga genomgå Mr. Sweets elementarbok, så att han af egen erfarenhet vet, huru väl genomtänkt och lärorikt detta arbete verkligen är. Han kan sålunda med full rätt lifligt rekommendera alla tre dessa arbeten åt Verdandis läsare, och han hoppas, att våra elementarlärare i moderna språk snart skola börja att i sin undervisning draga fördel af dem med det klara omdöme och den taktfulla urskilning, som vanligen utmärker Sveriges lärarekår.

Upsala d. 11 febr. 1887.

P. A. Geijer.

H. Klinghardt. *Das höhere Schulwesen Schwedens und dessen Reform in modernem Geiste.*

Leipzig 1887. 8:o. XII + 168 s. Kr. 2.

Ett arbete om svenska förhållanden skrivet av en utlänning är i öck för sig en så pass sällsynt företeelse, att det redan av denna grund är ägnadt att väcka uppmärksamhet. Vårt lands un-

dangömda läge ock ringa inflytande på världshändelsernas utveckling så i ena som andra avseendet ha helt naturligt till följd, att det ej så lätt eller så synnerligen ofta faller en främling ock minst en medlem av något bland de s. k. stora kulturfolken in att rikta sina blickar åt vår kant, än mindre att göra förhållandena hos oss i allmänhet eller i någon särskild punkt till föremål för ingående studium. Sannolikheten för att här kan vara något synnerligt att lära är väl också i det hela tämligen ringa. Det vanliga är ju ovedersägligen, att det är vi, som segla i de stora nationernas kölvatten ock från dem hämta lärdomar ock impulser. Vår plats är gemenligen i eftertruppen, sällan vederfares oss äran att tillhöra avantgardet, sällan hava vi något att giva i gengäld för allt hvad vi mottaga från stora världen därute. Någon gång händer det dock att rollerna ombytas, någon gång kan studiet av svenska förhållanden visa sig fruktbringande ock lärorikt för främlingen, som ej tvekat att våga försöket. Författaren till ävanstående arbete har vågat detta försök beträffande vårt högre skolväsen, ock hans bok vittnar allt igenom, att han långt ifrån anser sig ha gjort det för-gäves. Han har tvärtom ansett resultatet av sina studier nog viktiga att böra i en ganska utförlig framställning meddelas den tyska allmänheten. Det egendomliga har härvid inträffat, att under det vi svenskar särskildt hos vårt högre skolväsen se nästan endast fel ock brister, har han, främlingen, hos detsamma funnit föga att klandra men mycket att beundra ock mycket värdt att efterlikna. Förklaringen till denna motsägelse kan uppenbarligen icke sökas i bristande sakkunskap å hans sida. Visserligen har han ej varit i tillfälle att på ort ock ställe taga kännedom om vårt undervisningsväsen. Spår härav kunna nog skönjas här ock där, ock antagligt är att hans omdömen skulle i åtskilligt modifierats, om hans studier kunnat göras mera omedelbart. Men detta oakadt kan icke förnekas, att hans framställning i det hela är fullkomligt korrekt. Nödiga statistiska ock literära hjälpmedel har han tydligen i rikt mått haft till sitt förfogande, ock att han väl förstått att använda dessa märker man lätt. Såsom själv framstående skolman äger han ju också i hög grad förutsättningarna härför. Där källorna varit otillräckliga hava skriftliga meddelanden från sakkunniga personer anlåtats.

Förklaringen till den nämnda skenbara motsägelsen måste således sökas på annat håll. För den som med uppmärksamhet genomläser dr Klinghardts bok är den ej svår att upptäcka. I hela den civiliserade världen pågår för närvarande på det pedagogiska området en ytterst betydelsefull rörelse, hvars mål är att bryta de

klassiska språkens härravälde i skolan ock efter hand alldeles uttränga dem därifrån, för att i stället bereda rum för andra ämnen, som stå i inperligare samband med vår egen tids liv ock odling. Skolan måste för att rätt kunna motsvara nutidens krav moderniseras, emanciperas från träldomen under antiken. Kultur ock litteratur hava nu nått den utveckling ock mognad, att de ej vidare behöva gå i ledband. Latin ock grekiska äro ej längre oundgängliga för ernäendet av högre bildning; blott för en inskränkt krets av fackstudier äro de behöfliga, men därav följer ingen rätt att vidare belamra skolans läsordning. Ned således med latin-härraväldet.

Dr Klinghardt har ställt sig i ledet bland de mest energiske ock resolute förkämparne för denna emancipationsrörelse. Han finner att hans eget fädernesland ännu ej hunnit särdeles långt på vägen mot målet. Av övriga europeiska folk stå några än längre tillbaka, under det andra vunnit ett större eller mindre försprång. Den längst framskjutna positionen innehar Sverge. Det är huvudsakligen om än icke uteslutande på denna grund, som vårt högre skolväsen tillvunnit sig dr Klinghardts livliga sympatier, för att ej säga beundran, ock ansetts värdigt att uppställas såsom mönster för en blivande omskapning av det tyska. Redan den nuvarande svenska skolordningen har ur denna synpunkt stora företräden framför den preussiska. Grekiskan har här länge varit valfri; i Tyskland är hon fortfarande obligatorisk. Latinet inträder här senare ock upptager därefter allt igenom ett betydligt mindre antal timmar. Ock detta utan någon menlig inverkan på resultaten av de svenska skolornas arbete. Hvad göres oss mera vittne behov? tycker man sig höra författaren tillspörja sina landsmän.

Har Sverge således redan nu ett ansenligt försprång framför andra nationer, så skulle detta naturligtvis än ytterligare betydligt ökas, om den senaste läroverksskomiténs förslag sattes i värket. Att så måtte ske är dr Klinghardts livliga önskan ock förhoppning. Åt detta förslag samt de riksdagsförhandlingar, som föranledde nämnda komitéts tillsättande, ägnas drygt två tredjedelar av hans bok.

Om dr Klinghardts ävan skildrade uppfattning av ställningar ock förhållanden är riktig, så försvinner också den skenbara stridigheten mellan hans omdöme om vårt undervisningsväsen ock det hos oss allmännast gängse. För honom såsom tysk kan det stå som mönster ock önskemål, för oss däremot är det en överbunden ståndpunkt. Vi äro redan i färd med att arbeta oss fram till en ännu mera framskjuten ställning. Att dr Klinghardt för egen del sätter läroverksskomiténs förslag vida framför det gällande systemet,

är lätt att se, men om tyskarne i första taget kunna nå upp i jämnhöjd med det senare, så är det enligt hans mening vackert så tills vidare. Även hos detta finner han som sagdt stora förtjänster till ock med bortsett från latinfrågan. Det tillgodoser genom väl anbragta kursavslutningar på ett lyckligt sätt elementarundervisningens dubbla uppgift att å ena sidan bibringa allmän medborgerlig bildning, å andra sidan förbereda för fortsatta studier i en eller annan riktning. Det lägger ej ensidigt an på den intellektuella utbildningen, utan söker även främja den kroppsliga genom planmässigt bedrivna gymnastik- och militärovnningar, lekar, idrotter ock slöjd. Åt skolhygienien ägnas i Sverge större uppmärksamhet än i Tyskland. Professor Keys läroverkskomiténs betänkande vidfogade hygieniska undersökningar betecknas såsom allenastående ock vida överlägsna allt hvad den europeiska literaturen förut har att uppvisa i denna väg. För lärarnes ekonomiska ställning är bättre sörjdt i Sverge än i Tyskland. Likaså för åstadkommandet av enhet ock sammanhang mellan de särskilda slagen av undervisningsanstalter. Såsom ett för Sverge egendomligt ock synnerligen hedrande drag framhålles det allmänna ock upplysta intresse, som där ägnas alla skolfrågor ej blott av regering ock myndigheter utan även av riksdagen, tidningsprässen ock hela den bildade allmänheten. Häri ligger till ej ringa del förklaringsgrunden till den höga ståndpunkt, som Sverge intager på detta område. Den svenska provårskursen finner författaren särdeles ändamålsenlig ock lyckligt anordnad. Ganska betecknande är hans omdöme om vårt universitetsväsende. När han vänder blicken till detta, så finner hans patriotiska självkänsla med en viss tillfredsställelse, att Sverge här är lika avgjort underlägset Tyskland som det är överlägset i avseende på skolväsendet. Häri har han tyvärr fullkomligt rätt. Det är sannerligen hög tid att på allvar taga i tu med alla missförhållanden ock förvändheter, som här frodas i ostörd ro. I dr Klinghardts bok omnämnes på ett ställe »det farliga literära proletariatet». Må man i tid tillse, att våra universitet ej bliva plantskolor för ett sådant.

Dr Klinghardt erkänner själv, att hans bok ej egentligen är hvad man av hennes titel kunde hava anledning att vänta. Jämte framställningen av det svenska skolväsendet har hon ett biändamål, som i själva verket är huvudändamål. Dr Klinghardt är en ivrig förespråkare för en reformering av det tyska skolväsendet. I hvilken riktning denna enligt hans mening bör gå, har han ansett sig bäst ock med största värkan kunna åskådliggöra för sina landsmän genom att ställa för deras ögon ett levande exempel, ock därtill

har det svenska skolväsendet funnits lämpligast. Hans bok påminner om ett bekant uttryck av Viktor Rydberg. Hon är ett kastspjut slungadt i krigarens lovlige avsikt att döda ock sära. Den måhända något idealiserade dager, hvári han ser våra skolförhållanden, finner lätt sin förklaring i detta syfte. För sin »kritiske evne» har han haft mindre användning; den har så att säga suspenderats för tillfället.

E. H. Lind.

Om dugande undervisning, en framställning af svenska föräldrar.

Förslag till de allmänna läroverkens ombildning, af *Kilon*.

Från nya synpunkter, af en skolman.

I skolfrågan, af *R. Törneblad*.

De tre förstnämnda af ofvanstående broschyrer vilja alla vara organ för allmänhetens missnöje med det nuvarande systemet, och de komma med så olika förslag till afhjälpan af det onda, att hvar eller en måste af hjärtat beklaga dem som blifvit satta att lagstifta öfver en sådan institution som Sveriges allmänna läroverk. Oaktadt alla skiljaktigheter fins det dock en viss enstämmighet, som vi sedan skola närmare beröra.

Det är icke enstämmighet i latinhat, ty författaren eller *författarne* — skriften kallar sig nämligen en framställning af svenska föräldrar — af »Dugande undervisning» är en ifrig latinvän. Han yrkar visserligen på en mera *praktisk* undervisning, men praktiskheten skulle bestå däri att latinet åter finge bli grundläggande språk och börja i första klassen. Att detta verkligen är det mest praktiska, därom hoppas han att kunna öfvertyga Andra kammaren, till hvilken skriften i första rummet är stäld. Lika mycket som förf. hatar grammatiserandet och analyserandet i tyska och svenska, lika mycket tyckes han älska och värda det, då det förekommer i latinundervisningen. Han resonnerar så här: alldestund latin är nödvändigt för den lärda bildningen och för embetsmannabanan, eftersom grammatiserandet är på sin plats vid latinstudiet, och eftersom grundlig latinkunskap enligt »erfarenhetens» vitnesbörd för med sig i släptåg ökad förmåga till andra studier som t. ex. matematik och naturvetenskap — detta bevisas med exempel från Preussen samt med vår egen forna kulturs historia — så låt våra barn slippa den odrägligt abstrakta undervisningen i tyska. Denna undervisning kan ej nog klandras. Den är som grammatikalisk grundläggning *onödig* för den som sedan skall läsa latin, och den blir genom sin abstrakta karaktär utan allt *praktiskt gagn* såsom språkkunskap. Studenternas kunskap i tyska framställes såsom mycket klen. Förf., som tydligen i första rummet för de bildade klassernas talan, är mycket påstående och *fördrar* i föräldrarnes namn att staten bättre skall taga vara på »de nio år af våra söners bästa lärotid» som lämnas åt skolan. Vi hade trott att de flesta föräldrar fattade den kostnadsfria undervisningen som en gåfva åt deras barn, men denne förf. tyckes snarare anse barnens tid vara en gåfva, som föräldrarna hembära åt staten.

Dessutom klandras den öfverdrifvet pedagogiska behandlingen af *alla* läroämnen, hvilken ensidigt syftar därhän att lärjungarna skola *förstå* allt som dem meddelas, något som är farligare än förra tidens *minneslexor*. Detta förfaringssätt klandras särskildt i lefvande språk och matematik. Denna klagan från föräldrarnas sida öfver det öfverdrifvet förståndsmässiga i undervisningen upprepas så ofta, att den synes oss böra vinna gehör. Förf. är vidare mycket förbittrad på den gemensamma linien, på 1873 års skollag och på 1882 års komité, vill att hvarje undervisning som har olika mål skall från början grundläggas olika, men som *en* vetenskaplig linie är tillräcklig, stryker han den vetenskapliga reallinien och sätter i stället en *praktisk realskola* för meddelandet af allmän medborgerlig bildning, denna redan i första klassen skild från den klassiska skolan: Försvaret för det latinska studiet är mest grundadt på auktoriteter, på gammal häfd och på jämförelse med andra kulturländer, hvilka sägas vara oberörda af striden mot den klassiska bildningen(!).

Under det förf. till »Dugande undervisning» klandrar den senaste komitén för att ha tagit alldeles för mycket hänsyn till sparsamhet med statens medel, kan *Kilon* däremot icke nog klandra samma komité för hennes *slösaktighet*. Äfven det nuvarande systemet anser han i hög grad lida af samma fel, och i sitt reformförslag, som hufvudsakligen går ut från sparsamhetshänsyn, föreslår han en organisation som skulle bli 942,117 kronor billigare än den nuvarande.

Mer demokratisk än den föregående broschyrens författare är han mest angelägen att framhålla huru som staten nu för tiden väl har arbetat för de egentliga kroppsarbetarne genom folkskolan och för dem som arbeta med hufvudet genom de högre läroverken, men att *en* klass blifvit så godt somlottlös, nämligen den, hvars arbete är delvis kroppsligt, delvis andligt; det vill säga handtverkarne, minuthandlarne; lägre tjänstemän etc. Äfven denna tredje klass behöfver sin särskilda skola inrättad efter dess syften. Den kan icke tillfredsställas af den nuvarande gemensamma linien, utan anser förf. att det bör finnas tre särskilda skolor, men alla ställda i samband med hvarandra: först nederskolan eller folkskolan, sedan en mellanskola som på somliga orter skulle vara fullständig och då 5-årig, på andra ofullständig och då 3-årig. Mellanskolan under de tre första åren skulle nämligen vara gemensam för de blifvande studenterna och för de blifvande yrkesmännen, men 4:de och 5:te klasserna i mellanskolan skulle alldeles särskildt äsyfta en afslutad bildning för de senare. De förra skulle från mellanskolans 3:dje klass öfvergå till *öfverskolan*, hvilken också skulle vara ett alldeles afskildt läroverk. Här förordar förf. den besparingen, att man inom samma läroverk aldrig skulle uppehålla mer än *en* linie: i den ena staden kunde vara ett realläroverk, i den andra en latinskola. Latinet ville förf. af principiefta skäl helst utsluta, men tror tiden därtill ännu ej vara inne. Däremot förekomma på läroplanen blott två moderna språk: franskan och tyskan; i engelska må meddelas extra undervisning, likaså i grekiskan. I sin sparsamhetsifver vill författaren snarare minska än öka lärarnes löner, råder dem att inskränka sina behof och gifva ungdomen godt föredöme genom ett enkelt och tarfligt lefnadssätt. Och så — ett rätt märkligt förslag — vill han i mellanskolan ej se akademiskt bildade lärare utan sådana som endast aflagt mogenhetsexamen och därefter genomgått ett öfverseminarium, och hvilkas ställning och lönevillkor skulle bli ett mellanting mellan elementarlärarnes och folkskolelärarnes.

I inledningen klandrar författaren skarpt det dåliga resultatet af den nuvarande skolbildningen, mångläseriet, öfveranstängningen och framför allt det *öfverdrifna språkstudiet*, som går så långt att i 6:te klassens afd. A. på latinlinien egnas af veckans 32 timmar de 22 åt språkstudier. Betydelsen af valfriheten tror Kilon ej på, det är i allmänhet en nyck som bestämmer om lärjungan går in på latinlinien eller icke, och denna nyck kostar staten allt för mycket.

Från nya synpunkter är af de ofvanstående broschyrerna den som utmärker sig för den originellaste stilen, och som otvivelaktigt är angenämast att läsa. Förf. går mindre än den föregående skriften in på detaljerade reformförslag i afseende på läroplan och organisation, men äfven han betonar skarpt att det som mest behöfs är en lämplig skola för den lägre medelklassens barn, och han, som tycks vara tämligen likgiltig för latin eller icke-latin, föreslår att betydligt inskränka latinläroverkens antal, borttaga reallinien och de två lägsta klasserna, i stället inrätta borgare- eller icke-lärda realskolor, och till sådana omskapa alla de nu befintliga lägre läroverken. Men sin egentliga tyngdpunkt har denna skrift i det som säges angående bristerna i skolans uppfostrande inverkan. »Den unge är ofta andligen bankrutt: han vill ingenting, tror på ingenting och hoppas på ingenting.» Orsaken härtill ligger till en del i undervisningen; det oroliga jägdet hindrar ett sådant inträngande i bildningen, som kan förädla sinnet, sjelfva sysselsättningen med uppgifter, som äro för svåra för att kunna ordentligt lösas, ger lärjungan en vana att »hanka» sig fram, att trifvas i humbug. Äfven lärarne anser förf. bära en dryg del af skulden genom det dåliga sedliga föredöme många af dem gifva de unga och genom den liknöjdhet, hvarmed mängden som ej har håg för kallet sköter sitt arbete. För att afhjelpa detta föreslår han att lärarne skulle tillsättas genom förordnande och ställas under sträng kontroll. Särskildt tänkvärda och tydligen på erfarenheten grundade ord uttalar han angående beskaffenheten af de s. k. skolqvarteren i småstäderna. Äfven dessa, i hvilka nu mängden skolgosse förderfas, ville han ställa under kontroll, och det af skolläkaren, hvars tjänstgöring borde bli mycket vidsträcktare än nu är fallet.

Klagande öfver den starka tillströmningen till embetsmannabanan, ser han det enda botemedlet för många af samhällets missförhållanden däri, att föräldrar af bildad klass fördomsfritt låte dem af sina barn som ha anlag för kroppsarbete eller för praktiska yrken egna sig därät. Af detta skäl borde ock kroppsarbetet få mycket utrymme i den s. k. realskolan, så att anlag därför lätteligen kunde upptäckas. — Som sagdt, broschyren är läsvärd och ger mycket att tänka på, ehuru inledningen smakar ej så obetydligt af öfvermod.

Dessa trenne röster från allmänheten tyckas alltså vara eniga om att klandra mångläseriet, formalismen — ehuru den förstnämnda vill komma från formalismen genom att återge latinets dess dominerande ställning — samt skolans brist på sedlig inverkan, och slutligen öfverensstämma de alla däri att det praktiska lifvets män icke hafva någon nytta af att genomgå den nuvarande elementarskolans lägre klasser. Hvad alla dessa förf. tyckas sakna är insigten om att sjelfva det *vetenskapliga lifvets* hufvudströmning numera öfvergifvit klassiciteten, och att det är denna som hädanefter blir det plus, rörande hvilket man kan diskutera slöseri eller icke slöseri.

Gent emot dessa oroliga, klandrande reformifrare, af hvilka hvar och

en med den fastaste tro framlägger sina förslag, står som den fulländade skeptikern hr *Törneblad*. Fint insinuerar han det tvivelaktiga i alla den allmänna opinionens beskyllningar mot skolan. Missnöjet mot denna har funnits i alla tider, det visar han historiskt; mångläseriet har förr i världen varit snarare svårare än nu, äfven fordringarna till mogenhets-examen ha på de senaste tiderna snarare minskats, och icke kan man nu ytterligare minska kurserna, då universitetslärarne klaga öfver bristande omogenhet, ej håller sänka åldern för mogenhetsexamen. Hvad öfveranssträngningen beträffar, påvisas allt hvad hemmen synda i afseende å lärjungarnes helsa, och huru svårt det är att säga huru långt verkningarna af skolarbetet sträcka sig. Äfven på de statistiska beräkningarna kastar hr T. en fin tviflets slöja: det är icke alltid sagdt att primäruppgifterna äro fullt pålitliga, och äfven om rätta sättet att använda dessa finnas så olika åsichter. Förf. anser några genomgripande reformer ej för tillfället vara nödvändiga, och för öfrigt tänker han om sådana, att då det ej är *bevisadt* att de verkligen skulle vara af gagn, är det ej skäl att tillgripa dem — men en och annan jämkning vill han vara med om, och på möjligheten att få latinets åter nedflyttadt i 1:sta klassen tror han ej, ehuru han för språkundervisningens skull ej ogärna såge det. Det är af vigt, att i de lägre klasserna en god *grund* lägges, och detta sker, säger förf., hufvudsakligen genom språkundervisningen. Han framlägger härvid sin åsigt om hur barnet vid sitt inträde i skolan har en synnerligen liten idékrets och dito ordförråd, samt huruledes det är språkundervisningen, hvilken det väsentligen åligger att afhjälpa dessa brister. Förf. vill behålla B-linien och klandrar komiténs yrkande att latin i större omfång ej må studeras utan grekiska. Eget nog utprepar han angående *matematiken* samma klander, som i de andra broschyrerna framträder så skarpt, mot undervisningens sträfvan att lärjungen skall *förstå* allt, och här lägger äfven han ett ord för den mekaniska färdigheten och den praktiska öfningen. Äfven på de främmande språkens område förordar han praktisk öfning, äfven i viss mån språkets talande, men det förvänar oss, att han tydligen anser sig göra ett stort medgifvande åt det liberala hållet, då han förklarar att det kanske vore skäl att i grammatiken rent af ställa exemplen *före* regeln, på det att den rätta induktionens väg därigenom måtte antydvas.

Man kan omöjligt säga, att det här är en ytterligheternas man som talar, det är snarare en försiktig man, som ständigt erinrar därom, att för mycket eller för litet skämmer allt. Förf:s kända skarpsinne visar sig äfven här i den säkerhet, hvarmed han påvisar *svårigheten* att i dessa frågor komma sanningen på spåren. Och detta påvisande har utan tvifvel sin stora nytta med sig, kan hindra från förhastade åtgärder. Mot de flesta reformförslag sätta hr T. och hans själsfränder ungefär följande resonnement: för det första är tanken icke *ny*, och för det andra föreligger ingen *erfarenhet* om förslaget lämplighet. Med detta svar kan ju mången reform-makare förtjena att afspisas, men äfven på detta svar gifves ett svar. Reformande tankar förefalla sällan totalt nya, det är sant, men hvarför? Jo, därför att det med sådana tankar vanligen går så, att de klappa och klappa på samhällets dörr, afvisas, klappa åter efter melanskof, till dess de slutligen, om icke dörren öppnas, störta in *med den*. Man kan med sanning säga, att Luthers reformatoriska tankar voro fasligt gamla. — Hvad *erfarenheten* angår, hur skall erfarenhet vinnas om det som aldrig får *prövas*, och hvarför skall man alltid vänta på utlandet?

Det är godt att moget pröfva och öfverväga, men hvad reformer angår, så genomföras de alltid af personer, som på grund af en sorts *tro* eller *intuition* äro öfvertygade om reformens förträfflighet; ett så långsamt och grundligt och skeptiskt öfvervägande som det hr T. fordrar, frukta vi, skulle ha till följd att när reformens nytta väl var bevisad, var institutionen, som skulle reformeras, för länge sedan afsomnad.

-e.

Bilder och berättelser ur lifvet i Syd-Afrika, af *Franz Otto*.

Öfversättning af J. R. Spilhammar. Pris 4 kr. 75 öre.

Detta arbete är på samma gång roande och undervisande. Det börjar med en redogörelse för de olika forskningsfärderna i Afrika, en öfversigt af världsdelen geografi, en historik öfver holländarnes, de s. k. boernas bosättning i södra delen af denna, deras konflikter med engelsmännen och deraf följande utvandring. Efter denna inledning öfvergår författaren till sjelfva berättelsen, ett par boerfamiljers öden under deras vandringar för att uppsöka nya bostäder. Författaren sysselsätter sig mycket med djur- och växtvärlden och afbryter ofta berättelsens gång för att gifva en stundom utmärkt redogörelse för de djurs utbredning, lefnadssätt m. m. som vandrarne påträffa under sina färder. Man får höra en mängd roliga jagthistorier, kanske något för många. Ett urval skulle ej skada, ty några af dem låta något otroliga, andra åter innehålla åtskilliga temligen obestyrkta fakta. Ehuru arbetet således lemnar åtskilligt att önska, tveka vi ej att rekommendera det, emedan berättelsen är liflig och underhållande samt lemnar en god bild af lifvet i södra Afrika. Dessutom fyller den en verklig brist i vår ungdomsliteratur, som har att uppvisa en så stor massa haltlösa berättelser, sådana som roa för ögonblicket utan att lemna någon behållning, och som deremot har så få lämpliga reseskildringar att bjuda de unga. Äfven läraren i geografi skulle der kunna hemta åtskilliga goda upplysningar.

Boken har många vackra och väl gjorda illustrationer, bland hvilka vi särskildt vilja omnämna några särdeles väl gjorda djurhufvuden.

G. H.

Om den fristående gymnastiken och korsgångställningen.

Med rätta har det blifvit sagdt, att *Pehr Henrik Ling* är att anse såsom den rationela gymnastikens egentliga grundläggare, emedan han är den förste, som framträder med ett på vetenskaplig grund genomtänkt system för ordnad kroppsrörelse, hvarvid han visserligen icke förbisåg hvad som på empirisk väg här, liksom i hvarje annan praktisk sak, genom försök och erfarenhet redan var vunnet. Praktiken föregår nämligen teorien i den naturliga utvecklingen, emedan den afgifver stoffet för den teoretiska betraktelsen, som har att derutur finna de allmänna reglerna och genom dem gifva anvisning till vidare fortkomst på den rätta vägen, hvaraf åter följer, att teori och praktik ömsesidigt bestämma hvarandra, men att praktiken är utvecklingens första och teorien dess andra moment, om också alltid en, ehuru stundom ända till omedvetenhet oklar tanke, den s. k. instinkten, ligger till grund för hvarje praktiskt försök.

Att gissa rätt, der man ännu icke kan se fullt klart, är känneteknet för det praktiska snillet, och det teoretiska kan ej heller taga utan att något värder gifvet, huru helst man för öfrigt må vilja för sig förklara gåfvans uppkomst. De enklaste sanningar hafva länge väntat på sina upptäckare, och då de stora sanningarna alltid äro enkla, huru invecklade deras förutsättningar än kunna vara — man förstår icke en sak fullkomligt förr än man bringat den till sin enklaste expression — så hafva de sålunda häruti delat många mindre viktiga sanningars öde. Den sanning, som kan sägas innebära nyckeln till det lingska gymnastiska systemet — med postulerandet af den *harmoniska utvecklingen* är problemet endast framställt, men icke löst — är den, att *den egentliga gymnastikredskapen är att finna inom människokroppen själf*. Härmed har man en gifven utgångspunkt för och en säker kontroll vid rörelsesystemets utarbetande. Denna enkla sanning lär vara angifven redan af Galenus, men har icke under seklernas lopp blifvit tillvaratagen förr än Ling återfann densamma och med ledning häraf blef den rationela gymnastikens egentliga grundläggare.

Vid försöket att genomföra ett gymnastiskt rörelsesystem kan man utgå antingen från den aktiva eller den passiva rörelsen. Utgår man från denna senare, så blifver hela kroppens horisontala läge på ryggen den första och enklaste formbestämningen och man kommer då allra först till de lindrigaste strykningar utefter de särskilda kroppsdelarna, hvilka redan i viss mån verka lifvande på kärhverksamheten i huden och de yttigast liggande muskelpartierna, på samma gång som de här framgående förnimmelsenerverna blifva tilltalade. Från denna början utvecklar sig sedan följdriktigt hela den passiva gymnastiken med dess förändrade utgångställningar och olika rörelsesätt, och öfvergår efter hand till de halfaktiva, de s. k. motståndsrörelserna, och genom dem slutligen till de aktiva, de normala och derigenom egentligt gymnastiska rörelserna. Med dessa kan och bör man, under förutsättning af normalt tillstånd, genast börja, och den passiva gymnastiken, sjukgymnastiken, kan, då det abnormala förutsätter det normala, aldrig blifva mer än den aktiva gymnastikens, friskgymnastikens, supplement, af huru högt värde den icke dess mindre såsom djupgående och omfattande botemedel — och äfven skyddsmedel — mot sjukdom kan blifva.

Likasom det horisontala läget är den formelå grundbestämningen för den passiva gymnastiken, dess grundform, så är det vertikala ståendet, den uppräta ställningen, utgångsformen för den aktiva. Häraf blifver då med dess enklaste bestämningar, hvad som med skäl blifvit kalladt *grundställningen*, utur hvilken andra gymnastiska, d. v. s. till formen fullt bestämda, utgångställningar för rörelse kunna härledas. Utgångställningen är sålunda det första, som vid en gymnastisk rörelse skall bestämmas, och ställningen gifver rörelsen, hurudan denna än sedan må blifva, väsentligen sin karakter och beskaffenhet. Fasthåller man detta, så har man redan nyckeln till hela systemet, och vidhåller man derjemt med full konsekvens, att den egentliga gymnastikredskapen är att finna inom människokroppen själf, så följer häraf oundvikligen, att den fristående gymnastiken, som använder endast denna redskap, är det första, som skall till sitt innehåll med full formbestämndhet utredas, och att man härvid måste börja med grundställningens närmare bestämmande och sedan derutur härleda öfriga utgångställningar.

Grundställningen kan i enkla drag karakteriseras såsom *den lodräta ställningen med sammanslutna ben på rätvinklig bas*, då med bas måste förstås den triangel, som bildas af de båda lika mycket utåtvända fötterna och den linie, som sammanbinder täspetsarne. Visserligen är en något mindre utåtvändning af fötterna t. ex. den, hvarigenom basen skulle bilda en liksidig triangel, något beqvämare

och dock fullt tillräcklig för det säkra ståendet, men dels är den rätvinkliga basen något större än den liksidiga, dels är den räta vinkeln — och detta måste här blifva afgörande — den enda formbestämning, som härvid med nödig klarhet kan blifva iakttagen. Att ställningen i sin helhet skall vara lodrät och icke i någon mån lutande, borde icke kunna betviflas, emedan detta är villkoret för den säkra och naturliga jemnigt, hvarförutan hela saken från början skulle blifva förkonstlad och ett uthålligare stående omöjliggöras. Denna naturliga jemnigt vinnes med full säkerhet och bestämdhet genom att hufvudet bäres högt i förening med full sträckning, utan styfhet, af både ben och rygg, hvarvid armarne naturligen, med invändning af handlofven, få öfverlemnas åt sin egen tyngd. Det ligger vigt uppå att grundställningen, oakadt den fordrar full bestämdhet, icke genom onödig stelhet och obehöfzig spänning blifver förkonstlad, emedan dessa fel då komma att inverka på hela rörelsesättet och, om de få inrota sig, icke utan svårighet kunna öfvervinnas. Man bör härvid besinna, att stelhet, hvilken är motsatsen till rörlighet, på det gymnastiska området i det närmaste motsvarar, hvad som kallas dumhet på det intellektuella, hvilken likasom stelheten kan vara af två slag, nemligen den naturliga och den inlärd.

Vill man, med förbigående af hvilka rörelser i grundställningen kunna med full gymnastisk bestämdhet utföras, fästa sig vid hvilka utgångställningar kunna utur grundställningen härledas, så finner man genast, att, då den fristående ställningen allraförst är beroende af sin bas — man bygger ju nedifrån uppåt — så är det förnämligast genom förändring af basen, som nya utgångställningar uppkomma, och frågan blifver då, hvilken förändring af ställningens bas, som nu närmast erbjuder sig? Utan tvifvel är det den som uppkommer genom fötternas sammanslutande i riktning framåt, hvarigenom basen minskas betydligt på bredden, om den också ökas i förenämnda riktning. Den ställning, som härigenom uppkommer, kan med afseende på denna förändring i basen rätteligen kallas den *smala ställningen*, och dess inflytande på de rörelser, som häruti verkställas, består egentligen i fordran af en något finare jemnigt, alldenstund ställningen förlorat i stöd åt sidorna. Den smala ställningen innebär en icke betydlig modifikation af grundställningen; en motsvarande och mera betydande modifikation af samma ställning är den *bredda ställningen*, uppkommande genom basens ökande på bredden, derigenom att fötterna utan att förändra sin utåtvändning skiljas åt genom flyttning åt sidan, hvarvid axelbredden blifver maxime för afståndet dem emellan, så framt man vill undvika att

göra ställningen tung och obehägn, hvilket aldeles strider mot dess karakter. Denna förändring af grundställningen, hvari jernvigtén är väl bevarad, har större inflytande än den smala ställningen på de rörelser, som deruti verkställas; den innebär stor säkerhet och medgifver derfor större frihet och högre uppdrifven ansträngning.

Så väl grundställningen som dess tvenne modifikationer, den smala och den breda ställningen, äro fullt symmetriska, men så är icke förhållandet med den ställning, som intages genom den ena fotens framflyttande, och som, då härmed början till ett steg är angifven, med skäl kan kallas *gångställning* (*gångstående ställning* innebär en aldeles onödig pleonasm) och hvarvid 2 fotlängder — ungefär samma mått som axelbredden — kan blifva afståndet från häl till häl, emedan härmed stegets längd vid det lugna, behägniga gåendet är angifven. I denna ställning är symmetrien bruten genom benens olika ställning, och närmaste följden häraf blifver att man måste arbeta lika mycket med den ena foten framsatt, som med den andra, så framt man icke vill bryta mot den stora gymnastiska grundlagen om jern utbildning. Denna ställning är icke så trygg och säker, som den breda ställningen, men den befordrar genom de rörelser, som deri kunna utföras, säkrare jämvigt, större smidighet och fullständigare utbildning af de muskelpartier, som förbinda benen med bälen. Genom fotens framflyttande ur smal ställning uppkommer *smal gångställning*, hvilken särskildt lämpar sig till förberedande öfningar i balanseringen.

Men likasom det visat sig, att grundställningen har 2:ne med full klarhet bestämbara modifikationer, nemligen den smala och den breda ställningen, i hvilka, likasom i denna, symmetrien är fullt bibehållen och ingen förflyttning angifven, så har äfven gångställningen sina 2:ne med full tydlighet framträdande modifikationer nemligen *sidogångställning* (denna benämning är tydligare och säger vida mer än *gångstående ställning*) och *korsgångställning*. Den förra af dessa uppkommer genom den ena fotens flyttande framåt i den riktning han sjelf vid grundställning innehar, och måttet för denna flyttning blifver äfven 2:ne fotlängder. Denna ställning är fastare och friare än den egentliga gångställningen, hvarför den äfven ligger till grund för fäktingens gardställning, dess grundställning. Samma fördelar som i gångställningen, nemligen förökad säkerhet i jämvigt, smidighet och en fullständigare utbildning af både benens och bälens muskelpartier, erbjuda sig äfven här i förhöjd grad, hvartill kommer, att, om man låter bälböjningar och armrörelser i denna ställning föregås af så mycken vridning åt den framflyttade fotens sida, att ansigtet får samma riktning som foten, hvarvid rö-

relseformerna kunna bibehålla full klarhet, de förra till sin verkan blifva kraftigare och mera omfattande, och de senares verkan på de muskelpartier, som förbinda armarne med bälen, förhöjes, hvilket åter befordrar bröstorgens normala utbildning.

Men är sidogångställning en riktig och så godt som ofrånkommelig modifikation af gångställningen, så får den sin rätta motsvarighet i *korsgångställningen*, uppkommande genom att den ena foten flyttas 2 fotlängder i den andra fotens riktning, tätt förbi denna med bibehållen utvridning. Härvid komma benen att korsahvarandra, och ställningen har deraf fått sitt namn. Är nu sidogångställningen den *fasta* ställningen, så är också korsgångställningen den *fina* ställningen, hvarför den också förekommer företrädesvis i dansen och äfven i fäktning, der den ligger till grund för halfmarchställningen och ingalunda kan undvaras. Den är dock här, i jemförelse med den gardställningen bestämmande sidogångställningen, att anse såsom öfvergångsställning, passad, i hvilken man icke gerna dröjer längre än nödvändigt är, och således denna betydligt underordnad. I den rent estetiserande riktningen är korsgångställningen af stor betydighet, äfvensom det derutur härledda steget, likasom öfriga ur dessa utgångställningar framgående steg, är nödigt att känna, för att fritt och obesväradt kunna förflytta sig i hvilken riktning som helst, således äfven i denna.

Ser man något närmare på denna ställning, så finner man genast att stöden för ställningen, fötterna, här äro inverterade d. v. s. omkastade, så att den högra foten, gifver stöd åt venster och tvärtom. Närmaste följden häraf blifver en svårare balansering, hvilken så väl vid påtåhåfningarne som vid knäböjningarne gifver sig till känna. Men genom dessa öfningar i denna ställning vinnes just därför en så mycket säkrare jemnvigt i allmänhet och särskildt i fäktningens, ganska svåra halfmarsehställning. Hvad bälrörelserna vidkommer, så får denna ställning karakteren af en uthållen vridning, hvilket ensamt i betydlig mån befrämjar den smidighet i bälens hållning, som ofta — särskildt i den militära utbildningen — saknas, men hvarförutan hela rörelsesättet blifver något klumpigt och stelt. I ännu högre grad befordras denna smidighet genom att i denna ställning öfva bälens både framåt- och bakåtböjningar samt sidoböjningar med föregången full vridning åt den framsatta fotens sida. Med armrörelserna, så väl häfningar och sänkningar som böjningar och sträckningar, är här samma förhållande; äfven dessa böra föregås af full sidovridning åt denna sida. Hufvdrörelserna vinna äfven i smidighet och fullgångenhet genom att sålunda öfvas i denna ställning, och halfmarsehställnin-

gen, den förnämsta praktiska användningen häraf, fordrar en stark hufvudvridning åt motsatt sida med bälens. Ställningen har alltså sitt stora både gymnastiska och praktiska värde, och den är ingalunda svårare eller mer abnorm än de stupfallande, sidfallande, stupstående och hvalfstupstående m. fl., hvilka dock alla, rätt använda, kunna hafva sin nytta och sitt fulla berättigande. Man gör således orätt uti att försmå eller förbise dess riktiga och tillräckliga användande. Den är dessutom nära beslägtad med de för den svenska gymnastiken egendomliga slingeräntringarne, och detta är ytterligare ett skäl att här i landet göra sig den till godo.

Utom de här nu angifna uppräta utgångställningarne har den fristående gymnastiken att erbjuda de i riktning framåt, bakåt och åt sidan fälda ställningarne med hela tyngden på det ena benet, hvars knä då blifver starkt böjdt, samt äfven de mera abnorma, böjda ställningarna, hvilka till följd af denna sin karakter ej länge böra uthållas. Genom ett riktigt användande af dessa utgångställningar kan rörelsens verkan både ännu mer förhöjas och äfven blifva mer omfattande, och härtill kommer, att rörelsernas verkningar ytterligare kunna förhöjas genom ett förståndigt användande af lämpliga tyngder, utan att rörelseformerna derfor behöfva ändras.

Den fristående gymnastiken, sålunda innebärande ett följdriktigt och ganska vidsträckt genomförande af den sanningen, att *den egentliga gymnastiksredskapen är att finna inom människokroppen själf*, får på detta sätt ett ganska rikt rörelseförråd, med hvilket mycket kan vinnas för en jemn och kraftig utbildning, men härmed göras dock hvarken häfrörelser, stödrörelser, motståndsrörelser eller förflyttningsrörelser för den naturliga utvecklingen och den deraf beroende harmoniska utbildningen öfverflödiga; i synnerhet äro förflyttningsrörelserna, med löpandet såsom kärnpunkt, för den friska gymnastiken af största värde.

G. N.

Om hvartannat.

Ett amerikanskt utlåtande om samskolorna. På en tid, då samskolefrågan är föremål för så stor uppmärksamhet, men till äfventyrs underkastad något ensidig diskussion, ity att det egentligen är dess vänner som uttala sig och, helt naturligt, hufvudsakligen framhålla det fördelaktiga man hör om samskolesystemets tillämpning, under det att de flesta andra personer intaga en reserverad, afvaktande hållning, torde hvarje på erfarenheten grundadt bidrag till frågans belysning vara af intresse.

En person, som nyligen hemkom från Amerika och i New-York besökt inspektören (the City Superintendent) för stadens alla skolor äfvensom föreståndaren för stadens lärarinneseminarium, har benäget meddelat oss hufvuddragen af nämnda personers uppfattning af samskolesystemet.

I förbigående vilja vi anmärka, att samskolornas rätta hemland visserligen aldrig varit Unionens östliga stater och allra minst den till öfvervägande delen af europeer befolkade staden New-York, men att systemet likväl der varit länge tillämpadt och att ett uttalande från detta håll torde vara af minst samma värde som exempelvis ett dylikt från Finland, der erfarenheten ännu så länge inskränker sig till några få år och ett par skolor med litet elevantal. Vi erinra äfven om det kända sakförhållandet, att Amerikas offentliga skolor hvarken fullt motsvara våra folkskolor eller våra elementarläroverk, utan äro någonting midt emellan dessa, snarast ett slags folkskolor med något högre och mer omfattande undervisning än våra, samt i regel besökta af alla samhällsklassers barn, de rikas lika väl som de fattigas.

De ofvan nämnda skolmännen upplyste, att man i New-York hölle på att mer och mer frågå samskolesystemet, med undantag för småskolan, om man än äfven på detta stadium gerna satte gossar och flickor i skilda klassrum. — Enligt inspektörens tryckta årsredogörelse voro år 1885 af stadens 107 s. k. Grammar Schools, d. v. s. läroverk för barn af 10—15 års ålder, endast 13 samskolor. Af de privata skolorna, i hvilkas intresse det måste ligga att så mycket som möjligt lämna sig efter hennens önsknings, torde knappt någon vara samskola. På tillfrågan hvad anledningen vore till att man öfvergäfve samundervisningen svarades, att man visserligen ej rönt något direkt men af samsystemet, att man tvärtom här liksom annorstädes iakttagit, det flickornas närvaro verkade mildrande på gossarnes seder och dessas föredöme stärkande på flickornas karaktär, men att dessa fördelar dock ej förmådde uppväga olägenheten af att nödgas behandla båda könen lika och att ej kunna lämna undervisningen efter hvartderas särskilda behof och anlag. För att samsystemet skulle vara oskadligt, fordrades dessutom, att inom skolorna utöfvades en oerhördt sträng uppsigt från lärarnes sida. Egentligen ansågos samskolorna lämpliga endast på landsbygden eller i mindre städer på 3—5,000 invånare, der de ägde sitt berättigande i ekonomiska grunder och der barnen äfven utom skolan omgäfvades af personer, som de merendels kände och af hvilka de vore kända.

Flickorna sades i allmänhet visa större anlag för språkstudier, gossarne deremot för matematik. De förra vore öfver hufvud sina manliga medtäflare öfverlägsna till omkring 17—18 års ålder, hvarefter de senare toge försteget. Den qvinliga ungdomen uppgafs lida mera af öfveranstängning, antagligen emedan den idkar mindre sport, har mindre kroppsrörelse.

A . . .

Från New-Yorks skolor. Ur den senaste från New-Yorks skolstyrelse afgifna årsredogörelsen och de till skollärarynnes ledning utgifna handböckerna meddela vi följande uppgifter, hvilka synt oss vara af allmännare intresse.

Undervisningen i de offentliga skolorna är fullkomligt kostnadsfri, ända derhän att skolan består lärjungarne deras böcker och skrivmaterialier. År 1885 uppgick staden New-Yorks undervisningsbudget till 4,443,000 dollars eller mer än 16 millioner kronor. I de s. k. grammatikskolorna* utgör en rektorslön, hvars belopp står i ett visst förhållande till elevantalet,** 2,250—3,000 doll., förutom ålderstillägg, och en föreståndarinnas 1,200—1,700 doll.; manliga lärare i högsta klassen hafva 2,016 doll., i den lägsta 1,080 doll.; qvinliga lärare i flickskolorna respektive 1,056 och 573 doll. samt i goss- och samskolorna något högre arvoden.

Undervisningen bestrides till öfvervägande delen af qvinliga lärarekrafter. I småskolorna och i grammatikskolorna för flickor finnes aldrig någon rektor eller någon manlig lärare, annat än stundom i sång, teckning och främmande språk; i grammatikskolorna för gossar utgöres lärarekåren till minst två tredjedelar och i samskolorna till minst tre fjerdedelar af fruntimmer; likaså äro i lärarinneseminarier af de undervisande blott 7 män mot 32 kvinnor. Alla läroämnen tyckas skötas af klasslärarna, med undantag af främmande språk, sång och teckning. Klasserna äro i allmänhet stora; lärjungeantalet får likväl ej öfverstiga 60, och då det i grammatikskolorna uppgår till 35 eller i småskolorna till 50, erhålla klasslärarna stundom hjälp af biträdande lärare; sådan hjälp beviljas oftare i samskolor än i andra läroverk.

Skolåret räcker från andra måndagen i september till den 3 juli, med 8 dagars jullof och ett mindre antal spridda lofdagar, hvarjemte är att märka, att skolan alltid är stängd om lördagarna. Såsom medelgräns för lärjungarnes hemarbete i de högre klasserna angifvas två timmar; lärarna uppmäna dessutom att bereda lindring af klenare barn.

I det följande skola vi lemna några upplysningar särskildt rörande grammatikskolorna.

Klasserna äro beräknade att genomgås på halft år, hvarför flyttningsexamina ega rum två gånger om året.

Obligatoriska läroämnen äro modersmålet, hvaruti naturkunnigheten ingår som en väsentlig del, aritmetik, geografi, Förenta staternas historia, välskrifning, teckning, sång och, för flickorna, sömnad; valfria ämnen äro algebra, geometri, bokhålleri och astronomi; under de två sista åren gifvas äfven 2 lektioner i veckan i tyska och 2 i franska.

* *The Grammar Schools* uppfostra barnen i regel från 10—11 till 14—15 års ålder; de omfatta 8 halfårsklasser.

** Detta antal kan i grammatikskolorna uppgå till tusen lärjungar och derutöfver samt i småskolorna ända till ett par tusen.

Den ledande princip, hvilken som en röd tråd genomgår hela undervisningen, är, såsom man ju kunde vänta, att på kortaste och enklaste sätt meddela de praktiska kunskaper, som erfordras för att slå sig fram i lifvet. Mesta arbetet nedlägges på modersmålet, naturkunnighet, aritmetik och teckning. Hela skolan igenom, utom under det första halfåret, öfvas lärjungarne en gång i veckan i kriaskrifning; på de högre stadierna fästes synnerlig vikt vid brefskrifning, hvarvid undervisningen sträcker sig till alla detaljer, adressen icke att förglömma. Äfven välskrifningen upptager öfningar i att snabbt och prydligt skriva bref, räkningar o. d. Naturkunnigheten ingår, såsom redan blifvit nämndt, som en del i modersmålsundervisningen, i det att den utgör föremål för samtalsöfningarna (the oral lessons), hvilka i sin ordning, jemte geografi, historia och brefskrifning, lemna stoffet till kriorna. I de lägre klasserna förekomma zoologi och botanik, i de högre mineralogi och fysik.

I sammanhang härmed må nämnas, att skolstyrelsen nyligen utfärdat en förordning, hvarigenom alla föreståndare för grammatik- och småskolor åläggas att, minst en gång i månaden, för sina lärjungar hålla efter deras ståndpunkt afpassade föredrag i helsolära, med särskild hänsyn till den skadliga inverkan af sprithaltiga drycker och andra stimulerande medel, betydelsen af frisk luft, lämplig föda, tillräcklig sömn m. m. d.

Aritmetiken, åt hvilken äro anslagna *minst* 3 hela timmar i veckan, synes stå ganska högt. Största vigten fästes hela skolan igenom vid hufvudräkningen. Alla uppgifter hemtas direkt ur det dagliga hushålls- och affärlifvet och röra sig alltså kring mest gängse mynt, mått, mål och vikt, fäsfifriga tal och affärsmissiga räknemetoder. Under de två första åren genomgås grundligt allmänna bråk, decimalbråk och procenträkning, hvarefter under de två sista åren öfvas intresse-, diskont-, rabatt- och bolags-räkning, betalningsterminers reduktion, planimetri, stereometri m. m.

I sammanhang med historien meddelas det väsentligaste af landets senaste utveckling, dess gällande statsrätt och kommunala författningar. I afseende på historien, likasom de öfriga läroämnena, uppmanas lärarne att frigöra sig från de tryckta läroböckerna, hvilka egentligen böra vara endast ett slags repetitionsmedel, att tvinga lärjungarne till begagnande af egna och så mycket som möjligt omvexlande uttryck samt att göra undervisningen erfavande genom att, då tillfälle bjudes, deri indraga det dagliga lifvets erfarenheter och den politiska världens händelser.

Åt teckningen anslås ända till 3 t. 20 m. i veckan, och undervisningen omfattar ritning efter så väl planscher som fristående föremål, klotsar, blommor, vaser o. d. Sista året gifves äfven hemarbete i teckning.

Kraftigt framhålles vigten af att en sak utföres icke blott väl, utan äfven snabbt, af att *quantiteten* lika väl som *qualiteten* är tillfredsställande, af att läraren bibringar lärjungen kärlek till och sjelfständighet i arbetet, hederskänsla, sjelftillit och pligtrohet. Sträng disciplin och ögonblicklig lydnad. Någon religionsundervisning meddelas icke i skolan, men dagen börjas med läsning af ett stycke ur bibeln.

Betyg för lärjungarnes uppförande, flit och kunskaper antecknas för hvarje dag i skolans journal, och ur dem beräknas vid månadens slut medelbetyg, som tillställas föräldrar och målsmän. Offentlig examen, om sådan alls skall förekomma, må icke, utan skolstyrelsens tillåtelse, af föreståndare anställas mer än högst en gång om året.

Från Tyskland. Vid det tionde allmänna möte, som »Der Deutsche Verein für das höhere Mädchenschulwesen» hade i Berlin den 5—7 oktober 1886, höll prof. Rauch från Berlin ett längre föredrag öfver reformrörelsen inom undervisningen i främmande språk. Han började med att angifva hufvudragen af de båda hvarandra skarpt motsatta riktningar, som söka göra sig gällande på detta område, 1) den (hittills mest brukliga, särskildt af Plötz representerade) *syntetiska* eller *konstruktiva* metoden och 2) den *analytiska*, *direkta* eller s. k. *naturliga* metoden.

De förnämsta kännetecknen på den förra vore:

a) *Ljud- och uttalslära* meddelas samtidigt med och jämte de enklaste grammatiska reglerna och ett urval af lösryckta ord. Af dessa *bildas* sedan, under tillämpning af de nämnda grammatiska reglerna, *satser*, dels på det främmande språket, dels på modersmålet. Uttalet bibringas härvid till största delen genom jämförelse med ljuden i modersmålet.

b) De grammatiska företeelserna fördelas på *skilda*, kortare *lektioner*, och dessa stycke för stycke meddelade grammatiska upplysningar bestämma öfningarnas innehåll och ordning.

c) Till följd häraf *sammansätts öfningarna* på konstladt sätt af de redan inhemtade orden och formerna samt med hänsyn till de föreliggande grammatiska reglerna; de utgöras jämförelsevis länge och till stor del af *lösryckta satser*, icke af sammanhängande, ur det i tal och skrift lefvande språket hemtade stycken.

d). *Reglerna gifvas färdiga*, såsom föreskrifter, och deras tillämpning innötes genom påföljande öfning.

De mest utpräglade analytikerne uppstälde deremot följande fordringar:

a) *Ljudläran* meddelas, allt ifrån undervisningens början, i och för sig, nästan fullständigt, så grundligt som möjligt och efter ett vetenskapligt, »ljudfysiologiskt» system.

b) Den *grammatiska undervisningen* förbindes uteslutande, öfverallt och alltid med *sammanhängande läsestycken*. Efter hand utvecklas ur de senare *fullständiga afdelningar* af grammatiken. Det ännu obekanta meddelas i *förbigående* eller ock lemnas det *tills vidare oförklaradt*.

c) *Öfningar* erhållas derigenom, att man låter lärjungen ur minnet återgifva det lästa eller under samtal redogöra för detsamma, och detta, så vidt möjligt, från första stunden på det främmande språket. Härigenom inläres språket småningom på *åskådningens* och den omedvetna språkkänslans väg, alltså »intuitiv-instinkt-mässigt».

d) *Översättning* bör förekomma så *litet*, som möjligt i form af skrifna och öfverlästa stilar samt *icke alls* i form af extemporalier.

Efter denna utredning af partimännens nuvarande ståndpunkt, förklarade prof. Rauch, att han intoge en förmedlande ställning, hvilken han velat närmare angifva i de 18 tesar, han låtit trycka och utdela bland mötesdeltagarne. Dessa tesar lydde:

1) I den nu pågående striden, med afseende på undervisningen i främmande språk intaga vi en *förmedlande* ståndpunkt, i det vi å ena sidan icke blindt fasthålla vid det hittills brukliga, men å å andra sidan först efter noggrann pröfning och försigtigt val ingå på de nyare fordringarna.

A. *Fonetik.*

2) En systematisk behandling af *ljutfysiologien* tillkommer icke skolan, icke ens i form af öfverblick eller utdrag.

3) *Läraren* tale ljudriktigt och *känne ett fonetiskt system!*

4) I skolan bör uttalet i *första rummet* läras genom *eftersägande* (åhörande, efterapning, öfning och vana). Endast vid svårare, i modersmålet eller hemortsdialekten ej förekommande ljud bör teorien tagas till hjälp. I trakter med starkt utpräglad dialekt (t. ex. Sachsen) måste fonetiska förklaringar oftare tillgripas än i trakter med renare uttal.

5) *Hela lektioner* eller öfver hufvud större delar af undervisningstiden böra *aldrig* anslås *uteslutande* åt *ljudläran*. Från första stunden böra ljudlära, ordförråd och grammatik inläras och öfvas jämte hvarandra.

6) Under sträng åtskilnad af ljud och bokstäfver bör från första stunden det med rätta bokstäfver *skrifna* ordet inläras *samtidigt* med det ljudriktigt *uttalade* ordet.

7) I och för sjelfstudium och sjelfständig läsning skall lärjungen på mellanstadiet lära sig ett fonetiskt *skrifssystem*. På detta system ställas följande fordringar, a) att det *icke* innehåller *några* i *vanlig skrift* *obrukliga tecken*, utan endast det ifrågavarande främmande språkets bokstäfver, jämte siffror, accenter och tecken för långa och korta stafvelser, b) att det blir *ett och samma* för alla läroböcker och lexikon, som införas i tyska skolor.

B. *Grammatik, läsning och skrifning.*

8) Det ligger en motsägelse i att vid *ljudens* inlärande drifva den fonetiska teorien och eftertanken till dess spets, men att deremot vid *språklagarnes* inlärande framhålla den rent *praktiska åskådningen* och *vanan* på bekostnad af den systematiska tankeverksamheten.

9) I den af *skolan* meddelade språkundervisningen måste allt, som läres, uppfattas grundligt och stöda sig på bevis. Derfor må

icke ens i den första undervisningen, vid sidan af det förklarade och bevisade, förekomma *någoting tills vidare oförklaradt*. Skolan är icke i stånd att endast genom åskådning och öfning uppväcka någon säker språkkänsla.

10) Det grammatiska stoffet skall *a) förenklas* och inskränkas, *b) icke sönderstyckas*, utan meddelas i *större sammanhängande afdelningar*, som sammanfattas till ett öfverskådligt helt.

11) *Regler* skola icke *gifvas*, utan *utvecklas*. Hvarje lektion bör indelas i *a) analysering* och *läsning* (»Anschauung des Gegenstandes»?) *b) grammatisk undervisning*, *c) öfning*.

12) Språkundervisningen kan icke *genast eller alltid* sluta sig till *sammanhängande läsning*, ty: *a) sammanhängande läsestycken* erbjuda icke det, som för hvar gång bör läras, vare sig nog fristående, nog fullständigt eller i lämplig ordning. *b) Det är icke gifvet*, att anekdoter med åtföljande samtals- och andra öfningar äro intressantare eller erbjuda mera sammanhang än för bestämdt ändamål hopsätta och valda lösa satser.

13) *Läsning af sammanhängande stycken* begynner först efter afslutandet af en ur lösa meningar utvecklade och de viktigaste grammatiska reglerna omfattande *elementarkurs* samt utgör från den *stunden* undervisningens utgångs- och medelpunkt.

14) *Hvad som läses* skall hafva ett *lönande innehåll!* Metoden är till en början *öfvervägande långsam och utredande*; sedermera träder den *kursoriska* behandlingen mer och mer i förgrunden. Läseboken är en ledsagare *genom alla klasser*; i de *högsta* komma härtill skolupplagor af *fullständiga klassiska verk*.

15) *Muntliga och skriftliga öfversättningar*, äfvensom extemporalier, äro vid skolundervisningen *oumbärliga*.

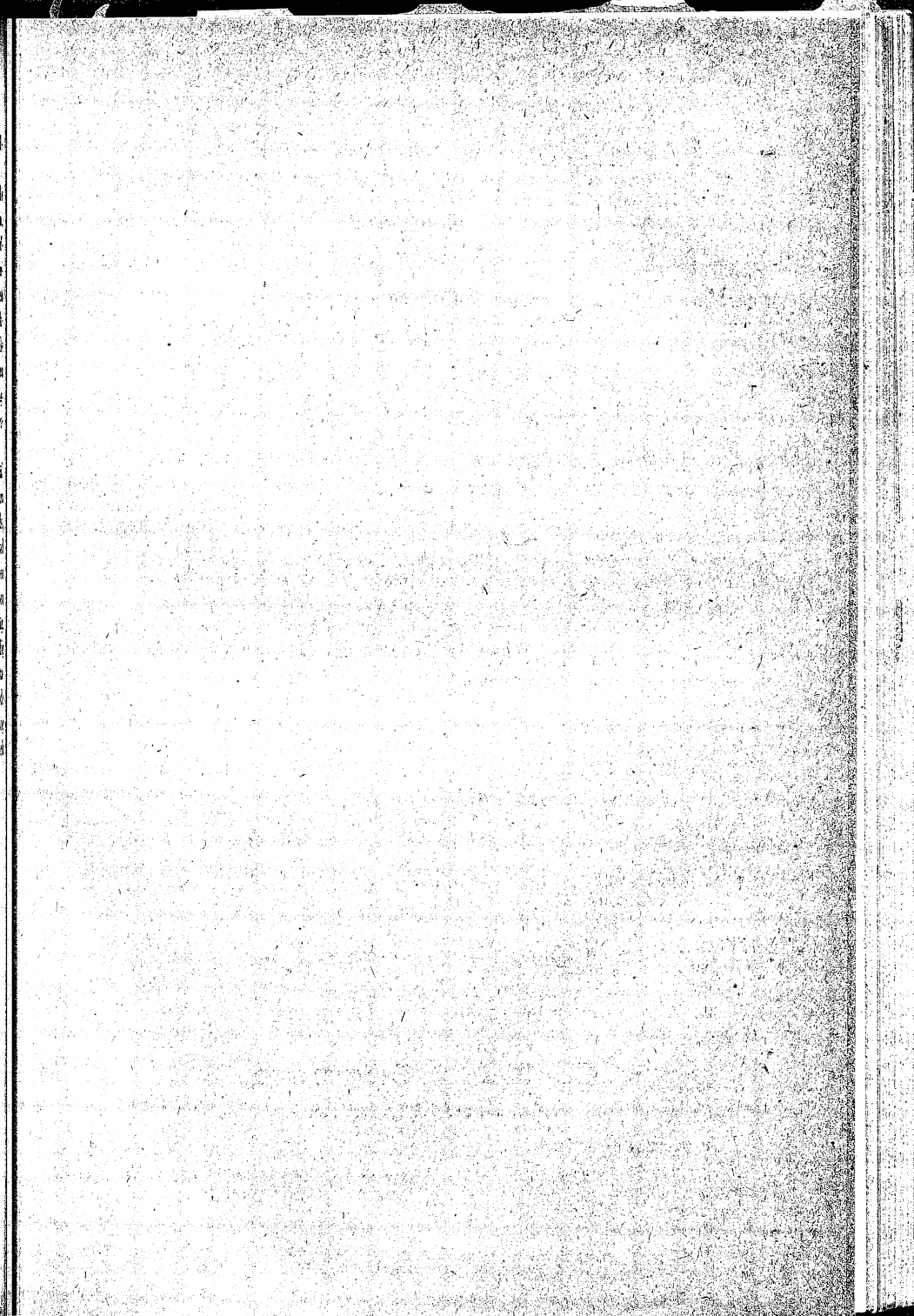
16) *Öfningar* i att *mottaga* och *uppfatta* det främmande språket böra förekomma i samma mått som öfningar i att *frambringa* detsamma. För den skull böra, jämte muntliga och skriftliga öfversättningar, följande öfningar flitigt bedrivas: ofta upprepade för- och eftersägende, utanläsning af prosastycken, föreläsning med igenslagna böcker af förut genomgångna stycken, omväxlande öfningar i att sammansätta de inlärdas orden och formerna till fullständiga satser, samtalsöfningar öfver det lästa, retroversioner, diktamenskrifning.

17) All *onödig skrifning afskaffas*, framför allt *a) (naturligtvis) öfversättningar från det främmande språket till modersmålet*, *b) uppskrifning af vokabler vid förberedelse till läsning*, *c) verb-skrifning*.

18) *Förberedelsen* förlägges till största delen till *sjelfva skolundervisningen* och påbördas *icke hemarbetet*.

Efter att hafva närmare motiverat och försvarat ofvanstående teser slöt prof. Rauch sitt föredrag med uttalandet af den åsigten, att många af de nyare ideerna vore sunda och för framtiden lofvande, många åter ännu omogna och obepröfvade, att man emellertid öfverskattade fördelarna af den systematiska fonetiken och den analytisk-intuitiva metoden och derigenom med afseende på språkundervisningen uppväckte förhoppningar, som skolan aldrig skulle kunna uppfylla, samt att han för sin del ansåge de säkraste medlen för vinnande af ett godt resultat vara flit hos lärjungen, skicklighet hos läraren och en emellan ytterligheterna *förmedlande* lärometod.

Under den följande diskussionen anmärktes, att inledaren väl bjärt skildrat och gisslat ytterligheterna, att man icke kunde vara fonetikerne och analytikerne nog tacksam för den kraftiga impuls, de gifvit språkundervisningen, att de flerstädes med sin metod vunnit synnerligen vackra resultat, att de dock ännu näppeligen kunnat hinna bevisa sin metods företräden och att det för den skull måhända vore för tidigt att redan uppsöka en medelväg, samt slutligen, att den fonetiska metoden ingalunda vore liktydig med den analytiska, utan att de båda metoderna snarare förfäktades af helt olika personer. I hufvudsak instämde emellertid de fleste talarne med prof. Rauch, och på ordförandens förslag antog mötet, utan invändning, Rauchs teser, sådana de blifvit i tryck framlagda.



Böcker och tidskrifter

som kommit Verdandi till handa.

Den bibelske historie, af *O. Asperheim*.

Udvalg af Tyske forfattere, til læsning for ungdommen i og udenfor skolen, af *P. Voss*.

Geografi för Folkskolan, af *S. Almquist* på grundval af *N. C. Roms* »Geografi för Almue- og Børgerskoler».

Manuel de grammaire française. 1. Les flexions verbales françaises, af *V. Hj. Beronius*.

Hvarföre jag lät mina barn konfirmeras i statskyrkan, af *C. J. Frank*.

Våra barns faror, en bok för mödrar och unge män af *C. J. Frank*.

Norden, Dess natur och näringslif, af *Nils Torpson*. Pris 3.50.

Svensk läsebok, af *J. O. Ekmark*. Pris häftad 3 kr., inb. 3.75.

Omstörtning eller utveckling? af *F. A. Ek*. Pris 1.75.

Bilder och berättelser ur Lifvet i Syd-Afrika, af *Franz Otto*. Pris 4.75.

Ephrases de tous les jours, af *Felix Franke*, fullständigt i 2:ne häften. Pris 1.20. Svensk bearbetning af *Mauritz Bohemann*.

Lärokurs i Linearringning, utarbetad af *John Ekström*. Pris 1.50.

Planscher till Lärokurs i Linearringning, af *John Ekström*. Pris med text 1.50.

Ordförteckning till sammanhängande stycken (4—128) i *O. L. Löfgrens* Tyska elementärbok.

Norske Døbenavne, af *Bernt Støylen*.

Plan för Undervisningen paa Folkehøjskolen i Askov ved *Ludvig Schrøder*.

Hovedreglerne for Den Tyske Udtale, fremstillede af *S. Skouboe*. Pris 40 øre.

Strindberglitteraturen och osedligheten bland skolungdomen, af *John Personne*.

Land och folk, geografisk läsebok, af *D:r P. Nordmann*. Helsingfors.

Pedagogisk Tidskrift, utgifven af *H. F. Hult*. 1887, 2:dra och 3:dje häftet.

Dagny, utgifven af *Fredrika Bremer-förbundet*, mars och april 1887.

Framåt, utg. af *Göteborgs kvinnliga diskussionsförening*, häfte 5—8.

Nystavaren, utgifven av *Otto Hoppe*, 1887, Februari.

Finsk Tidskrift, häfte I, II, III.

Nyt Tidskrift udgivet af *J. E. Sars* og *Olaf Skavlan*, häfte I—II. 1887.

Tidskrift utgifven af Pedagogiska Föreningen i Finland: Redigerad af *D:r C. Synnerberg*. Häfte I. 1887.

Vor Ungdom, Tidskrift udgivet af *H. Trier* og *P. Voss*. Häfte I—II. 1887.

Dhi fonetik titeer, edited bat *Paul Passy*.

Tysk Språklära

tredje upplagan

af

O. L. Löfgren.

Pris: kart. 1.75; inb. 2 kr.

Ur pressens omdömen:

»Ett mycket aktningsvärdt arbete, värdig medtäffare till nyss påpekade (*E. G. Calwagens*), i vissa fall öfverlägset. Vi vilja derä fästa skolmäns synnerliga uppmärksamhet.» »Verdandi» 1885, häft. 6.

Årspris (för 6 häften) 3: 75. — Lösa häften à 75 öre.

VERDANDI

TIDSKRIFT

FÖR

UNGDOMENS MÅLSMÄN OCH VÄNNER

I

HEM OCH SKOLA

FEMTE ÅRGÅNGEN

1887

Fjärde häftet

Häftets innehåll:

Engelska litteraturen vid engelska universiteten. Bref till Verdandi, af <i>K. B.</i> sid	145
Pedagogiska aforismer. Af <i>Robinson</i>	151
Om undervisningen i handarbete i folkhögskolan. Af <i>H. L.</i>	163
Notiser rörande undervisningen i svenska språket vid folkhögskolan Hvilan. Af <i>N. Hansson</i>	170
Själffhjälp. Af <i>Ellen Key</i>	174
Bokanmälan. Af <i>Hellen Lindgren</i>	178
Génmål. Af <i>N. J. A. Linnarsson</i>	184
Svar på genmål. Af <i>K. H. Sohlberg</i>	191



STOCKHOLM 1887

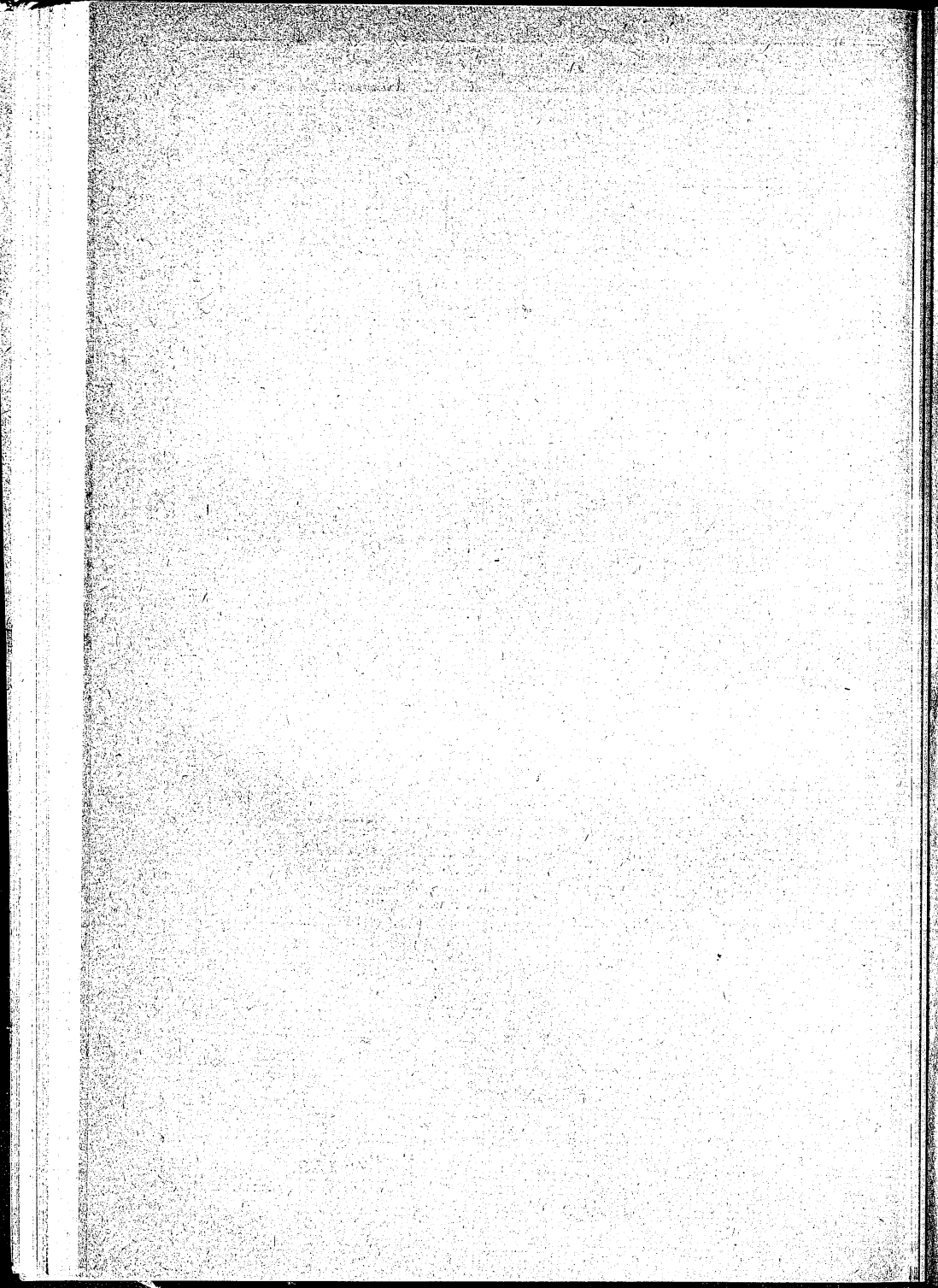
LARS HÖKERBERGS FÖRLAG

Utgifvare: "UFFE" och LARS HÖKERBERG.

Pris för detta häfte: 75 öre.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.



Engelska literaturen vid engelska universiteten.

Bref till Verdandi.

Det är ganska länge sedan någon kontrovers väckte ett sådant intresse icke blott inom den literära och pedagogiska världen i England utan äfven hos alla dem, som äro intresserade af universiteten och den högre bildningen, som den som i slutet af förra året uppstod om ett förslag att införa studiet af engelska literaturen vid universiteten. I den diskussion, som förts angående denna fråga, hafva Englands mest framstående män på det kyrkliga, politiska, literära och vetenskapliga området afgifvit sina meningar, och hvilken betydelse som tillmätts utgången af frågan, inses bäst deraf, att den anses som »en af de betydelsefullaste, som någonsin förelegat i uppfostringens historia». Frågan gäller nämligen på det hela den moderna litteraturens ställning gentemot den klassiska och är således af betydelse ej blott för England utan äfven för andra kulturfolk, hvarför en kort öfverblick och redogörelse för diskussionen torde ega sitt intresse för en svensk publik, då ju »latinfrågan» allt mer och mer framträder på dagordningen.

Som bekant stå de klassiska studierna särdeles högt vid engelska universiteten och utgöra med rätta deras stolthet och ära. Också hafva dessa studier allt sedan universitetens stiftande på allt sätt omhuldats och ansetts som och utgjort den högre undervisningens medelpunkt. Det mest utmärkande draget för »Oxfordmannen» eller »Cambridgemannen» har alltid varit och är fortfarande hans höga klassiska bildning. Emellertid kan det med fog sägas, att de klassiska studierna vid engelska universiteten på senare tider kommit in på afvägar, i det det literära intresset hos de klassiska författarne nästan alldeles fått gifva vika för ett filologiskt pedanteri. Deras betydelse som språkliga minnesmärken har alldeles öfverordnats deras värde såsom det högsta uttryck af snille och konst. De klassiska studiernas målsmän vid de engelska universiteten tyckas nämligen ha gjort till sin uppgift att utbilda alla dem som omfatta deras vetenskap

— och dessa utgöra en god del af dem som studera vid universitetet både till följd af de klassiska studiernas höga anseende och deras egenskap att vara obligatoriska i de lägre universitetsgraderna — till textkritici. Följaktligen hafva de erhållit den minutiösaste kännedom om de olika textförbättringarna, om den eller den kommentatorns sätt att tolka ett svårtydt ställe, att analysera de olika uttryckens uppkomst o. s. v., korteligen, de hafva blifvit satta att studera sina examensböcker, som om hvar och en skulle utgifva en ny edition af dem. De kunskaper, den engelska studenten sålunda förvärfvar, kunna ju hafva sitt värde, och otvifvelaktigt har detta studiesätt bidragit att hos honom bilda och stärka de egenskaper, som äro ovärderliga vid alla slags studier, nämligen noggrannhet och grundlighet. Men huru dyrköpta hafva ej dessa kunskaper ofta nog varit! Ej nog med att klassicitetens anda och lif alldeles undgått studenten, det ensidiga filologiska studiet af de klassiska författarne har hos mången alldeles dödat intresset för dem och väckt den föreställningen att de äro ett nödvändigt ondt, som man är qvitt, då man en gång lemnar universitetet. Det är naturligt att denna trångbröstad och ofruktbara uppfattning af de klassiska studiernas syfte och metod skulle väcka en berättigad opposition, och många röster hafva därför höjt sig med fordran på ändring af detta missförhållande, fordran att man skall göra studiet af de klassiske författarne mera verksamt och fruktbarande genom en mera vidgad och upplyst metod att studera dem.

Sedan man påvisat det förvända och olämpliga sätt, hvarpå de klassiska studierna bedrifvas vid universitetet, har uppmärksamheten fästs på ett annat missförhållande, en brist, som vidlåder den akademiska undervisningen. Då den unge engelsmannen lemnar universitetet, anses han med rätta ega en med hänsyn till det nuvarande systemet hög och värdefull bildning, hafva erhållit en gentlemans uppfostran, men att han vid sin afgång från universitetet likväl är — för att citera den berömda professor Huxley's ord i frågan — »okunnig om den ädla litteratur, som vuxit upp på dessa öar under de tre sista seklen, ej mindre än om utvecklingen af de filosofiska och politiska idéer som hafva haft det djupaste inflytande på den moderna civilisationen, detta är ett faktum i det nittonde århundradets historia, hvilket det tjugonde skall finna svårt att tro». Och förhållandet har verkligen varit sådant, att studiet af litteratur, t. o. m. Englands egen, varit alldeles försömmad vid de engelska universi-

teten, särskildt Oxford, der studenten efter aflagda preliminär-examina (»Moderations»), i hvilka studiet af latin och grekiska alltid ingår, ej haft tillfälle att egna sig åt studiet af literatur. I Cambridge existerar sedan några år tillbaka »Mediæval and Modern Languages Tripas», och detta universitet har således redan medgifvit den moderna literaturen en plats vid sidan af den klassiska. Att döma efter namnet på »skolan» torde dock det filologiska studiet af Europas literatur här vara det förnämsta. Att emellertid studiet af Europas literatur varit försummat i Oxford, kan väl förefalla underligt, men orsakerna ligga dock nära till hands. De klassiska studierna hafva der sedan gammalt intagit en dominerande ställning, och derjemte har som bekant studiet af särskildt naturvetenskaper och matematik vunnit en hög blomstring, och för det intresse, som dessa studier tagit i anspråk, har intresset för den literära odlingen fått träda i skuggan. Derjemte har väl den kända böjelse för konservatism, som i allmänhet råder i Oxford, särskildt bland ett parti, varit en bidragande orsak. Emellertid har helt nyligen en professor i engelsk literatur upprättats vid Oxford, nämligen »the Merton Chair of English» och till dess förste innehafvare har utsetts professor Arthur Napier, förut i Berlin och Göttingen, som gjort sig känd som framstående filolog och literaturkännare.

Att studiet af engelska literaturen fått sig en plats medgifven bland de öfriga universitetsstudierna i Oxford, är således en afgjord sak, men en annan viktig fråga i samband härmed, som ännu är öppen och föremål för liflig diskussion, är den, huruvida engelska literaturen skall studeras hufvudsakligen som språk eller snarare som literatur, samt, om den studeras som literatur, huruvida detta studium skall ställas i samband med studiet af de grekiska och romerska klassikerna eller (såsom förhållandet är i Cambridge) med det moderna Europas literatur och således bilda en oberoende skola för modern literatur.

Men innan jag går vidare i min redogörelse för diskussionen i denna viktiga fråga och de olika meningar, som dervid gjort sig gällande, vill jag med några ord beröra de partier, som f. n. äro de mest utmärkande för de engelska universiteten, hvarvid jag tager mig friheten citera den framstående tidskriften *Quarterly Review's* karakteristik.

»Under de sista 10 åren hafva vid universiteten, särskildt bland dess ledande män, utbildat sig två fraktioner, af hvilka den ena representerar ett s. k. framstegsparti och därför arbetar

på att lämpa universitetsundervisningen efter det moderna lifvets praktiska kraf genom att utveckla dess positiva och vetenskapliga sida, under det den andra fraktionen med oefftergiftig enivishet hänger fast vid de gamla metoderna och häfdvunna traditioner. Hittills hafva dock de begge partierna, ehuru hvarandras beständiga motståndare, ej kommit i någon häftigare kollision. Anhängarne af det moderna partiet ha afhållit sig från att blanda sig i de frågor, hvaraf deras motståndare äro mest intresserade, nämligen de som röra de klassiska studierna och deras ställning, utan ha åtnöjt sig med att sörja för de ämnen, som mera omedelbart angå dem, för studiet af naturvetenskapen och alla dess grenar, af moderna historien och nationalekonomien, korteligen, för alla de ämnen som höra till hvad som kallas den moderna uppfostran till skilnad från den klassiska. Detta parti, som för hvarje år ökas i antal och inflytande, har de stora fördelarna att hafva den allmänna opinionen på sin sida och att hafva till bundsförvandter alla dem som tro att uppfostrans mål icke är att höja och förädla, utan att förse de unga å ena sidan med sådant som kan blifva praktiskt användbart i det praktiska lifvet och å andra sidan med det som kan befördra den vetenskapliga odlingen gentemot den literära. Den omständigheten t. ex. att grekiska och latinska språken ej längre talas utgör för dessa ett tillfyllestgörande skäl hvarför de ej längre borde läsas.»

För att nu återgå till redogörelsen för diskussionen angående frågan om huruvida engelska literaturen skall studeras i samband med den klassiska eller den moderna literaturen, så vill jag fästa uppmärksamheten på det faktum, att bland dem som uttalat sig för nödvändigheten af att universiteten sörja för studiet af literatur, särskildt den engelska, just såsom literatur och ej såsom filologi betraktad, befinna sig många af Englands mest framstående och representativa män, hvilka derjemte äro verkliga vänner till klassisk bildning. Bland dessa skulle kunna särskildt nämnas erkebiskoparne af Canterbury och Westminster, archdeacon Farrar, föreståndarne (»Head Masters») för Clifton och Rugby College, den för sin höga klassiska bildning bekante professorn Alfred Goodwin, professor Huxley, Mr Matthew Arnold, Mr John Morley, Gladstone m. fl. Men det är tillika att märka, att dessa uttalat sig för införandet af studiet af engelsk literatur vid universiteten under två vilkor, nämligen för det första att detta studium grundades på och ställdes i samband med studiet af den klassiska literaturen, emedan enligt deras mening den engelska literaturen står i en alltför

väsentlig gemenskap med den klassiska för att utan kunskap om denna kunna rätt uppfattas och studeras, samt för det andra att engelska literaturen skulle studeras just som literatur och mindre som språk. Man ser således att förslaget framstälts *icke* för att motarbeta studiet af de gamle författarne utan snarare för att befordra detta genom att förmedelst ett sådant för- enadt litteraturstudium af de klassiska och engelska författarne gifva mera lif och verklighet åt det klassiska studiets metod. Genom ett sådant tillvägagående har man på samma gång velat häfva de missförhållanden, som ligga i och följa af ett alltför ensidigt filologiskt studium af de grekiska och romerska författarne och afhjelpa en brist i den uppfostran, som universitetet lemnar.

Men det är naturligt, att anhängare och förfäktare af den klassiska bildningen i detta förslag sett ett anslag mot och en fara för de klassiska studierna. Man har fruktat för att ett sådant studium af klassikerna, som härvid åsyftas, skulle medföra uppoffring af den grundlighet och noggranhet i det nuvarande studiesättet, som utgör de engelska universitetens stolthet, och utan hvilka egenskaper studiet af språk, som ej längre talas, skulle blifva mer än onyttigt. Man har invändt att den engelska liksom den öfriga moderna literaturen, såsom varande utan värde som uppfostringsmedel, knappast vore värdt ett omsorgsfullt och grundligt studium, utan blott ett lätt ledighetsarbete och därför kunde på egen hand studeras och tillegnas. Denna uppfattning visar tydligt att man missuppfattat syftet med detta litteraturstudium, som ej skulle bestå i ett osjelfständigt och ytligt ösande ur handböcker och dylikt och urarta till tomma, intresselösa utanlexor, utan blifva ett arbete af allvarlig forskning, intelligens och reflexion, som skulle icke blott öka studentens kunskaper, utan äfven stärka hans andliga krafter, förädla hans smak och vidga hans vyer.

Men af detta medgifvande, som många af den klassiska bildningens vänner och målsmän i England gjort för att berättiga och betrygga de klassiska studiernas framtid vid universitetet, samt af den upprättade ofvannämnda »The Merton Chair of English», söker nu det moderna partiet begagna sig för att tillgodose sina intressen och derigenom motarbeta de klassiska studierna, och frågan om sättet att studera engelska literaturen vid universitetet har derigenom bidragit att vidga och utpregla skilnaden mellan de båda partien, det moderna och det klassiska. Det moderna partiet med den berömda professorn Max

Müller och hans lärjungar i spetsen ha nu inlemnat en petition till den myndighet i Oxford, »The Hebdomadal Council», som har att afgöra frågan, i hvilken petition de, utan att nämna något om latin eller grekiska, föreslå att i samband med den redan upprättade professuren i engelsk litteratur upprätta en »skola» för modern litteratur. Enligt detta förslag skulle denna skola bestå af tre grenar, den germanska, romanska och celtiska, hvaraf den germanska skulle fördelas i en engelsk, en tysk och en skandinavisk sektion; den romanska i en nordlig (fransk), en sydlig (provençalsk och italiensk) samt möjligen en tredje sektion omfattande spanska och portugisiska. Häraf framgår tydligen att petitionen hufvudsakligen afser de filologiska intressena, och om man betänker det stora inflytande, som professor Max Müller utöfvar i Oxford, torde anhängarne af den klassiska bildningen och de som hafva den literära odlingen om hjertat, ha skäl att med en viss farhåga motse utgången af den nuvarande krisen. Särskildt har professor Huxley påvisat, att upprättandet af nya professurer i filologi under det falska namnet af litteratur, vore ett svek mot litteraturen (»a fraud upon letters»).

London i Mars 1887.

K. B.

Pedagogiska aforismer,

vädjande särskildt till erfarenheten och den spekulativa betraktelsen inom privata flickskolor som arbeta i nutida riktning.

1.

Lärarens håg står egentligen till barnets *hela organiska utveckling*. Uppdrifvandet af dess färdigheter och goda vanor: läs- och skriffärdighet i olika språk, räknefärdighet, snabbhet i afgifvandet af svar, minnesstyrka, yttre skick och pli, kroppslig hårdighet och vakenhet, mod, viljekraft, öfvad åskådningsförmåga, lugn, och mycket annat sådant — taget här i alls icke idealiserad bemärkelse eller som något redan till allsidig jämvigt kommet utan blott som vanligt förvärf genom en jemt ordnad skolbehandling, — allt detta är ännu för den tänkande läraren snarare *medel* än **mål**. Hvarje enskildhet, rentaf, är medel. Målet är hela den blifvande människans utrustande för lifvet.

För examina äro dock just alla dessa **medel** hufvudsaken. Målsmän, anhöriga, samhälle se nästan ingenting annat eller fråga efter ingenting annat. De bära sig åt, som vore medlen **målet**. Till profven är tiden ju så allt för knapp.

Detta frestar läraren att drifva på färdigheterna. Det vill hvar dag locka honom från tillämpningen af den viktigaste bland alla pedagogiska grundsatser: »skynda långsamt».

Ökandet af färdigheterna, både i storlek och mängd, är ock visserligen något outhärligt. Lärjungen bör bli allt kunigare och bör vara allt mer och mer i stånd att reda sig med allt mer och mer kombinerade svårigheter. Inre mogenhet är ej nog.

Hur förena de båda önskvärda tingen?

2.

Läraren vet, att om man ock ser lifvet från den i hvardagslag så kallade praktiska sidan, således med färdigheterna som mått, skall ingen garanti finnas för nyttan af det lärjungen inöfvat i skolan, annat än i den mån som han har dessa färdig-

heter så att säga inorganiserade i sin personlighet eller som delar af ett slags andra natur eller som företeelser af en verkliga vunen, sammanhängande utveckling. Annars falla de af igen, så snart möjligen omständigheterna gynna sådant.

Äfven den mest prosaiskt praktiska synpunkt föranleder således till upptäckt af det förnämsta behofvet i undervisning som i allt annat: *enhet*, helt och naturligt sammanhang mellan det tillgodogjorda och den som tillgodogör sig det.

3.

Men i skolan och i skolåldern har ej lärjungen i synnerligen nämnvärd grad hjälp af, hvarken det verkliga lifvets fordringar eller sin individualitets medvetna kraf. Han kan ej sjelf vaket känna, hur färdigheterna sammanhänga med dagliga samhällsuppgifter eller med hans eget tanke-, känslö-, fantasi- och viljelif, med allt det som skall göra honom, särskildt just *honom*, handlingsduglig under den mognare åldern.

4.

Han behöfver härtill *hjälp*. Han bör visserligen småningom sjelf komma att tillegna sig denna visshet om det naturnödvändiga sammanhanget mellan medel och mål, hvilken kännetecknar en odlad personlighet. Men han kan icke göra det med ens. Och han kan icke göra det på egen hand ännu— annat än i ytterst ringa mån. Hans emancipation, hans utträdande ur gängstolen är något, som läraren *önskar*, ja, något som han redan från början låter lärjungen ana såsom det *önskade*, och hvarpå strax arbetet begynner från första halftimmens vistelse i skolan, men som ej skall alldeles slutas förr än *med sista årets sista skoltimme*.

5.

Lärarens bundsförvandter i denna lifsvigtiga gerning, *denna hjälp, som för hvarje stund skall göra sig sjelf något mera och härnäst ännu något mera obehöflig*, äro: undervisningens klarhet, lifaktighet, reda, jemnhet, glädtighet, allvar samt en alldeles säker instinkt om rätta ekonomin med kunskapshungern och kunskapsmättandet — och alltid med afseende fäst vid en af de klenare, icke vid en af de kraftigare inom lärjungegruppen eller lexlaget. Det kan eller bör därför icke ifrågakomma, att han undervisar i något skolämne, som han icke — åtminstone inom området af skolans tänkbara kunskapsmätt — fullständigt

beherskar — och således äfven personligen älskar. Det man icke älskar, derom har man ingenting att meddela.

6.

Men hvilka kunskapsämnen äro logiskt bildande, fantasi- och viljestärkande, minnes- och känslöfivande, hvilka af dem äro för lärjungens hela personlighet utvecklande?

Alla, när de meddelas så, som ofvan sagdt.

All ordnad kunskap är organisk. Hade icke läraren sådan hjälp i **sjelfva naturen af all organiserad kunskap**, så vore han nödd att slita på sig sjelf *ändå* många gånger mer förtärande, än han nu måste göra, och ingen lifaktig lärares nervsystem skulle hålla nötningen ut mer än några få år.

7.

I fullt personligt innehafvande af *naturligt ordnad kunskapsrikedom* har således läraren en stundlig hjälp, har — *förutom* sin lifserfarenhet och karaktär — ett plus af gifven öfverlägsenhet öfver lärjungarne. Dock alltid mera i mån af sjelfva kunskapens fullständigare införlifvande med hans egen hela lifserfarenhet eller **karaktär**. Så att hos den bästa läraren behöfver detta plus knappt tagas in i räkningen *såsom en särskild term*, utan är redan länge sedan insummeradt eller inmultipliceradt i hans personlighet. För den bästa lärare kan det nemligen icke ens *hända* att befatta sig med undervisning i ett ämne, hvilket han ej *fritt* beherskar och beherskas af, med hvilket han icke är lyckligen förmäld, hvilket han icke varmt och klart *älskar* och *är älskad af*.

8.

Emellertid — denna kunskapsöfverlägsenhet gör sig gällande i tvenne rigtningar: öfverlägsen besittning ända inifrån och öfverlägsen yttre färdighet.

I båda hänseenden är läraren dagligen *hjelpare*.

Båda äro för skolans ändamål ytterst viktiga.

Men den ena öfverlägsenheten är för en intelligent lärare mera nervslitande än den andra.

9.

Hvilkendera är den mer nervslitande, och hvarför?

Öfverlägsenheten i färdigheter, och *derför*: att han der är mer ensam, mer omåttligt öfverlägsen och i de flesta fall,

eller åtminstone i *många* fall, följes lättare och ifrigare af de mindre intelligente lärjungarne än af de mer intelligente, hvilkas närhet annars plägar utgöra för honom ett så lifvande *sällskap*. Och känslan af intellektuel ensamhet är mycket nervansträngande.

10.

Ja, men är icke detta ett paradoxiskt påstående? Kan man icke säga den andra, *väsentligare* öfverlägsenheten öfver barn vara hos en utvecklad människa lika ansenlig, om ej rentast *större*, än öfverlägsenheten i färdigheter?

Jo, det kan man visst säga och hör dåliga lärare oftast säga af allting. De klaga öfver det själsdödande i umgänget med så föga tankeutvecklade varelser som deras skolas alumper. Men sådana människor äro icke mycket roliga att språka med, åtminstone icke i pedagogik.

11.

Barnet är en dvärg och delvis en otymping i fråga om skolfärdigheter och kan ej utan tillväxt och långvarig gymnastik komma ur detta ytterst underlägsna tillstånd.

Men i fråga om det väsentligare är barnet, som den fullvuxne, en människa. Inom alla områden för dess lifserfarenhet har det redan förnuft, lika godt förnuft som den fullvuxne. Undervisningen skall icke *gifva förnuft*. Undervisningen skall åt förnuftet öppna fönster och dörrar; den skall insläppa ljus, värme och näringsrikare luft åt det instängda förnuftet, tills det slutligen blir starkt nog att i det fria hemta allt detta — *utanföre* fönster och dörrar —. Ja, undervisningen skall icke ens alldeles på egen hand öppna ett enda fönster eller en enda dörr, utan vid hvarje hakes aflyftande, hvarje nyckels omvridande, skall den spädare handen få vara med och få *öta* in med. *Långsamt* skall emanciperingen försiggå — både af vördnad för och aktsamhet om det *ärliga*, ej blott *skenbara* (jollrande) i hela förfarandet samt af vördnad för och aktsamhet om den önskvärda, samtidiga *djuriska utvecklingen af samma varelse*, den man sålunda småningom gifver tillträde till hennes högre rättigheter. *Långsamt*, lugnt och med en stor, stilla glädje bör allsammans försiggå. Hvarje stängsels af lärare- och läringshand samfäldt verkställda borttagande utgör ju ett slags naturlig döpelse, yttre tecknet vid ett slags ny födelse. Men icke födes dervid förnuftet; det endast får tillgång till den föda

eller den allt fullständigare rikedom af föda, genom hvilken det numerä utan skada för det kroppsliga lifvet skall kunna växa sig starkt. Den lärare, som ej vet det, ej har sinne för dessa stora öfvergångsställen i sitt undervisningsämne och icke erfarit, att barnet der, ehuru det för första gången insuper det luftstreckets luft, dock liksom känner igen sin egendom, sin föda — i stället för att tumla tillbaka som inför en främmande värld, den lärare, som ej någon sådan stund rönt den vidgande förnimmelsen af att i barnet finna snarare en ny jemlike än en underordnad, ej i allvarsam glädje njutit verkligt sällskap af den nye verldsborgaren och (genom *ömsesidigheten* i det gemensamma arbetet) en för sinnet frigörande arbetslättnad, en hugsvalelse för hela sitt ansträngda nervsystem, den läraren duger inte.

12.

Denna del af lärarearbetet är lärarens bästa kontanta lön, andhemtningsställena under mödan, utsigtställena mot målet. Ty den gör lärare och lärjunge i ganska väsentlig mån till kamrater.

13.

Men barnet är ett outveckladt djur. Och dess normalt djuriska utveckling är underlag för all annan normal utveckling.

Derför kan en lifaktig lärare — som icke faller för frestelsen att uppdrifva apfärdigheterna och papegojférdigheterna (blotta examensférdigheterna) till pedanters förlustelse —, en själfständig, men alltför idealistisk, känslö-, tanke-, fantasi- och viljeifrig lärare fela i höjd- och djuprigtningen i stället för på bredden, få sin klass till en samling förtidiga homunculi. Och dermed kan han vålla obotligare skador än en annan, som blott gjort sina lärjungar till väl dresserade men ännu något så när friska djur med många och långt drifna férdigheter, utan intressen, men också utan abnormt utvecklad åskådnings- och reflexionsförmåga.

Minnes- och mekaniska férdigheters öfning är för den växande själen något lika gagnligt som gymnastik för den växande kroppen. Ja, när de varit måttliga och insigtsfullt, icke fanatiskt progressiva, så kan den periodiska trötthet de framkalla vara lika sund som all annan inledning till dygnets normala sömn. Och de hjälpa till att vänja lärjungen till något i lifvet sedan rätt önskvärdt: att tänka och känna *lagom*.

14.

Emellertid är de högsta förmögenheternas utveckling ju, utom all fråga, verkligen **det högsta**. Till på samma gång friska, men äfven **förnuftiga** varelser, vilja vi söka utveckla det uppväxande släktet. Mot den afsigten är jag i sjelfva verket icke någon fiende; fast jag är mycket rädd om kroppen. Men fins då icke ett korrektiv, en fingervisning, en hjälp i *sjelfva kunskapsämnenas natur*, en garanti för just detta mest önskvärda — något som gynnar förnuftighetens sak utan egentlig fara för *kropp och själ*?

Jag tror det. Och jag tror det ligga **deri**, att i hvarje organiseradt kunskapsämne är sjelfva den stora inledningen *det största*, det mest logiskt närande, *vetandets elementer hufvudsaken* eller den egentliga, rationella *kunskapen*. *Kombinationerna* sedan, om hvilka man plägar tala storordigt såsom om sjelfva lärdomen — ja, de äro i mångt och mycket blott gymnastikframställningar, ett sammankoppladt helt af *färdigheter*, en invecklad kadriļ-tur, hvari dock ett hvar af de rationelt utförda *elementära stegen* är för dansmästarens ögon det egentligen *konstnärliga*. Portalen till ett välbygdt kunskaps tempel är sådan, att, om man passerat den *normalt*, har man rättmätig tillgång till allt der inne, och allt *det öfrigas* eröfring är, till det mesta, en *tidsfråga*. Och således: hvarje förnyelse af sjelfständigheten och tryggheten i tänkandet vinnas genom återgång till det mer elementära, till det enklare, till grunderna, till det för alla tankegångar normerande.

15.

Erkännes det hittills sagda vara pedagogiskt sundt och filosofiskt sant, så är den fanatiska striden om ett särskildt ämne som hufvudämne för skolan: ett språk, matematik eller annat, delvis tomt gräl. Men ämnen finnas, hvilkas elementer äro *mer* fullkomligt och tydligt logiska än andras.

16.

Några exempel borde visa de första grundernas utomordentliga vikt.

För den, som nästan alls ej har sjelf någon praktiskt pedagogisk erfarenhet, är försöket vanskligt. Men — å andra sidan — är behofvet af åtminstone *något* slags utkast till illustration af det hittills blott i allmännare ordalag sagda obestriddigt.

Hade jag en väl förfaren lärare att rådföra mig med, skulle illustrationerna bli mer fullständigt åskådliggörande. Nu måste jag anhålla om ursäkt för ett visst tafatt famlande i min framställning.

Jag tager blott *två* exempel i högen:

ett från den mera rikt invecklade, mera mångfaldigt och liffullt organiserade eller — som jag tror den oftast kallas — *humanistiska* åskådningens område, samt

ett från *rums-* och *antalsåskådningens*.

Det ena exemplet gäller den första och den sista, den lägsta och den högsta idrott inom hvarje modern skola: konsten att läsa högt något tryckt eller skrifvet —, hvad man vanligen kallar (i motsats till upprabbladet af en minnesramsa): konsten att *läsa innantill*.

Det andra exemplet gäller sjelfva invigningen i ordnade eller ordnande rums- och talsföreställningar (grundvilkoret för en objektiv åskådning af vare sig mindre eller större delar af det kroppsliga universum, naturen): således inledningssanningarna till *geometrien* och *aritmetiken*.

17.

Innanläsningen. Jag tänker mig, att en nutidslärare icke låter sin lärjunge offentligen i skolan läsa högt innantill i en bok eller ett manuskript, der språk och ämne ligga utom ifrågasvarande ungdoms erfarenhets- eller föreställningskrets. Jag har åtminstone sett för det lägsta skolskedet böcker fulltryckta med naivt barnsliga berättelse- och dialogstycken, sammansatta af först idel enstafviga ord — således strax brukbara vid första dagens tillämpning af ljudmetoden —, sedan succesivt äfven af flerstafviga ord och af mer fordrande innehåll; något som serievis skall än vidare behövas för *hela* skoltiden framåt genom för alla skeden väl lämpadt *litteraturval*, om än ej på de högre stadierna genom särskildt kompilerade läseböcker. Med *denna* förutsättning, eller fullt lämplig lektyr, har jag ju rättighet tänka mig: att läraren **aldrig**, sedan den elementära ljudläsningen inöfvats under en högläsningstimme, nöjer sig med en mening, som lärjungen framsäger mindre naturligt, än om han *talade* den utan bok. Så kan en hvar läsa.* Det är *icke alls* för mycket for-

* Här skrifer jag icke alldeles utan pedagogisk erfarenhet. I en förberedande underbefälsskola (med tjugufem-, tjuguatta-åringar visserligen, men ur hvilka alla deremot var att *bortarbeta* först och främst det traditionella, landtliga sjungdeklamations-idealet, för det andra provinσια-

dradt, men *bör oeftergiftligen fordras*, om öfningen skall tjena till något.

Fordras detta lilla alltid, och lärjungen verkligen således ganska snart upptäcker, att *det* kan han prestera, så har han dermed upptäckt:

att det, som skall företes, ligger redan inom honom själf, icke är något främmande, som skall dragas med korkskruf ut ur boken; nej, utan *boken* är endast hans egen spegel, som vänjer honom att hålla sig ren och ej sätta på sig tvungna miner.

Vore jag examensvittne eller examen-censor, skulle jag rätta mitt omdöme om mogenhet till stor del efter innanläsningsprof. Det vare nu till inträde i skolan, till flyttning i eller ur 5:te klassen, till studentexamen eller till graden eller någon embetsmannaxamen. Vid alla *senare* tillfällena skulle jag naturligtvis bruka de för ändamålen lämpligaste vetenskapliga, skönliterära eller historiska prosa-arbeten (några på utländska språk) och hafva för hvarje tillfälle gjort i förväg de allra noggrannaste eventuella *val* af stycken i de resp. verken — nemligen, i fall icke alla dylika prof i sjelfva verket nu vore allt för stränga! Ty *hela saken* är inom skolan totalt försummad, åtminstone vid den manliga undervisningen i Sverige, der scripta äro **allt**, der man tycks vilja kreera en hop författare, som ännu icke kunna läsa»

Men till den spädare alumnen igen!

Innanläsningen — ur lämplig bok — är alltid något, der lärjungen finner sig själf, känner sig intellektuelt lefva, förnimer en mångfaldig och på samma gång enhetlig sjelfverksamhet. Ty ett fritt och lifaktigt upptagande af tankeformer och tankeinhåll, inbillnings-, känslö- och viljeferment är icke bara automatisk verksamhet och är icke bara en serie af reflexrörelser, utan är sjelfverksamhet. Det är något, hvori hans personlighet gör sig gällande, och hvarigenom hans personlighet bringas i ett fritt förhållande till lärarens. Men just intrycken af, att det mått af innehåll och formfulländning, som boken bjuder, är *alldeles lagom* för hans krafter, således gör verksamheten synnerligt »lifvad», skola väcka *längtan* att så

lismens åtminstone allra värsta biljud) kunde jag efter 1½ vecka förutsäga examensresultatet vid slutet af den 6, 7 veckor långa kursen, och endast på grund af framsteg eller icke framsteg i innanläsning på 1½ vecka. Innanläsning var ej afsedd att vara hufvudsak. Men på den märktes redan då, hvilka 14 som komme att approberas i öfriga ämnen och hvilka återstående 14 underkännas.

snart som möjligt beherska mer komplicerade former och rikhaltigare innehåll. Det skall egga hungern efter kunskap; lära honom ifrå för framsteg och tillika lära honom att allt klarare inse naturnödvändigheten af en del strängt minnesarbete, af en stärkt tåga i sträfvandena för förvärfvet af *fler »färdigheter»*, detta hvori läraren är honom så omätligt öfverlägsen.

Att betrakta *innanläsningsförmågan* sjelf som ett slags automatisk »färdighet» — är en döddansare-åskådning, och en af den mest *anti-pedagogiska* art.

Och dock har jag stor anledning befara, att det är den vanliga, manliga skollärareåsigten; att en gammal lektor skulle vara färdig att afvisa mina påståenden med att säga det vara »skådespelarkonst», detta: att kunna läsa innantill lika naturligt, som man kan tala.

Huru låta i allmänhet föredrag af skolbildadt folk här i landet? Så, att de klint vittna om läskunnighet.

Måttet af innanläsningsförmåga skulle — om saken sköttes något så när enligt naturens ordning — vara helt enkelt *måttet* för rationellt tillgodogjord insigt, kunskap, åskådning, erfarenhet, tankevidd, själsnärvaro, form- och innehållssinne, vara åtminstone *ett* bland de få väsentliga måtten för hvarje repetition och examen. Frågan är dessutom *en praktisk fråga af daglig och stundlig vikt för allt skolarbete på egen hand* och allt bokligt arbete sedan vid mogna år. **Ty den som läser högt innantill lika naturligt som han talar, han läser så äfven tyst innantill.** Och den som *ej* gör det *första*, han läser öfver sina lexor så, att han **missförstår** dem; han förlänger rent förgäfves sitt skolarbete och hvar del deraf, hänger öfver boken och pressar sin arma hjärna med idiotiska marter, alltigenom ändamålslösa. Och dessa fänighetens plågor bilda en icke ringa afdelning af det med rätta förbannade öfveranstängningsarbetet vid elementarläroverken, till följd af ofullständigt meddelade *elementer* eller svikandet af den allvisa pedagogiska regeln: »skynda långsamt!» — samt grundlagga, fullt förklarligt, det så vanliga hatet till böcker hos det stora flertalet s. k. skolbildade.

18.

Om **matematiken** kan man alltid tala kort.

Aritmetik är *ej* ett stingsligt, surrigt, trångt, otäckt, tråkigt getingbo, utan är tvärt om idel åskådning, öppen rymd, reda och klarhet.

Siffersystemet (decimalsystemet) är något så fullständigt åskådligt systematiskt, att quatuor species väsentligen inlärts redan i och med uppfattningen af en siffras olika valör i olika kolumner. Och allt det öfriga är ej annat än kombinerade tillämpningar af quatuor species.

Så ock geometrien, protokollet öfver rummets tre dimensioner.

Ej ett steg tager man der, som man icke ser; ej en sats kan förekomma der, som man kan tycka sig hemta annanstädes från än ur sitt eget klarnande medvetande.

Och man behöfver ej vara längre kommen i aritmetik och geometri än till full uppfattning af kvadrat- och kub-begreppen, för att få för alltid klar för sig och känna sig förtrogen med universalbetydelsen, enkelheten, härligheten af Keplers upptäckt, formlerna för tyngdlagen (relationerna mellan massorna och afstånden): samma formler för de ofantliga astronomiska kropparnes förhållanden der ute i verldsrymden som för de små, på mikroskopiska afstånd liggande atom- och molekylkropparnes i föremålen på jorden, med hvilka fysiken och kemien handskas.

Genom kunskapens *elementer* är det, som, fönstren och dörrarna öppnas till en ordnad förnimmelse af verkligheten.

Det är icke matematik, som gjort oss karlar så osmakligt negativt kritiska och ridande på ord. Matematikens logik, *naturens* logik, alstrar sannings- och enkelhetsvanor. Det är den vanligen s. k. »logiken» sjelf och grammatikans *förmenta* logik, som lärt halffärda att dialektisera, diplomatisera, ljuga — bli tråkiga och konstlade.

Hvad menas med, att väl *logiken sjelf* måste vara *logisk*?

För en stor och pålitlig tänkare är den det (hans egen tanke arbetar mer fullständigt ordnadt än andras).

Annars är logiken ju ingenting annat än det allra abstraktaste abstractum eller mest förfinade extrakt af våra formel- erfarenheter från alla andra, konkreta, konkretabstrakta och abstrakta områden, och är för folk i allmänhet = ± 0 .

Och visst fins i grammatikan (i språken) logik, som *öfverallt*.

Dock säga språkmännen (Madvig, Max Müller o. a.) oss språken vara hopkomna under så många heterogena omständigheters tryck, att det skönjbart logiska i dem snarare är undantag än regel.

Mycken visdom finnes att hemta ur forntida och nutida pedagogers verkliga lifserfarenhet. Men allt för många dic-

tamina i de hittills uppställda formalistiska skolsystemen hafva varit »humbug», äfven fastän Barnumarne icke sjelfve vetat det, utan ljugit naivt »af födsel och ohindrad van».

Öfver och underordning måste dock, naturligtvis, alltid till en viss grad göra sig gällande vid en skolplans uppgörande. Ur det föregående får ej slutas, att jag t. ex. kunde föreslå skönskrifning, linearteckning, sång eller fristående gymnastik som grundämnen för all undervisning. Det vore annars ej så olik det hittills brukliga metoden att som grundval anse *språk*. Ty detta är nästan lika klokt, som om man på frågan, hvilka människans hufvudsakliga födoämnen äro, skulle svara: Tallrik, knif, gaffel och sked. Skolan bör nämligen, efter mitt förmenande, hädanefter afse andra ändamål än utbildandet af författare och literära advokater.

Historia skall, naturligtvis i en aflägsen framtid, bli hufvudämnet. Ty historia kommer en gång att bli den systematiska sammanfattningen af mensklighetens erfarenhet. Men ännu vet man för litet om, hvilka *delar* i denna erfarenhet som äro mera viktiga och hvilka som äro jemförelsevis obetydliga. Historien är ännu ej sjelf mogen för upptagandet af sin framtidsuppgift.

Tillsvidare torde väl *geografi* vara det naturliga hufvudämnet. Men då bör geografin (som nästan uteslutande inhemtas framme vid svarta taflan och för öfrigt till ingen del utan en viss *rikedom* på kartor och illustrationer) strax få två hufvudrigtningar. Den ena, *resebeskrifningens*, — med landskapsskildring, zoologiska, botaniska, geologiska detaljer, meddelanden om handel, industri, jordbruk, tekniska och byggmästarearbeten, etnografi, politiskt historiska märkligheter, der de äro af någon vikt, m. m., — *kryper sakta ut längs marken*. Den får sin fasta grundval i den nästan uttömda kändedomen af ett mindre område, det, i hvilket lärjungaskaran sjelf lefver och färdas samt kan känna igen åtskilligt af det inhemtade för hvar enda dag. Den andra, extensivt större, är *fogelperspektivets*, den fysiska geografin, kändedomen om hela jordklotets fysionomi, allmänna fördelning af haf och land, bergsträckningar och vattendrag, klimat och kommunikationsmöjligheter, kustformer, hafsströmmar m. m., der något af geometri, trigonometri, mekanik, statik, dynamik, astronomi, meteorologi redan vid de första, råaste öfversigterna af den jordglob, läraren står och vrider på, visa sig som önskvärda hjälpmedel och snart som oumbärliga. Till inpreglande i lärjungens minne af alla större kustformer, vat-

tendrags riktning och utsträckning, alla kontinenters, halföars och öars inbördes läge och läge inom klimatbältena lär ej vara möjligt uppfinna en säkrare och naturligare metod än den grafiska, som tager lärjungens sjelfverksamhet med. Har han på sina med paralleler och meridianer korsstreckade plån hundratal gånger sjelf ritat med sin griffel dessa konturer, så finnas de sedan tydligt inom honom, och han hittar alltid strax vägen på alla världskartor. Och kartfabrikationen kan och bör, när den tidigt börjar, utgöra ett förtjusande nöje. Sjelfva inlärandet af namnen på yttersta, innersta och mellanpunkterna af en stor kustkontur blir ett nöje, när det sker under sådan artistisk produktion. Systemet var förträffligt utbildadt vid Karlberg förr i världen.* Innan man tagit kännedom om det, kan man ej ha någon åsigt dervidlag. Blir geografi hufvudämne, så är jag viss på, att man gräfvit upp dessa gamla kurser igen och endast söker ytterligare lätta inhemtandet af dem samt sammankoppla ämnet med andra delar af fysiken för att göra det till innehället rikare, lifaktigare, mer väckande.

Det härliga med geografin är, att det icke är en bok, man orienterar sig i, utan ytan af den boll, på hvilken vi lefva, samt det menniskolif och naturlif, af hvilket vi alla äro delar. All god skolundervisning bör leda in i boken, men — ändå viktigare — visa ut ur den igen.

Jag antager, att metoden bör i mera detalj tillämpas på skandinaviska halfön, som hvarje barn med sin blyertspenna snart bör kunna rita korrekt, med sjöar, alla bergsryggar, vikar m. m. på ett med numererade längd- och breddgradsstreck korsadt papper eller flera sådana blad som passa ihop; hvar efter insättas med t. ex. grön krita provinsgränser och slutligen med röda rundlar städer, med blå kors större industriella och militära etablissementer, med bläckfyrkanter historiskt ryktbara platser och med bruna kritstreck jernvägarne. På denna sjelftillverkade blindkarta ske sedan förhören.

Meningen med allt det föregående har varit att lemna någon antydning om lärometoder, der sjelfva minneskunskapen vinnes genom åskådning och sålunda verkligen kommer till att lefva. Ty åskådning är den väsentligaste förståndsverksamheten.

* Se en lärobok af Ågren.

Om undervisningen i handarbete i folkhögskolan.

Om man någon dag i början af maj, vid den tid då våra kvinnliga folkhögskolor öppnas; kunde göra ett besök hos alla de flickor, som med tår i ögat men glatt hopp i hjärtat lemna sitt hem för att tillbringa några månader i en folkhögskola, ock man så frågade dem hvar ock en, hvad de vilja ock hvad de hoppas vinna av den kommande skoltiden, så skulle, om de ville vara uppriktiga, åtminstone nio av tio svara: jag hoppas få lära en del handarbeten.

Räkna ock skriva skulle säkerligen mången flicka också vilja lära sig, ock hon skulle kanske till det förutnämnda svaret lägga en önskan beträffande detta. Men om någon hade en dunkel känsla utav att vilja lära något *ännu* mera, så skulle denna känsla i jämförelse med de klara ock bestämda önskningarna i fråga om handarbetet träda helt ock hållet i bakgrunden.

Om man försökt att närmare lära känna flickorna i en folkhögskola, så vet man detta. Ock det måste vara så. Livet har, sådant det för dem varit, givit dem sinne för det omedelbart nyttiga. Men för det, som mindre omedelbart rör dem, har ingen ock intet väckt deras intresse.

Man kan också ej neka till, att det från flera synpunkter är riktigt, att flickorna få lära sig göra en del saker, som behövas i ett hem. Ock man bör göra hvad man kan, för att de skola få det. Men folkhögskolan vill ej undervisa endast uti handarbete, icke ens huvudsakligen häruti. Hon har ju satt sig mycket annat ock mycket mera före. Dock bjuder hon på en lärotid af blott tre månader, ock hon kan tils vidare ej erbjuda längre tid. Här behöves alltså, att man väl tager vara på timmarna, här behöves en god organisation i allt, ej minst i handarbetsundervisningen.

För att kunna på bästa sätt ordna handarbetsundervisningen i folkhögskolan skulle vi först hava att göra klart för oss, uti hvilka slags arbeten det för flickorna är mäst behöfligt att få undervisning, ock sedan huru det skall kunna gå att lära detta behöfligaste på det lättaste, fortaste ock angenämaste sättet.

Hvad vore då det, som man borde undervisa uti? Uti förfärdigande av de arbeten, som äro behöfliga i ett hem hvilket som helst, kan man väl svara. Sådana arbeten, som man kan antaga att flickorna lätt kunna få lära ändå, om de vilja, bör man undantaga; ock sedan skall man börja med det allra nödvändigaste samt fortsätta så långt tid ock förmåga räcka. Inom vävnad ock sömnad ock stickning faller det nödvändigaste, tänker jag.

Vanlig enkel två-, tre-, fyrskaft vävnad torde väl ännu hvarje flicka kunna få lära i sitt hem eller i närheten därav, men så är ej fallet med konstvävnader. De höra visserligen ej till det nödvändigaste, ock man får således ej göra början med dem; men om tiden senare skulle räcka, så är det högst önskvärt, att flickorna i folkhögskolan få lära sig väva sådana. Ty med konstvävnad kan man göra flera föremål långt vackrare än med vanlig vävnad, både solidare ock vackrare än de flästa maskinvävnader, som kunna köpas. Ock vi skola komma ihåg, att fastän alltings värde i första hand bestämmes av den nytta det gör, så ökas dock värdet i den mån som det *också* är vackert. Våra gamla svenska vävnader äro goda, därför att de på samma gång äro varaktiga ock vackra. Ock de mana till det gedigna, då man ser på dem. De passa knappast håller för några små onyttiga lyxartiklar, ock de äro även just därför att förorda, att de sällan förleda till att göra något rent onyttigt. Det är glädjande, att vävnad införts i flera folkhögskolor, ock att man i ännu flera vill införa den så fort som möjligt.

Om konstvävnad, fastän både varaktig ock vacker, ej hör till det, som man *först* bör undervisa uti, så hör däremot sömnad alldeles afgjort dit. Det är så oändligt mycket som i ett hem behöves sys, så att den kvinna, som ej är skicklig uti att hantera nål ock tråd, hon kan lätt komma att stå sig slätt. Den sömnad, som fordrar mest noggrannhet ock skicklighet, är klädningssömnad ock lannesömnad. Innan man inför klädningssömnad i folkhögskolan, tror jag dock, att man må väl tänka sig före. Jag tror, att tiden därtill är för kort, såvida ej allt annat skall försummas på dennas bekostnad. För att lära sy kläder väl fordras ganska lång övning, såvida ej ovanliga anlag förefinnas; ock en sådan förutsättning får ej göras, då det är fråga om undervisning för flera. Den tid, som hos sömmerskor vanligen användes för att lära sy kläder, användes vanligen illa, ock det är därför visserligen ej säkert, att den kunde *behöva* vara så lång, som den brukar vara. Men man kan knappast tänka sig en metod för undervisning uti klädsömnad, som skulle göra en god del övning överflödig. Den enas klädning kan ju ej sys lika med den andras, därför att alla människor äro till växten olika.

Den ena är lång i livet, den andra är kort; den ena är bred över axlarna, den andra smal — ock så i oändlighet. Det måste behövas övning för att kunna klippa så, att det passar för just den eller den figuren. Jag tror, att den som vill lära sy kläder, gör rätt uti att därtill använda någon längre tid odelad. Undervisning är lätt att få, fastän, som jag redan nämnt, sällan god. Om någon finnes, som är skicklig uti att undervisa i klädsömnad, så är det mera önskvärt, att hon i lugn undervisar *utom* folkhögskolan, än att hon undervisar uti den. Detta åtminstone så länge ej folkhögskolan kan för hvarje år bestå längre tid än tre månader.

Linnesömnaden intager, så vitt jag vet, en aktad plats i alla folkhögskolor, ock detta med rätta. Att sy linne är ej svårare, än att hvar ock en, som i sitt hem övat sig något uti att sy, bör kunna i folkhögskolan lära sig att sy linne väl; ock det är bra, om hvar ock en lär sig det, eftersom linnesöm förekommer ofta i alla hem.

Men det är ej nog med att veta, att vi skola sy linne; vi skola också veta, hurudant vi vilja ha det. Det var någon som vid åsynen av en utställning i en folkhögskola sade, att »det var ändå roligt att se, hur fint linne kunde sys». Om man i detta utrop skulle vilja söka ett rättesnöre för huru man borde sy, så tror jag, att man komme på orätt väg. Det kan vara roligt nog att i en rik mans palats eller i ett första klassens hotell se, hur fint ett hus kan byggas; men om man fore ut på landet i akt ock mening att där lära folket bygga små palatser att bo uti, så vore det knappast förståndigt. På samma sätt tror jag det ej vara förståndigt att försöka lära allmogens döttrar sy sitt linne så, som en värdsdam syr sitt; ock detta ej endast därför, att hon har råd — eller åtminstone tror sig ha råd — att kosta mera arbete på det, än som i allmänhet kan vara skäligt, utan även därför att de modeller hon använder för linnen äro, åtminstone hvad snittet beträffar, dåliga. Det bästa linnets, hvad snittet beträffar, borde väl vara det, som, på samma gång det är bekvämt, lemnar en så mycket som möjligt jämn betäckning åt kroppen. Lika litet som man bör göra en del veck eller stora, dubbla linningar ock sålunda belasta någon del av kroppen med mera värme än en annan, lika litet bör man genom att onödigtvis ringa ur giva någon del av kroppen mindre värme. Åtminstone kan man väl ej finna något skäl för att skuldror ock övre delen av bröstet skulle behöva *minst* värme. Riktigast tror jag det vore att låta linnets gå så högt i halsen, som det kan utan att komma i kollision med klädningskragen. Ock så borde man ej göra ärmarna allt för korta.

Till en för folkhögskolan i alla afseenden god linnemodell skulle också höra, att den, fastän nätt ock prydlig, vore *enkel* ock *lätt att sy*. Jag har hört många försvara ett i folkhögskolan med mera arbete än behöfligt sytt linne sålunda, att »det kan ju vara roligt att ha ett fint linne». Å ja, nog kan det vara roligt; men ännu långt roligare kan det vara att hava alla sina linnen bra ock prydliga. Först må vi lägga vår omsorg på det, som vi hvar dag behöva. Sedan kunna vi göra något för högtiden. »Men», skall man kanske säga, »den som kan sy ett finare linne, kan väl också sy ett enklare.» Ja det är sant hvad allt annat än *smittet* beträffar, ty är detta för besvärligt, så försöker man ej att förenkla det, utan man tager i stället till någon annan händelsevis dålig modell, som man hade, förr än man kom till skolan. Ock i ock med det samma är ju undervisningen i folkhögskolan förfelad.

Så kommer en annan viktig fråga: skall man sy för hand eller med maskin? Jag har under ett par årskurser undervisat i handarbete i en folkhögskola, ock under dessa kurser syddes allt linne för hand, så snart ej stickning behövdes. Kunde eleven sy något med maskin, så stickade hon då dessa sticksömmar med en sådan, i annat fall gjorde lärarinnan det. Man säger, att flickorna böra lära sig sy för hand, ty dels ha ej alla maskin ock alla böra gå lika i skolan, dels kan ej allt sys med den, om man än har en, dels kan ingen sy med den, som ej kan sy för hand, ock handsömnaden uppövar handen ej blott för maskinsömnad utan också för broderi. Detta allt försvarar dock endast, att vi 'sy för hand. Det försvarar ej, att vi icke sy med maskin. Man syr ej väl på maskin därför att man lärt sy väl för hand, ock då det ju är ett faktum, ock därtill ett som vi ej vilja hava ändrat, att det måste i de flesta — eller i allt fall i många — hem sys med maskin, så borde man väl undervisa i att sy med sådan. Jag tror, att det skulle vara bra, om hvar ock en, som tror sig i framtiden behöva kunskap i att sy på maskin, finge lära sig detta i folkhögskolan, sedan hon visat, att hon kan eller lärt sig sy för hand. Om man antager, att »lappar» användas i skolan, så kunde kanske mången slippa sy mera än några sömmar på lappen för hand. Andra, som vore mindre skickliga, kunde ju därtill sy några sömmar på ett linne eller sy ett helt linne, allt efter som det behövdes. Det vill säga, att så snart man ser, att eleven kan sy för hand, borde det stå hanne fritt att få sy på maskin, utan avseende på om hon sytt mycket eller litet för hand. Man brukar säga, att det är svårt att sätta gränsen för hvilka som böra göra litet eller mycket av det obligatoriska arbetet, ock att det därför vore bäst, om alla finge

göra i det närmaste lika mycket. Men det är dock bättre, att lärarinnan tager i tu med denna gränsfråga, än att någon elev slösar bort tid på att göra det hon redan kan. Om maskinsömnad användes, kunde också eleven hinna sy litet mera ock finge lära sig att sätta tillsammans ett par tre sorters plagg åtminstone. Att vilja sy för hand så länge som möjligt för att uppöva handen till finare broderi, hållre än öva sig i maskinsöm, det är som att öva sig att läsa latin i ändamål att sedan lättare kunna lära franska ock engelska.

Då det linnena är sytt, må man, om man har tid, pryda det med knypplade spetsar eller hålsöm eller plattsömsbroderi eller något dylikt. Det har sagts, att knyppling vore alltför tidsödande, för att man skulle vilja införa den bland allmogen. Jag har alltför liten praktisk erfarenhet i knyppling för att kunna säkert dömma därom; men jag tror knappast, att man utdömmar knypplade spetsar, om man jämför ej blott den arbetstid de taga med hvad tid andra prydnadsarbeten taga, utan också jämför deras varaktighet ock utseende med andra arbetens.

Ett arbete som man håller ej bör utdömma ur folkhögskolan, fastän man nog kan säga, att det i ock för sig är tidsödande, det är strumpstickningen. Den är ju ett gammalt välkänt arbete, som för mången varit till tröst under ålderdomens skumma, tysta dagar. Ock om än ej flickorna i folkhögskolan skulle vara hågade att tänka på arbete för livets kvällstunder, så tror jag ändå, att de gjorde klokt uti att lära sig sticka strumpor. Visserligen kan man för rätt liten betalning få strumporna stickade på maskin, ock då man kan göra något mera lönande, kan man låta bli att sticka; men något är annars bättre än intet. En stickstrumpa är också bra att ha på småstunder, den är så lätt att taga fram ock lägga bort.

Utom hvad jag nu nämnt är det ju en hel del arbeten, som kunna förordas för en folkhögskola, men jag har ej för avsikt att här försöka uppräknas dem. Jag skulle blott vilja varna för att göra några föremål, som ej äro behöfliga eller på ett förnuftigt sätt prydande. Allt hvad man *behöver*, må man i folkhögskolan göra, så långt man har tid ock råd ock lust, ock därtill göra det vackert. Men man må ej åt sig göra något endast därför, att man sett *andra* behöva något liknande.

I fråga om *undervisningsmetoden* i folkhögskolan tror jag att mången, som flera år undervisat ock haft tillfälle att förvärva sig erfarenhet om hvad som är lätt ock svårt, skulle kunna hava mycket att säga. Det vore önskvärt, att dessa också sade något. Om lärarinnorna komme i tillfälle att draga nytta av hvarandras iakt-

tagelser, skulle de alltid kunna göra mera gagn. Målet ock svårigheterna äro ju i den ena skolan huvudsakligen desamma som i den andra. Jag har ingen stor erfarenhet att berömma mig av, ock jag har ej håller mycket att säga. Jag skulle blott vilja säga något om undervisningen i linnesömnad ock linnebroderi.

I den skola, där jag undervisade, började vi alltid linnesömnaden med de så kallade »lapparna». Jag tror ej, att det är opraktiskt att börja med små provlappar. Men att göra dem sådana, som vi då gjorde dem, tycker jag vid närmare eftertanke vara mindre lämpligt. Först sydde eleverna några sömmar för hand på dessa provlappar, ock detta tror jag ej var illa, ty man fick sålunda litet se, hvad de kunde ock hvad hvar ock en i följd därav kunde börja göra. Men sedan sydde vi efter hvart annat ett dussin eller ännu flera slags prydnadssömmar, en liten bit av hvarje, på lapparna, ock detta ville jag avråda ifrån. Från pedagogisk synpunkt måste det vara olämpligt att, då man börjar med något, såsom här med broderi, göra litet av hvarje av en hel mängd slag, åtminstone att göra så litet av hvarje, som kan få rum på en provlapp. Eleven hinner ej fästa sig vid det ena slaget, förr än ett annat kommer med ett nytt sätt att sätta nålen; ock så glömmes det ena för det andra. Det var kanske också ett visst pedanteri med »lappbroderierna». Man tyckte, att alla lapparna borde vara ungefär lika, ock alla eleverna gjorde därför ett stycke av hvarje av ett visst antal broderier, utan att vi togo i betraktande, om någon av flickorna förut kunde en del sorter eller om några voro allt för litet vana vid finare arbeten för att ännu — med bästa vilja — kunna göra de svåraste broderierna på minsta sätt rimligt.

Sedan man till att börja med på provlappen ock något linneplagg sytt för hand hvad som kunde behövas, kunde ju den som så önskade få lära sig maskinsömnad, först på lappen ock sedan på någon eller några linnesaker. Då det linnena vore sytt, hade man att börja med broderi. Eleven kunde då sy någon enklare sort på lappen ock sedan på något linne, samt därefter taga till med någon svårare sort. Äfven den borde hon sy först på lappen, men ej i någon förut bestämd mängd, utan så mycket som behövdes för att sedan kunna sy på ett linne, så att det såge bra ut. Det vore gott att ha mera än ett plagg att brodera på, så att man kunde få på det viset sy först en enklare sort ock sedan en svårare.

Då man broderat det linne, man ville brodera, kunde man, ifall man ville lära flera slags sömnader, sy några prov på lappen. Då skulle det gå jämförelsevis både lätt ock fort, ty då hade fic-

kan vana vid finare arbeten ock kunde lättare vänja sig vid nya sorters sömnad. Men man skulle akta sig för att bestämma någon viss mängd vare sig av hvarje broderi eller av hvarje slags broderi. Detta borde bero på elevens förmåga ock anlag ock hannes egen önskan. Det ligger ej als någon vikt vid att alla få lära sig det-samma, då det är fråga om prydnadsarbeten. Kanhända föredrar den ena ett ock den andra ett annat, ock det böra de få göra. Det är till ock med bäst så, ty det är då mera utsikt för att hvar ock en skall göra det hon gör *väl*. Ej håller behövde man på minsta sätt göra något, för att lapparna skulle passa till utställningen. Hade flickorna lärt sig något på dem, så vore det alltid intressant att se dem; hade de ej det, så bleve ej provlapparna sevärd, huru de än anordnats.

Handarbetsundervisningen har, så väl som all annan undervisning, också en moralisk ock intellektuell sida. Det är ej blott fingrarna som skola uppövas, utan också förståndet ock omdömet om hvad som är väsentligt eller oväsentligt, nyttigt eller onyttigt, vackert eller fult. Detta är den svåraste sidan av hela undervisningen, ock kanske den minst tacksamma. Men den är ej den minst viktiga, ock till henne som lyckas göra något för denna, skulle jag vilja säga med Havamals ord:

Häll henne, som kan!
Fröjde sig de, som fattat!

H. L.

Notiser rörande undervisningen i svenska språket vid Folkhögskolan Hvilan.

Undervisningstid: 6 timmar i veckan, 22 veckor.

Lärjungarnes medelålder: 21 år; *förkunskaper* i rättstafning: dels *goda*, dels *medelmåttiga*, dels *mycket små*; i satslära: i allmänhet *mycket små*.

Rättstafning. Lärobok: Svensk Rättskrifningslära af D. A. Sundén. Sedan bokstäfvernas indelning genomgåts, påbörjas omedelbart den egentliga bokstafveringsläran. Reglerna inläras icke genast, utan under lärarens ledning genomgås de i läroboken befintliga skriföfningarna, grunden till ordens stafning på det ena eller andra sättet påvisas, och ur de konkreta fallen uppkonstrueras småningom den allmänna regeln. Samtidigt härmed afskrifver lärjungen nyssnämnda skriföfningar (hemarbete). Dessa *afskrifningar* ha visat sig i hög grad förmånliga, i synnerhet för de mindre försigkomna lärjungarne. Lärjungen lär snabbare stafningen af orden genom att ideligen se dem, *rätt* stafvade, för sina ögon än genom regler och diktamina.* Afskrifningarna rättas, i synnerhet i början, med minutiös noggranhet (anmärkningar för otydlig formning af bokstäfverna, för uteglömda »prickar» o. s. v.), och det tillses, att afskrifningen verkställles med omsorg och ordentlighet. Under hela kursen pågå dessa öfningar, mindre dock i slutet än i början.

Efter *diktamen* skrives dels på svarta tafan, dels i skrifbok. I förstnämnda fallet uppskrifver en lärjunge det dikterade på sv. tafl., och de öfriga följa efter på griffeltafla. Då en mening är färdigskrifven, rättas den af lärjungarne själfve, oftast af en och en i sänder efter lärarens anmodan. Dessa öfningar, hvilka äfven tjänstgöra som satsöfningar (se längre fram!), kräfva visserligen väl lång tid men hafva det företrädet framför de vanliga diktamina, att de af lärjungarne omfattas med större intresse, mera inbjuda till täflan o. s. v. Af diktamina i bok skrives högst en i veckan. Läraren

* Den felaktiga stafningen i en diktamen inpräglar sig i lärjungens medvetande och försvarar och fördröjer för honom tillagnandet af den riktiga.

rättar hvar 5:te bok, och dennes egare rättar de 4 närmast sittande kamraternas (hemarbete). Derefter genomgås öfningen och förklaras staffelen på skolrummet, då läraren ofta får höra tvifvel uttalas öfver berättigandet af den eller den rättelsen (i tvifvelaktiga eller likgiltiga fall). I denna öfverläggning mellan lärjungarne själfve rörande ordens stafning ligger ett företräde hos denna metod. Dessutom befriar den i någon mån läraren från det tråkiga och tidsödande diktamensrättandet. Någon gång ha skriföfningarna rättats på skolrummet på det sätt, att öfningen ord för ord genomstafvats och hvarje lärjunge med ledning häraf rättat sin eller sin grannes bok. Detta sätt torde vara användbart men kräfver ett omsorgsfullt öfvervakande från lärarens sida.

Läraren söker att göra reglernas begripande och inlärande så lätta som möjligt för lärjungen. Exempel: Vid *ä*-ljudet påpekas, att de skånska dialekterna lemna ledning att bedöma, till hvilken vokalklass ordet hör (fogel sk. fu'l, bloss sk. bluss, moln sk. möln). De ord, som hafva en från den vanliga afvikande stafning och som måste läras utantill (t. ex. tjäna, skjuta, hvilken), ordnas i minnesverser af sådant innehåll, att de, en gång inlärdas, ej lätt glömmas. I språket mera allmänt förekommande utländska ord uppskrifva eleverna i sina anteckningsböcker, jämte af läraren lemnad öfversättning.

Form- och satslära. Lärobok: Svensk Språklära för folkskolan af D. A. Sundén. Undervisningen häri börjar, sedan rättstafning någon tid öfvats. Först redogöres för substantiv och verb och samtidigt härmed för subjekt och predikat. Satsupplösningar (efter öfningarna i läroboken) och satsbildning (oftast på sv. taflan) af enkla satser utan bestämningar till subj. och pred. Derefter granskas enkla satser med bestämningar, lärjungen lär att skilja mellan subjekts- och predikatsdelen samt att skilja subj. och pred. från bestämningarna utan att dock redogöra för arten af de senare. Häri genom erhåller lärjungen en, om än sväfvande, föreställning om satsens ursprungligaste elementer. För att ytterligare klargöra dessa för honom företagas nu under en längre tid öfningar på sv. taflan. Lärjungen skrifver, efter diktamen, en rad enkla satser (utan skiljetecken emellan), till dess taflan är fullskrifven. En annan lärjunge anmodas redogöra för subj. och pred. i det uppskrifna. Hunnen ned ett stycke på taflan, råkar han på ord, som icke kunna vara bestämningar till subj. eller pred. i den föregående satsen. Han upptäcker, att de utgöra delar af en *ny* sats. Nu lemnas den första skiljeteckenregeln: efter slutet af hvarje sats sättes punkt (frågetecken eller utropstecken). När alla de på taflan upptecknade satserna

blifvit åtskilda genom punkter, uppläses det hela högt. Af de under uppläsningen gjorda pauserna finner då lärjungen, att han äfven med *örats* tillhjälp kan i någon mån bedöma, när han skall bruka punkt.* Sedan dessa öfningar pågått så länge, att lärjungen vunnit full säkerhet i bruket af de större skiljetecknen, underrättas han, att dessa skiljetecken kunna undvaras, om en sats förenas med en annan genom ett bindeord. Exempel härpå (först genom samordnade satser). Andra skiljeteckensregeln lemnas nu: satser, som äro förenade med hvarandra genom bindeord, åtskiljas af komma.

Samtidigt läses derefter om *bindeorden*, om satsens *underordnade* delar samt det viktigaste af *formläran*.

Bindeorden (konjunktioner, interrogativa och relativa pronomina och adverb) inskrifvas i anteckningsboken, ordnade i lämpliga grupper, och läras utantill. Det sistnämnda är visserligen icke nödvändigt för en korrekt kommatering, men lärjungen har en rätt god ledning deraf i början, då han ännu icke har det inre satssammanhanget fullt klart för sig och hans öra icke kan vara honom någon säker ledare vid mera invecklade konstruktioner. Förekomsten af ett bindeord är då alltid ett »gif akt» för honom. Hvarje bindeord behandlas för sig, och det påpekas, att somliga icke alltid kräfvä komma, emedan de stundom icke förena fullständiga satser (och, men, att, om m. fl.). Vid öfningarna i satsbindning och satsfogning användes i början sv. tafan, derefter Folkskolans Läsebok. Satsbindningar behandlas först, derefter satsfogningar 1:o med hufvudsatsen främst, 2:o med bisatsen främst och 3:o med bisatsen inskjuten i hufvudsatsen (dubbel kommatering). Derefter behandlas satssammanhanget i längre meningar, satsförkortningar, direkt och indirekt anförande, de öfriga skiljetecknen m. m., allt under ständig själfverksamhet från lärjungarnes sida. Två gånger i månaden skrivas bref eller uppsatser (hemarbete), hvarjämte lärjungarne föra protokoll vid kommunalstämmor och talöfningar. Dessa skriftliga arbeten rättas oftast i lärjungens närvaro, och får han ibland öfva sig i att själf upptäcka felaktigheterna i satsbyggnad och interpunktion.

Samtidigt med läran om bindeorden studeras satsens *underordnade* delar och i sammanhang dermed de öfriga *ordklasserna*.

Af den egentliga formläran fästes vikt hufvudsakligen vid det, som är nödvändigt för en felfri språkbehandling. Exempel: Substantivens *genus*: ord på *-ning* äro feminina (för att få riktig artikel i

* Öfningarna i *välläsning* användas också, bland annat, till att uppöfva lärjungens språköra.

best. formen pl.); *numerus*: fem. subst. på *-a* få i *pl. -or* (icke *-er*, vanlig skånsk provincialism); *verben*: ändas i pl. på vokal (und. imp. och 2 pers. pl.). Verbens många former genomgås men inläras icke, med undantag af det passiva participet och supinum, hvilka behandlas med stor grundlighet såsom af vigt för en rätt teckning af *t*-ljudet.

De lärjungar, som en följande årskurs återvända till skolan för att genomgå dess landbruksafdelning, erhålla undervisning i svenska språket 3 timmar i veckan. Rättskrifningsläran repeteras med särskildt afseende fästadt på dess svårare delar (*t*-ljudet, främmande ords teckning, konsonantfördubblingen). Mest få dock eleverna syssla med satsläran och dess praktiska tillämpning. Utom protokoll öfver stämmor och diskussioner skrivas 2 längre uppsatser i månaden. För en del af dessa lemna läraren »dispositioner» för att vänja lärjungen att mera allsidigt öfverskåda ett gifvet ämne och att logiskt anordna dess olika delar.

N. Hansson.

Själfhjälp.

Den ogifta arbetande nutidskvinnan har i de flesta fall en lyckligare ställning än den ogifta, af familjen försörjda kvinnan. Den förra har i regeln ett ekonomiskt oberoende, en själfbestämmningsrätt, en möjlighet till hjälpsamhet mot andra, som den senare sällan besitter, och den arbetande kvinnan blir, genom att vara mera fri och mera verksam, också friskare och nöjdare. Arbetets glädje och oberoendets själfkänsla äro, jämte de större möjligheterna till mångsidigare utveckling, de stora företräden, som allt flera kvinnor af denna generation ega i jämförelse med de närmast föregående kvinnogenerationerna.

I ett afseende har dock den utom hemmet arbetande och lefvande kvinnan det svårare än den i familjen skyddade. Denna senare kan, om hon hemsökes af sjukdom, i regeln räkna på vård; huru tungt hon ofta kan känna det vara att öka fattiga föräldrars eller syskons bördor, så vet hon sig dock ej stå inför omedelbar nöd, om en längre tids sjukdom skulle träffa henne.

Alla de, som *endast* hafva sitt arbete att lefva af, äro däremot, äfven då deras arbete är säkert och då det lönas väl, blottställda för nöd när *sjukdom* och *ålderdom* göra sig kända. Vid dessa tidpunkter, men också endast då, skulle mången, sitt arbete tillgifven, kvinna vilja byta detta mot beroendet och sorgfriheten inom familjekretsen, som hon lämnat för att försörja sig själf.

I min barndom undrade jag hvarför män och kvinnor af arbetsklassen så ofta brukade yttrandet: »jag har helsan, Gud ske lof» eller »bara jag får ha helsan, så går det nog». Det föreföll mig lika onödigt som att säga: »jag står på fötterna» eller något dylikt — så naturlig synes oss i barndomen helsan vara. Men när man kommer i den ställningen, att själf förtjena allt och icke ha något annat än sitt arbete att lita på — då lär man först rätt fatta den djupa förfäran för sjukdom och nöd, som ligger i de där nyss anförda enkla orden.

För den ogifta, arbetande kvinnan är fränsidan af den hedersmedalj, som det välgjorda arbetet präglar, fruktan för sjukdomen och ålderdomen. Och den gifta, utåt arbetande kvinnan, som vet att *flere* i regeln bero af henne, känner antagligen denna fruktan än starkare. Hon undertrycker stundom i det längsta den sjukdom,

som, tidigare yppad, kunnat botas, i det medvetandet: att hon som sjuk ej blott skall minska inkomsterna utan också öka utgifterna för de sina.

För så väl den gifta som ogifta arbeterskan är det således en förfärlig sanning, som man stundom med ett leende hör yttras af den ännu friska arbeterskan: »Jag har icke råd att vara sjuk!»

Huru många vakna, oroliga timmar ha vi icke genomlevat, medan vi undrat om ett illamående skulle utvecklas till en allvarsam sjukdom — och hvilken lättnad har det icke varit, då så ej blifvit fallet! De däremot, som drabbats af sjukdomen, hafva, jämte dess lidanden, oftast haft att bära medvetandet att med hvar dag ådraga sig en skuld, vare sig en i pänningar bestämbar skuld, eller en kanske än svårare burens tacksamhetsskuld.

Denna fasa för sjukdomen har på senaste år börjat visa sig hos de kvinnliga arbeterskorna på ett positivt sätt, genom en bättre *vård af helsan*. Allt flera kvinnor frångå den gamla föreställningen, att det är stort att tvinga sig till mästa möjliga arbete, med minsta möjliga näring och hvila. De börja inse vigten, äfven för arbetets duglighet, af att tillåta sig god föda, kroppsrörelse och förströelse, men det kommer nog att förflyta mer än en generation innan vi kvinnor lära oss en verklig vördnad för vården af vår kropp och bevarandet af vår helsa. Att »sjukdomen är intressant», den sentimentaliteten har man då lyckligen kommit ifrån, men att det är »självviskt att tänka på sin egen helsa» — detta hafva vi visst icke kommit ifrån. Huru många kvinnor finnas, hvilka som en verklig trossanning omfatta den erfarenheten: att helsan är betydelsefull för behag, frihet, godhet, och således äfven för lycka? Om sorgen om en själf *kan* väl komma att öfverdrivas, men ännu är det på motsatta sidan kvinnorna synda; ännu inse vi icke att endast i jämvigt mellan hänsynen till andra och till oss själfva ligger sedligheten; ännu anses ej den kvinna, som förstör eller vårdslösar sin helsa, som en osedlig människa. Men så kommer framtidens etik helt visst att betrakta dylika företeelser.

Det pågår emellertid som sagdt en rörelse till ett bättre inom kvinnoverlden i detta, liksom i ett annat fall, nämligen förtänksamhet med afseende å ålderdomen och *de* sjukdomar, som, trots all helsovård, dock alltid kunna komma. Bokstafstillämpningen af den nytestamentliga optimismen, »sörjen icke för morgondagen» o. s. v. är visserligen ännu, såväl i djupt troende som i lätt-sinnig mening, långt ifrån ovanlig. Men erfarenheten bekämpar bokstafstron liksom all annan öfvertro — ja, äfven den, som möjligen skulle kunna uppstå ur en alltför långt drifven helsovård!

Olycksfallet, farsoten, den lokala sjukdomen drabba ju alla, och orden »jag har icke råd att vara sjuk» kunna erhålla ett hemskt allvar äfven för den, hvilken varit som friskast.

Pligterna mot oss själfva — de hittills mäst försummade — sträfvar samtiden att inpräglä i medvetandet bland annat genom de inrättningar, som på grundval af någon försakelse under de arbetsfriska dagarne tryggar den arbetande från nöd under sjukdomen och ålderdomen.

Till de många anstalter för sådana syften, som vi i Sverige redan ega, har nu kommit den af Fredrika Bremer-förbundet stiftade Sjuk-kassan för kvinnor, af hvilken bestämmelser här nedan lämnas ett utdrag.* Den är tillgänglig för alla kvinnor, som äro lärarinnor, eller kunna jämföras med dessa, icke i *bildningsgrad*, men i *arten* af arbete, med afseende å den *ansträngning* eller *fara för sjukdom*, som arbetet kan medföra. Det är således endast de i omedelbar mening *kroppsarbetande* kvinnorna, som ej kunnat tagas med i beräkningen, emedan deras sanitära förhållanden ej kunna samordnas med de på annat sätt arbetande kvinnornas.

En dylik sjuk-kassa är icke, som somliga mena, en barmhertighetsinrättning, från hvilken en i öfrigt oberoende person skulle känna det förödmjukande att emottaga sjukhjälp. Man har *själf* på förhand *betalat denna*, och om man den ena gången skulle erhålla ett understöd, öfverstigande sin hittills gjorda insats, blir det den

* § 1. *Kassans namn och ändamål.* Kassans namn är Fredrika Bremer-Förbundets Sjuk-kassa och densamma har till ändamål att åt sina delegare lemna understöd i form af penningbidrag, då någon af dem till följd af sjukdom är oförmögen till arbete.

§ 2. *Vilkor för delaktighet i kassan.* Delaktighet i kassan kan erhållas af hvarje kvinna, som är lärarinna eller har en ställning och verksamhet, hvilka äro jemförliga med lärarinns, och hvilka med afseende på sjuklighets- och dödlighetsförhållanden icke kunna anses vara ogymsammare än lärarinnekallets; som vid inträdet fyllt aderton år, men icke uppnått femtio års ålder; som vid inträdet företer läkares intyg om normalt helsotillstånd; och som erlägger stadgade afgifter.

§ 4. *Afgifter till kassan.* Afgifterna till kassan bestå dels af sådana, som erläggas blott en gång vid inträdet, dels af årliga bidrag, hvilkas storlek bestämmas af åldern vid inträdet och utgå enligt följande tabell:

	Inträdesavgift.		Årsavgift.	
Från fyllda 18 till 25 års ålder	3 kronor	12 kronor
» » 25 » 30 »	4 »	13 »
» » 30 » 35 »	5 »	14 »
» » 35 » 40 »	6 »	15 »
» » 40 » 45 »	7 »	16 »
» » 45 » 50 »	8 »	17 »

andra gången ens egen tur, att med skedda inbetalningar bidra till en annans underhåll under sjuktiden.

Detta skäl är heller icke det, som egentligen hindrar arbeterskan att begagna tillfället att för sig minska den oro sjukdomen medför. Hos de yngre arbeterskorna äro de verkliga skälen *dels* att de vanligen äro friska och *dels* att de i allmänhet hoppas på ett eget hem med tiden, och därför icke för ett mycket ovissat nödfall vilja åtaga sig bestämda årliga uppoffringar. Men de betänka därvid icke att, om å ena sidan de yngre äro friskare, äro de ock i regeln sämre lönade, och deras möjlighet att med en större samlad sparpennning möta sjukdomen, *om* den kommer, således ringare än de äldre kvinnornas. Och ej heller taga de i betraktande att de, på samma gång de söka trygga sig själva för möjlig sjukdom, bidra att minska sjukdomens olyckor för någon medarbeterska, så att deras besparingar, äfven om de själva förbli friska, visst inte gagnlöst »offras» utan alltid bli räntebärande genom det sätt, på hvilket *själfhjälpen* i vår tid förbundits med *solidaritetsprincipen*. Och vidare besinna de unga arbeterskorna icke att, *om* de bli gifta, så blir detta vanligen ej med rika män, utan med sådana, som lefva af sitt arbete, och i detta fall komma de som hustrur helt visst att mer än en gång känna belåtenhet öfver den under flicktiden öfvade omtänksamheten för ohelsans dagar.

Hela vårt folk, men särskildt vi kvinnor, behöfva i hög grad den moraliska utveckling, som ligger i omsorgen för morgondagen. I kvinnornas *begrepp*, men ännu ej i deras känsla, har arbetet börjat att revolutionera de gamla föreställningarne om Guds försyn i en eller annan mans skepnad. Dessa föreställningar måste — jämte allt, som i ringaste mån gör äktenskapet till en underhållsfråga, i stället för en lifsfråga — utrotas. Kvinnorna måste lära sig att lita endast på sig själva, om de skola erhålla den själfständighet, hvilken rätar upp karaktären. Och för att kunna lita på sig själf, måste man ej blott under den goda dagen kunna arbeta, utan också veta att göra sin arbetsbehållning tillgänglig under den onda dagen.

Ur den egna fridens, ur gemensamhetskänslans, ur det moraliska gagnets synpunkt, lika mycket som ur kloketens, blir det således en pligt att begagna erbjudna tillfällen att genom omtänka minska de pröfningar, dem sjukdom och ålderdom med visshet komma att medföra, om ej för alla dock för de flesta arbetande kvinnor. Att i någon mån söka väcka denna pligtkänsla, är syftet med uttalandet af det ofvanstående.

Ellen Key.

Bokanmälan.

Svensk Läsebok för de allmänna läroverkens tre lägsta klasser af J. O. Ekmark.

Egentligen är det ännu för tidigt att yttra sig öfver den läsebok som utgifvits af J. O. Ekmark och hvaraf endast första delen nu föreligger. Då denna första del dock är en bok på 350 sidor, ger den redan ett godt begrepp om författarens metod och arbetsplan och om läsebokens syfte. Detta syfte angifver författaren sjelf i företalet, der han framställer vigten af ett för lärjungarna begripligt språk och der han förklarar sin afsigt hafva varit att lemna en *svensk* läsebok. Då läseboken är afsedd för åldern mellan 10—13 år, har författaren sjelf måst utarbета flertalet af de stycken som här meddelats, ty, som han anmärker, våra stora författare skrefvo icke för barn, så att hos dem står icke mycket att hämta, och — kan man väl tillägga — den stil och det åskådnings sätt, som är utmärkande för barnet, ja vi våga väl nästan säga som är utmärkande för den enkelt och naturligt kännande och tänkande människan, är icke just den som begagnas af våra författare, de må nu vara stora eller små. Vi vilja som denna läseboks första stora — kanske allra största — förtjenst framhålla dess ypperliga stil utan öfverflödiga grannlåter men också utan den tillgjorda högtidlighet eller också den tvungna barnslighet, som så ofta innästlar sig i litteratur för ungdomen.

Att en författare, som skrifver i läroboks syfte, är lyckligt utrustad för att skrifva för ungdomen, är en glädjande tillfällighet, som icke inträffar synnerligen ofta. Att han har mod att begagna sin erfarenhet af ungdomens behof för att införa vissa nyheter, som kunna äfventyra hans boks framgång, är lika ovanligt. Den nyhet, jag här syftar på, är att hr Ekmark gifvit sina geografiska och arkeologiska skildringar formen af en berättelse om en familj med flere uppväxande barn, lefvandegjort beskrifningen öfver t. ex. Mälaren och dess omgifningar genom att låta barnen företaga en sjöresa och således framställt saken som något af barnen sjelfva erfaret. Denna form har författaren kunnat bibehålla äfven i sin skildring af våra äldsta förfäder genom att låta barnen i närheten

af den landtegendom, som de bebo, göra ett fornynd och låta de närmare omständigheterna vid uppgrävandet och undersökandet af detta passera revy. Anledning till en närmare redogörelse för forntidens lif, till kulturbilder från stenåldern, bronsåldern och jernåldern, har författaren funnit derigenom att professorn, som ledt utgräfningarna, är nog älskvärd och intresserad af sitt ämne att tillfredsställa inspektorsfamiljens vetgirighet angående våra äldsta förhållanden och håller några små populära skildringar för de lyssnande äldre och yngre familjemedlemmarne. Denna anledning må vara något sökt, men sådana arrangemang äro oskiljaktiga från den här använda framställningsformen, och härmed får man icke vara så nogräknad. Om det realistiska krafvet någon gång får åsidosättas vid sammanbindningsleden i en sådan berättelse, torde detta vara alldeles oväsentligt, och jag nämner det blott därför att det fins en kritik, som är så föga förtrogen med de jemkningar som måste företagas, när man vill vinna ett praktiskt mål, att den gerna slår sig till rid-dare på sådana små oegentligheter.

Af de afdelningar, af hvilka boken består, står väl den af hr Ekmark sjelf författade högst, äfven därför att stoffet bör undergå en omarbetning af en van pedagog för att fullt lämpa sig för läseboken. Den enhet, som vinnes härigenom, förloras, då man blott citerar ur skilda källor, och den af olika författare sammansatta geografiska beskrifningen, som hr Ekmark också gifvit prof på, eger långt ifrån den dragningskraft som hans egna skildringar. Att utförandet icke allestädes motsvarat afsigten är förklarligt nog. En sådan berättelse som »sträffet följer» anser anmeldaren ganska svag, och om mångfalden af de ämnen författaren behandlat fått inskränka sig för att lemna rum för en utförligare skildring af vissa nog knapphändig affärdade ortbeskrifningar, hade lärjungarnes intresse bestämdt fått en kraftigare väckelse. Nog skematiskt är också besöket hos greffen behandlad, der författaren tycks ha varit rädd för sin egen djerfhet och fruktat att komma in på det rent novellistiska, ehuru han icke kunnat låta bli att framställa en sammanstötning, som hotar att öfvergå till slagsmål mellan grevesonen och inspektorsbarnen. Denna rädsla är emellertid öfverflödig, och granskar man utländska nya läseböcker, finner man, att den rena förströelseliteraturen — vanligen i skizzens form — är mycket rikhaltigt representerad.

Härmed äro vi inne på innehållets synpunkt. Författaren har äfven här gjort ett nytt uppslag som är förtjent af det största erkännande, då han framställt våra jordbruksförhållanden och de olika jordbesittarne från statkarlen till slottsherrn. Han har talat om skogssköfvingen, om den förändring i jordens fördelning, som be-

tecknas med laga skifte, om de olyckliga följderna af svedjandet och skogssköfningen o. s. v. På ett underhållande sätt har han berättat allt detta och dermed infriat en del af sitt löfte att göra läseboken till en skildring af svenska förhållanden. Skogselden och uppådet för att släcka denna är en händelse af så intressant art, att läsmän, fjerdingsmän o. s. v. helt naturligt fästa sig i barnens minne som lagens handhafvare, och fastän allt detta kunnat skildras ännu lifligare och utrymmet lagt ett visst tryck på berättelsen, är det äfven som det nu föreligger ett försök i den rätta riktningen som hr Ekmark varit den förste att göra.

Som prof på skildringar af jernhandteringen föreligga redan i det nu utkomna häftet »Vid järnbruket», »Gruffältet» och »Gruffvan», men författaren utlofvar för de följande arken »Masugnen», »Hammarsmedjan» och »Det stora järnverket». Poesien är sparsamt representerad och förekommer egentligen blott som kommentar till det faktiska underlaget. Jemte denna afdelning, som behandlar olika former af kroppsarbete och näringslif, förekommer nu också en annan mytologisk och historisk. Urvalet är godt, som man af författarens föregående läsebok kunnat vänta, och Fryxell och Svedelius de författare hvilka hufvudsakligen lemnat bidrag. Vi kunna icke egna denna afdelning en närmare granskning, då det är en annan fråga som påkallar vår uppmärksamhet. Som af det föregående synes, är det nämligen geografihistorien som fått dela författarens bok i ungefär två lika stora halvvor, och med afseende på den här följda principen är det ett par saker vi hafva att erinra. Vi erkänna visserligen villigt behovet och nödvändigheten för barnet att ega tillgång till läsning och underhållande läsning i båda de här gifna ämnena, men vi frukta på samma gång att en orättvis ynnest visas dessa ämnen, om de på undervisningstimmarna i modersmålet få spela herrar. Med lika stor rätt som dessa skulle då naturhistorien kunna meddelas på dessa timmar, och det ligger enligt vårt förmenande en bestämd ensidighet i att uppfatta historien eller geografin som det företrädesvis allmänbildande ämnet. Ej heller skulle vi vilja tillråda att göra den svenska läseboken till en blandning af allt möjligt kunskapsstoff, och redan denna läsebok lider just af splittring till följd af upptagandet af för mycket olikartadt sådant. Som önskningsmål måste vi uppställa särskilda läseböcker i de skilda ämnena, och den fråga, som då blir den naturliga följden, är denna: hvad blir då modersmålet uppgift att meddela? Tydligt är väl att historien, geografin, naturkunnigheten skulle vinna på att flyttas till de timmar och under den lärare som de egentligen tillhöra, och tydligen är det ingen ringa oegentlighet att

läraren i svenska skall taga befattning med ämnen, hvilkas kunskapsmateriel ligger eller åtminstone *kan* ligga utom hans område. Följderna af detta förfaringssätt visa sig också derutinnan, att modersmålet intager en sväfvande och osjelfständig ställning vid våra skolor just på det mellanstadium som här åsyftas och som omfattar åldern mellan 10 och 13 år. Detta mellanstadium utmärkes nämligen just af intresse för det faktiska och reela eller för det enkelt berättande och beskrivande, och behovet häraf blir tillfredsstäldt på ett naturligt sätt, om undervisningen på historie- och naturhistorietimarna meddelas underhållande, hvaremot högst ringa sinne för formens betydelse, högst ringa mottaglighet för stilens egendomligheter och högst ringa iakttagelseförmåga af uttryckets fordringar här förefinnas. Någon modersmålsundervisning i egentlig betydelse torde således här vara alldeles öfverflödig, och det som bär namn af sådan och som sysselsätter sig med att meddela lärjungarna kunskaper af populär art borde till alla parters bätnad öfverflyttas från detta ämne och utplanteras på de särskilda fackämnen. Möjligen skulle en mera ästetisk läsning också här kunna åstadkommas. Osäkert är dock, om den icke skulle vara snarare till skada än till gagn för så omogna lärjungar.

Jag tror att erfarenheten i detta som andra fall hos hvarje lärare med vaken blick för barnets egendomligheter framkallar den övertygelsen, att hvarje ålder har sin särskilda begåfning och att särskildt barnåldern icke egnar sig för modersmålet som formbildande ämne, då deremot de tidigaste ungdomsåren eller öfvergångsåren äro den rätta tidpunkten härför. Knappast i något annat fall är en ämnesgruppering så af behovet påkallad som just i detta. Knappast i något fall är faran större för att åtskilja det som bör förenas och förena det som bör åtskiljas. Att öfningen i innanläsning och stafning ingenting har att göra med innehållet är väl lika sjelfklart som att skalor och etuder icke kunna utgöra några musikstycken. Att modersmålet här icke är annat än ett öfningsämne, der innehållet spelar en underordnad roll och blott bör väljas med så vidt sig göra låter roande syfte för att underlätta innanläsningen, alldeles icke för att meddela några kunskaper, är väl sjelfklart, och dess uppgift som särskildt ämne på detta stadium är väl härmed rättfärdigad: här är ju innehållet medel för modersmålet, alldeles så som det bör vara.

På det högre stadiet är innehållet också medel, d. v. s. just hvad det bör vara.

Det är medel för att utveckla lärjungens formsinne. Bäst är det innehåll som meddelar honom allmänt bekanta saker, hvilka

blifva nya för honom just genom formens förmåga att adla och höja det. Härigenom får han inblick i hvad man menar med konstnärlig uppfinning. Han ser en historia få sitt intresse, en beskrifning sin färg, ett bevis sin klarhet genom formen. Genom lefvande exempel och lärarens ord och lärdomar lär han sig upptäcka stilens hemligheter, känslans olika språk o. s. v. Literaturhistorien åter är ett kunskapsämne och modersmålet är äfven här sin uppgiftstrogen: det har en särskild sådan, skild från andra ämnen, det står på sin egen grundval, har *sitt* att sköta.

Men på mellanstadiet, hur är det männe der? Jo, när modersmålet söker att bibehålla sin egen synpunkt, den ästetiska, visar det sig att det måste konstla. Exempel härför framvisa de senaste läseböckerna, der innehållet under sådana rubriker som English traits och manners and customs, prose fiction eller hvad de allt heta är högst skrufvadt, äfven der läseboken för öfrigt är framstående, som t. ex. i prof. Saures böcker. Således: der *kan* innehållet icke vara medel, och der det framträder med instruktivt syfte som mål, der är det tydligen obehörigt att gälla som modersmål, utan hör då till det kunskapsämne det behandlar. Att sjelfva namnet på läroämnet innebär en formel oriktighet gjorde dock mindre till saken, om ej andra värre olägenheter vore förenade dermed. Det som *inläres* i ett historiskt läsestycke på en modersmålstimme gör mindre verkan än samma sak genomgången på en historisk lektion med lärarens sakkunniga förklaringar. Och förutsatt att läraren i modersmålet har den nödiga sakkunskapen i ett eller två ämnen, har han dem icke i alla.

Absolut förneka möjligheten af, att verkligen en ästetisk sysselsättning för barn af den ålder här är fråga om kan åstadkommas, vill jag som sagdt icke; men till dess en läsebok, som motsvarar sådana fordringar, att barnet kan uppfatta dess innehåll från formens synpunkt är åstadkommen, betviflar jag att på detta stadium någon läsning af modersmålet som särskildt ämne kan ske med fördel vid våra läroverk. Att det för en sådan läsebok icke gäller att välja stycken med hänsyn till grundsatsen »koka soppa på en spik» eller »skapa af intet», förmodar jag icke behöfva särskildt påpekas, och jag har redan antydtt genom de delar af hr Ekmarks läsebok, som beröra rena för barnen välkända lefnadsförhållanden, hvilka ämnen skulle kunna ifrågakomma. I verldsliteraturen förekomma också mästerverk, hvilka mästerligt omarbetade skulle kunna tjena till underlag för sådan läsning, exempelvis Gullivers resor, Robinson, Don Quixote, Autour de ma chambre, Washington Irwings sketches, Blanchés skildringar ur stockholmslifvet, Seamer Shakspeare's Stories,

Almqvists Grimstahamns nybygge, Fredrika Bremers fristående skildringar ur hemlifvet, Emelie Carléns beskrifningar ur skärgårdsbons lif i Skuggspel etc. etc. Jag har nämt dem i all hast såsom de fallit mig in. Men någon stor vinst för lärjungarnas utveckling skulle knappast vara att vänta häraf. Måhända skulle de blifva lillgamla och deras tankar ledas på saker som ligga öfver deras år.

Aldrig skulle nyttan motsvaras af den de skulle hafva af att all sådan tid för detta ämne inbesparades och i stället lades till historie- och geografitimmarna. Ju förr modersmålet kan afträda sin plats på skolans mellanklasser och eröfra sig utvidgad plats i dess öfre klasser, dess förr skola missförhållanden försvinna, af hvilka skolan lider just på grund af detta ämnes obefogade ingrepp på ett visst stadium och dess undanskjutna plats på ett annat.

Jag bör kanske tillägga att dessa åsigter icke få gälla som något klander mot hr Ekmarks bok, hvilken tvärtom förtjenar att heltas som en utmärkt bundsförvandt att på ett instruktivt sätt fördrifva modersmålstimarna och åt hvilken jag med afseende på det faktiska innehållet blott ville gifva en annan plats i skolan för att fullkomligt gilla dess syfte och medel.

Hellen Ljndgren.

Genmäle.

I första häftet af Verdandi för innevarande år förekommer en af doktor K. H. Sohlberg undertecknad uppsats, hvori en af mig såsom specimen för lektorat i matematik och fysik utgifven afhandling med titel Elementar-Stereometri kritiseras.

Bland de i afhandlingen förekommande propositionerna är det den 2:a och 3:e, som doktor Sohlberg finner felaktiga. Bevisningen i dem anser han vara »cirkelformig». Till detta resultat kommer han med stöd af följande påståenden:

1. Begreppet vinkel är oskiljaktigt från föreställningen om ett genom vinkelns ben lagdt plan,* för så vidt den geometriska åskådningen skall vara i stånd att på ett bestämdt sätt uppfatta ökning och minskning i vinkelns storlek.

2. Utan nämnda föreställning råkar man ut för följande olägenheter:

a. Man kan ej vara förvissad, att lika stora vinklar måste vara kongruenta.

b. Man kan ej vara förvissad, att räta vinklar äro lika stora.

c. Man kan ej ens definiera en rät vinkel.

d. Man kan ej bevisa basernas kongruens och de lika belägna vinklarnes kongruens i Eukl. 1: 4.

e. Man kan ej bevisa de lika belägna vinklarnes kongruens i Eukl. 1: 8.

Beviset för 2:a propositionen i min afhandling är felaktigt, om doktor Sohlberg har rätt i något af dessa påståenden. Jag måste alltså ådaga-lägga, att han har orätt i dem alla. Denna min uppgift tror jag mig lösa genom följande framställning af det ifrågavarande ämnet.

* Två räta linier, som utgå från samma punkt och ej ligga i en rät linie, bilda en vinkel.

Två vinklar BAC, bac kunna till storleken jämföras på följande sätt. Lägg \wedge bac så, att a faller på A och ab utefter AB. Låt \wedge bac vrida sig ett hvarf kring AB och beteckna med Y den yta, som dervid beskrifves af benet ac. Om AC har någon punkt P, annan än a, gemensam med ytan Y, så ligger linien AC i denna yta. Ty emedan punkten P ligger i ytan Y, har ac under \wedge bac's kringvridning gått genom punkten P. Linien ac har alltså i detta läge haft två punkter, P och a, gemensamma med linien AC. Dessa linier hafva alltså sammanfallit. Men ac ligger i ytan Y. Alltså ligger också AC i ytan Y. Om AC ej har någon annan punkt än a gemensam med ytan Y, så måste linierna AB och

* På grund af flere ställen i doktor Sohlbergs uppsats anser jag de följande orden »för så vidt . . . storlek» likbetydande med: för så vidt man skall kunna afgöra, huruvida en vinkel är större än, lika stor med eller mindre än en annan.

AC antingen ligga på hvar sin sida om denna yta eller på samma sida om henne. Man har alltså tre fall att urskilja. Antingen ligger AC på andra sidan om ytan Y i förhållande till AB, eller ligger AC i ytan Y, eller ligga AC och AB på samma sida om ytan Y. I första fallet är $\angle BAC > \angle bac$, i andra fallet är $\angle BAC = \angle bac$, i tredje fallet är $\angle BAC < \angle bac$.

Man kan alltså afgöra, huruvida en vinkel är större än, lika stor med eller mindre än en annan vinkel, utan att man tänker sig ett plan lagdt genom någondera vinkelns ben. (Jemf. 1)

Om $\angle BAC = \angle bac$, ligger AC i ytan Y. Det läge, som intages af AC, har, såsom ofvan visades, en gång under $\angle bac$ s kringvridning intagits af ac. Då ac hade detta läge, sammanföll $\angle BAC$ med $\angle bac$, ty AC sammanföll med ac och AB med ab. Man kan alltså vara förvissad, att lika stora vinklar äro sammanfallande, utan att man tänker sig ett plan lagdt genom någondera vinkelns ben. (Jemf. 2:a)

Då AC och AB ligga på hvar sin sida om ytan Y, har ac under $\angle bac$ s kringvridning gått mellan AB och AC. Då AC ligger i ytan Y, har ac en gång under $\angle bac$ s kringvridning sammanfallit med AC. Då AC och AB ligga på samma sida om ytan Y, har ac under $\angle bac$ s kringvridning gått mellan AC och BA:s förlängning AD. Man kan därför också säga, att $\angle BAC$ är större än, lika stor med eller mindre än $\angle bac$, allt eftersom det inträffat vid $\angle bac$ s ofvan nämnda kringvridning, att ac gått mellan AB och AC, eller sammanfallit med AC, eller gått mellan AC och BA:s förlängning AD.

Om rätta linier sammanbinda en punkt C på AC med en punkt B på AB och en punkt D på BA:s förlängning AD, så måste under $\angle bac$ s ofvan nämnda kringvridning ac skära BC eller gå genom C eller skära CD, allteftersom $\angle BAC$ är större än, lika stor med eller mindre än $\angle bac$.

Två vinklar BAC, CAD, som hafva ett ben AC gemensamt, och hvilka öfriga ben BA, AD ligga i en rät linie, kallas i det följande sidovinklar.

Teor. 1. Om två vinklar BAC, bac äro lika stora, så äro deras sidovinklar CAD, cad lika stora.

Lägg brutna linien BACAD så, att A faller på a, AB utefter ab, och AC utefter ac, hvilket är möjligt, eftersom $\angle BAC = \angle bac$. BA:s förlängning AD måste då falla på ba:s förlängning ad. Emedan alltså AC faller utefter ac och AD utefter ad, så är $\angle CAD = \angle cad$.

Def. 1. En vinkel BAC, som är lika stor med sin sidovinkel CAD, kallas rät. (Jemf. 2: c).

Teor. 2. Rätta vinklar BAC, bac äro lika stora.

Om $\angle BAC$ ej vore lika stor med $\angle bac$, så skulle endera vara större. Antag, att $\angle BAC > \angle bac$. Drag ut BA ett stycke AD och ba ett stycke ad. Lägg brutna linien BACAD så, att A faller på a och AB utefter ab. AD faller då också utefter ad. Låt brutna linien bacad vrida sig ett hvarf kring BD och beteckna med Y den yta, som dervid beskrifves af ac. Denna yta kan anses uppkommen vid $\angle bac$ s kringvridning kring AB, men också vid $\angle cad$ s kringvridning kring AD. Emedan $\angle BAC > \angle bac$, ligga AC och AB på hvar sin sida om Y och följaktligen AC och AD på samma sida om Y. Emedan AC och AD ligga på samma sida om ytan Y, är $\angle CAD < \angle cad$. Men emedan $\angle bac$ är rät, är $\angle bac = \angle cad$. Då således $\angle BAC > \angle bac$, $\angle bac = \angle cad$,

$\angle cad > \angle CAD$, så är $\angle BAC > \angle CAD$. Men detta är orimligt, ty $\angle BAC$ är rät och således lika stor med sin sidovinkel CAD . Alltså kan icke $\angle BAC$ vara större än $\angle bac$. På samma sätt bevisas, att han icke kan vara mindre. Alltså är $\angle BAC = \angle bac$. (Jemf. 2: b)

Def. 2. En vinkel kallas *trubbig*, om han är större än en rät, *spetsig*, om han är mindre än en rät.

Kor. Sidovinkeln CAD till en spetsig vinkel BAC är trubbig.

Beviset, som kan grundas på en jämförelse mellan $\angle BAC$ och $\angle CAD$ å ena sidan samt en rät vinkel Bac och dess sidovinkel cAD å den andra, anser jag onödigt att upptaga.

Med triangeln förstås i det följande en slutan af tre rärliniga delar bestående brutna linie.

Teor. 3. (Eukl. 1: 4). Om två sidor AB, AC i en triangel ABC äro lika stora med hvar sin af två sidor ab, ac i en annan triangel abc och mellanliggande vinklarna BAC, bac äro lika stora, så äro triangeln sammanfallande.

Lägg $\triangle ABC$ så, att A faller på a , AB utefter ab och AC utefter ac , hvilket är möjligt, emedan $\angle BAC = \angle bac$.

Emedan $AB = ab$, faller nu B på b , och emedan $AC = ac$, faller C på c . Emedan B faller på b och C på c , sammanfaller basen BC med basen bc . (Jemf. 2: d)

Den brutna linien ABC sammanfaller alltså till alla delar med den brutna linien abc .

$\therefore \triangle ABC \cong \triangle abc$.

Följaktligen äro de lika belägna vinklarna i triangeln ABC och abc sammanfallande. (Jemf. 2: d)

Teor. 4. (Eukl. 1: 5) Vinklarna ABC, ACB vid basen BC i en likbent triangel ABC äro lika stora, och om de lika stora benen utdragås, så äro vinklarna nedanför basen lika stora.

Afskär på förlängningarna af AB och AC lika stora stycken BD och CE . Drag räta linierna DC och BE .

$AB = AC, BD = CE$.

$\therefore AB + BD = AC + CE$.

$\therefore AD = AE$.

$AB = AC, AE = AD, \angle BAE = \angle CAD$.

$\therefore \triangle ABE \cong \triangle ACD$.

$\therefore EB = DC, \angle E = \angle D$.

$BD = CE, DC = EB, \angle D = \angle E$.

$\therefore \triangle DBC \cong \triangle ECB$.

$\therefore \angle DBC = \angle ECB$.

Alltså äro vinklarna nedanför basen lika stora. Men sidovinklar till lika stora vinklar äro lika stora.

$\therefore \angle ABC = \angle ACB$.

Anm. För den, som antager såsom ett axiom, att en rät linie, som går mellan två punkter, är kortare än hvarje annan linie mellan samma punkter, äro de båda nästföljande satserna, Teor. 4, a och Teor. 4, b, öfverflödiga. Jag har upptagit dem för den händelse, att doktor Sohlberg skulle vilja förmäna mig att stödja mitt bevis för Eukl. I: 8 på denna af de fleste såsom axiomatisk betraktade sanning.

Teor. 4, a. Vinklarna ABC, ACB vid basen BC i en likbent triangel ABC äro spetsiga.

Låt D vara midtpunkten af BC . Sammanbind A med D .

$$AB = AC.$$

$$\therefore \angle ABD = \angle ACD.$$

$$AB = AC, BD = CD, \angle ABD = \angle ACD.$$

$$\therefore \triangle ABD \cong \triangle ACD.$$

$$\therefore \angle ADB = \angle ADC.$$

Alltså äro ADB och ADC räta vinklar.

Låt ABC vara en med ABC sammanfallande triangel, i hvilken höjden aD är dragen. Låt $\triangle aBC$ med linien aD, utgående från läget ABC, vrida sig ett hvarf kring BC. Beteckna med Y den yta, som härunder beskrifves af linien aD, och med AGEK den ytan begränsande linie, som beskrifves af punkten a. Låt EBC vara ett af de lägen, som $\triangle aBC$ intager under kringvridningen.

Beteckna med BEDAG den figur,* som består af trianglarna EBD och ABD samt ytan DAGE, hvilken beskrifvits af aD under vridningen från läget AD till läget ED. Beteckna vidare med CADEG den figur, som består af trianglarna ACD och ECD samt ytan DEGA (samma yta som DAGE). Låt B'E'D'A'G' vara en figur, som sammanfaller med figuren BEDAG och det så, att punkter utmärkta med samma bokstaf falla på hvarandra. Sammanbind en punkt G' på linien A'G'E' (= den del af linien AGEK, som begränsar ytan DAGE) med D'.

$$\triangle E'B'D' \cong \triangle EBD \cong \triangle ECD \cong \triangle ACD \cong \triangle ABD \cong \triangle A'B'D'.$$

Lägg figuren B'E'D'A'G' så, att $\triangle E'B'D'$ sammanfaller med $\triangle ACD$, hvarvid E' faller på A, B' på C och D' på D. $\angle G'D'B'$ är rät. Men $\angle G'D'B'$ sammanfaller i sitt nuvarande läge med $\angle G'DC$. Alltså är $\angle G'DC$ rät. Följaktligen ligger G'D i ytan Y. Emedan $G'D = AD = aD$, ligger punkten G' på linien AGEK. Linien E'G'A' ligger alltså utefter linien AGEK. Hon utgår också från punkten A, ligger på samma sida om A som linien AGE och är lika lång som linien AGE. Följaktligen sammanfaller hennes slutpunkt A' med linien AGE:s slutpunkt E. Då nu A' ligger på E, B' på C och E' på A, så äro linierna A'B'E' och ECA sammanfallande. Men linien A'B'E' är sammanfallande med linien ABE. Alltså äro linierna ABE och ECA sammanfallande.

Är $\triangle ABC$ rät, så måste aB en gång under $\triangle aBC$ s kringvridning sammanfalla med AB:s förlängning. BE skulle alltså kunna ligga i rät linie med AB. ABE vore då en rät linie. Men linierna ABE och ECA äro sammanfallande. Alltså skulle ECA vara en rät linie. Följaktligen skulle två räta linier ABE och ECA kunna dragas mellan punkterna A och E. Men detta är omöjligt. Alltså kunna ej vinklarna ABC och ACB vid basen i en likbent triangel vara räta.

Är $\triangle ABC$ trubbig, så låt en rät vinkel, som har B till spets och BC till ben, vrida sig ett hvarf kring BC. Den af det rörliga benet beskrifna ytan måste då ligga mellan BA och BC och således skära AD i någon punkt H. Drag räta linierna HB och HC.

$$BD = CD, DH = DH, \angle BDH = \angle CDH.$$

$$\therefore \triangle BDH \cong \triangle CDH.$$

$$\therefore \angle HBD = \angle HCD, HB = HC.$$

Men $\angle HBD$ är rät. Alltså skulle vinklarna vid basen i en likbent triangel HBC vara räta. Men detta är orimligt. Alltså kunna ej heller vinklarna ABC och ACB vara trubbiga. Emedan de hvarken kunna vara räta eller trubbiga, måste de vara spetsiga.

* Ordet figur är här användt i en oegentlig, men, som jag tror, fullt begrip^{lig} betydelse.

Teor. 4, b. *En sida BC i en triangel ABC kan ej vara lika stor med de öfriga sidorna AB och AC tillsammansantagna.*

Ty antag, att $AB + AC = BC$. Afskär af BC ett stycke $BD = AB$. Sammanbind A med D.

$$AB + AC = BC, \quad AB = BD.$$

$$\therefore AB + AC - AB = BC - BD.$$

$$\therefore AC = DC.$$

BDA är en likbent triangel. Följaktligen är $\angle BDA$ spetsig och hans sidovinkel ADC trubbig. Men CDA är en likbent triangel. Alltså skulle $\angle ADC$ vara spetsig. Emedan han ej kan vara både spetsig och trubbig, måste antagandet, att $AB + AC = BC$, vara orimligt. Alltså kan ej en sida i en triangel vara lika stor med summan af de båda öfriga.

Teor. 5. (Eukl. 1: 8). *Om sidorna AB, BC, CA i en triangel ABC så äro lika stora med hvar sin af sidorna ab, bc, ca i en annan triangel abc, så äro triangelarne sammanfallande.*

Lägg $\triangle ABC$ så, att A faller på a och AB utefter ab. B måste då falla på b, emedan $AB = ab$. Låt $\triangle ABC$ vrida sig ett hvarf kring ab och låt derunder en rät linie sammanbinda C med c. Linien Cc måste en gång under kringvridningen skära ab, utdragen, om det behöfves, i en punkt D. Låt triangelarne intaga de lägen, som de hafva, då Cc och ab, förlängd, om det behöfves, skära hvarandra. Härvid kunna tre fall inträffa. Antingen faller D mellan a och b eller på förlängningen af ab eller på en af ab:s ändpunkter.

Antag 1:o, att D faller mellan a och b.

Om ej $CD = cD$, så afskär af Cc ett stycke $CE = cD$. Drag räta linierna aE och Eb.

$$aC = ac.$$

$$\therefore \angle aCE = \angle acD.$$

$$aC = ac, \quad CE = cD, \quad \angle aCE = \angle acD,$$

$$\therefore \triangle aCE \cong \triangle acD.$$

$$\therefore aE = aD.$$

På samma sätt bevisas, att $Eb = Db$.

$$\therefore aE + Eb = aD + Db \\ = ab.$$

Men detta är orimligt (enl. det i anm. under Teor. 4 anförda axiomet eller enligt Teor. 4, b). Alltså kunna CD och cD ej vara olika stora.

$$\therefore CD = cD.$$

$$aC = ac, \quad CD = cD, \quad \angle aCD = \angle acD.$$

$$\therefore \triangle aCD \cong \triangle acD.$$

$$\therefore \angle CaD = \angle caD.$$

Men $\angle CaD$ är densamme som $\angle CAB$ och $\angle caD$ densamme som $\angle cab$.

$$\therefore \angle CAB = \angle cab.$$

$$AB = ab, \quad AC = ac, \quad \angle CAB = \angle cab.$$

$$\therefore \triangle ABC \cong \triangle abc.$$

Antag 2:o, att D faller på förlängningen af ab, t. ex. på andra sidan om b i förhållande till a.

Om $CD \geq cD$, afskär af Cc ett stycke $CE = cD$. Drag räta linierna aE och Eb.

På samma sätt som förut bevisas, att $aE = aD$ och $Eb = Db$.

$$\therefore aE - Eb = aD - Db \\ = ab.$$

$$\therefore aE = ab + Eb.$$

Men detta är orimligt. Alltså är ej $CD \cong cD$.

$$\therefore CD = cD.$$

På samma sätt som i förra fallet bevisas nu, att

$$\triangle ABC \cong \triangle abc.$$

Antag 3:o), att D faller på en af ab:s ändpunkter, t. ex. b.

$$aC = ac$$

$$\therefore \angle aCb = \angle acb.$$

Men $\angle aCb$ är densamme som $\angle ACB$

$$\therefore \angle ACB = \angle acb.$$

$$AC = ac, CB = cb, \angle ACB = \angle acb.$$

$$\therefore \triangle ABC \cong \triangle abc.$$

Följaktligen äro de lika belägna vinklarne i trianglarne ABC och abc sammanfallande. (Jemf. 2:e)

Härmed har jag genomgått alla de satser, som användas eller förutsätts vid bevisningen af 2:a propositionen i min afhandling. Är min framställning af dessa satser riktig, så stöder sig den nämnda propositionen hvarken direkt eller indirekt på den 3:e, och bevisföringen i båda propositionerna är ej, såsom doktor Sohlberg ansett, »cirkelformig».

Doktor Sohlberg klandrar äfven min afhandling därför, att den ej upptager läran om symmetriska och likformiga solida figurer. Huruvida denna teori bör i ett stereometriskt arbete upptagas eller ej, beror dock helt och hållet på arbetets ändamål. I en lärobok bör den nämnda teorien förekomma, om hon ingår i deras lärokurser, för hvilka boken är skriven, annars icke. I en till specimen afsedd stereometrisk afhandling bör samma teori upptagas, om författaren vill framställa den på ett åtminstone i någon mån annat sätt, än som skett i förut befintliga arbeten. I annat fall bör den utelämnas; ty den behöfves ej för att gifva sammanhang åt stereometriens öfriga lärosatser. Äro dessa mina åsigtter riktiga, så synes min afhandling ej förtjena klander därför, att den icke upptager den nämnda teorien. Om doktor Sohlbergs nu i fråga varande klander är riktadt mot afhandlingens titel, vill jag mot detsamma anmärka, att titlarne på arbeten i stereometri, så vidt jag har mig bekant, ej plåga utvisa, huruvida läran om symmetriska och likformiga kroppar i samma arbeten behandlas eller ej.

Sedan doktor Sohlberg framställt de nu bemötte anmärkningarne mot min afhandling, omnämner han det betyg, som Skara domkapitel afgifvit öfver densamma, och finner det högst oförtjent. Jag har naturligtvis hvarken skyldighet eller befogenhet att försvara domkapitlet i detta afseende, men anser mig dock böra påpeka ett fel, hvartill doktor Sohlberg gör sig skyldig, då han säger, att afhandlingen blifvit bedömd »med högsta betyget för sådan» (= matematisk) »lärdom». Doktor Sohlberg borde veta och vet nog också, att ett matematiskt arbete kan hafva helt andra förtjenster än den att utvisa lärdom.

För att ej lemna alldeles utan uppmärksamhet doktor Sohlbergs förmodanden angående de inkast, som vid disputationsakten gjordes mot min afhandling, vill jag nämna, att en af opponenterna i likhet med doktor Sohlberg anmärkte, att afhandlingen ej innehåller någon teori för likformiga kroppar, och att en annan mot 2:a och 3:e propositionerna gjorde inkast liknande ofvan bemötte. Dock gick den sistnämnde opponenten

ej fullt så grundligt tillväga, som doktor Sohlberg, ty han förmenade mig ej att anse räta vinklar lika stora eller lika stora vinklar kongruenta.

Med anledning af doktor Sohlbergs anmärkning, att »domkapitlets egentligen sakkunnige ledamot, lektorn i matematik, saknades», torde böra nämnas, att domkapitlet för deltagande i bedömandet af de prof, som för det i fråga varande lektoratet aflades, adjungerat lektorn i fysik och en af adjunkterna i matematik vid Skara allmänna läroverk.

Då doktor Sohlberg, utan tvifvel med afseende på de kritiserade 2:a och 3:e propositionerna i min afhandling, talar om »den skolastiska klyftighet, hvarmed man sökt pryda detta fragmentariskt elementära arbete», så vill han väl härmed säga, att den uppgift, jag i dessa propositioner föresatt mig, ej otvunget erbjuder sig på grund af det behandlade ämnets egen beskaffenhet. Men svårigen kan någon uppgift vara naturligare för den, som skriver en afhandling i stereometri, än att i sammanhang med framställningen af planet's definition visa, att en yta med den i definitionen angifna egenskapen är tänkbar, och detta är, hvad jag sökt göra i den 2:a propositionen, något som doktor Sohlberg också visar sig inse. Om jag vill lösa nämnda uppgift, har jag tydligen, innan jag löst densamma, ingen rättighet att använda doktor Sohlbergs »fundamentala rymdgeometriska axiom». Har jag åter löst den, så övergår samma s. k. axiom till ett teorem, hvars bevisning ej medför någon svårighet.

I slutet af sin uppsats yttrar doktor Sohlberg, att min »brist på öfriga lärdomsmeriter utjämnades» genom det öfver min afhandling afgifna betyget. Den, som utan föregående kännedom om förhållandet läser de citerade orden, kan väl svårigen föreställa sig annat, än att doktor Sohlbergs lärdomsmeriter måste hafva varit mina öfverlägsna i båda till det af oss sökta lektoratet hörande ämnena eller åtminstone i det främsta af dem, matematiken. Detta var dock icke förhållandet. Den öfverlägsenhet, hvarpå doktor Sohlberg gör anspråk, egde han endast med afseende på det andra ämnet, fysiken. I matematiska lärdomsmeriter var han mig så till vida underlägsen, som hans betyg i filosofie kandidat-examen i matematik var cum insigniore laude Approbatur, under det mitt var Laudatur. Något matematiskt författarskap, vittnande om högre lärdom än den, som angifves af examensbetyget, har doktor Sohlberg, så vidt jag af hans ansökningshandlingar kan se, ej att uppvisa.

Med hvad jag nu skrivit har jag hvarken velat visa, att min afhandling varit förtjent af det öfver henne afgifna betyget, ej heller att domkapitlet i Skara med rätta föredragit mig framför doktor Sohlberg vid lektorsutnämningen, utan endast att doktor Sohlbergs anmärkningar mot min afhandling varit obefogade, samt att hans öfriga framställning i Verdandi ej varit »fullt objektiv».

Skara den 12 April 1887.

N. J. A. Linnarsson.

Svar på genmäle.

Anmodad af Red. att inom få dagar lemna ett kort svaromål på hr lektor N. J. A. Linnarssons förestående genmäle mot några af mig i Verdandis första häfte för innevarande år framställda anmärkningar beträffande hr L:s utgifna lektorsspecimen: Elementar-stereometri, får jag nu inskränka mig till följande:

1:o framgår det omedelbart af hr L:s genmäle, att jag haft alldeles rätt i min i den ifrågavarande uppsatsen uttryckta förmodan, att kritiken af hr L:s afhandling vid disputationsakten i Skara sannolikt ej varit synnerligen grundlig. Enl. hr L:s eget medgifvande (se ofvan sid. 190 rad 1 & 2) har han nämligen dervid ostördt fått behålla sin föreställning om det berättigade i att på den förutsättningslösa ståndpunkt, som ej medgifver att lägga ett plan genom två hvarandra skärande linier, *utan bevis* antaga lika stora vinklars kongruens och »räta» vinklars likhet.

2:o erkänner hr L. indirekt riktigheten af mina anmärkningar, att man på hr L:s ståndpunkt alldeles icke har rätt att, *utan vidare*, såsom hr L. i sin afhandling förfarit, grunda sig på nyssnämnda från plangeometrien hemtade åskådningar eller lemna å sido den räta vinkeln definition eller använda Eukl. I, 4 och I, 8 i den bevisning, som har till mål att visa, att ett plan kan läggas genom två hvarandra skärande linier. Hr L. har nämligen nu i ofvanstående genmäle sett sig nödsakad att söka göra en sådan framställning af nämnda geometriska åskådningar och satser, att axiomet om ett plans läggande genom 2 hvarandra skärande linier icke kommer till användning, och hr L. har för detta ändamål måst *komplettera sin bevisning med icke mindre än nära 5 fintryckta sidor.*

Men så länge hr L., såsom *förhållandet var i den kritiserade afhandlingen*, i sitt bevis för planets möjlighet endast åberopar, men icke anför någon slags bevisning för nämnda plangeometriska satser, Eukl. I, 4 och I, 8, som enligt hittills framställd bevisgång kräfva förutsättningen af lika vinklars kongruens och af planets begrepp (se min förra uppsats, Verdandi 1887, s. 33), så var ju hans bevisföring i *lektorsafhandlingen* — och det är om *denna* saken handlar — felaktig och cirkelformig, hvilket faktum hr L. genom vädjande till sin nu kompletterade bevisning söker alldeles bortblanda.*

Framdeles, när tid och tillfälle yppar sig, skall det återstå för mig att närmare taga i öfvervägande hr L:s nu framlagda *nova fundamenta*, huru betänkligt vidlyftigt än hr L:s försök till bevis af ifrågavarande axiom genom mina hittills gjorda inkast mot hr L:s förra »bevisning» redan blifvit.

* Hr L. begynner nämligen sitt genmäle med en misstyndning af den sak som är i fråga. Jag hade i min uppsats visat, att hr L:s bevisning var oförenlig med det vanliga sättet att uppfatta en vinkel, nämligen såsom en vridning. Hr L. söker göra en annan uppfattning gällande, riktig äfven den, men vill ställa mig till svars, dervore att — *han försummat att på denna grund utföra den bevisning honom tillg.*(1)

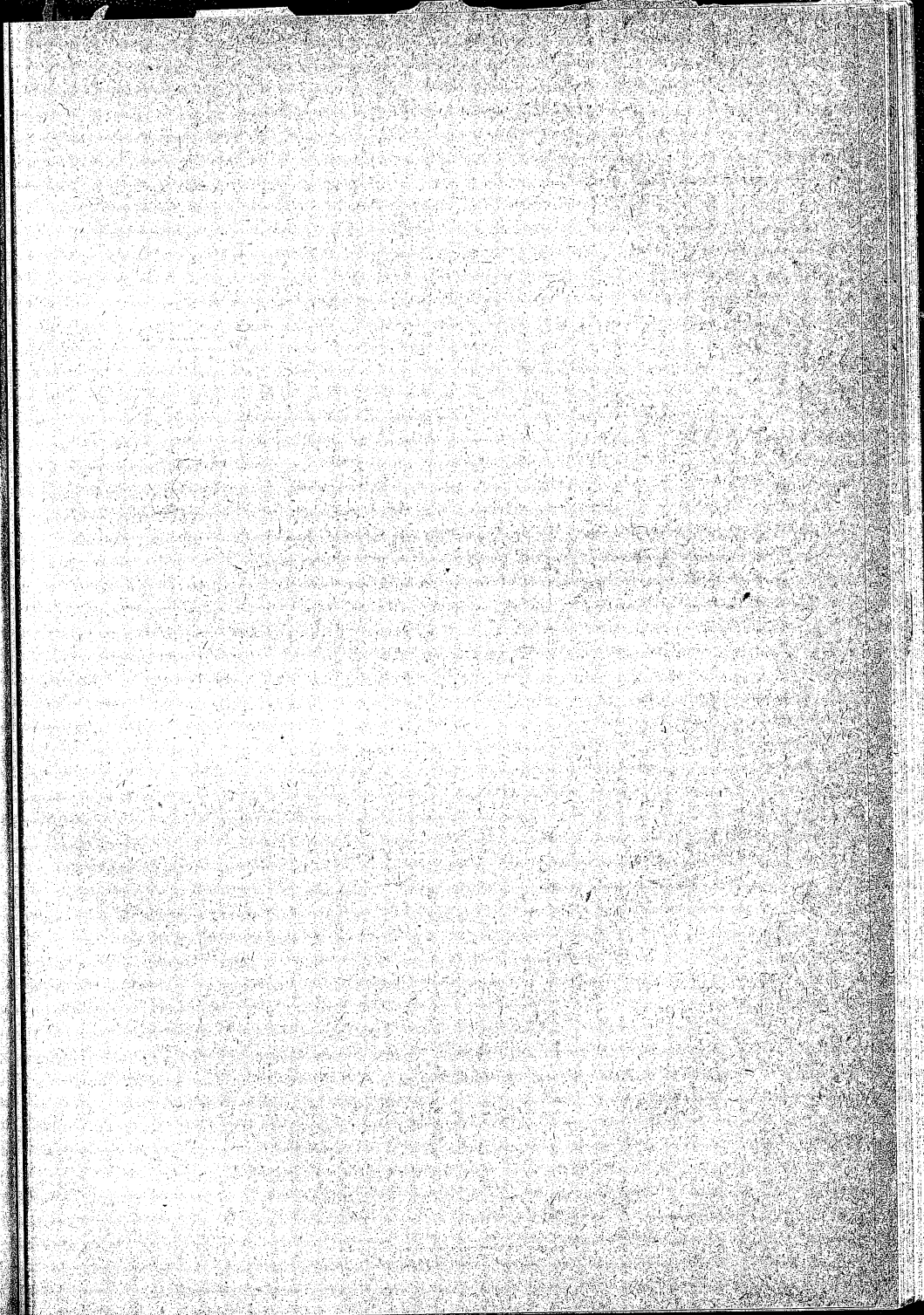
Att jag icke helt och hållet nekat möjligheten af ett felfritt bevis för det ifrågavarande axiomat, synes af följande mening i min förra uppsats (jag kursiverar tvänne ord): »Så vidt jag kan se, är således förf:ns bevisföring cirkelformig, . . . och man bör väl *tills vidare* anse den axiomatiska naturen af ifrågavarande geometriska åskådning orubbad.» Men jag vidhåller, på ofvan angifna grunder, att hr L:s bevis för denna sak — det enda nya jag fann i hr L:s af domkapitlet i Skara med »berömlig» vitsordade specimen — *der* var felaktigt.

3:o) glömmer hr L. aldeles i slutet af sitt genmåle, att jag ingalunda var hans enda kvarstående medsökande, och förledes derigenom till åtskilliga personliga anspelningar mot mig, på samma gång som han förevisar mig, att min egen framställning icke skulle hafva varit »fullt objektiv». Så var den dock. Jag har fullt objektivt kritiserat hr L:s afhandling, och hr L. har nu, på grund deraf, måst söka »förbättra» sin bevisning. Jag har vidare, fullt objektivt, utan att yttra mig öfver den betygsättning som kommit mig sjelf till del, klandrat vissa domkapitels tillvägagående att medelst orimligt högt tilltagna betyg utjemna en annars befintlig skillnad mellan »den som sedan utnämnes» och öfrige medsökande och, med afseende på fallet med hr L., har jag bland dessa icke heller kunnat sätta mig sjelf i främsta rummet. Ty, såsom hr L. nog vet, i domkapitlets utnämningsbetänkande gälde valet egentligen hr L. och den 3:e kvarstående medsökanden, icke mig. Det hade således legat närmare till hands att hr L. i sitt genmåle framhållit sina förtjenster gent emot denne och mindre sysselsatt sig med mina, antagligen svagare, meriter, då han ville undersöka i hvad mån »hans brist på öfriga lärdomsmeriter utjmnades» af domkapitlets betyg för disputationen. Men hr L. har ej förmått taga saken så »objektivt».

Hvad hr L. yttrar till försvar för det fragmentariska i sin elementar-stereometri eller hvad han antyder beträffande den särskilda synpunkt, ur hvilken domkapitlet skulle så högt bedömt hans arbete och hvilken denna gång då skulle vara en annan än den vanliga, eller hvad beträffar domkapitlets åtgärd att utvälja lektorn i *naturvetenskap*(!) och en läroverksadjunkt vid Skara läroverk såsom opartiske och sakkunnige bedömare af disputationsprovet, — allt detta kräver af mig intet bemötande, ty hvarje sakförståndig kan sjelf bedöma det till dess rätta halt.

Man skall emellertid hoppas, att det omsider skall gå derhän, att bedömandet af samtliga lärareprof öfverlemnas till en enda, för lokala och sidointressen otillgänglig, myndighet af sakkunnige.

K. H. Sohlberg.



VERDANDI,

Tidskrift för ungdomens målsmän och vänner
i hem och skola,

utgifven af

Uffe (Anna Sandström) och Lars Hökerberg,

anmäler härmed till prenumeration sin 5:e årgång, 1887. *Verdandis* uppgift är förtfarande att vara ett organ, der olika åsikter angående uppfostran och undervisning kunna fritt uttalas, bemötas och fullständigas, och genom hvilket såväl lärare och lärarinnor som föräldrar och andra för saken nitälskande kunna lemna sina bidrag till utredningen af dithörande frågor samt söka för dem in-tressera en bildad allmänhet. Derjämte skall redaktionen liksom hittills genom literaturanvisningar och uppsatser i praktisk metodik söka i någon mån lätta de undervisandes arbete. Mer än hittills hoppas vi få tillfälle att egnå vår uppmärksamhet å utkommande pedagogisk literatur, äfvensom å pedagogiska företeelser i utlandet.

Sedan 1885 års början hafva till *Verdandis* redaktion anslutit sig bl. a.: hrr professor **Theodor Hagberg** närmast för universiteten, rektor **Sixten von Friesen** och lektor **Sigfrid Almquist** närmast för allm. läroverken, doktor **Leonard Holmström** närmast för folkhögskolorna och hr **Fridtjuv Berg** närmast för folkskolan och har Red. förmånen att äfven för framtiden få på-räkna stödet af dessa värdefulla, på skilda undervisningsområden verkande krafter.

Prenumerationspriset är för 1887 oförändradt som hittills. Med 3 kr. 75 öre för hel årgång om 6 häften (af hvilka tre utgifvas före midsommar och tre under hösten) prenumereras i hvilken bokhandel eller å hvilken postanstalt som helst; men så snart ett flertal [minst 5] exemplar beställes direkt hos utgifvaren Hökerberg (G:la Kungsholmsbrog. 28 i Stockholm), nedsättes priset till 3; 25 pr ex., hvarjämte portofri försändelse till landsorten erbjudes.

Stockholm i dec. 1886.

Utgifvarne.

Med anledning af talrika till *Verdandis* redaktion in-gångna förfrågningar må här meddelas, att *tidskrif-ten Verdandi icke* stått eller står i något som helst samband med någon af de på skilda orter be-fintliga *föreningar* som bära samma namn.

Årspris (för 6 häften) 3: 75. — Lösa häften à 75 öre.

VERDANDI

TIDSKRIFT

FÖR

UNGDOMENS MÅLSMÄN OCH VÄNNER

I

HEM OCH SKOLA

FEMTE ÄRGÅNGEN

1887

Femte häftet.

Häftets innehåll:

Lärjungarnas i de högre flickskolorna arbetstid. Af <i>Julius Humble</i> . . . sid.	193
Tablå öfver menniskoracerna från språklig och naturvetenskaplig synpunkt.	
Af <i>E. W. Pettersson</i>	219
Bokanmälan,	234



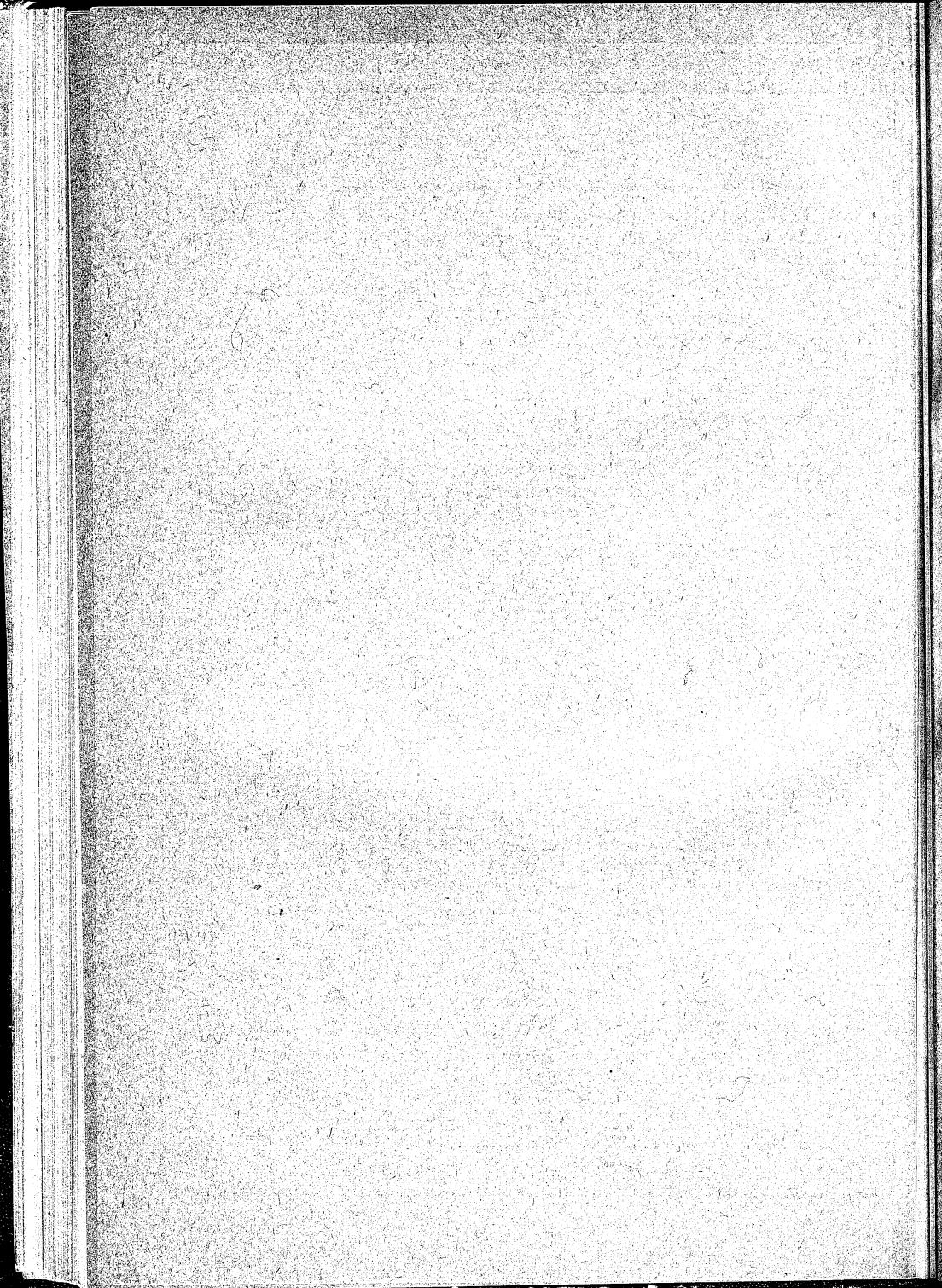
STOCKHOLM 1887
LARS HÖKERBERGS FÖRLAG

Utgifvare: "UFFE" och LARS HÖKERBERG.

Pris för detta häfte: 75 öre.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.



Lärjungarnas i de högre flickskolorna arbetstid.

I.

En af de frågor, som kommo under behandling vid det tredje allmänna flickskolemötet i Stockholm (1886) var af följande lydelse: *Huru många timmar om dagen böra lärjungarna i flickskolans särskilda klasser efter regeln sysselsättas med arbete på lärorummet och, i sammanhang därmed, huru lång tid bör hemarbetet i medeltal dagligen upptaga?* På grund af det samband, hvori denna fråga stod till den äfvenledes uppställda frågan *om de väsentliga orsakerna till den höga sjuklighetsprocenten bland flickskolans lärjungar samt om medlen till dess minskande*, behandlades de båda frågorna i förening. Diskussionen rörde sig emellertid hufvudsakligen om det senare spörsmålet, och blott allmänna antydningar gäfvos till besvarandet af det förra. De talare, som yttrade sig i ämnet, voro emellertid ense därom, att lärjungarnas arbete vore alltför betungande och borde nedbringas, ehuru betänkligheter framställdes mot medgifvandet af alltför stor ledighet från skolarbete, emedan fritiden då kanske ofta skulle användas på för hälsan vida menligare sysselsättningar än skolarbetet. Tre talare — doktor *S. Lovén*, lektor *G. Sjöberg* och undertecknad — fäste därvid uppmärksamheten på ett förslag, som i detta hänseende framstälts i *Elsass-Lothringen* af en i slutet af 1883 tillsatt, uteslutande af läkare bestående komité, hvilken hade att från medicinsk synpunkt afgifva utlåtande om det högre flickskoleväsendet i nämnda land; och en af dessa talare, som framhöll huru viktigt det vore för våra flickskolor att skydda sig mot den ofta hörda anklagelsen för elevernas öfveranstängning, föreslog, att mötet skulle uttala sig för önskligheten af att nämnda förslag vunne anslutning äfven i vårt land. Någon resolution fattades emellertid ej i frågan, enär den åt diskussionen anslagna

tiden ansågs hafva varit alltför knapp för att tillåta ämnets allsidiga behandling.

Då vi nu gå att återupptaga detta ämne, anse vi oss i första rummet böra åt alla flickskolans målsmän och vänner på det lifigaste anbefalla studiet af det nämnda komitébetänkandet*, hvilket dels i allmänhet utgör ett särdeles viktigt inlägg i flickskolesaken, dels särskildt i afseende på frågan om lärjungarnas arbetstid innehåller ett förslag, hvilket måste anses såsom det tillförlitligaste regulativ för omdömet, som för närvarande finnes att tillgå. Om ett enstämmigt uttalande af framstående läkare och vetenskapsmän i en fråga sådan som denna också ej kan anses ensamt afgörande, så torde dock, för den händelse att *stor* öfverensstämmelse skulle befinnas vara rådande mellan de faktiska förhållandena hos oss och de af dem uppställda fordringarna, det antagandet ej vara oberättigadt, att dessa fordringar stå det rätta förhållandet åtminstone vida närmare. Med detta antagande till utgångspunkt, gå vi nu att anställa en jämförelse mellan nämnda förslags fordringar och arbetstiden i de svenska flickskolorna, med förutskickande af den anmärkningen, att ett bemödande att minska detta arbete under de senare åren i allmänhet varit synbart.

Vänder man sig, för att få upplysning i frågan, till läroverkens årsredogörelser, så finner man för det första, att skoltimmarnas antal för vecka är i olika skolor mycket växlande. Oberäknadt gymnastik, där sådan förekommer, synes emellertid detta antal för de högre klasserna i allmänhet med en eller annan timme understiga 30 timmar, ehuru detsamma flerstädes uppgår till eller öfverstiger denna siffra; de nedre klasserna hafva i mer eller mindre lycklig proportion ett lägre timantal. Elevernas hemarbete i medeltal för dag synes, enligt samma källa, för de högre klasserna oftast öferskrida 2 timmar och stundom uppgå till 3—4 timmar, naturligtvis med mer eller mindre proportionerlig minskning för de lägre klasserna.

De sifferuppgifter angående ifrågavarande förhållanden, som hämtas ur detta material, måste emellertid blifva mycket sväfvande och obestämda, enär dels arbetet i skolan för de olika ämnena och klasserna, dels i synnerhet tiden för hemarbetet ej alltid är i dessa redogörelser noggrant angifvet, hvarjämte det senare äfven förekommer beräknadt efter olika

* Ärztliches Gutachten über das höhere Töchterschulwesen Elsass-Lothringens, Strassburg 1884.

grunder.* För en undersökning af detta slag finnes emellertid numera ett rikhaltigt, af den senaste läroverkskomitéen samlat och af professor A. Key bearbetadt material, grundadt på uppgifter från 35 svenska flickskolor och omfattande ett antal af omkring 3000 skolflickor. Vi tillåta oss så mycket hållre att anföra några utdrag ur nämnda komités i tabellform sammanställda uppgifter om lärjungarnas i flickskolorna arbetstid, som vi därigenom i någon mån kunna bidraga att fästa uppmärksamheten på det jämförelsevis korta, men innehållsrika kapitlet i det digra komitébetänkandet, hvilket har till titel: »Undersökningen af högre läroverk för flickor», och hvilket inom flickskoleverlden kanske ej ännu är så allmänt känt eller så noggrant studerat, som det utan tvivel förtjänar. Genom nedanstående, ur detta betänkande hämtade siffror vinnes visserligen ej kannedom om tidsmättet för arbetet i någon särskild skola och ej håller om genomsnittstiden för *alla* våra flickskolor; men icke dess mindre torde vi däraf hämta den mest exakta underrättelse, som för närvarande står att erhålla, om den tid, som i allmänhet åtgår för den skolbesökande kvinliga ungdomens *andliga* utbildning. Gymnastiken, såsom afseende den *kroppsliga* utbildningen, är icke inräknad i arbetstiden.** På grund af den i olika skolor växlande klassindelningen är statistiken uppgjord efter åldersgrader. Det Elsass-Lothringiska förslaget, hvilket äfvenledes anföres, följer samma indelningsgrund, men då undervisningen i sång i detta förslag icke medräknats *efter* det 9:de lefnadsåret, så hafva vi, vid slutsumman af arbetstiden för de svenska skolorna, inom parentes angifvit den tid, som för de olika åldersgraderna efter nämnda år egnas åt undervisning i sång och musik. Dessa siffror böra således subtraheras dels från arbetstiden i skolan, dels från den totala arbetstiden.

* Det vore synnerligen önskligt, att dessa redogörelser affattades efter ett lika, för alla skolor, gällande formulär. Åtskilligt af det, som upptages i redogörelserna för de allmänna läroverken, torde därvid saklöst kunna utelemnas.

** Skilnaden i arbetstid, om gymnastik medräknas eller icke, blir föga betydlig, när detta ämne dels icke förekommer i några skolor, dels förekommer med ett mycket ringa timantal för vecka. Endast vid åtta skolor — däraf blott två i Stockholm, ingen i Göteborg — var, vid tiden för uppgifternas afgifvande, gymnastiken såsom obligatorisk upptagen med ett timantal, »hvilket synes möjliggöra dess dagliga, dietetiska användande på ett någorlunda tillfredsställande sätt.» Jmf. Läroverkskomitéens af år 1884 betänkande, III, 1:sta afdeln., s. 707.

Det obligatoriska arbetet för dag (medeltal).

Lär- jungarnas lefnadsår.	I svenska flickskolor.			Elsass-Loth. komité- förslaget.			Skillnad.	
	I sko- lan.	I hem- met.	Summa.	I sko- lan.	I hem- met.	Sum- ma.		
	T i m m a r o c h m i n u t e r .							
7:de	3	—	3	—	3	0,30	3,30	— 0,30
8:de	3,36	0,14	3,50	—	3	0,30	3,30	+ 0,20
9:de	4,20	0,44	5,4	—	3,40	0,30	4,10	+ 0,54
10:de	4,31	0,56	5,27	(0,7)	4	0,30	4,30	+ 0,50
11:te	4,27	1,7	5,34	(0,8)	4	0,30	4,30	+ 0,56
12:te	4,32	1,22	5,54	(0,10)	4,20	1	5,20	+ 0,24
13:de	4,32	1,32	6,4	(0,11)	4,20	1	5,20	+ 0,33
14:de	4,33	1,58	6,31	(0,11)	4,20	1	5,20	+ 1
15:de	4,32	2,17	6,49	(0,11)	4,40	1	5,40	+ 0,58
16:de	4,26	2,37	7,3	(0,11)	4,40	1	5,40	+ 1,12
17:de	4,23	2,46	7,9	(0,10)	Ej upptaget.			—
18:de	4,19	2,52	7,11	(0,9)	»	»	»	—

Såsom synes af denna sammanställning, äro de yngsta barnen eller sexåringarna (7:de årsklassen) de enda, för hvilka arbetet i våra skolor ej öfverstiger det af den nämnda läkarekomitéen uppställda måttet för samfaldt arbete i skolan och hemmet. Härvid är dock att märka, att den åt bön anslagna tiden är i den af prof. Key uppgjorda tabellen inräknad i arbetstiden i skolan. Huruvida denna tid också i det Elsass-Lothringiska förslaget bör anses ingå i skolarbetet, är icke tydligt angifvet. Under antagande att så icke är förhållandet, böra de siffror, som angifva öfverskottet i de svenska flickskolorna, för de flesta årsklasserna minskas med 15—20 min. om dagen. Visserligen är det nämnda öfverskottet, äfven efter denna reduktion, för flere klasser ej obetydligt, men skillnaden skulle dock ej vara så stor, att den behöfde ingifva någon oro, såvida ej den omständigheten tillkomme, att många lärjungar i våra flickskolor, i synnerhet i de högre klasserna, få ett betydligt tillskott af arbete för valfria ämnen, under det att läkarekomitéförslaget icke förutsätter något sådant.* Den tid, som, i medel-

* För de lärjungar i de svenska skolorna, som äro dispenserade från undervisningen i något eller några obligatoriska ämnen, inträder någon minskning i de öfvan angifna talen. Men denna minskning före-

tal. för dag, i de undersökta skolorna togs i anspråk för de valfria ämnena, synes af nedanstående tabell, hvilken tillika angifver procenten af deltagande lärjungar. Det är dock att märka, att tabellen lemnar uppgift blott på det frivilliga arbetet i skolan; hemarbetet för sådant arbete synes ej hafva beräknats.* De i det följande angifna siffrorna synes därför vara något för låga, och då i flertalet skolor två af de främmande språken ingå bland valfria ämnen, torde skillnaden ej vara obetydlig:

Det valfria arbetet för dag (medeltal).

Åldersklass efter lefnadsår.

	10:de.	11:te.	12:te.	13:de.	14:de.	15:de.	16:de.	17:de.	18:de.
% deltagande									
lärjungar...	6,8	12,9	17,8	33,2	49,2	53,5	64,8	67,1	69,1
medeltal för									
dag	0,42	0,36	0,37	0,44	0,42	0,48	0,58	1,1	1

Prof. Key har vidare sammanräknat »denna tid» med den ofvan omtalade tiden för det obligatoriska arbetet i skolan och hemmet, hvarvid också gymnastiken medtagits »för att se huru lång tid för de här angifna procenttalen af flickorna upptages af skolan» (a. st. s. 708). Till denna tabell, som här nedan anföres, foga vi, för jämförelses skull, dels de siffror, som angifva medelarbetstiden i skola och hem tillsammans, enligt komitéens undersökningar, för lärjungarna vid de allmänna läroverken och förberedande skolor för gossar (gemensamma linien och latinlinien), dels äfven den af prof. Key för dessa läroverk föreslagna samfälda arbetstiden, i båda fallen med inräkning af sång och gymnastik.***

Medeltal af arbetstid i hem och skola för dag.

Åldersklass efter lefnadsår.

	7:de.	8:de.	9:de.	10:de.	11:te.	12:te.	13:de.	14:de.	15:de.	16:de.	17:de.	18:de.
<i>I flickskolorna, enl. komiténs undersökning.</i>	3	3,51	5,9	6,17	6,21	6,44	7,2	7,28	7,52	8,14	8,23	8,20
<i>I gosskolorna, enl. komiténs undersökning.</i>	4,22	4,51	5,31	6,55	7,46	7,57	9,9	9,47	11,1	11,14	11,22	11,8
<i>I gosskolorna, enl. prof. Keys förslag.....</i>	2-3	3-4	4-5	6	6	7	7	8	8,30	8,30	9	9

kommer för ett så ringa antal elever och är så obetydlig — helst då sång och gymnastik frånräknas — att den alls icke kan komma i betraktande. Läroverkskomitéens betänkande, a. st. s. 702 och 705.

* A. st., s. 708.

** A. st., s. 618.

Jämföres flickornas här angifna arbetstid å ena sidan med den tid för samfäldt skol- och hemarbete, som af den Elsass-Lothringiska komitén föreslagits, * och å andra sidan med dels den faktiska, dels den föreslagna tiden för gossarnes arbete, så framgår häraf:

1) att ett större antal af lärjungarna i våra flickskolor (10:de, 11:te och 13:de årsklasserna) hafva ett arbete, som med omkring 1½ timme öfverskjuter det mått, som från läkaresynpunkt ansetts böra medgifvas, samt att flertalet af lärjungarna i de högre årsklasserna hafva ett arbete, som med omkring 2 timmar om dagen öfverskrider nämnda mått.

2) att gossarne i våra allmänna läroverk faktiskt utföra ett arbete, som redan i flere af de lägre årsklasserna betydligt öfverstiger och, i de högre, med ända till omkring 3 timmar om dagen synes öfverskjuta flickornas motsvarande arbetstid. **

3) att den af prof. Key föreslagna arbetstiden för gosskolorna ej väsentligen skiljer sig från det mått af tid, som för flickskolornas motsvarande åldersklasser faktiskt tagits i anspråk. ***

Hvilka konklusioner kunna nu dragas af dessa jämförelser?

Punkten 1) synes ej lemna något tvifvel öfrigt att arbetet i våra flickskolor är alltför betungande. Punkten 2) intygar, att gossarne, särskildt under pubertetsåldern, måste hafva en mycket större andlig bärkraft än flickorna, för hvilka ett liknande arbete under motsvarande tid väl oftast skulle blifvit liktydigt vid fullkomlig ödeläggelse. ****

Punkten 3) skall kanske föranleda en och annan till det antagandet, att ett arbete, som ej är större, än att det *från*

* Se s. 196. Det afdrag, som vid en sådan jämförelse skulle göras på grund däraf, att gymnastik och sång, som ingå i ofvanstående siffror, icke eller delvis icke äro medräknade i det nämnda förslaget, må här antagas kompensera däraf, att hemarbetet för valfria ämnen icke ingår i ofvanstående siffror, ehuru detta arbete säkerligen upptager mera tid.

** Skillnaden minskas något därigenom, att, såsom ofvan nämnts, flickornas hemarbete för valfria ämnen ej torde vara medräknadt. — Äfven bör erinras, att flickornas af skolan oberoende, frivilliga arbete i hemmet, hvarom längre fram skall talas, är vida större än gossarnes motsvarande arbete.

*** Öfverensstämmelsen skulle i vissa fall vara ännu större, om flickorna hade i medeltal lika lång tid för gymnastik, som gossarne.

**** Icke dess mindre har det, som bekant, satts i fråga att, genom att omedelbart upplåta de allmänna läroverken äfven för flickor, gifva dem samma arbete, som gossarne hafva.

läkaresynpunkt ansetts lämpligt för gossar, väl borde utan olägenhet kunna utföras äfven af flickor, hålst om, såsom vanligen är fallet i våra kvinliga läroverk, möjlighet förefunnes att slippa deltaga i undervisningen af vissa ämnen.* En sådan slutsats torde dock, allra minst från läkaresynpunkt, kunna godkännas. De framstående läkare och vetenskapsmän, som afgifvit det ofvan nämnda förslaget rörande flickskoleväsendet i Elsass-Lothringen, hade dessförinnan (1882), såsom medlemmar af en liknande komité för de högre gossläroverken, med afseende på dessas lärjungar föreslagit en tid för det samfälda arbetet i skolan och i hemmet, hvilken betydligt öfverskrider det mått, som de föreslagit för flickorna vid motsvarande åldersgrader.** Och att prof. Key — ehuru han ej framlagt något förslag till arbetstid för flickskolorna — dock är lika främmande för en sådan uppfattning, det framgår däraf, att han yrkar på »att äfven i flickskolorna en betydlig nedsättning göres i lärjungarnas ensidiga andliga ansträngning, och att mera utrymme lemnas jämväl för flickornas fysiska vård» (s. 718). Den öfverensstämmelse, som de båda ifrågavarande sifferserierna visar, strider således ej emot, utan bekräftar det i fråga om punkten 1) gjorda antagandet.

Att flickorna ej kunna utföra samma arbete som gossarne beror hufvudsakligen därpå, att de fysiologiska processer, som försiggå i kvinnans organism under den senare delen af skolåldern, ofta inverka hämmande på det andliga arbetet, samt att — hvad värre är — ett öfvermått af sådant arbete då ofta har en störande, mången gång förstörande verkan på kvinnans sunda utveckling, på hela hennes framtida hälsotillstånd och framtida arbetsduglighet. Det är därför emot naturens ordning att under denna tid — och äfven under de föregående åren, då kroppen behöfver stärkas och utvecklas för att bära dessa genomgripande förändringar — öfverhopa den kvinliga ungdomen med alltför mycket stillasittande och tankeansträngande arbete. Denna omständighet har — under det uppblomstrande skede, som det högre kvinliga undervisningsväsendet hittills genomlevat — icke tillräckligt uppmärksammats.

Det här anförda synes emellertid stå i uppenbar strid med den erfarenhet, som skall hafva vunnits angående resultaten af s. k. samundervisning. Utan att här vidare inlåta oss på denna fråga, våga vi dock uttala ett tvifvel på denna pedagogiska idé

* Om valfrihetens betydelse för flickskolan skola vi längre fram yttra oss.

** Jmf. Läroverkskomitéens betänkande a. st., s. 596.

förmåga att rubba förhållanden, som bero på naturens lagar, eller, med andra ord, ett tvifvel på möjligheten af att, vid idéns tillämpning på den högre skolundervisningen, kunna undvika det svåra dilemmat, att antingen flickornas arbete blir alltför betungande eller också gossarnes vida lättare, än som för dem skulle vara icke endast behöfligt, utan äfven nyttigt och nödvändigt.*

Skilnaden i de fysiologiska lifsfunktionerna mellan man och kvinna är emellertid ej den enda, om ock den viktigaste, anledningen till behovet af en minskning i flickskolornas arbetstid. Denna nödvändiggöres äfven på grund af följande omständigheter.

1) Den unga flickans utbildning för lifvet kan ej ske endast och allenast genom skolans undervisning. Kvinnan bör — enligt en i teorien oftast erkänd, men in praxi numera långt ifrån alltid tillämpad grundsats — i första rummet uppfostras genom hemmet och för hemmet. Det är därför önskligt, att hon under hela skolåldern har tid öfrig för att i någon mån deltaga i de husliga sysslorna, såväl de gröfre som de finare, så att hon ej vid utträdet från skolan blir för dessa alldeles främmande och ointresserad. Hon får ej blifva opraktisk och utan omdöme i fråga om det hvardagliga lifvets sysslor och småbestyr. Äfvenledes måste hon, då skolan vanligen egnar blott föga tid åt handarbeten, undervisas och öfvas i hemmet till vinnande af den handafärdighet, den smak, den anordningsförmåga, som för alla kvinnor är en prydnad, för de flesta en nödvändighet. Vigtigare än hvad som härigenom *läres*, är emellertid det *moraliska* inflytandet af denna undervisning och detta samarbete. Om den unga flickans tid under hela uppväxten alltför uteslutande upptages af hennes teoretiska utbildning, om hon ständigt får syssla blott med sig själf och sitt eget, så isoleras hon därigenom från familjen och dess intressen och blifver själfvisk. De, under uppväxtåren förvärfvade kunskaperna och talangerna användas då, efter skoltidens slut, hufvudsakligen såsom medel till en förhöjd och förfinad lefnadsnjutning. Bland de förmögna samhällsklassernas kvinnor torde det ej vara ondt om sannskyldiga, om ock omedvetna, epikuréer. Äfven hos allvarligare och djupare anlagda naturer torde denna verkan af ett ensidigt skolarbete ofta röjas, ehuru eftertanke och lifserfa-

* Detta hindrar naturligtvis ej, att enskilda begåfvade flickor utan skada kunna utföra samma arbete som gossar i motsvarande ålder. Men hvem garanterar, att samskolorna blifva besökta *blott* af sådana?

renhet kunna framdeles i mer eller mindre mån upphäfva densamma. — Den fordran, att skolarbetet ej må alltför mycket inkräkta på familjeuppfostrans område, kan emellertid synas stå i strid med den friare uppfattning af kvinnans bestämelse, hvaraf vår tid med rätta berömmar sig och som städse visar sig verksam i öppnandet af nya och vidgade verksamhetsfält för kvinnans mångsidiga begåfning. Så är dock icke förhållandet. Det sagda innebär ingenting, som skulle hindra de kvinnor, hvilka känna sig därtill kallade, att i samma grad som mannen förvärfva sig vetande eller utbilda sig för någon speciel art af verksamhet. Skilnaden är blott, att de vid en något senare ålder skulle blifva därmed färdiga. Och detta skall, vid närmare öfvervägande, visa sig som en fördel, enär kvinnans utbildning för hennes specifika uppgift såsom kvinna då ej kan löpa fara att förfelas, hvilket i motsatt fall *kan* ske och säkerligen ofta *har* skett. — Tanken på en gemensam skolundervisning för gossar och flickor visar sig emellertid, äfven från här omhandlade utgångspunkt, ej vara lämplig eller nyttig att utföra.

2) Det ibland ungdomen, särskildt den kvinliga, rådande allmänna svaghetstillståndet, hvilket konstaterats af erfarenheten, måste — ända till dess en sundare uppfostran alstrat ett kraftigare släkte — tagas med i räkningen vid bestämmandet af tiden för skolarbetet. Vår tids unga flickor duga i allmänhet icke att utföra samma mått af arbete, som billigtvis kan åläggas fullt friska barn. Då enligt läroverkskomitéens undersökningar antalet af med sjukliga affektioner behäftade skolflickor visade sig uppgå till nära 62 % (med frånräkning af närsyntheten)* — under det att medelprocenten vid samtliga de högre läroverken för gossar (med frånräkning af närsyntheten) utgjorde nära 45 — så häntyder detta på missförhållanden i den kvinliga uppfostran och den kvinliga hälsovården, för hvilka skolan visserligen icke kan antagas bära den hufvudsakliga skulden, men vid hvilkas befintlighet skolan dock måste fästa afseende vid fördelandet af sitt arbete.

3) En stor mängd flickor utföra för sin utbildning ett af skolarbetet oberoende, frivilligt arbete, hvilket tager mycken tid i anspråk. Prof. Key har uppgjort tabeller öfver detta slags arbete, dels för läsämnen, dels för öfningsämnen. Den tid, som användes för de förra, må här lemnas utan afseende, då blott en ringa procent af hela antalet flickor visade sig

* Med inräkning af närsyntheten nära 66 %. A. st. s. 681.

hafva sådant arbete. Den tid åter, som åtgick för det i öfningssämnena förekommande, frivilliga arbetet (företrädesvis musik) åskådliggöres af följande tabell.

Åldersklass efter lefnadsår.

	7:de.	8:de.	9:de.	10:de.	11:te.	12:te.	13:de.	14:de.	15:de.	16:de.	17:de.	18:de.
% lärjungar	—	28,6	36,0	50,9	61,6	70,5	75,9	80,1	73,7	76,7	65,4	64,4
Medelarbets- tid för dag. Tim- mar och mi- nuter	—	0,21	0,34	0,41	0,49	0,52	0,51	0,57	0,58	1,1	1,3	1,8

Såsom här af synes, får redan halfva antalet af nioåringarna sin dagliga arbetstid förlängd med 41 minuter, och för de öfriga åldersklasserna ökas betydligt både procenttalet af med sådant arbete upptagna skolflickor och den tid, som af hvarje individ egnas detsamma. »Till all denna tillökning af den för flickorna från början angifna arbetstiden», säger prof. Key, »kommer nu ytterligare *nattvardsberedelsen*». De flesta af skolornas lärjungar konfirmeras i sitt 17:de eller 18:de år (omkring $\frac{1}{3}$, i hvardera ålderdomsgruppen). »Den arbetstid, som beredelsen dagligen kräver, är för flickorna i de nämnda båda åren omkring 50 minuter, alltså närmare 1 timme*», säger prof. Key och utbrister slutligen: »Huru skall den kunna uttagas bredvid den arbetstid, vi här ofvan lärt känna?»**

Att flickskolans fordringar på sina lärjungars arbete uppställas med vederbörlig hänsyn äfven till de i de båda sista punkterna anförda förhållandena, är så mycket nödvändigare, som dessa äro grundade i fakta, hvilka säkert ej skola väsentligen ändras åtminstone under de närmaste decennierna. Den rådande seden, att flickor skola undervisas i musik, är icke håller i sig förkastlig, enär den hvilat på den riktiga känslan af att skönhetsinnets utveckling är, särskildt för kvinnan, af synnerligen hög betydelse. Det är blott det tanklösa slafvandet under modet — hvilket drager äfven oförmågan inom sin trollkrets och icke ens lemna något val öfrigt i fråga om instrument — som här är det befängda.

Innan vi gå vidare, torde det böra undersökas i hvad mån det kan anses nyttigt och lämpligt, att flere af flickskolans äm-

* Vid de undersökta gossläroverken var den för konfirurationsundervisningen använda tiden i medeltal omkring 40 minuter om dagen.

** A. st. s. 710.

nen gemenligen äro valfria, samt huruvida ej denna omständighet bör anses tillräckligt motverka faran af elevernas öfveranstängning. Hvad den första frågan angår, så är det obestridligt, att valfriheten — hvilken i flickskolorna består i befrielse från deltagande i undervisningen af vissa ämnen, under det att i gosskolorna därmed oftast förstås läsning af vissa ämnen i utbyte mot andra — har sina olägenheter, enär de sålunda dispenserade måste äfven i andra närslägtade ämnen blifva underlägsna sina klasskamrater; men fördelen af att svagt begåfvade eller till hälsan klena elever därigenom kunna egna mera tid åt de öfriga ämnena är så stor, att den betydligt öfverväger olägenheterna.* Att elever utan verkliga skäl begagna sig af valfriheten, blott för att göra sitt skolarbete så lindrigt som möjligt, är en olägenhet, som mycket sällan torde hafva visat sig. Däremot har det säkerligen ofta förekommit — ehuru antalet af i valfria ämnen icke deltagande, såsom synes af ofvan meddelade tabell, ej är obetydligt — att elever, hvilka väl behöfde någon lindring i skolarbetet, likväl ej vilja afstå från undervisningen i de valfria ämnena. Åtminstone lär det oftast vara blott tvingande skäl, som föranleda en elev att icke deltaga i läsningen af *alla* de främmande språken. Anledningarna därtill äro dels föräldrarnas konventionella begrepp om «tidens fordringar» på bildning eller deras bristande insigter i hälsovårdens betydelse eller ekonomiska hänsyn — enär terminsafgiften vanligen utgår oafkortad äfven för de lärjungar, som i större eller mindre mån begagna sig af valfriheten — dels flickornas egen ifver att lära så mycket som möjligt eller slutligen deras ambition, hvilken ofta inger dem den föreställningen, att det skulle vara ett bevis på oförmåga och dumhet att ej kunna följa med i alla ämnena. Med sådana förhållanden för ögonen kan det ej medgifvas, att flickskolorna må

* I förbigående anmärka vi, att en sådan valfrihet som den i flickskolorna förekommande ej torde vara lika lämplig för gossar, enär dessa, vare sig i följd af en mindre vaken ambition eller af ett starkare begär efter ledighet, säkert då alltför ofta skulle råka i frestelse att använda sitt inflytande på föräldrarna — och detta inflytande är i våra dagar mycket stort — för att öfver höfvan lätta sitt arbete. Äfven denna omständighet hänvisar på behovet af olika organiserade goss- och flickskolor. Om samskolor åter inrättades, der vissa ämnen voro valfria för flickorna, men ej för gossarne, skulle dels den ofvan påpekade olägenheten för undervisningen i vidsträcktare mån inträda, dels skulle säkerligen ett stort antal flickor deltaga i flere valfria ämnen, än de bekvämligen kunde medhinna.

hafva gjort nog till förekommande af elevernas öfveransträngning blott därigenom, att de uppfört en del ämnen på lässkemat såsom valfria. Den ursäkten, att det ju ej är skolans fel, om flere ej fullt friska eller klent utrustade elever lida skada genom att påtaga sig mer arbete, än de behöfva, bör ej utan vidare få gälla såsom sådan. Det måste äfven uppställas såsom ett önskemål, att *valfria undervisningstimmar för hvarje klass ej upptagas å lässkemat till högre antal, än att äfven medelmåttigt begåfvade elever kunna utan öfveransträngning deltaga i undervisningen af alla ämnen*. I motsatt fall blifva de valfria ämnena för många en anledning till öfveransträngning.

Om befintligheten af valfria ämnen i våra flickskolor på det hela taget måste betraktas som en fördel, så minskar denna omständighet således icke, eller icke tillräckligt, arbetet för ett stort antal elever, för hvilka minskning vore behöflig. Det faktum synes oss därför ej kunna bestridas, att större delen af den kvinnliga ungdom, som besöker våra flickskolor — med undantag egentligen blott för det första skolåret (7:de lefnadsåret) — är för tungt belastad med andligt arbete*. Tyngst faller bördan på de årsklasser, då mycket stillasittande och tankeansträngande arbete är för den unga kvinnans kroppsutveckling hämmande och därför ofta menligt inverkar på hela hennes framtida hälsotillstånd. Många unga flickor utföra under de senare skolåren ett strängare andligt arbete, än som sedermera erfordras under hela deras, följande lif, ett arbete, som skulle vara fullt tillräckligt äfven för i kroppsligt afseende fullt utbildade kvinnor. Att, vid sådant förhållande, det inhämtade vetandets så att säga andliga näringsvärde och dess inflytande på karaktärens bildning äfven måste förminskas, är en gifven sak. Om nu skolans uppgift — i enlighet med det kanske allmänaste föreställningssättet — blott är att meddela vissa kunskaper och färdigheter, som kunna tjäna det framtida lifvet dels till praktisk nytta, dels till prydnad och behag, så kommer denna omständighet visserligen föga i betraktande: skolans lärjungar blifva i alla fall hallstämplade med bildningens yttre känne-

* Då de för flickskolornas arbete ofvan angifna siffrorna äro *medeltal* af arbetet i 35 särskilda skolor, så är det öfverflödigt att anmärka, det tiden för arbetet i vissa af dessa skolor är vida lägre än de anförda talen utvisa, under det att det däremot i andra är betydligt högre. Däraf följer naturligtvis också, att icke *alla* flickor i de undersökta skolorna voro för hårdt belastade med arbete.

märken.* Men om skolans uppgift äfven, och hufvudsakligen, är att söka *väcka* slumrande kraft, att öfva och skarpa tanke- och omdömesförmågan, att leda till själfverksamhet och såmedelst bidraga därtill, att de ungas tankar fixera sig på viktiga och allvarliga föremål och deras vilja riktas på värdefulla uppgifter, då torde en undervisning, som meddelas och inhämtas under de angifna förhållandena, ej motsvara sitt ändamål.

Skolan kan blott i samverkan med hemmet, och under för öfrigt gynsamma förhållanden, gifva sina lärjungar en bildning, en tanke- och viljeriktning, som har bestående värde för lifvet. När detta lyckas, visar sig resultatet, förutom i karaktärens allvar och pålitlighet, i en ändlig friskhet och vakenthet i förening med ett lifligt verksamhetsbegär, i befintligheten af ett allsidigt intresse i förening med förmågan af initiativ, för att på något eller några speciela områden fördjupa detta intresse, vare sig i praktisk eller teoretisk verksamhet. Att ett sådant intresse *icke* kan finnas hos flertalet af våra unga kvinnor, följer redan med nödvändighet däraf, att hemmen och de sociala förhållandena på mångfaldigt sätt motverka dess bildande. Bristande ordning och tukt, efterlåtenhet och klemighet — föräldrakärlekens vrångbilder — förtidiga och olämpliga nöjen, ytlighet, lyx och flärd göra ungdomen håglös och slapp, njutningslysten och själfvisk. Men frågan är om skolan i denna sak gör hvad hon för sin del kunde och borde göra. Ett fullständigt besvarande af denna fråga står i ett alltför aflägsset samband med vårt ämne för att här upptagas till behandling. Men så mycket torde framgå af den föregående undersökningen, att skolan motverkar sitt egentliga ändamål, om hon tröttar sina elever genom alltför mycket läsande. Då den unga flickan termin efter termin måste använda det mesta af sin från skolan lediga tid på hemuppgifterna eller vid pianot, så är det ej underligt, om själens spännkraft slaknar, om hon känner sig trött på alltsammans och efter skoltiden grundligt, och kanske för alltid, hvilar sig från allt slags arbete, som erinrar om eller är lika besvärligt som skolarbetet. I bästa fall vänder hon sig då till de praktiska göromålen i hemmet och finner, under gynsamma förhållanden, däri ett nytt och tillfredsställande verksamhetsfält. Men då hon merendels under uppväxtåren ej haft

* Den i tidens skolväsende rådande tendensen att syssla med många-handa (alltför många läroämnen) samt att i förtid vilja meddela afslutade, skematiska översigter i st. f. åskådliga, konkreta framställningar, är en yttring af denna uppfattning af undervisningens ändamål.

tid eller ej fått anledning att vänja sig vid och få intresse för dessa slags göromål, skola de kanske oftast förekomma henne så främmande, att hennes genom skolarbetet minskade energi ej räcker till för det initiativ, som erfordras. Det inträffar därför alltför ofta, att den unga flickan under de år, som följa på utträdet ur skolan, öfverlemnar sig åt ett lif, lika makligt och sysslolöst, som det föregående varit sträfsamt och tankeansträngande, ett lif, som har lefnadsnjutningen till sin grundton och sitt huvudsakliga föremål, men som i själfva verket präglas af tråkighet — en naturlig följd af den bristande proportionen mellan arbete och vederkvickelse. Detta förhållande är så mycket betänkligare, som en ordnad och allvarlig verksamhet, af det ena eller andra slaget, just under dessa år har — såsom erfarenheten torde hafva intygat — på den unga flickans sunda karaktärsutveckling och blifvande lefnadskall — vare sig hon träder i gifte eller förblifver ogift — ett synnerligt välgörande inflytande.

Det är därför också en glädjande företeelse i vår tid, att antalet af unga flickor, hvilka efter skoltidens slut egna sig åt ett allvarligt arbete, vare sig af intresse för sak eller för att bereda sig en själfständig bergning, är i ständigt stigande. Denna åldersperiod är i själfva verket kvinnans bästa studietid, och hon torde då, *om hon blifvit kroppsligen och andligen normalt utvecklad*, stå föga efter mannen i fråga om förmåga af och uthållighet i tankeansträngande arbete. Erfarenheten visar dock synnerligen ofta, att mycket återstår att önska, för att det angifna vilkoret kunde sägas vara uppfyllt. Och följden däraf blifver, att kvinnans arbetsduglighet, äfven under denna ålder, ofta är betydligt nedsatt, och att hinder mången gång möter för arbetets jämna fortgång eller för skördandet af dess frukter.

De mindre hugnesamma förhållanden, som vi här anfört rörande den kvinliga ungdomen, äro naturligtvis produkter af flere och olikartade faktorer. Då de här ställts i samband med, och betraktats såsom följer af, ett alltför strängt skolarbete, är detta således blott delvis berättigadt. Men det är dock tydligt, att detta arbete — om eller när det är så beskaffadt, att det skadar den fysiska utvecklingen — också måste inverka hämmande på den andliga.

Den skuld, som i det ena såväl som i det andra afseendet drabbar de högre flickskolorna i vårt land, dela de emellertid med snart sagdt alla andra undervisningsanstalter för den uppväxande ungdomen, folkskolan kanske icke ens undantagen. Skulden är icke så mycket deras egen som den allmänna tids-

riktningens. De högre flickskolorna hafva, mer än andra läroverk, uppvuxit på fullkomligt fri grund och äro därför just sådana, som den bildade allmänheten velat hafva dem. De äro ett uttryck för behovet att höja och vidga kvinnökönets andliga kapacitet och tillgodose tidens allmänna sträfvan efter vetande. Man har kanske hittills mindre tänkt på *huru* än *att* detta behof skulle tillfredsställas. Det är hög tid, att måttligare kraf ställas på den högre skolbildningen för såväl gossar som flickor. Dessa kraf torde i alla fall blifva så stora, att en noggrann kännedom om hygienens fordringar och deras tillämpning af skola och hem komma att blifva oundgängliga för motverkan af skollifvets skadliga inflytelser.

II.

Om vi med det föregående lyckats visa, *att* en nedsättning af lärjungarnas i de högre flickskolorna dagliga arbetstid är af behovet påkallad, så blir den nästa frågan: *huruledes* skall en sådan nedsättning lämpligast kunna åstadkommas, och hvilka ämnen skola därvid blifva lidande? Frågan kan också uppställas så: hvilka äro de väsentliga fel, som vidlåda valet och anordningen af läromaterialet i våra högre flickskolor? En undersökning häraf — till hvilken vi emellertid blott kunna lemna ett ringa bidrag — är i första rummet nödvändig till vinnande af den klarhet i teoretiskt afseende, som utgör vilkoret för hvarje reforms följdriktiga och lyckliga genomförande.

Med ledning af de upplysningar, som lemnas af årsredogörelserna för ett stort antal flickskolor, meddela vi till en början nedanstående jämförande öfversigt af såväl de läsämnen, som i sådana skolor förekomma, som af det timantal för vecka, som i de olika skolorna egnas flertalet af dessa ämnen.* Därvid tagas blott själfva skolorna i betraktande, ej de för särskilda ändamål anordnade »kurser», som på några ställen finnas med dem förenade.

Kristendom, geografi, historia, naturkunnighet, aritmetik, geometri, modersmålet samt tre främmande språk förekomma (med högst få undantag för ett par af dessa ämnen) i *alla* högre

* Som ofvanstående skrifvits, innan redogörelserna för det sist-förflyttna läsåret voro utkomna, grunda sig alla i denna uppsats förekommande, ur årsredogörelser hämtade uppgifter på sådana för läsåret 1885—86.

flickskolor. Men dessutom finna vi, i flere sådana, ämnena kyrkohistoria*, litteraturhistoria*, bokföring och algebra, i några hälsolära, konsthistoria och pedagogik, samt åtminstone i en (sjukklassig) skola statskunskap (såsom särskildt ämne) och latin. — Beträffande omfånget af de kurser, som genomgås, och den tid, som egnas åt de särskilda ämnena, råder stor olikhet. *Kristendom* har i många skolor 2 timmar i veckan (i en t. o. m. mindre), i andra 3 timmar (i en skola t. o. m. 4 timmar) alla klasser igenom; i en del skolor åter förekomma 3 timmar i de lägre, men 2 timmar i de högre klasserna, i andra skolor tvärtom. — *Geografi och historia* få i en skola *tillsammans* nöja sig med 3 timmar på nederstadiet och 2 timmar i de (fyra) högsta klasserna, under det att tvärtom i en annan 2 timmar förekomma på nederstadiet och 3—4 timmar i de högre klasserna. Flerestädes åter erhålla dessa ämnen tillsammans nästan alla klasser igenom 4—5 timmar i veckan. — *Naturkunighet* inträder på mycket olika stadier (vanligen i 2:dra klassen, men äfven i den förberedande afdelningen, i 1:sta, 3:dje och 4:de klasserna) och har ett mycket växlande timantal (dels 1 timme, dels 2 timmar hela skolan igenom, dels 1 timme på nederstadiet med 2—3 timmar i de högre klasserna). — *Aritmetik* upptages ofta med 2 timmar, någongång med 3 timmar alla eller nästan alla klasser igenom, men för öfrigt med ett för olika klasser mycket växlande timantal. ** *Geometri*, som ej förekommer i alla skolor, inträder på olika stadier (i 4:de, i 5:te och 7:de klassen), och under det att kursen i vissa läroverk blott sträcker sig öfver de första geometriska begreppen, medhinnas i andra 3—6 böcker af Euklides. — Äfven om *modersmålets* betydelse för kvinnans bildning äro meningarna mycket delade. Detta ämne förekommer nämligen på nederstadiet med 6, 5 och 4 timmar, i de högre klasserna med 4, mest 3, men flerestädes också med 2 timmar i veckan. — *Hvad de främmande språken* angår; så förekomma vanligen tre sådana (undantagsvis blott två) äfven i skolor, som äro sex- eller t. o. m. femklassiga. Begynnelsepråket, som oftast inträder i 1:sta, någon gång i 2:dra klassen, är vanligen franska (i en del skolor tyska), hvilket då oftast har ett timantal af 4—6 i de lägre klasserna och 3—4 i de högre. Det andra främmande språket (vanligen tyska, äfven engelska) in-

* Ehuru oftast ej upptaget såsom särskildt ämne.

** Där *algebra* förekommer, läses detta ämne till mycket olika utsträckning. I några skolor medhinnas t. o. m. serier och logaritmer samt åtminstone i en trigonometri.

träder ofta, i de större skolorna, tre år efter det första, och det tredje två år efter det andra. Men de flesta skolor hafva blott 5—7 klasser, och i dessa måste naturligtvis de senare inträdande språken följa hastigare på hvarandra. Timantalet för dessa språk är växlande (2—5), men det med språkundervisningen åsyftade resultatet synes i allmänhet vara likartadt, nämligen meddelandet af förmåga att tolka en mer eller mindre svår text samt af någon öfning i språkets skriftliga behandling.

Denna kortfattade öfversigt visar, att stor meningsskilljaktighet råder i våra flickskolor beträffande såväl valet af läroämnena som ännu mer beträffande det tidsmått, som bör egnas åt hvarvt och ett af dem. Kan detta förhållande anses vara en fördel? — Ingalunda. Det synes oss tvärtom intyga, att den i många afseenden lyckliga frihet, hvarunder den svenska högre flickskolan fått utveckla sig, måst köpas med stora olägenheter. Ty då det ej kan råda tvifvel om att alla dessa läroverk böra hafva samma ändamål, nämligen *meddelandet af en harmonisk allmänbildning* (ehuru med olika kunskapsmått allt efter den tidslängd, hvaröfver de olika skolorna sträcka sig), så är för visso den divergens, som röjer sig dels i valet af ämnen, dels i tidens fördelning på de olika ämnena, ett bevis på osäkerhet och oklarhet i uppfattningen af den kvinnliga undervisningens mål och medel — en brist, som för öfrigt är lätt förklarlig i följd af hela institutionens ungdom, hvilken ännu blott har några decenniers erfarenhet att bygga på.

Redan denna stora divergens synes oss emellertid göra den slutsatsen berättigad, att en inskränkning *kan* göras dels, i några skolor, af ämnenas antal, dels, i många sådana, af timantalet för vissa ämnen. Ty de ämnen, som ej äro upptagna i flertalet skolor, visa sig därigenom åtminstone ej oundgängliga, och de ringa tidsmått, hvarmed somliga skolor åtnöja sig, än för ett ämne, än för ett annat, hänvisa alltid på *en* möjlighet att reducera timantalet, den nämligen att, i mån af behof, för de särskilda ämnena använda de minimalsisffror, som i det föregående angifvits. Detta vore emellertid en nödfallsutväg, ett sätt att afhugga, ej att lösa knuten. Ty dessa siffror äro, åtminstone för några af flickskolans viktigaste ämnen, så orimligt låga, att de skolor, där de förekomma, måste antagas antingen obehörigt gynna andra ämnen eller meddela undervisning i sådana, som skulle kunna undvaras.

I första rummet torde det därför böra öfvervägas om några af de ämnen, som i flickskolorna förekomma, kunna och böra

uteslutas. Denna fråga består emellertid af tvänne särskilda, nämligen dels den, huruvida det i några flickskolor undervisas i ämnen, som för detta slags skolor äro öfver hufvud olämpliga, dels den, huruvida i de mindre skolorna förekomma ämnen, hvilka blott i de större hafva sitt berättigande.*

Till den första kategorien måste, enligt vår mening, räknas sådana ämnen som konsthistoria, statskunskap, latin, algebra, bokföring och pedagogik. Till den senare kategorien hänföra vi: hälsolära, kyrkohistoria, litteraturhistoria och ett af de tre främmande språken.

De fyra först nämnda ämnena (konsthistoria, statskunskap, latin och algebra) äro visserligen af stor betydelse för en högre allmänbildning, hvilken angifvits såsom flickskolans ändamål. Men då *den* högre allmänbildning, som lämpligen kan och bör meddelas åt flickor *i skolåldern*, måste — på grund af förhållanden, som i det föregående framhållits — anordnas annorlunda och hållas inom trängre gränser, än som för gossar af motsvarande ålder är behöfligt och nyttigt, så kan upptagandet af dessa och dylika ämnen i flickskolan blott anses såsom en ytt-ring af den obehöriga sträfvan efter likformighet i fråga om de båda könens uppfostran, hvars följer vi i flere afseenden visat vara betänkliga. — Hvad angår bokföring, så må det visserligen medgifvas, att *någon insigt i detta ämnets allmänna grunder* är behöflig för hvar och en, man eller kvinna, och det vore därför utan tvifvel en god sak, om i flertalet skolor, i sammanhang med den aritmetiska undervisningen, så mycket af ämnet kunde meddelas, att lärjungarna finge någon idé om och kunde lära att *förstå* en enklare räkenskapsföring; men när detta ämne, såsom i några flickskolor är förhållandet, särskildt upptages å undervisningsplanen, och detta med ett timantal af *en* timme i veckan under 2 eller t. o. m. 3 hela årskurser, så visar utan tvifvel detta förhållande en betänkelig förblandning af den allmänbildande skolans och special(fack)skolans ändamål. — Det samma torde gälla om pedagogik såsom läroämne i flickskolan, där det antagligen upptagits med afseende på sådana elever, som ämna direkt utgå såsom lärarinnor, således i ett specielt (icke allmänbildande) syfte.**

* Till det senare slaget af skolor räkna vi sådana, som, oafsedt förberedande klasser, hafva sju eller åtta årskurser, räknadt från nio-års åldern.

** Om åtgärden skulle försvaras därmed, att dessa ämnen göras valfria, så erinra vi om hvad ofvan sagts, s. 204.

Hvad hälsolära angår, kan det ej vara tvifvel underkastadt, att en grundligare kurs i detta ämne bör ingå i den kvinliga undervisningen. Men däraf följer icke, att det kan med fördel studeras redan i skolan. Detta beror på huru länge skolan varar. Ty för studiet af detta ämne — om det skall verkligen begripas och såmedelst väcka intresse och blifva af praktisk betydelse för lifvet — erfordras större naturvetenskapliga förutsättningar och mera förståndsmognad än de äldsta eleverna i flertalet af våra flickskolor torde besitta. I de skolor däremot, i hvilka elevernas ålder i högsta klassen i medeltal uppgår till 16—17 år, bör detta ämne ej vara uteslutet och icke håller upptagas med ett alltför lågt timantal.

Det hittills sagda gäller emellertid läroämnena, hvilka finnas upptagna blott i ett mindre antal skolor och därför ej vållat någon allmänna olägenhet. Detsamma kan ej sägas om de tre återstående af de uppräknade ämnena. Dessas förekomst i ett stort antal mindre skolor hänvisa på en brist i undervisningens anordning, som måste utgöra såväl en ständig fara för elevernas öfveranstängning som ett hinder för ett mera grundligt och intresseväckande kunskapsmeddelande. Denna brist är: *att vid lärokursernas uppställande ej nödig hänsyn tages till den tidslängd (det antal klasser), hvaröfver man förfogar.* Det synes, som om man a priori uppstälde vissa läroämnena och kunskapsmått såsom för en bildad kvinna nödvändiga att inhämta och därefter, i möjligaste mån, sökte meddela allt detta i skolan, vare sig att läroverket är åtta-, sju-, sex- eller t. o. m. blott femklassigt. Detta begär att »sträcka sig längre än skinnfällan räcker», att — för att gifva de yttre konturerna af hvad som gemenligen kallas bildning — meddela mera, än barnen bekvämligen kunna smälta, har visserligen sin förklaring dels i modets tryck, dels i ekonomiska beräkningar, som inverka på föräldrar och skolstyrelser; men det tillhör flickskolans målsmän att häfda barnens rätt och rödja väg för en sundare uppfattning af undervisningens ändamål.

Ett bevis för befogenheten af den gjorda anmärkningen finna vi, bland annat, i den omständigheten, att läroämnena sådana som kyrkohistoria och litteraturhistoria förekomma på ett stadium, där nödiga förutsättningar för dessa ämnens läsande ej gärna kunna förefinnas. De försvara otvifvelaktigt sin plats i den högsta eller möjligen de två högsta klasserna af ett åttaklassigt läroverk; men lika otvifvelaktigt måste det vara ett stort misstag att låta dessa ämnena förekomma i 6:te, ja

t. o. m. redan i 5:te klassen, såsom fallet är i flere mindre skolor.

Än större skada vållas dock genom det gängse föreställningssättet, att den unga flickan under skoltiden — vare sig att denna är än så kort — nödvändigt skall studera *tre* främmande språk. Det är visserligen en sanning, att den högre bildningen hos ett litet kulturfolk ej gärna kan undvara denna omfattning af språkstudiet; men denna sanning får en alldeles oriktig tillämpning, när man vill, att allt, som behöfver läras för lifvet, nödvändigt skall läras i skolan. Det synes oss t. o. m. kunna sättas i fråga huruvida icke ett bättre bildningsresultat öfver hufvud och äfven en i språkligt afseende större vinst skulle erhållas, om skolan — äfven för det fall att den upptog sju eller åtta årsklasser — använde den tid, som nu egnas åt det tredje främmande språket, till ett mera djupgående studium af de båda andra. Den metod för tillvägagåendet vid språkstudier, som eleverna därigenom erhöle, skulle göra det lätt för dem att efter skoltidens slut skaffa sig insigt i det tredje språket, hälst som ett ökad intresse för sådana studier borde blifva en följd af en sålunda vunnen både djupare språkinsigt och större språkfärdighet. Vi vilja emellertid ej bestrida, att i en åttaklassig och möjligen äfven sjukklassig skola *tre* främmande språk utan fara *kunna* förekomma, under förutsättning likväl att det tredje språket, åtminstone i en sjukklassig skola, blott — och med ringa timantal — förekommer i de två öfversta klasserna. Men, om det nu sagda är riktigt — något, hvarom vi för egen del äro lifligt öfvertygade — i fråga om sju- eller åttaklassiga skolor, då är det också gifvet, att förekomsten af *tre* främmande språk — låt vara, att de alla äro valfria — i skolor, som hafva ett lägre antal årsklasser, är ett pedagogiskt misstag af så betänklig art, att det knappast borde få förekomma. Ätminstone skulle statsunderstöd ej gifvas åt skolor med så ordnad språkundervisning. Den mellantid, som bör förefinnas mellan de olika språkens inträdande i undervisningen, blifver mer än skäligt kort, om *tre* sådana skola inträngas i en fem- eller sexklassig skola, och följdén däraf kan ej gärna blifva annat än oklarhet och förvirring i elevernas hjärnor samt ett skolarbete, som för flertalet blir alltför betungande.

Ju flere årskurser en skola har, dess mindre blifver frestelsen att, i nämnda såväl som i andra afseenden, sammantränga bildningsstoffet inom alltför tränga ramar, och dess lättare bör det blifva att hålla elevernas arbete inom måttliga gränser. Om

så ej alltid varit förhållandet, så beror detta på flere omständigheter, som här ej kunna blifva föremål för undersökning. En hufvudsaklig anledning ligger dock äfven härvid i språkundervisningens anordning, i det att dels hemskrifningarna taga alltför mycken tid, dels ett större antal undervisningstimmar, än som är behöfligt, egnas åt de senare inträdande, särskildt åt det sist inträdande främmande språket.* Man får i fråga om dessa språk nöja sig med att gifva lärjungarna en grundlig inledning till deras fortsatta studerande efter skoltiden, hvartill de ju också synnerligen väl lämpa sig. Litteraturläsningen måste därvid blifva hufvudsak, det grammatiska innehållet till stor del inläras praktiskt i sammanhang med läsningen, och skriföfningarna, om icke indragas, åtminstone betydligt reduceras.

Vi måste åtnöja oss med dessa korta antydningar. De visa åtminstone, att det icke saknas utvägar till minskande af lärjungarnas arbete. I sammanhang härmed vilja vi erinra om något, som hittills saknats, men hvars befintlighet utan tvifvel skulle betydligt underlätta utförandet af de ändringar i flickskolornas organisation, hvilka synas påkallade särskildt af de skäl, som i denna uppsats blifvit framhållna — vi mena *en af vederbörlig myndighet utfärdad normalplan för undervisningens anordning i nämnda skolor* (eller rättare flere sådana planer, afsedda för skolor af olika omfattning).

Behovvet däraf intygas af den alltför stora växling i fråga om val af läroämnen och tidsmättets fördelning på ämnena, som visat sig förekomma i de olika skolorna. Om en sådan normalplan blott i några få afseenden innehölle bestämda bud (eller förbud), men för öfrigt blott tjänade såsom regulativ, så skulle den frihet, hvarunder den högre flickskolan i vårt land hittills så kraftigt utvecklat sig, icke däraf behöfva röna någon väsentlig inskränkning, ehuru denna frihet, till det helas väl, blefve i någon mån begränsad. Och om den fördel, som en sådan normalplan skulle medföra, också blefve *uteslutande* af moralisk art, skulle den dock betydligt påskynda det reformarbete, hvilket, såsom ofvan påpekats, redan länge pågått till minskande af lärjungarnas arbete i våra flickskolor, och som skall få ökad fart, allt efter som det blir klarare insedt, att det mått af andligt arbete, som ännu, trots gjorda inskränkningar, åläggas dem, är i fysiskt — och därför äfven i psykiskt — afseende skad-

* Detta gäller företrädesvis, när, såsom oftast är förhållandet, tyskan är det i andra rummet och engelskan det sist inträdande språket.

ligt. Till ledning för en sådan normalplans uppgörande kunna tjäna liknande försök, som i andra länder förekommit, äfvensom, i fråga om de absoluta tidsmåttén för de olika klasserna, det Elsass-Lothringiska komitébetänkandets timfördelningsförslag.

Att det sist nämnda förslaget — om det också i vissa detaljer kan behöfva kompletteras af den pedagogiska erfarenheten — dock i hufvudsak är fotadt på riktiga grunder, det bevisas af den sträfvan i liknande riktning, som på senare tider mångestädes varit synbar såväl hos oss som i utlandet. Några svenska flickskolor torde också redan af sina lärjungar ej kräfva synnerligen mera arbete, än det nämnda förslaget angifver. Så är t. ex. förhållandet med statens Normalskola för flickor, där arbetet i skolan för vecka i hvarje särskild klass, genom ett högst egenomligt sammanträffande, visar sig så nära öfverensstämmande med de i förslaget angifna tiderna, som det gärna är möjligt, då två sådana timfördelningar med olika utgångspunkter — en medicinsk och en pedagogisk — blifvit uppgjorda oberoende af hvarandra.* Hemarbetet i nämnda skola tager visserligen för de högre klasserna mera tid i anspråk, — för de lägre klasserna däremot mindre tid — än som nämnda auktoritet anser tillåtligt, men betydelsen häraf torde, åtminstone i någon mån, minskas däri genom, att flere af de där förekommande ämnena äro valfria.** Då, till bestyrkande af det ofvan sagda, en i detalj utförd jämförelse mellan arbetstiden i medeltal för Normalskolans lärjungar och det nämnda komitéförslagets ej torde sakna intresse, hafva vi uppgjort nedanstående tabell, å hvilken — i st. f. de årsklasser, som i komitéförslaget förekomma — insatts namnen

* Detta enligt Normalskolans senaste, år 1885 stadfästa undervisningsplan. Den nedsättning i timantalet, som nämnda år skedde i den förut, sedan år 1877, gällande undervisningsplanen, var emellertid så obetydlig (1 timme i klass. 3 och 4, $\frac{1}{2}$ timme i klass. 5), att arbetet i skolan för nämnda läroverks lärjungar kan i det hela taget anses hafva varit oförändradt under de senaste tio åren. Hemarbetet har dock under förra delen af detta tidsskede mer eller mindre öfverstigit de siffror för detta arbete, som i det följande angifvas och hvilka äro hämtade ur årsredogörelsen för läsåret 1885—86. Dessa siffror hafva under de sista fem åren i hufvudsak visat samma resultat.

** Det torde för öfrigt förtjäna närmare undersökas huruvida ej den af komiteén föreslagna tiden för hemarbetet i de högre klasserna kunde utan fara tåla någon ökning. Att åter arbetstiden för sexåringarna, enligt detta förslag, är för högt tilltagen, samt att för mycket hemarbete pålagts lärjungarna i de lägre årsklasserna, våga vi däremot anse för gifvet.

på motsvarande skolklasser.* Gymnastik, äfvensom sång från och med 1:sta klassen, är icke medräknad.

Arbetstid för vecka.

Klass.	i Normalskolan			enl. komitéförslaget		
	i skolan.	i hemmet.	Summa.	i skolan.	i hemmet.	Summa.
	T i m m a r o c h m i n u t e r .					
1:sta förber.	16	—	16	18	3	21
2:dra »	18	1,6	19,6	18	3	21
3:dje »	24	1,86	25,86	22	3	25
1.....	23 (+2)**	3,12	26,12 (+2)	24	3	27
2.....	24 (+2)**	2,48	26,48 (+2)	24	3	27
3.....	25	3,86	28,86	26	6	32
4.....	21 + 5 valfria	4,54	30,54	26	6	32
5.....	22 + 4 »	9,18	35,18	26	6	32
6.....	22 + 5,30 »	9,18	36,48	28	6	34
7.....	20,30 + 7 »	10,42	38,12	28	6	34
8.....	21 + 6,30 »	9	36,30	Ej angifven.		

III.

Till det ämne, som angifves af titeln på denna uppsats, hörer icke blott frågan om lärjungarnas dagliga arbetstid, utan äfven den om läseterminernas längd. Vi vilja äfven i denna punkt uttala en åsigt, ehuru de skäl, hvarpå den stöder sig, här blott i största korthet skola framställas medelst anförande af några af de synpunkter, som för frågans afgörande äro af betydelse.

* Det torde ej böra lemnas alldeles obeaktadt, att siffrorna för Normalskolan i verkligheten något minskas, i följd af den omständigheten att medeltalet af barnens ålder i en *skolklass* är högre, ofta betydligt högre, än den *årsklass*, till hvilken de höra.

** De inom parentes ställda siffrorna utgöras af två uteslutande å repetition anslagna timmar, vid hvilka blott ett fåtal af lärjungarna (de minst försigkomna och sådana, som under längre eller kortare tid varit frånvarande) äro tillstädes. Dessa timmar torde således rätteligen ej böra medräknas.

Läseterminerna äro, som bekant, hos oss vida kortare än i de flesta andra länder, och det har därför på senare tider med växande styrka yrkats på deras förlängning. Ehuru man måste medgifva, att frågan icke har fullt samma betydelse för flickskolorna som för gossläroverken — dels emedan det är lättare att under långa loftider i hemmet sysselsätta flickorna än gossarne, dels emedan de förra mindre ofta förbereda sig till kompetens för ett visst lefnadsyrke, hvilkens inträdande genom långa ferier fördröjes — synas oss dock, på det hela taget, de skäl, som anförts för en förlängning af lästiden i gosskolorna*, äfven gälla för de kvinnliga läroverken — i båda fallen dock med det uttryckliga vilkor, att den dagliga arbetstiden i skolan och hemmet blifver behörigen reducerad. Är lärjungarnas arbete i våra skolor *verkligen* så betungande, som den senaste läroverkskomitéens undersökningar gifva vid handen — ja vore det också, såsom man på flere håll sökt uppvisa, ej obetydligt mindre — så torde de långa ferier vår skolungdom hittills åtnjutit böra betraktas som en stor lycka. Ty är arbetet under läseterminerna af den beskaffenhet, att en stor del af den skolbesökande ungdomen löper fara att taga skada till sin hälsa och kroppsliga utveckling, så behöfvas naturligtvis långa mellantider i arbetet för att återställa de rubbade lifsfunktionerna i deras normala skick. Men *da är det detta arbetssätt, som bör ändras*. Att lefva öfver sina tillgångar, i materielt eller andligt afseende, så att lång tid behöfves för jämvigtens återställande, är en dårskap — men en dårskap, som för den vuxne någon gång blir nödvändig och ofta aflöper utan svårare följder. Men för den uppväxande ungdomen måste ett sådant arbetssätt vara så mycket farligare, som de unga — utom det att den ännu utvecklade organismen lider mera af öfveranstängningen — i allmänhet icke kunna eller icke få anledning att på ett förståndigt sätt använda botemedlet. Barnen kunna nämligen oftast icke, såsom de vuxne, använda en tid, hvar öfver de ha fri dispositionsrätt, till bildande sysselsättningar, i hvilka ingår ett *arbete* af annat slag än det vanliga. Liksom de behöfva ledning i fråga om det egentliga arbetet, behöfva de ledning för att *under en längre tid* på egen hand utföra ett

* Jmf. Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen af d. 14 febr. 1887 ang. ändrade bestämmelser med afseende på de allm. läroverken och pedagogierna, s. 53. Se äfven *Gustrin*, Några ord om skolfrierna, Karlstad 1880.

rekreativt arbete. Men af denna ledning torde våra skolbarn oftast vara i afsaknad.

Längre loftider, flere gånger om året, äro utan allt tvivel behöfliga och välgörande. Men om fritiden, såsom fallet är särskildt med våra sommarferier, vida öfverskrider det tidsmätt, som för hvila och rekreation är erforderligt — vi tala här om fullt friska barn — så måste nödvändigt en af skolans vigtigaste uppgifter, nämligen inöfningen till en regelbunden och stadigt fortlöpande verksamhet, därpå blifva lidande, samt i sammanhang därmed, lärjungarnas intresse för deras arbete slappas och den i människonaturen liggande benägenheten för overksamhet och lätja i brist på väckelser få en farlig näring. Det är också tydligt, att skolarbetet under sådana förhållanden blifver i ej ringa mån ett Sisufusarbete, enär en stor del af det inhämtade vetandet under den långa fritiden rullar ned i glömskans djup, hvarifrån det, fördunkladt och förvirradt, åter måste uppdragas, innan undervisningens tråd kan återupptagas.

Men om de långa ferierna ej gärna kunna annat än verka störande eller skadligt med afseende på ungdomens moraliska och intellektuella utveckling, så torde det ej håller kunna anses såsom en alldeles afgjord sak, att de — åtminstone då det gäller fullt friska och icke af för mycket skolarbete nedtryckta barn — äro främjande för hälsan och den fysiska utvecklingen. Det är allmänt erkänt, att ett regelbundet och allvarligt, men måttligt, andligt arbete ingalunda är för hälsan skadligt, utan tvärtom synnerligen förmånligt. Långa fritider, gifna åt personer, som ej ega förmåga att planmässigt använda ledigheten, måste däremot innebära faror för hälsan i flere hänseenden, dels därigenom att tiden alltför uteslutande tillbringas i overksamhet, dels därigenom, att densamma alltför hejdlöst egnas åt sysselsättningar, som för hälsan äro vida menligare än äfven ett strängare skolarbete.* Vi tänka därvid företrädesvis på barnböckernas och romanernas skadliga inflytande under en tid, då läsningens mått icke, såsom under terminerna, inskränkes af hänsyn till andra uppgifter. De långa ferier, som hos oss förekomma, ställa också på föräldrar och uppfostrare fordringar i afseende på barnens kroppsliga och andliga hälsovård, hvilka äro alltför svåra, för att det skulle kunna antagas, att de i allmänhet väl uppfyllas.

* »Många af lärjungarne i våra högre klasser torde under ferierna föra ett yida mer stillasittande och stillaliggande lif än under terminerna.» Gustrin a. st. s. 28.

I utlandet torde också ingenstädes någon allmänare önskan hafva uttalats för en förlängning af ferierna till det mått, som hos oss förekommer. Icke håller har det visat sig, att hälsotillståndet bland lärjungarna i t. ex. våra grannlands skolor, hvilka ha så korta sommarferier (en månad), är sämre än hos oss, ja i Danmark har det, enligt nyligen gjorda noggranna undersökningar, visat sig vara ej obetydligt bättre.

Att medicinska auktoriteter i vårt land uttalat sig emot all förkortning af ferietiden, är emellertid en omständighet, som väger tungt i vågskålen. Men betydelsen häraf förminskas i ej obetydlig mån, om, såsom vi tro, dessa yrkanden framställs med tanken fast på det stränga dagsarbete, som hittills förekommit under läseterminerna, och under förutsättning af en, enligt dessa läkares mening, *ej fullt tillräcklig* nedsättning af detta arbete. Frågan skulle från medicinsk synpunkt möjligen ställa sig något annorlunda, om det gälde att principiellt bestämma feriernas längd, *sedan* det dagliga arbetet under terminerna blifvit ordnad i full öfverensstämmelse med läkarnes fordringar. Vare härmed huru som helst, så kunna emellertid emot nämnda auktoriteter ställas andra af samma slag. Den ofvan nämnda förordnandet af flickskoleväsendet i Elsass-Lothringen tillsatta, af 11 framstående läkare bestående komitéen, hvilken måste antagas hafva egnat äfven feriefrågan en omsorgsfull pröfning, drager icke i betänkande att föreslå, såväl för flick- som gosskolor, blott $10\frac{1}{2}$ veckors ferier om året — nämligen $1\frac{1}{2}$ vecka vid jul, 2 vid påsk, 1 vid pingst och 6 under sommaren — således en kortare tid för hela året, än som hos oss upptages ensamt af sommarferierna. Vi anföra detta icke i afsigt att för våra skolor förorda en lika kort ferietid, utan blott för att visa, att, äfven från läkaresynpunkt, långa loftider icke öfverallt anses såsom ett öfvergifligt vilkor i fråga om fördelningen af skolungdomens arbete.

Julius Humble.

Tablå öfver människoracerna

från språklig och naturvetenskaplig synpunkt.

Med rätta lägges i våra dagar en hufvudvigt vid den geografiska undervisningen. Och det är ej blott kännedomen om ländernas beskaffenhet på den himlakropp vi bebo och deras fysiska tillstånd, som djupt inträtter vår tids människor; kultur, seder och språk hos jordens olika folk, med ett ord, den etnografiska sidan af läroämnet är enligt vår mening af största betydelse. I den strid för tillvaron, som, säge hvad man vill, karakteriserar den moderna kulturen, är det sannerligen af största vikt att i tid bibringa det uppväxande släktet god kunskap i dessa ämnen. Industriidkaren, köpmannen, militären, ja hela nationen, alla måste vara väl underättade om främmande länders natur, kulturframsteg, folkens seder och bruk för att kunna bestå i den väldiga världskonkurrensen.

Följande tablå efter de bästa källor afser att bibringa allmänheten en orienterande öfversigt af jordens nuvarande befolkning samt korta karakteristiker af de olika racerna.

Det första försöket att åstadkomma en systematisk öfverblick af den brokiga mångfald af släkten och folkstammar, som på jorden bygga och bo, finna vi hos judarne. I Genesis kap. 10, samt 1 Krön. bok kap. 1 framställes en mycket omtalad »folktafel», der människosläktet indelas i de bekanta 3 folkfamiljerna: *Sems*, *Kams* och *Japhets* barn, sönderfallande i en mängd smärre stammar och grupper. Denna värnadsvärda urkund är från rent vetenskaplig synpunkt af ej ringa intresse såsom meddelande värdefulla etnografiska upplysningar från dåtidens ståndpunkt.

Den etnografiska vetenskapens fader är den lärde tyske naturforskaren och läkaren professor Blumenbach i Göttingen, som i sin inträdesföreläsning år 1775 (*De generis humani varietate nativa*) framställde den första vetenskapliga raceläran, i hvilken han efter hudfärgen indelade människosläktet i de bekanta 5 racerna (hvita, gula, svarta, bruna, röda eller: kaukasiska, mongoliska, neger-, malajiska och amerikanska racen). Blumenbach inlade stora förtjänster om sin vetenskaps grundläggande, särskildt genom att påbörja undersökningar om hufvudskålsbildningen; men naturligtvis låg icke för ty under hans tid etnografien ännu i sin linda. De

viktigaste förarbeten och förutsättningar saknades ännu för att uppbygga ett hållbart etnografiskt system. Exempelvis är hudfärgen tydligen icke något tillförlitligt racekännetecken.

Åtskilliga försök gjordes emellertid efter hand att framställa ett tillfredsställande etnografiskt system. Den namnkunnige franske naturforskaren Buffon antog sålunda 6 åtskilda människoracer, filosofen Kant antog 4, schweiziske naturforskaren Agazzis 8 o. s. v.

Men först genom de storartade framsteg, som i vårt århundrade ävägabragts inom hithörande hjälpvetenskaper, jordbeskrifning, geologi, anatomi, zoologi, arkeologi med flera, har det varit möjligt att komma målet närmare.

I denna knappa historiska öfversigt bör ej glömmas den berömde svenske läkaren och naturforskaren A. Retzius, som framställt ett högt uppskattadt etnografiskt system, baserad på människans hufvudskälsbildning, hvarigenom han sålunda lagt en fast grund till den viktiga kraneologien. Enligt Retzius indelas människoslägtet i 2 stora hufvudafdelningar: Dolikocefaler (långskallar) och Brakyccefaler (kortsallar), hvilka vidare förgrena sig i flere mindre grupper, för hvilka plägar redogöras i svenska zoologiska läroböcker. De noggrannaste mätningar af de olika folkstammarnas hufvudskälar pågå nu som bäst och skola utan tvifvel lemna högst viktiga upplysningar, ehuru det ej kan vara tillräckligt att af ett enda, låt vara aldrig så betydelsefullt organ, bestämma racerna. I sjelfva verkét behöfves det för ett fullt naturligt etnografiskt system att taga i noggrant öfvervägande alla människans både kroppsliga och andliga förmögenheter, som äro merå konstanta och därför karakteristiska.

De yppersta tjänster har etnografien att vänta af språkvetenskapen och framför allt af den komparativt historiska språkforskningen, som nu står i härligt flor och lofvar rika frukter, till gagn särskildt för etnografien. Den komparativa språkforskningen är sålunda en ledstjärna äfven för studiet af uråldriga tider, som hittills legat bortom all forskning. Genom att sålunda t. ex. sammanleta alla de ordrötter, som äro gemensamma för alla *ariska* (indo-europeiska) språk, och som tydligen äro ett arf från ärska familjens urhem, i Asien,* har man lyckats konstatera, att redan vid denna tid, då arierna bodde tillsammans i detta sitt äldsta hem, hade de *familj, samhälle, religion, åkerbruk, boskapskötsel*, med ett ord: en viss kultur. Den flitige tyske språkmannen A. Fick är således sedan många år i färd med att i sin stora ordbok upprätta ett full-

* Frågan om ariernas äldsta hem är ännu ej definitivt afgjord.

ständigt inventarium eller bouppteckning öfver det indo-europeiska urspråket.

Men man stannar numera ej vid jämförelsen med den ariska språkgruppen. Allt flere språkområden indragas i jämförelsen. En af de främste nu lefvande linguister, italienaren *Ascoli*, har sålunda i någon mån lyckats slå bryggan mellan de semitiska och ariska språkfamiljerna.

Professor *Friedrich Müller* i Wien, namnkunnig etnograf och språkman, är sysselsatt med att utgifva ett verk, der fullständig redogörelse skall lemnas för jordens samtliga språk, nemligen arbetet: *Grundriss der Sprachwissenschaft*. Han går der, såsom numera är brukligt, från de lägst stående språken uppåt till mera utvecklade och har redan medhunnit de australiska, afrikanska, asiatiska och amerikanska folkens språk.*

Men någon gång kan äfven språket bedraga i fråga om ett folks nationalitet. Många folk hafva nemligen under vexlande politiska öden ombytt eller högst betydligt förvandlat sitt äldsta tungomål. Fransmännen t. ex. äro Kelter, som af eröfraren Cæsar påtvingades romerskt språk och kultur. Preussarne äro Slaver, som af tyska riddarne omvändes på 1200-talet och därför nu fullständigt germaniserats. (Ännu i 19:e århundradet qvarlefde dock hos dem en återstod af det gamla slaviska modersspråket.) *Bulgarerna* t. ex. äro, hvad de sjelfve minst torde tänka på, ett *turkiskt-tartariskt* folk, som, då de på 6-hundra-talet inryckte i och eröfrade det efter dem benämnda nuvarande Bulgarien, antogo det besegrade folkets språk och blefvo *Slaver*, hvaraf det kommit, att de numera äro sina egentliga stamfäders, de osmaniska turkarnes, farligaste fiender.

Som sagdt är, ett naturligt etnografiskt system nödgas taga i vederbörligt ögnasigte samtliga mera karakteristiska folkegenskaper, både fysiska och andliga. Den mest konstanta och genomgående kroppsliga egenskap har man numera funnit vara hårbeklädnaden och därför i nyare tid lagt den till grund för den första indelningen af människan. Små individuella olikheter komma naturligtvis ej i betraktande, hvarjämte man tager ett genomsnittsförhållande för hvarje race.

Den raceindelning, som för närvarande allmäneligen hyllas bland framstående språkforskare och naturvetenskapsmän, är den af Professor F. Müller (Wien) och Hæchel i Jena uppställda, hvilken hufvudsakligen ligger till grund för följande öfersigtliga framställning.

* Den sist offentliggjorda delen visar, att det stora verket nu nalkas sin fullbordan.

Menniskoslägtets indelning i racer från naturvetenskaplig synpunkt.

På grund af hårbeklädnaden indelas menniskoslägtet i 3 stora hufvudprovinser:

A) Lockhåriga, B) Slåthåriga, C) Ullhåriga.

Dessa tre hufvudafdelningar sönderfalla vidare, såsom nedan synes, i tillsammans 12 skilda menniskoracer, med sina ytterligare förgreningar i olika stammar och nationaliteter.

A) Lockhåriga menniskoracer.

Håret är här *krökt* eller *lockigt* grupperadt, icke rakt nedhängande såsom hos de *slåthåriga* racerna. Skäggväxten är hos dessa folk starkast utvecklad.

Hit höra följande 3 racer:

1. Medelhafsracen.

Den innefattar de egentliga kulturfolken. Denna race har den kraftigaste och största kroppsgestalten bland alla. Hufvudet ovalt, (dolikocefaler); bred och hvälfd panna; *ädelt formad*, hög och *framstående näsa* (aldrig nedplattad såsom hos mongolerna); ögonen äro stälda horisontalt; ögonbrynen bågformiga; munnen väl proportionerad, läpparne *tunna* och rödaktiga; tänderna fina och *rakt* stående (ortognatiska folk); liten haka; långt mjukt hår, yppig skäggväxt, hudfärg hvitaktig, anletsdragen ädelt harmoniska.

Dess språk ega i allmänhet grammatiska kön och högt utvecklad formbyggnad. Religionen merendels monoteism.

Denna race sönderfaller i 5 stammar: *Basker, Kaukasier, Kamiter, Semiter* och *Indoeuropeer*.

Baskerna bo i norra Spanien och södra Frankrike; äro en rest af den fordom talrika Iberiska stammen, som, enligt hvad ortnamn bevittna, fordom bebodde hela Spanien; antages vara medelhafsracens första förtrupp i Europa. Typen står nära kaukasier och semiter, men baskiska *språket* har, enligt hvad uttrönt är, icke släktskap med något af jordens kända språk. Baskiskan påminner

dock genom sin formbyggnad aflägset om indianspråken i Amerika (s. k. införlifvande eller polysyntetiska språk, som hopdraga en hel sats till ett enda ord); baskiskan begagnar *infixer*, d. v. s. hon inskjuter bestämningsord midt inuti ett annat ord. Många egendomliga, urgamla rättsbruk och sedvänjor hos Baskerna, t. ex. den kuriösa s. k. *couvaden** vid barnens födelse. Baskiska stammen räknar omkring 1 million medlemmar.

Kaukasiska stammen i trakterna omkring berget Kaukasus.

Typen närmar sig mycket semiter och indoeuropeer, men språken äro alldeles isolerade derifrån; de närma sig de ural-altaiska språken, äro agglutinerade med prefix och böja således orden framtill. Hit höra Lesghier, Tscherkesser, Georgier, Mingreler, Larer (afkomlingar af de forna Colehierna).

Kamitiska stammen (eller Kuschiter) bodde ursprungligen i Euftrat- och Tigrisdalen, men har sedan inträngt i Afrika och bebor nu denna världsdels norra och östra del. Den välkända egyptiska typen kan här uppställas som mönster. Kamiten har rödbrun hudfärg, medelstor kroppsbyggnad, lemmarnes byggnad spensligt välformad; smal, måttligt hvälfd panna; *djupt liggande ögon*; fina, lätt böjda ögonbryn; ovålt ansigte; ögonen *mandelformiga*; näsan rak, nästan jemnlöpande med pannan; smärt hals; afståndet mellan munnen och näsan något för stort; små öron; fint afrundad haka med sparsamt skägg, vågigt krusigt hår; bröstet omvänt kägelformigt; elegant formade händer och fötter. Kamitiska språken böjas företrädesvis genom vokalens förändring inuti roten. Stammen har uppfunnit hieroglyfskrift.

Ofta påträffas här *gynokrati* (en samhällsordning, der qvinnan har företrädesrätt framför mannen). Hafva delvis, t. ex. i Egypten, utvecklats en i materiellt hänseende mycket hög kultur. Egypten är i många fall vår civilisations vagga. Hit räknas: *Formegypter* och deras afkomlingar *Kopterna* (koptiska språket talas i några kloster af s. k. koptiska kristne); *Libyer*, *Berber*, *Kabyler* i norra Afrika; *Aethioper* i öster om Nubien och Abyssinien vid Röda hafvet (Bedscher, Falascha o. s. v.); *Gallas* och *Somali* i östra Afrika, samt de nu utdöda invånarna på Kanariska öarna (Guancher).

Semitiska stammen har uttrycksfulla drag, aflängt ansigte; bred och hög panna; *framstående böjd näsa*; under de svarta, buskiga, skarpt markerade ögonbrynen djupt liggande ögon; vågformigt lockigt hår och skägg, som är glänsande *svart*. Dit höra *Arameer*, invånarna i Syrien och norra Mesopotamien (språk: sy-

* Att mannen ligger i barnsäng vid barnets födelse (bruklig sed hos många lågt stående folk). Rättsinstitut för barnets legitimation.

riska och kaldeiska, det sista talas än vid sjön Urumia); forntidens *Assyrier*, *Babylonier* och *Phenicier*; *Hebreer* (Judar), spridda öfver hela världen; *Araber* (Ismaeliter) i Arabien samt norra och östra Afrika. I Abyssinien talas Amhariska, Tigre och Harari; det heliga kyrkospråket derstädes är Etiopiska; i Syd-Arabien talas ett eget semitiskt språk: Himjariska. På ön Malta talas arabisk rotväliska.

Arabiskan är det mest fornartade af de semitiska språken; står år 1,000 efter vår tidräkning på en äldre ståndpunkt än hebreiskan gjorde 1,000 år före Kristus. Semitiska språk äro ytterst rika på gutturalldjud och hafva trekonsonantiska ordrötter; semiterna hafva uppfunnit bokstafsskrift; de hafva i religiöst hänseende utbildat den rena monoteismen (Kristendom, Judendom, Muhamedanism).

Indoeuropeer (äfven kallade Arier, Indogermaner eller Jafetiter): skön typ; höghvälfd panna; redan från roten framstående näsa; öfvervägande blond färg. Deras språk med högst utbildad flexion. Hafva framalstrat den högsta kultur.

Den indoeuropeiska stammens urhem är Central-Asien (måhända Turkestan); derifrån hafva de ryékt åt sydost in i Indien (öfver 2,000 år före Kristi födelse) och åt vester till Europa, kanske före denna tid eller samtidigt. Hit höra följande folkfamiljer:

a) **Hinduer** i Indien. Bland dess språk: *Sanskrit* (det heliga språket), det äldsta ariska språk, nu ett dödt, utomordentligt rikt skriftspråk med urgammal literatur; derifrån härstammar *Hindostani* (det allmänna umgängesspråket i Indien); *Pali* (Buddisternas heliga kyrkospråk); *Prakrit* (det tidigare folkspråket, dramatiska litteraturens språk); *Bengaliska* m. fl.

Zigenarne härstamma från trakterna omkring Sindfloden. De utvandrade för öfver 1,000 år sedan åt vester. Deras språk, som är fullt känt och undersökt, är en äkta dotter till Sanskrit. Zigenarne kalla det sjelfva Romanispråket, och sig sjelfva Singané eller Rum. Zigenarne hafva äfven infört ett och annat ord i kulturspråken; det engelska ordet *chap* (pojkbtying) skall sålunda vara ett zigenarord; en kulturväxt har följt med denna hord på dess ströftåg genom världen: nemligen den ytterst giftiga *spikklubb* (*Datura stramonium*); de idka en originel musik (Zigenarmusik) och hafva ofta stått modeller för våra konstnärer (*Preciosa* och *Carmen*). Hinduernas religion är Bramalära och Buddhaism.

b) **Persiska** eller **Iraniska** familjen, hvartill höra *Perser*, *Parsi* (eldsdyrkare, spridda i Indien o. a.), *Kurder*, *Béludsch*, *Afghaner*,

Armenier (de sistnämde, nu spridda öfverallt, öfverträffa i slughet och handelsgeni sjelfva Judarne; hafva förträffliga historieskrifvare, som likställas med sjelfve Thucydides).

Språk: **Fornbaktriskan** (Zendavestas språk); Pehlevi (Sassanidiska dynastiens språk); nypersiska m. m. Persiskan är ett rent ariskt språk till sin flexion, men till ordförrådet betydligt uppblandad med semitiska element. Persiskan står i många fall på samma bildningsgrad som engelskan.

c) **Illyriska grenen.**

Af denna återstå nu endast *Albaneserna*, nordvest om Grekland, eller som turkarne benämna dem *Arnauter*; deras språk står ej i närmare släktkap med öfriga ariska språk.

d) **Greker: Forn- och Nygreker.**

Jordens skönaste folk; har i många fall utbildat en mönsterkultur. Nygrekiskan står lika nära gamla grekiskan som italienskan latinet; hon talas i Grekland och delar af Turkiet i Europa och Asien, äfvensom delvis på *Krim*.

e) **Italiska eller romanska familjen:**

Italienare, Provençaler, Fransmän, Spaniorer, Portugiser, Rätoromaner, Wallacher. (Blandning af Keltiskt, Iberiskt, Germanskt, Grekiskt och Romerskt blod.)

Bland denna familjs språk talas spanskan i Spanien, Roussilion, på nordvestliga Sardinien, i Mexico, Centralamerika, Columbia, Peru, Bolivia, Chili, la Plata, Paraguay, på Cuba, Hayti, Portorico, Canarieöarna, på kusten af Marocko, på Filippinerna och Marianerna.

Franskan talas i Frankrike utom de sydligaste delarne, i södra Belgien, vestra Schweiz, i Canada, Missouri, Louisiana, vestra Hayti, på Guadeloupe, Martinique, Guyana, Senegal, Algeriet, Cochinchina och enstaka platser i främre Indien.

Portugisiskan talas i Portugal, Brasilien, Madera, Azorerna, Cap Verdsöar, Angola, Mosambique; ganska allmänt handelsspråk i främre Indien; samt i Macao vid Kina.

Italienskan talas i Italien, södra Schweiz, Tyrolen, delar af österrikiska Illyrien, Dalmatien (27 tyska socknar i Venetien tala tyska. I Calabrien talas här och der albanesiska, på Malta arabiska).

Rumäniska talas på ett stort cirkelformigt område: Wallachiet, Moldau, Bessarabien, delvis Galizien, östra och södra Ungern, Siebenbürgen, Militärgränsen, i Macedonien, Albanien och Thessalien (enstaka stammar).

Rätoromanska talas i Graubünden.

Ladin talas i kantonen Waadt.

f) Lettoslaver:

Litaur, Letter, Ryssar (Störryssar, Lillryssar, Hvitryssar), Bulgarer, Serber, Sloener (i Steijermark), Polacker, Polaker (vid nedre Elbe), Checker (i Böhmen, Mähren och Schlesien), Slovaker (i norra Ungern), Wender (i Lausiz).

Den hit hörande grekiska kyrkans heliga språk är forn-sloveniska.

g) Germaner: *Skandinaver* (Svenskar, Norrmän, Danskar, Isländare), Tyskar (tala plattyska och högtyska, tvenne språk mera skilda än svenska och danska), Engelsmän, Holländare, Flamländare i Belgien.

Engelskan är talspråk i England, Nordamerika, Ostindien, Australien, Sydafrika, Stilla Oceanen.

Holländskan är talspråk i Holland, på Cap, Sundaöarna och Japans hamnar.

h) Kelter: i Irland (ersiska), Skotland (gæliska språket), Wales och Bretagne (gæliskan). Keltiska språkstammen står midt emellan den latinska och germaniska.

Indo-europeerna hafva visserligen skapat den högsta kultur, men likväl hafva de mottagit många bildningsfrön från andra håll. Skrifkonsten och religionen hafva vi fått från Semiterna; de första väckelser i konst och vetenskap från Egypten; Kina har gifvit oss papperet, krutet, silket, kompassen, porslinet och teet; till och med Indianen har gifvit den civiliserade verlden tobaksfabrikationen och hängmattan (den senare från Hayti). Kelterna i Frankrike hafva uppfunnit såpan och skjörtplagget; de forne Briterna voro de första som begagnade mineraliska gödningsämnen och slättermaskiner vid åkerbruk. Romarne hafva skapat Europas rättsväsende, Grekerna grundlagt konst och vetenskap, Germanen har utbildat den personliga frihetskänslan.

De nyromerska folken hafva hunnit högst i utveckladt form-sinne. Hos Slaverna hafva de urgamla kommunistiska jordegendomsförhållandena bibehållit sig ända intill våra dagar; t. ex. i Ryssland.

2. Nubiska racen.

En mellanlänk mellan *Medelhafsracen* och *Negerrasen*, står närmast Kamitiska stammen; bor i ett tvärbälte midt öfver norra Afrika från Senegambien till Abyssinien. Den har ovalt ansigte, rödbrun hy, framstående, böjd näsa, hög panna, stora sköna ögon, långt, slätt sidenartadt hår. En del hafva griptår (såsom aporna). De äro flitiga arbetare, men fanatiska muhamedaner.

Dit föras: *Fuhla-stammen* (i Senegambien, Sakatu, Bagirmi, Wadar, Darfur); *Nubier* (i Nildalen); *Dongola*; *Abyssinier* (Fund-schi). Jemf. Egron Lundgrens vackra tafva »Den Nubiska flickan».

3. Dravidas-racen.

Är Indiens urbefolkning före Ariernas ankomst; bebor Dekan och ön Ceylon. Namnet är hemtadt från Sanskrit.

Har svartaktig hudfärg (såsom negrerna), långt, svart, lockigt hår, yppigt svart skägg, uppsvalda läppar, men icke framstående kindknotor, stor romarnäsa, sköna ögon.

Språken äro agglutinerande och hafva början till grammatiskt kön, i det att de indela substantiven i *en högre kast* (gudar, menniskor och andar) samt *en lägre kast* (djuren och andra föremål). Bland hithörande språk äro Tamuliskan, som talas af 10 millioner, och Teluguspråket på Malabar af 14 mill.; det förra har en rik litteratur, och för detsamma stiftades en akademi redan vid tiden för Kristi födelse. Qvinnan har en hög ställning, systerbarn hafva arfsrätt före barnen, delvis finnes polyandri (bröder hafva en hustru).

B) Släthåriga menniskoracer.

Håret är här mycket långt, rakt nedhängande; skäggväxten ingen. Hit höra följande 5 racer:

4. Mongoliska racen.

Har smutsgul hy, små snedstående ögon, platt näsa (nästan i samma plan med ansigtet); utstående öron och kindben, ansigtsbildningen rund; kort hals; smala, svarta, nästan raka ögonbryn; groft, slätt, stripigt svart hår, obetydligt skägg på läpparne; bor i mellersta, östra och sydvästra Asien.

Hit höra folk med flerstafviga och agglutinerande språk.

1. **Uralaltaiska:** a) *samojediska grenen* i norra Siberien, b) *finska grenen: ugriska familjen* (Ostiaker i Siberien, Magyarer i Ungern); *Wolgas-familjen:* t. ex. Tschuwascher och Mordviner; *permiska familjen:* t. ex. Permier och Syrjänar i nordliga Ryssland (kring Kama och Dwina); *finska familjen:* t. ex. *Suomi, Ester, Liver, Lappar*; c) *tungusiska grenen:* Tunguser och Mandscher (de senare eröfrade Kina 1644); d) *mongoliska grenen:* Mongoler, Kalmuker och Burjäter i Centralasien. Till denna gren hörde de

stora världseröfrarne Dschingiskan och Tamerlan; e) tartariska grenen: Jakuter vid Lenafloden, Kirgiser, Osbeger, Turkmaner, Karakalpaker (vid Amur Darja); Tartarer i Europa och Asien; Osmanska turkarne. Nästan alla äro till religionen *Schamaner*, d. v. s. dyrka onda andar. Deras prester äro taskspelare och trollkarlar. Samojederna aflägga ed vid björnens näsa. De sönderskära dervid en björnnäsa och säga: Mätte björnen anamma mig, om jag talar osant.

2. **Japaneser:** med flerstavigt agglutinerande språk, som står i tydlig slägtskap med de uralaltaiska.

Japanesen har ett stort hufvud, som sitter djupt mellan skuldrorna; ansigtet bildar ett trapezium; pannan är låg; utmärkande är i synnerhet den osköna näsan; hon är i öfre delen starkt utvecklad, mycket bred och platt. Något starkare skäggväxt än öfriga mongoliska folk. Statsreligion: *Sinto* (en praktisk sedelära). Deras industri utmärker sig genom en utomordentligt högt drifven teknik. Männen raka halfva hufvudet. Fruntimren färga tänder och läppar på bröllopsdagen.

3. **Koreaner:** med flerstavigt stamspråk, släkt med japaniska språket.

4. Folk med enstafviga, oböjda rotspråk:

Tibetaner, Himalajafolken, Birmaner, Annamiter, Siameser, Kineser. Hos Tibetanerna är polyandrien (en kvinna gift med flere män) såsom borgerligt institut egentligen hemma.

Tibetanska språket har besynnerligt nog prefixer, som skrivas, men ej uttalas. Nästan alla äro Budhister med en kult, som är ytterst lik den romerskt katolska. I Kina är folkreligionen Taotses (= dyrkan af naturkrafterna); de bildades religion är filosofen Konfucius' (500 f. Kr.) reformerade sedelära; äfven dyrkas Buddha (här Fo). Kinas statsform är patriarkalisk (äfven de kungliga prinsarne straffas med slag af bambukäppen). Kinesiska byggnadsstilen är tältstilen (en erinran från nomadlivet). Sedan år 1644 (Mandschus eröfring) afrakas hela hufvudet utom en tofs på hufvudet. Att mista tofsen medför vanära. Urgammal kultur. Kineserna kände magnetnålen redan år 125 e. Kr., men den användes ej till kompass. Ännu i dag begagna de ej prägladt mynt, men papperspenningar redan sedan år 119 f. Kr. Krutet kändes tidigt, men användes blott till fyrverkeri. Deras räknekonst: det sinnrika *»kinesiska räknebrädet»*. Papper förfärdigades redan 153 e. Kr. Urgamla äro i Kina makadamiserade vägar, som vi började efter-

apa år 1820. Redan 2,000 år f. Kr. äto Kineserna med knif och gaffel af elfenben. Obligatorisk skolgång är i Kina 1,000 år gammal.

5. Malajiska racen.

Urhem i sydöstra Asien, hvarifrån den spridt sig öfver sitt nuvarande område: *Malacka*, *Madagaskar* (Malegasser), *Stora Sunda-öarna* (Atchineser på Sumatra, Dayaker på Borneo), *Filippinerna* (Tagalafolket), *Nya Zeland* (Maoristammen), *Polynesiens öar* (Tahiti, Sandwich, Tongatabu m. m.).

Har reslig växt, mörkbrun färg; slätt, groft, svartfärgadt hår; stor och bred mun; tjocka läppar; platt näsa, *afplattadt bakhufvud*; bred, framstående underkäk. Malajerna äro slutna, hårda, tappra och djerfva, de värsta kannibaler bland alla folk. På Borneo ätas till och med levande människor. Man har der rätt att äta upp sjuka och fattiga släktingar. Ytterst rik sagoliteratur. Tatuera och omskära sig. På Otaheiti afträder hvarje konung vid tronföljarens födelse. Javaneserna hafva en utbildad skrift.

6. Amerikanska racen (Indianen).

Har kopparröd färg, groft långt hår, svag skäggväxt; låg panna som ofta med konst hopklämmas, starkt framstående kindknotor, långa käkar, stor örnäsa, breda näsborrar; djupt liggande, små svarta ögon; *allmänt* kannibaler. Dess mest utmärkande drag: stoiskt jämnmod. Religion: en abstrakt dyrkan af den store anden; betydelsefullare än *schamanismen*. Indianernas dans utgöres af pantomimer som efterhärma djur (björndans, buffeldans, örndans, hunddans). Amerikanska språken sönderfalla i flere hundra dialektspråk, hvilka samtliga äro *införlifvande*, d. v. s. skillnaden mellan ord och sats upphäfves och det hela sammansmältes till ett ord. Vid denna sammandragningsprocess stympas de enskilda orden till oigenkänlighet. Hvilken förbistring och brokighet råder i dessa språk, kan inses deraf, att flere af dessa indianspråk, t. ex. Karaibiskan, hafva bilinguism (dubbelspråkighet), d. v. s. ett särskildt tungomål för mannen och ett annat för qvinnan, med skiljaktig grammatik och ordbok, hvilkas bruk genom noggrann etikett äro bestämda. Orsaken till detta besynnerliga språkfenomen lär vara historisk (en äldre eröfring då männen af ett föregående folk utrotades, men qvinnorna bevarades och bibehöllo sitt gamla språk).

7. Arktiska (eller hyperboreiska) racen.

(De norra polarfolken.)

Bo i nordöstra Sibirien, Kamtschatka, Aleuterna, nordligaste Amerika (och Grönland). *Deras* etnografi är ej ännu fullt utredd. Småväxta; färg vanligen brungul; stripigt, cylinderformigt hår. Hit höra *Jukagirer* (omkring Indigirka), ett vackert folk; *Tsutscher* och *Korjaker* (omkring Behringssund); *Kamtschadaler*, *Aino* (på Kurilerna); *Eskimåer* i n. Amerika.

Schamanismen står här i högt flor. Till Schamanprester väljas epileptiska personer. De söka ofta bortskrämma de onda andarne genom att uppsätta förtrollade klutar invid husen. *Aino* med flera dyrka björnen. Eskimåerna afdöma rättstvister med sångartäflan. Äldre personer döda sig eller låta kasta sig för hundarne. Rusmedel är flugsvampen. Ytterst tidiga äktenskap (qvinnorna ofta vid 11 års ålder). Transportmedel är hundsläden.

8. Australiska racen.

Urinväanarne på Australiska kontinenten (Nya Holland) och på van Diemens land.

Har chokladbrun färg; huden illaluktande; rakt, stripigt, åt alla sidorna strålförmigt (7 tum) utgående hufvudhår; äfven rikligt öfver hela kroppen; yppigt kindskägg; långa, smala armar; framstående käkar; oförmligt stor mun; tjocka läppar. Måla sig med ockra, men tatuera sig ej. Ytterst lågt begåfvade. Religion: Schamanism. Giftermålsceremonien sker genom att afbita en del af brudens lillfinger. Dylika stympningar förekomma för öfrigt ofta. Språken äro suffigerande, hafva blott räkneord till tre, sakna abstrakta begrepp, men ha en viss kasus- och numerusrikedom, bland annat hos pronomina 6 olika former för pluralis (nemligen dualis, trialis, pluralis och för hvardera en *inklusiv* och en *exklusiv* form, allt efter som den tilltalade inbegripes eller uteslutes). En missionär misstog sig förargligt nog häri och råkade i en predikan säga: »vi äro alla syndare» med begagnande af den exklusiva formen, som uteslöt de tilltalade vildarne och således endast rörde missionärerna sjelfva.

C) Uilhåriga menniskoracer.

Håret krusigt, krökt, elliptiskt tillplattadt, kort. Hit hörande racer äro:

9. Kafferracen.

Mindre framskjutande käkar än hos negerracen; höghvälfd panna; näsan icke tillplattad, utan framstående och böjd; läpparne mindre svulstiga än hos negrerna; håret ulligt, men mindre groft; stark byggnad; gulbrun eller askgrå färg. Nomadfolk. Bo i bikupformiga hus i byar, s. k. kraaler. Äro ofta kannibaler. Religion: Schamanism. Schamanprästerne hafva som förnämsta äliggande att göra regn och trollo bort sjukdomar. Språk: Bantuspråk.* Namnet kommer af arabiska ordet Kafir (otrogen). Syd-Afrika.

10. Negerracen.

Har muskulös kroppsbyggnad; kort krusigt hår; sammetslen, illaluktande hud, hvars färg skiftar från ebenholz till lädergult; ingen skäggväxt; tjocka, uppsvällda läppar; trubbnäsa; snedstående tänder och utstående käkar (prognatiska). Negern har fallenhet att efterapa, men ingen uppfinningsförmåga. Religion: Fetischism (dyrkandet af yttre naturföremål). Bor i miellersta Afrika från Sudan till Kafferlandet.

11. Papuasracen.

Stor kroppsbyggnad; håret samlat i *tofsar* (peruklikt); läpparne tjocka och uppvikta; stor böjd näsa; långt framstående ögonbryn; stark skäggväxt. Religion: Soldyrkan. Språken rätt agglutinerande. Pluralis af substantiven bildas t. ex. genom att hänga tredje persons pluralpronomen efteråt. En del bo ännu i pålbyggnader. Deras yxor likna vår stenålders.

Bor på *Guinea*, *Små Sundaöarna*, delvis på *Filippinerna* (s. k. Negritos), *Nya Caledonien*, *Hebriderna*, *Fidschi*. Namnet Papua kommer af malajiska ordet »papuvak» = krushårig.

12. Hottentotiska racen.

Groft hår, växande i åtskilda tofsar; färgen askgrå; starkt utstående kindknotor; platt panna; små, långt skilda ögon. Vissa kroppsdelar enormt utvecklade, särskildt hos kvinnorna pars posterior. Buschmännen ha oformligt stort hufvud; huden veckig och liksom lädergarfvad. Språken ha märkvärdiga smackljud.** Buschmännen kunna icke räkna längre än till två. För att uttrycka

* Bantuspråken böjas (agglutineras) framtill.

** Bildas genom att insupa luften (inspirater).

pluralis fördubbla de orden. Namnet Hottentot gafs af Holländarne; sjelfva kalla de sig urmenniskor (Khoinkhoi).

Vi hafva här lemnat en kort systematisk öfversigt af menniskoracerna enligt naturvetenskapens nuvarande ståndpunkt. I betraktande af det lifliga deltagande, hvarmed vetenskapen om menniskan i våra dagar följes i allt vidare kretsar, hafva vi förmodat, att denna öfverblick skulle kunna intressera en och annan läsare bland en större allmänhet. Vi taga oss till sist friheten att antydningssvis vidröra ett par betydelsefulla hithörande frågor: Hvart bör menniskosläktets urhem förläggas? fråga vi för det första.

Af mångfaldiga vetenskapliga skäl har man med största sannolikhet slutit, att det måste hafva varit ett af gamla världens varmare länder. En hypotes, som helt nyligen framkastats, antager, att en numera försvunnen kontinent, söder om Indien med ett sydafrikanskt klimat, en gång varit vårt slägtets yagga, dess försvunna, i sagorna prisade paradiset. Zoologerna hafva till och med redan döpt detta urtida fastland med namnet Lemurien, med anledning af vissa hos detsamma antagna djurformationer. Detta förkastas af andra.

Hvad menniskosläktets ålder angår, kunna naturligtvis endast approximativa tal uppställas. Fredrik Müller har beräknat, att minst 12 tusen år åtgått för Medelhafsracen att från det råa naturtillståndet höja sig till sin nuvarande kultur. Och den tid, som åtgått för menniskan att från sin urtyp, den stumma urmenniskan, utbilda sig till karakteristiska racer, har enligt alla naturlagar helt visst måst räknas i hundratusentals år. Hvad den tid åter angår, som hon måst använda för att skapa det fysiska underlaget för sin andliga kultur, derom kunna vi endast säga, att dertill åtgått en oerhördt lång tid. Att menniskosläktet utgör en enda art, härstammar från en enda urtyp, antages på grundade skäl af alla tongifvande naturforskare för närvarande, t. o. m. sjelfve Darwin. Att åter skapelsen, deri inbegripet människans framträdande, är en fortgående konseqvent utveckling från en lägre ståndpunkt till allt högre fullkomlighet och ej en plötslig tillintetgörande af det bestående och nyskapande ur intet, är ju någonting som ej minskar utan höjer skapelsens majestät. De etiska intressenas målsmän handla i vår tanke obetänkt, då de inblanda sig i naturvetenskapliga kontroverser och vilja binda de eviga sanningarnas giltighet vid förgångliga naturvetenskapliga lärosatser och system. Man har för ögonen varnande exempel från förra tider, hur det i så fall

kan gå. När Galilei, Copernicus och Kepler funno och framstälde de astronomiska lagarne för vårt solsystem, fördömdes de lika ifrigt af romerska kurian och af de protestantiska teologerna. »Skaparen sattes på Index, emedan han ej gjort sin verldsbyggnad ptolemeisk utan kopernikensk, och de fördömdes som kättare, på hvilka Gud», såsom Kepler säger, »hade väntat i 6 tusen år för att de skulle begripa och förkunna hans verk.» Det godas seger hänger ej härpå. Guds rike är ej af denna världen, och den andliga, eviga världen består oaktadt den sinliga världens vexlingar, hvilka endast ur den förra kunna på ett tillfredsställande sätt förklaras.

Literatur i ämnet:

Max Müller: Lectures on the science of language. London 1871 o. följ.

Friedrich Müller: Grundriss der Sprachwissenschaft. Wien 1874.

Friedrich Müller: Allgemeine Ethnographie. Wien 1875.

Peschel: Völkerkunde: Leipzig 1879.

Hellvald: Jordan och dess folk. Stockholm 1876.

E. W. Pettersson.

Bokanmälan.

Le Phonétisme au Congrès philologique de Stockholm en 1886. Rapport présenté au ministre de l'instruction publique par *Paul Passy*.

Den alldeles särskilda uppmärksamhet frågan om språkundervisningen i skolorna i våra dagar ådrager sig, såväl från de sakkunniges som från den stora allmänhetens sida, har gjort, att man med spänd uppmärksamhet följer alla nya företeelser på detta område. Också har den hörande literaturen oupphörligen riktats med mer eller mindre originella bidrag till frågans lösning, likasom äfven undervisningsmaterialet nästan dagligen tilltager i omfång. Den närvarande tiden torde också här som i så många andra stycken kunna kallas en öfvergångstid: man har skjutit bresch i det gamla systemets förskansningar, men man har ännu ej fullt klart för sig, hur det nya skall se ut, det är ännu i görningen». Dess väsentligaste konturer kan man kanske skönja i det program de s. k. ungfonetikerna formulerat och som i flere viktiga punkter rönt anslutning äfven från äldre skolmän, hvilka behjertat behovet af en reform i den gängse undervisningsmetoden. Detta program är redan bekant för Verdandis läsare genom den redogörelse tidskriften meddelat öfver den intressanta diskussion, som på det 3:dje Nordiska filologmötet sommaren 1886 uppstod vid behandlingen af denna fråga. Författaren till ofvanstående arbete, M. Passy, hvilken såsom franska regeringens ombud följde nämnda mötes förhandlingar, hvarvid han äfven sjelf uppträdde som en afgjord förkämpe för den nya skolans idéer, har i denna lilla broschyr icke blott lemnat ett förträffligt referat af diskussionen på Stockholmsmötet, utan äfven såsom inledning gifvit en visserligen kort, men särdeles klar och läsvärd framställning af ifrågavarande reformsträfvandens uppkomst och utveckling samt af motiven för deras berättigande. Det är egentligen för denna del som vi velat påpeka det lilla häftet för dem bland Verdandis läsare som intressera sig för hit hörande spörsmål. Författaren är en af de talangfullaste och ifrigaste målsmännen för den af ungfonetikerna föreslagna reformen i språkundervisningen och har dertill den oskattbara förmånen att för sin sak kunna åberopa erfarenhetens vittnesbörd. Detta i förening med en sympatisk och enkel stil, ett om öfvertygelse och lefvande intresse vittnande framställningssätt synes oss utgöra en borgen för att alla, som nitälska för det viktiga undervisningsproblemets lyckliga lösning, med nöje och uppmärksamhet skola taga del af hans lilla skrift.

D. E.

Skolgeografi uti två kurser, utgifven af *E. Carlson*. Pris: båda kurserna i ett band 3 kr.; första kursen, inb. 2: 25; andra kursen inb. 1: 50.

Geografi för folkskolan af *S. Almqvist*, utarbetad på grundvalen af *N. C. Roms* »Geografi for Borger- og Almueskoler». Pris: 50 öre.

Norden, dess natur och näringslif, framställda af *Nils Torpsson*. Pris: 3: 50.

Som synes har den geografiska literaturen i år fått anmärkningsvärda tillökningar. Alla dessa olika arbeten äro vittnesbörd om ett stegradt intresse för geografin såsom läroämne och ett visst sökande efter nya uppslag därinom.

Hvad Herr Carlsons geografi angår, visar den sig redan vid första anblicken i visst afseende såsom ett barn af den nya tiden, detta genom de talrika och väl utförda illustrationerna, hvilka både äro vackrare och framför allt mer karakteristiska än allt annat som vi förut ega i den vägen. De äro dessutom *nya* och höra ej till denna gamla stamtrupp, som man annars träffar öfverallt i geografier. Det är svårt att framhålla någon särskild bild, då alla lika väl fylla sina platser, men bland dem som synnerligen tilltalat oss kunna vi dock nämna »dansk bokskog» och »fabrikdistrikt i Sachsen». Att lärobokens illustrationer spela en vigtig rol, vet en hvar som undervisat i geografi. Lärjungen studerar ofta dem mycket grundligare än lexan, och den föreställning om en viss trakt, som de framkalla, blir under långa tider den allena rådande.

Förf. angifver i sin anmälan att hans mål varit att »dela det mått af geografiskt vetande, som i skolans fem lägre klasser skall inhämtas, uti två ånne, till utrymme och behandlingssätt åtskilda och efter lärjungens fattningsgäva på olika stadier lämpade kurser». Vidare har han haft för afsigt att från »en vidlyftigare framställning af ämnets särskilda delar fortgå till allmänna öfersigter af större områden» samt att »lägga mer vikt vid ämnets naturvetenskapliga sida, än som hittills i allmänhet skett». Också finner man att boken börjar ej med en öfersigt af världsdelarna, ej ens med en öfersigt af Europa, utan efter en kort uppräknig af Sveriges hufvuddelar går den löst på — Skåne. Detta lofvar godt och synes tyda på att förf. haft blick för den sanningen, som ännu är så föga erkänd, att det *elementära* till stor del sammanfaller med det *speciela*. Följa så landskapsbeskrifningar, hvilka omfatta både terrängförhållanden, floder, sjöar, klimat, näringslif, befolkning, städer — allt detta stäldt i ett visst sammanhang. Dessa beskrifningar synas oss i allmänhet vara ganska väl lyckade, de äro utförligare än de som förekomma i andra läroböcker, och de röja en tydlig sträfvan efter att icke blott uppräknä företeelser, utan äfven gifva en bild af landet. Att framställningssättet *någon gång* halkar ur barnets tankesfer, fäster man sig knappast vid, när man är förtrogen med vår hittills varande läroboksstil. Efter denna speciela beskrifning kommer så en betraktelse öfver Skandinavien såsom ett helt. Man väntar sig ovilkorligen att förf. på ett eller annat sätt skall äfven i det följande tillämpa samma grundsats om det speciela före öfersigten, och man blir därför litet häpen, när man finner Europa behandladt i så omfattande afdelningar som Ost-Europa, Mellan-Europa, Syd-Europa, och då man där till på köpet återfinner de på vanligt sätt *åtskilda* rubrikerna: ytbildning —

sjöar — floder — klimat — växtvärld — djurvärld. Vi hade hoppats att författaren skulle insett fördelen af att också här bibehålla sammanhanget mellan dessa i verkligheten så innerligt förenade företeelser. Hvad kan vara naturligare än att, på samma gång man omnämner *bergen*, äfven omnämna de *floder* som hafva sitt upphof på dessa? Eller att, då man beskriver klimatet, *samtidigt* skildra de företeelser i djur- och växtvärld, som ega sin orsak och sin förklaringsgrund i detta? Att bryta detta sammanhang är i vår tanke att fela mot all sund geografisk logik. Det straffar sig själf på så sätt att skildringen blir mindre helgjuten och att man tvingas till onödiga upprepningar och hänvisningar. Med undantag af Skandinavien ha vi också funnit hela den afdelning, som företrädesvis skulle vara den *topiskt-fysiska*, för fattig på typiska skildringar och för fattig på naturhistoriska element, detta särskildt i förhållande till de förhoppningar förf. väckt genom sitt företal.

Och hvarför har hela Danmark, som innehåller det i geografiskt hänseende så lärorika och typiska Jylland, blifvit afspisadt med mindre än en half sida? Och hvarför har icke Alpernas fjällvärld fått en något grundligare behandling? Det skulle varit lärorikt att där fått en liten skildring af glaciernas natur och betydelse, för att icke tala om herdellivet, som nu affärdats med den väl konventionela frasen om »den muntra klangen af alpherdens horn och den betande boskapens bjällror». Något mer får man visserligen veta i den politiska afdelningen under Schweiz, men hade det icke varit bättre om allt varit sammanfördt på ett ställe?

Om icke de förträffliga illustrationerna vore, tro vi knappast att ett barn vid den ålder, som den fysiska kursen afser, skulle erhålla någon klar bild af länder och världsdelar som skildras i så »stora drag». Vi kunna mycket väl tänka oss att förf. ansett att den egentliga »geografiska uppfostran», om vi så få säga, skulle tillgodoses genom den utförliga läsningen af Skandinavien, men i så fall har han icke besinnat att åtminstone Sverige, så vårt kära fädernesland som det än är, icke har synnerligen många fullt karakteristiska geografiska fenomen, och att de geografiska beprepp, som skola hämtas därifrån, torde bli tämligen otillräckliga. När förf. öfvergår till de utom-europeiska världsdelarna, blir man ännu mer förvånad öfver att han ej tager upp flere direkta naturskildringar, så rikt tillfälle som han här skulle ha därtill. Dock vilja vi icke neka, att man stundom finner ett och annat intressant, i föregående läroböcker öfverhoppadt faktum här omnämndt. Men det är alltför ondt om sådana skildringar som gifva bilder.

I den afdelning, som behandlar den politiska geografin, framträder till sin fördel förf:s förmåga att gifva stoffet en *redig* yttre uppställning, en sådan uppställning som gör en bok till en angenäm *öfverläsningsbok*. Men i denna afdelning upptages stort utrymme af sådant som icke är annat än upprepningar af hvad som meddelats i den föregående kursen. Det är en skuggsida som nödvändigt följer med denna tudelning af stoffet. Som det ju är omöjligt att framställa den politiska geografin aldeles lösryckt från den fysiska, har den egentliga skilnaden mellan de båda kurserna blifvit den, att den *förra*, med undantag för Sverige, håller sig till det mera generela — öfversigter af världsdelarnas fysiska geografi — under det den *senare* behandlar de särskilda länderna, alltså det speciela. Måne det är så alldeles säkert att denna fördelning är den rätta, den som bäst motsvarar lärjungens fattningsgäfvaf? Om läroböcker, afsedda för de allmänna läroverken, hålla sig till denna lärogång, är dock icke

underligt, då undervisningen i de allmänna läroverken tyckes hafva antagit den som princip. Men håller man på denna ordning, måste man också uppgifva försöket att låta *geografiundervisningen* tillgodogöra sig framstegen i den moderna *geografiska vetenskapen*. Ty det som just är en hufvuduppgift för den senare är att uppvisa de lagar, i enlighet med hvilka människan på olika sätt tillgodogjort sig jordens resurser. Utan detta urartar politisk geografi så lätt till en blott och bar namnlista. Det är läran om *orsakerna* till att en stad vuxit upp just där, till att en kommunikationslinje af gammalt går just där, som ger denna del af geografien sin själ. Men dessa orsaker ligga nästan alltid i landets naturförhållanden, och därför blir särskiljandet af politisk och fysisk geografi i våra ögon olämpligt. Den Dumbomska satsen om Försynens vishet, som »floder öfverallt placerat, där stora städer stryka fram» — torde ännu i den moderna geografins ljus behöfva bekämpas.

Ett annat element, som vi alltför mycket sakna i Hr Carlsons bok, är populärt hållna, vid lämpliga tillfällen inskjutna drag ur jordens geologiska bildningshistoria. Sådant är ytterst intressant och kan mycket väl framställas lättfattligt och elementärt. — Som slutomdöme tro vi oss kunna säga, att hr Carlsons bok betecknar ett *framsteg* från sina föregångares ståndpunkt, men att, ehuru ansatser till en *systemförändring* finnas, dessa dock äro för svaga för att gifva arbetet prägel af att bryta nya banor. Det är hufvudsakligen en förbättrad tillämpning af länge godkända principer. Men troligtvis skulle en lärobok med flera nyheter hafva föga eller ingen utsigt att blifva antagen vid de allmänna läroverken.

Den af Hr *Almquist* bearbetade lilla läroboken innehåller endast ett urval af de allra nödvändigaste geografiska namnen, men däremot en mängd beskrifningar på yrken, naturfenomen och på folkens lefnadsätt och seder. Dessa skildringar äro, ehuru korta, synnerligen åskådliga och lifliga. Bland annat har man i stället för de vanliga intetsägande superlativen i beskrifningarna använt konkreta, påtagliga jämförelser. Beskrifningarna på norrländska skogsbruket, på grufvor, på torskfisket i Norge, på vulkaner m. m. äro alla sådana, att ett barn bör förstå *hvar* ord. Ehuru de för utrymmets skull äro tryckta med finare stil, är det dock framför allt dessa skildringar som gifva det lilla anspråkslösa arbetet en verkligt ny och egendomlig prägel. För öfrigt har en så rolig geografi för folkskolan aldrig förr existerat, och aldrig håller har man kunnat köpa så mycket geografisk bildning för 50 öre. Till och med illustrationer är det godt om, visserligen icke så fint utförda, men karakteristiska och trefliga.

Besynnerligt nog har denne förf. i motsats till Hr Carlson låtit det speciella föregå det allmänna öfverallt *utom* i Sverige. Men detta har väl skett därför att han ansett landskapen vara för små områden för att förtjena egna beskrifningar; han har tagit Sverige som ett helt lik-som de öfriga länderna. Emellertid tillstå vi att det icke riktigt är i vår smak att se de *första* sidorna fyllda med allmänna redogörelser för hög- och lågland, sjöar och floder. Hr Almquist säger dock i sitt företal, att han för sin del hyllar åsigten att geografi-undervisningen bör koncentrera sig kring vissa typer, men att han dels som bearbetare varit bunden af originalet, dels tror det flertalet lärare ej skulle finna sig väl vid en i denna anda uppställd lärobok. I en lärobok för folkskolan synes det vara särdeles lämpligt att, såsom här skett meddela endast ett

inskränkt antal ortnamn, i synnerhet då det gäller främmande länder, och i stället gifva lärjungen en fyllig föreställning om *folkens* lif och därjämte en liten aning om deras föregående historia och nuvarande politiska betydelse. Just i detta fall tyckes oss den lilla läroboken hafva ovanligt lyckligt löst sin uppgift. Dock skulle det hafva glädt oss, om äfven här det *orsakssammanhang*, som förbinder den fysiska med den politiska geografin, fått framträda mera. Geografin får lika litet som andra ämnen försumma de medel den kan hafva till att direkt inverka utvecklande, på tankeförmågan, och hon har intet bättre än det ständiga uppvisandet af orsak och följd.

Vi ha hört, att man skulle ha förklarat denna bok för *vidlyftig* för folkskolan. Är det möjligt? Det af texten, som är egnadt till utläsning, är väl icke mer än hvad som äfven nu brukar medhinnas, och hvad skildringarna angår, är det då så farligt om barnen få den lilla roliga lektören på köpet, när det ju »ingenting kostar»? Om man icke kan hinna långt i *speciel* naturkunighet, så borde väl dock *geografin* kunna vara ett af folkskolans hufvudämnen. Om det verkligen är sant att i detta ämne inte så mycket vetande kan meddelas som det, hvilket rymmes i denna lilla bok, så kan man inte låta bli att fråga: *hvad* hinner man då med, *hvad* är det som är ett så viktigt, tidsuppslukande ämne, att allt annat måste sättas å sido? Här har man inga främmande språk att skylla på, men man har — katekesen och det s. k. svenska språket.

Om Herr *Torpsons* bok kunna vi fatta oss kort. Om någonsin det utnötta talet om »fyllandet af ett länge känt behof» varit sant, så är det här, och det fins ingen lärare i geografi, som ej bör vara förtätnare tacksam för den grundliga beredelsehjälpsom han här får. Boken vittnar alltigenom om den skicklige specialisten och nitiske forskaren samt gör ett intryck af pålitlighet och uttömmande behandling, som icke är så vanligt.

Det är här första gången som vi sett den moderna geografiens sätt att kombinera konsekvent tillämpadt på vårt eget land, och *här* släppes aldrig den sammanhangets tråd, som vi nyss talade om. Det är *näringsgarna*, som fått den bästa behandlingen, kanske bättre än *naturen*. Mot skriftsättet skulle man kanske kunna anmärka, att det med sin pregnans på fakta icke är så direkt målände och stundom blir något tungt, men detta fel betyder icke så mycket, då boken ej är ämnad till lärobok annat än för ett mycket högt stadium. Som handbok för läraren är den utan tvifvel bäst på plats.

Geografiska bilder för hemmet och skolan, ordnade af J. Bäckman.
I. Sverige, pris: 1 kr; inb. i pappband 1,35; i clothband 2 kr.

För detta goda pris får man 270 bilder, föreställande landskap, stads-
vyer, slott, märkvärdigare gårdar, porträtt af de respektive landskapens
berömda män m. m. jämte en kort text. Träsnitten äro, som solklart är,
icke af allra finaste slag, men skola dock säkerligen mycket både gagna
och fröjda sin publik.

Franska talöfningar, en systematisk framställning af det franska samtals-
språket genom samtal i det dagliga lifvet, ordnade efter grammatiken,
af *Joh. Storm*, professor vid Kristiania universitet. Pris 2,50.
Svensk edition (Samtidigt utkommer en norsk och en dansk edition).

Detta är utan tvifvel ett af de mest epokgörande arbeten som på länge utkommit i denna branche. Dess syfte är att på *samma gång* inlära grammatiken och samtalspråket, att låta de ofta tillkrånglade, alltid lösryckta och derfor ointressanta och svårlärda grammatikexemplen ersättas af sådana fraser som ständigt och jämt förekomma i umgängeslivet och som inbördes förenas genom att beröra samma ämne. Vi ha således här för oss en sammangjutning af konversationsboken och exempel-samlingen och dessutom något annat, något, om man så vill, »finare», nämligen en samling af sådana uttryck, i hvilka franskan är mest fransk eller å andra sidan svenskan mest svensk, sådana uttryck som en person med endast grammatikbildning aldrig har lärt sig, aldrig kan komma på, och hvilka under samtal med främlingar ständigt utgöra hans vända. Saken är den, att det är omöjligt att på något sätt *konstruera* fram idiomatiska uttryck: de måste läras. — Utom dialogerna på franska med svensk översättning, finnes äfven ett och annat stycke ämnadt till översättning från svenska till franska; dessutom förekomma här och där samlingar af ordspråk och egendomliga talesätt, men aldrig är någon fras upptagen endast för kuriositetens skull, utan alltid har den *bredvid* sitt rent språkliga intresse en praktisk nytta och betydelse. Det är jämförelsevis sällsynt men så mycket mer glädjande, att en vetenskapsman har så mycket sinne för denna sida af saken och därjämte fyndighet och tålmod nog att samla material passande att fylla de båda ramar som han gifvit sin bok — i sanning ett mödosamt arbete! — Bóken är afsedd för mer försigkomna elever, de allmänna läroverkens öfversta klasser, för yngre studenter och så för den stora allmänheten — icke minst för den. Om man mot hr Storms bok såsom skolbok skulle invända, att den, med sina 202 sidor, i rätt stort format, är allt för drygt tillagen, så svaras att den förutsätter en så mycket kortare grammatik, en grammatik som blott är en samling af de viktigaste reglerna. Företalet innehåller en ytterst intressant redogörelse för förf:s åsigt om språkundervisningen, så märklig både på grund af förf:s stora rykte som på grund af själfva åsigtterna, att vi förbehålla oss att i nästa häfte återkomma därtill.

Franska vokabler, till flickskolornas tjänst sammanställda af Anna Wik-kander. Andra upplagan. Pris: 75 öre.

Detta arbete, som i ett litet nätt, väl utstyrdt häfte, innehåller en samling af franska språkets benämningar på de vanliga föremålen inom hvardagslivet, har äfven till syfte att i sin mån verka för en praktisk språkundervisning. Orden äro samlade under sådana rubriker som *école, famille, demeure, meubles, vêtemens* etc. Efter hvarje ordförteckning följer ett tiotal fraser, som gifva en antydning om huru de föregående orden böra användas, samt framhålla sådana vändningar som erbjuda svårigheter för den svenska eleven. Ibland förekommer dessutom en kortare sammanhängande bit, en beskrifning eller en liten anekdot. För dem som endast känna den första upplagan af detta arbete, hvilket utkom förra hösten, vilja vi nämna att fraserna och de sammanhängande styckena i denna upplaga blifvit betydligt tillökade, hvilket säkerligen höjer bokens värde. Bland annat hafva på artikeln *Correspondance* tillkommit fyra små brefformulär, hvilka inlära de för främlingar så svåra uttrycken angående hälsningar, artigheter, tacksägelser, beställningar i bodar. Kanske

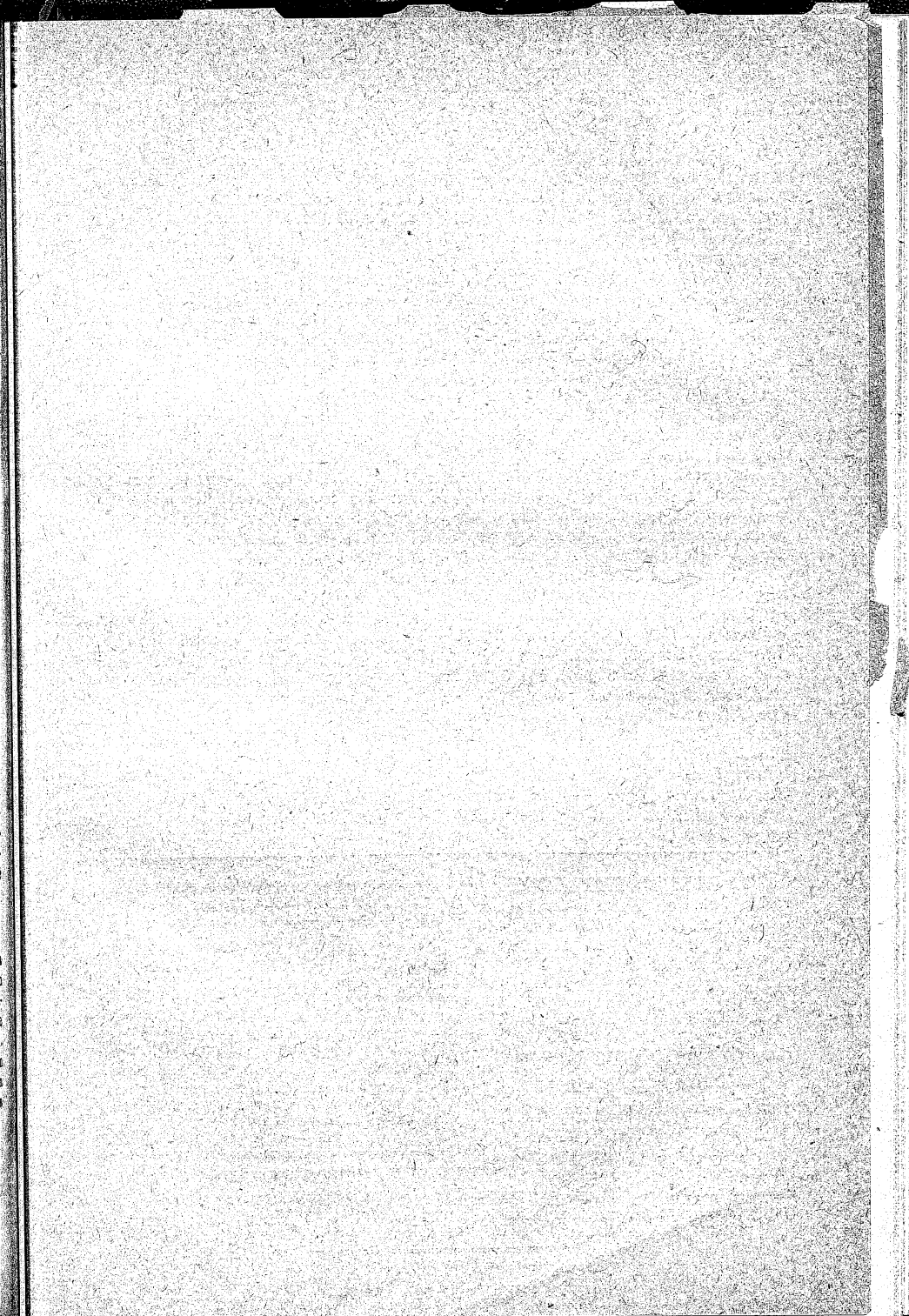
skulle vi ha kunnat önska ännu några flere idiomatiska uttryck, men om läraren är af samma tanke, så är boken — praktiskt nog — interfolierad med hvita blad, ämnade till anteckning af sådana ord eller fraser som den undervisande vill tillägga. För bokens förtjenst och behöflighet talar icke minst den omständigheten, att första upplagan blifvit utsåld inom ett år, och den praktiska anläggningen samt det i förhållande till utrymmet verkligen mångsidiga innehållet komma nog att fortfarande förskaffa det lilla arbetet en stor afsättning i våra flickskolor. Det samma våga vi påstå om

Franska läsestycken för nybörjare, samlade af Maria Lundgren. Pris: 65 öre.

Flickskolorna, hvilka i allmänhet hafva franskan till grundläggande språk, behöfva naturligen en helt annan art af läroböcker i detta språk än de allmänna läroverken, inom hvilka franskan inträder så sent. Det är därför på tid att lärarinnorna, hvilka i allmänhet sköta denna första undervisning inom flickskolorna, också gripa sig an med att författa läroböckerna. Frk. Lundgrens lilla läsebok är också hvad den bör vara och hvad vi hittills nästan alldeles saknat — en riktig *småbarnsbok* på franska. Förf. har letat rätt på flera verkligt nätta små verser — särskildt nämna vi »La petite école» — och dito berättelser. Berättelserna och dialogerna äro i allmänhet mycket lätta, verserna äro som alltid franska verser något svårare, en och annan nästan för svår. Ehuru i allmänhet icke några vänner af läsebokssystemet, tro vi dock att det för det allra första stadiet är lämpligt att begynna med sådana mindre riktning som dessa, och i vår tanke är det ett stort framsteg i praktisk riktning att använda en sådan läsebok i stället för Ploetz. Äfven något äldre elever kunna med fördel använda dessa små stycken till utläsning och återgifvande.

O. L. Löfgrens Tyska elementarbok, andra upplagan, går äfven så till vida i praktisk riktning, som den uppblandar de grammatiska öfningsstyckena, hvilka vid tyskans nuvarande ställning i de allmänna läroverken äro oundgängliga, med en stor mängd dialoger, verser, djurbeskrifningar, berättelser, bref, gåtor, ordspråk m. m., hvilket allt borde gifva lärjungen en ganska mångsidig bekantskap med språket.

För nybörjare, d. v. s. de allmänna läroverkens nybörjare, i franska ha utkommit *Berättelser af franska författare*, med ordförklaringar och ordlista, utgifna af *C. G. Bergman*, innehållande först några smärre berättelser, hvilka äfven lämpa sig till utläsning och återgifvande, vidare ett par längre sagor, en liten novell och några stycken i bunden stil. Innehållet tyckes vara lagom svårt för det afsedda stadiet, och läseboken har det afgjorda företrädet framför andra, att den icke är affattad från någon som helst literär synpunkt. Den kan naturligtvis lika väl lämpa sig för flickskolorna, fast där ej för nybörjare.



Till Verdandi insända böcker och tidskrifter.

Geografiska bilder för hemmet och skolan, ordnade af *J. Bäckman*, I: Sverige. Pris i pappband 1.35. — **Skolgeografi** uti två kurser, utgifven af *E. Carlson*. 1—2 kursen. Pris i ett band kr. 3. — **Kort lärobok i geografi**, på grundvalen af Prof. Ed. Erslevs läroböcker, af *J. P. Velander*. Pris häftad kr. 1.75. — **Ett inlägg i undervisningsfrågan**, af *A. D.* Pris 1.50. — **Darwinismen, eller Evolution och evolutions-theorier** af *O. Asperheim*. — **Meddelelser om den utvidgade Følkehøjskole i Askov**, af *Ludvig Skróder*. 1887. — **Indberetning fra skolebestyrerinde frøken Henriette Wulfsberg** om en reise i Frankrig og Belgien for att gjøre sig bekjent med pigeskolerne og den høiere lærerindeuddannelse i disse lande. — **Engelsk elementarbok**, af *J. Arv. Afzelius*. Pris häft. 1.50. — **Tysk elementarbok**, af *O. L. Löfgren*. Pris 60 öre. — **Franska talöfningar** af *Joh. Storm*. Mellankurs, Pris häft. 1.85. b. 2.50. — **Berättelser af Franska författare**, utgifna af *C. G. Bergman*. I. för nybörjare. — **Franska Vokablier till flickskolornas tjänst**, af *Anna Wijkander*. Pris 75 öre. — **Franska Noveller og Skitser** af *E. Barwél og C. Michelsen* 1—11. 1887. — **Grekisk och Latinsk ordlista**, till tjänst för personer, som icke studerat de gamla språken. Pris häft. 2.25. — **Phrases de Tous les jours**, par *Felix Franke*. Heilbonn 1886. — **Studiehandbok för dem, som vid Upsala universitet ämnat aflägga filosofie kandidat-examen eller någon af de förberedande examina**, utg. af *Föreningen Verdandi*. Pris 1.25. — **Le Français Parlé**, par *Paul Passy*. — **Qvinnans lycka**, af *Anny Wothe*. Pris 80 öre, — m. f.

Pedagogisk tidskrift, utgifven af *H. F. Hult*. 1887. Häft. 4—9. — **Dagny**, utg. af Fredrika Bremer-förbundet, Maj till o. med Sept. 1887. — **Framåt**, utg. af Göteborgs kvinnliga diskussionsförening, häft. 9—20, 1887. — **Nystavaren**, utgifven av *Otto Hoppe*. Juli 1887. — **Helsovänneren**, utgifven af Dr *E. W. Wretling*. N:r 20. 1887. — **Tidskrift för Döfdumskolan**, utg. af *Svenska Döfstumlärare-sällskapet*, häft. 4 o. 5, 1887. — **Slöjdundervisningsblad från Nääs**, utg. af *Otto Salomon*. Häft. 6—9 1887. — **Nyt Tidskrift** udgivet af *J. E. Sars og Olaf Skovlan*. häft 3—9. 1887. — **Finsk Tidskrift**, häft. 4—10. 1887. — **Tidskrift**, utg. af *Pedagogiska Föreningen* i Finland häft. 2—4 1887. — **Vår ungdom**, Tidskrift utg. af *H. Trier og P. Voss*. Häft. 3—5, 1887. — **Phonetische Studien**. Herausgegeben von *Wilhelm Viëtor*, häft. 1. 1887. — **L'Instituteur Sténographe**. 1887. — **Dhi fonetik titceer**, éditée par *Paul Passy*. — **The Journal of Education**. Apr.—Oct. 1887. — **Bibelforskaren**, utg. af *Otto F. Myrberg*. 1887.

På LARS HÖKERBERGS förlag har i bokhandeln utkommit å 2 kr. i fyra häften; 2: 40 för inb. ex. i pappband samt 3 kr. i finare band:

Vetenskapens sagoland.

En bok för de vetgirige af
Arab. Buckley
med talrika illustrationer.
Bemynd. översättning.

»Bland de många populärvetenskapliga alster, som på senare åren hos oss sett dagen, har *intet*, så vidt vi känna, varit så väl afpassadt för just den vetgiriga ungdomen som detta.»

På **C. E. Fritze's K. Hofbokhandels förlag** har i dag utkommit:

Svensk Läsebok

för de allmänna läroverkens tre
lägsta klasser

af **J. O. EKMARK**,
Fil. Dr., Kollega vid Östermalms Allm. Lärov.
Pris häftad 3 kr., inb. i starkt skolband 3: 90.

Förut har utkommit af samme författare:
Läsebok till **C. F. Odhners svenska historia** för
skolans lägre klasser.

3 band å 2 kr.—2: 25. Inb. 2: 50—2: 75.

Anspris (för 6 häften) 3: 75. — Lösa häften à 75 öre.

VERDANDI

TIDSKRIFT

FÖR

UNGDOMENS MÅLSMÄN OCH VÄNNER

I

HEM OCH SKOLA

FEMTE ARGÅNGEN

1887

Sjätte häftet.

Häftets innehåll:

Om de levande språkens studium-i Tyskland vid skola och universitet samt lifvet vid det senare, af <i>Theodor Hagberg</i>	sid. 241
Angående valet af läroämnen för den högre flickskolan. (Med anledning af rektor Humbles uppsats i föregående häfte.) Af <i>E. S.</i>	» 263
Rättelser. Af <i>E. W. Pettersson</i>	» 266
Om lämpligheten af så kallad samundervisning	» 267
Om sagan som läsebokens grundval. Några anmärkningar af <i>Hellen Lindgren</i>	» 268
Skolböckerna (Insändt)	» 275
Om hvarr annat	» 277
Bokanmälan	» 283
Böcker och tidskrifter	» 284



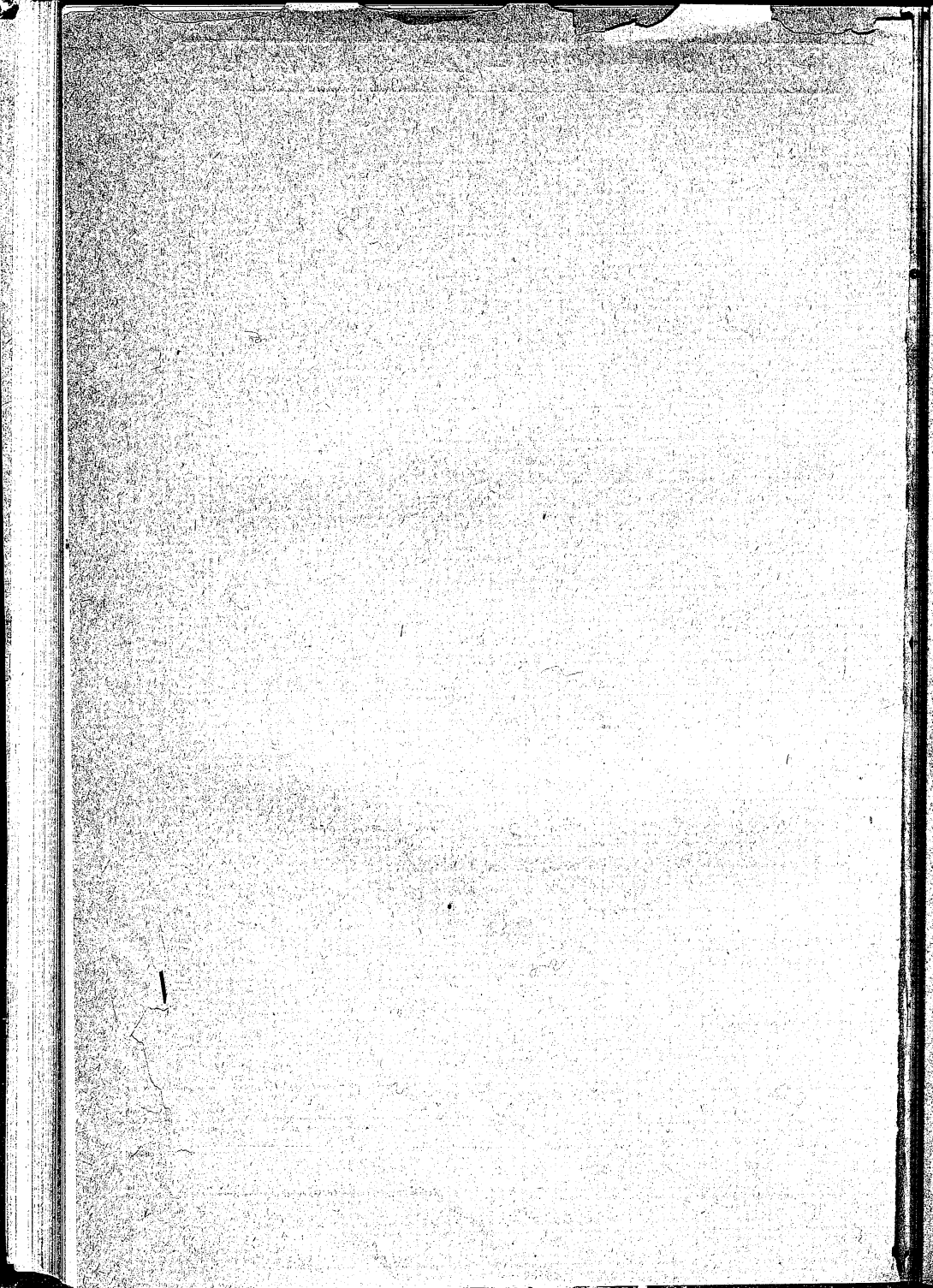
STOCKHOLM 1887,
LARS HÖKERBERGS FÖRLAG.

Utgifvare: "UFFE" och LARS HÖKERBERG.

Pris för detta häfte: 75 öre.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.

Prenumeration i närmaste bokhandel eller å närmaste postanstalt.



Om de lefvande språkens studium i Tyskland vid skola och universitet samt lifvet vid det senare.

Att jag till modell för efterföljande skildring hufvudsakligast valt universitet och skola i staden Bonn, torde inte vid närmare öfvervägande öfverraska någon. Ty ehuru universitetet därstädes hvarken hör till de äldre bland Tysklands talrika berömda universitet eller ens till dem, som räkna det största antalet lärare och lärjungar, har det dock dragit Europas uppmärksamhet till sig genom den glans, som under flera årtionden spridts öfver detsamma därigenom, att det tyska kejsarhusets förnämsta medlemmar där sökt sin bildning. Till detta allmänna politiska skäl kom för mig äfven ett vetenskapligt personligt. Det ursprungliga ändamålet med min resa var nämligen att under sommarens ledighet förvärfva mig någon erfarenhet af det sätt, på hvilket de romanska språkens studium bedrifves vid Tysklands högskolor. Och som man vet, var det i Bonn, som de romanska språkens strängt vetenskapliga studium först såg dagen genom professor Fr. Diez, den romanska linguistikens fader. Också anger en marmortafel med förgylld inskrift den anspråkslösa boning, Weberstrasse 15, där denne epokgörande man utandades sin sista suck. Men under mina iakttagelser med afseende på de romanska språkens studium vid universitetet, fann jag snart, att när det gäller ej blott teorien, utan praktiken, de romanska språken icke låta afsöndra sig från de öfriga lefvande, lika litet som dessa i teorien från sina föregångare, de döda. Det var nämligen en sådan uppfattning ej blott af alla språks, utan alla vetenskapers, sammanhang, som ursprungligen låg till grund för benämningen *universitet*. Men med fullt erkännande af denna uppfattnings sanning kan man dock våga påstå, att denna idé, så evig och lefvande den än må vara, dock i sin medeltida betydelse längesedan afsomnat. Ty vetenskapernas

enhet består icke längre i rummets, hvars afstånd genom jernvägar, telegraf och telefon allt mer och mer krymper ihop för att ikläda sig en oförgängligare, allt mer och mer förändligad form. Nya universitetsbyggnader i det nittonde århundradet ha därför alltid förefallit mig som storartade mausolöer, hvilka väl ännu kunna trotsa århundraden, men som dock innesluta allt annat än — lifvet. Och stäten vid deras invigning, deras mer eller mindre månghundraåriga jubelfester, ha därför ej kunnat undgå att förefalla mig såsom blott lärdt-officiella rökoffer på den så kallade nyfödda klassicitetens hedniska altare.

Men om alla vetenskaper i teorien ej låta lösrycka sig från hvarandra, så gäller detta lika mycket i praktiken eller om lärjungarnes undervisning vid skola och universitet. Jag fann mig därför snart föranlåten att i Bonn äfven taga kändedom om skolan. Och då jag nu går att redogöra för mina sommarstudier, skola Verdandis läsare kanske med förvåning känna igen sig med afseende på de sista årtiondenas lagstiftning inom vårt eget fädernesland. Ty ända ifrån år 1862 till och med den dag, som i dag är, har den rullat framåt på en efter tyskt mönster m'acadamiserad stråkväg, endast då och då något hämmad af riksdagens bromsning. Till bevis för detta mitt påstående vill jag i det följande endast tala genom kungliga preussiska förordningar, af hvilka den sista bär dato af den 5:te Februari 1887. Men då kungliga förordningar till följd af sin natur måste vara ej så litet mödosamma att läsa, vill jag lätta läsarens besvär genom att ur dessa endast anföra sjelfva kärnpunkten med afseende på hvad som rör här af handlade ämne.

I ett föregående häfte af Verdandi (andra häftet detta år, artikeln: Den skola, »som skall komma») har jag framhållit, huruledes de friare åsigter rörande skola och universitet, som utvecklade sig ur 1809 års konstitutionella samhällsskick, funnit sitt uttryck i den år 1825 tillsatta komiténs betänkande angående rikets undervisningsverk från folkskolan till och med universitetet, samt huruledes detta betänkande haft till följd inrättandet af den Nya Elementarskolan i Stockholm. I samma artikel har jag vidare i en kort historik sammanfattat alla de reaktionära försök, genom hvilka den gamla skolans anhängare sökt att bekämpa den nyare tidens åsigter om uppfostringsväsendet. Deras förnämsta stråfvanden därvid ha gått ut på att, så vidt möjligt varit, fängsla universitetet, men i synnerhet skolan, inom den ensidiga falska klassicitetens trånga gränser

under en illa dold ringaktning af modersmälet och de främmande lefvande språken. Denna reaktion, som först genom 1865 års kungörelse lyckades att vinna förfäste inom lagstiftningen, har allt sedan, trots den allmänna meningen och äfven riksdagens uttalade önskningsar, sökt att under nya former återföra det gamla skolsystemet, eller åtminstone hindra någon friare utveckling. De oupphörliga, på hvarandra följande kungliga svenska förordningarna af åren 1873, 1875, 1877, 1878 och 1887 ha i hufvudsak troget följt de kungliga preussiska förordningarna af åren 1872, 1874, 1878, 1880 och 1887. Jag vill nu skärskåda dessa förordningars innehåll något närmare.

Som inledning kan jag inte tillbakahålla den anmärkningen, att klagomålen öfver skolungdomens öfveranstängning till följd af för stora fordringar i afgangsexamen samt försöken att på en kortare tid närmast för denna inhämta det nödiga kunskapsmättet, låtit höra sig i Preussen redan så tidigt som år 1834 och framkallat en rättfärdigande rundskrifvelse af undervisningsministern, daterad den 24 Oktober 1837. Svårigheten att tysta dessa klagomål växte likväl allt mer och mer trots flerfaldiga eftergifter af fordringarna i modifierade normalplaner, som af regeringen tid efter annan uppställdes till efterföljd. De därmed sammanhängande sväfvande ordalag, genom hvilka man sökte att angifva den lärda skolans ändamål, återfinner man ännu så sent som i den preussiska afgangsstadgan af år 1887. Dess första paragraf lyder nämligen som följer: »Zweck der Entlassungsprüfung ist, zu ermitteln ob der Schüler *dasjenige Mass der Schulbildung erlangt hat, welches Ziel des Gymnasiums ist.*»* I vår skollagstiftning ha dessa ordalag erhållit den välbekanta öfversättningen, att den pröfvade ynglingen bör visa sig äga »den mogenhet, som en fullständig elementarundervisning afser att bibringa». Att det är den svenska lagstiftaren, som här öfversatt den tyska, och inte tvärt om, torde vara klart nog, änskönt det inte lyckats mig att bland den preussiska skollagstiftningens talrika förordningar få reda på den urkund, där denna djupsinniga cirkeldefinition först sett dagen.

Så sväfvande har skolans ändamål måst bestämmas för att kunna utgöra den teoretiska grundval, på hvilken det var möjligt att uppföra den klassiska ringmur, inom hvilken man säkrast trodde sig skydda samhället mot all friare utveckling i

* Kursiveradt af artikelns författare.

enlighet med en nyare tids fordringar. Den preussiska skollagen af år 1837 anser sig dock ännu inte behöfva skymma undan denna genom några religiöst-fosterländska blandverk, ty där inneha ännu latin och grekiska främsta platsen på schemat med sammanlagda 82 timmar i veckan. Men i den följande af år 1856 ha religion och tyska (det vill säga på svenska: katekesen och modersmålet) fått inta främsta platsen framför latin och grekiska och »religionen» fått sitt timantal ökad med två timmar. De båda klassiska språken ha däremot fått sitta i orubbadt bo. I allt detta och mycket annat har den preussiska skollagstiftningen troget följts af den svenska af år 1859. Men ha de klassiska språken allt ifrån början i Preussen varit skollagstiftningens skötebarn, så var däremot franskan, det enda nyare språk, som då kunde komma i fråga i Tyskland, på 1857 års skolschema ännu ett styfbarn, som blott hade sex timmar i veckan, alla tillhörande skolans öfversta klasser. Men år 1856 ökas franskans timantal helt oväntadt från sex till elfva, af hvilka tre inträda redan i andra klassen. Om orsaken till denna förändring är att söka i en plötslig kärlek till det franska språket samt öfvertygelse om dess bildande kraft, eller i andra orsaker, må läsaren afgöra. Vi svenskar däremot, vi bli nu lika plötsligt så sjelfständiga, att vi rycka oss lösa från vårt hittills troget följda ideal och låta franskan, som i 1856 års svenska skollag innehade hedersplatsen bredvid latinet, i den därpå följande af år 1859 inskränkas till skolans öfversta klasser och i stället ersättas af tyskan såsom ett af skolans hufvudspråk. Måhända leddes den svenska lagstiftaren i sin förkärlek för tyskan af samma förtänksamma bevekelsegrund, som den tyska med afseende på franskan.

Den preussiska rundskrifvelsen af 7:de Jan. 1856, hvarur jag anført dessa bestämmelser, följdes den 6:te Okt. 1859 af en undervisningsplan för realskolor och högre borgarskolor. På det schema, som där möter läsaren, måste det genast falla honom i ögonen, att ordningsnummern klasserna emellan så till vida är en annan, än på gymnasiischemat af år 1856, att *sexta* (sjette klassen), som motsvarar vår lägsta klass, där också står först på schemat och *prima* (första klassen), som svarar mot vår högsta klass, däremot sist, i motsats mot gymnasiischemat, där högsta klassen (*prima*) står först och lägsta klassen (*sexta*) sist.* Den preussiska skolklassiciteten har förmodligen behöft

* Läsaren lägge märke till, att gymnasium i Preussen inte har samma betydelse som hos oss på den tid, då så benämnda läroverk

dessa tre år (1856—9) för att vänja sig vid att bland skolungdomen betrakta de yttersta som de främsta och de främsta som de yttersta. Säkert är åtminstone, att en sådan benämning inte bidrar till följdriktighet och klarhet i uttrycken. I denna real-skollags tredje paragraf föreskrives det nu, att de tre nedersta klasserna, *sexta*, *qvinta* och *kvarta*, skola vara ett-åriga, *tertia* för grundlighetens skull hälst tvåårig och slutligen de båda öfversta, *secunda* och *prima*, alltid tvååriga. Samma förhållande måste således förut inte ha egt rum vid gymnasium, eftersom det först nu i undervisningsplanen för realskolor uttryckligen föreskrives. Latin lästes då ännu ej endast vid gymnasium, utan äfven vid realskolor och vissa högre borgarskolor. Det må vara nog att här anföra kunskapsmålet i latin för en afgangsexamen vid de sistnämnda, enär detta måste utgöra minimum för att i Preussen anses för en duglig embetsman. För att godkännas i en dylik afgangsexamen fordras nu: säkerhet i latinets formlära och det viktigaste af syntaxen, att kunna öfversätta Julius Cæsars *De bello gallico* och Ovidius jämte kännedom om de metriskas reglerna för hexametern. Fordringarna på kunskap i franska och engelska voro till svårighet och omfång ungefärligen desamma. Genom denna undervisningsplan hade det sålunda lyckats den dåvarande preussiske ecclesiastikministern att förvandla de preussiska realläroverken till rena latinläroverk. I de upplysande anmärkningar, som åtfölja denna undervisningsplan, upptäcker man också den visdomskälla, hvarur våra skolmän öst sitt pedagogiska vatten. Det är därför onödigt att här anföra antalet af de timmar, som i denna skolordning slösas på latinets i jämförelse med det antal, som egnas åt modersmålet eller franska och engelska. Det må vara nog med den anmärkningen i allmänhet, att realskolan tycks ha utgjort ett slags experimentalfalt för hvarjehanda försök på undervisningens område i enlighet med den gamla medicinska regeln: *»fiat experientia in corpore vivo»* (man göre försök på ett uselt subject). Gymnasium, eller den egentligen så kallade lärda skolan, har nämligen under tiden, oberäknadt några smärre jämkningar, fått stå och stampa på samma plan af år 1856, till dess att hela läroverksfrågan fått en mera omfattande, bestämdare lösning genom rundskrifvelsen

ännu funnos i vårt fädernesland. I Tyskland motsvarar nämligen gymnasium A-linien vid ett Högre Elementarläroverk hos oss. Vår B-linie är däremot Tysklands Real-Gymnasium och vår Real-linie Tysklands Högre Realskola.

af den 31 Mars 1882. Tack vare en och annan nödtvungen kompromiss med samtidens praktiska fordringar, kan denna rundskrifvelses upphofsman berömma sig af att ha genomfört en fullständig splittring af skolans enhet. I stället har han till princip uppstått dess delning efter samhällsmedlemmarnes olika stånd och villkor-med bibehållandet af latinets såsom den oundgängliga grundvalen för all egentlig bildning. Realskolan och den högre borgarskolan ha visserligen nu befriats från latinets, men den högre realskolan har i stället fått sitt latinska timantal småningom ökad ända till 54 timmar i veckan. Till belöning för detta ökade arbete har denna skola nu hedrats med namnet realgymnasium, där latinets har sex timmar mer än *B*-linien hos oss. Fordringarna äro för öfrigt ungefär de samma som hos oss eller: Säker kännedom af formläran och det viktigaste af syntaxen jämte bekantskap med metriken hufvudsakligaste lagar, läsning af ett urval lämpliga klassiska författare, såsom urval ur Cæsar, Sallustius, Livius, lättare tal af Cicero, urval ur Ovidii metamorphoser, Virgilius Aeneid och lyriska dikter. Äfven här kan det vara nog med de nu anförda fordringarna vid realgymnasium, då man däraf lätteligen kan sluta till latinets allt beherskande ställning på det klassiska, grekisk-latinska gymnasiet, om också latinets timantal därstädes i denna skollag gått ned med några timmar.

Fortgår man till de lefvande språken, finner man, att tyskan eller modersmålet visserligen fortfarande innehar det andra rummet på schemat näst efter den »christna religionsläran», som det nu heter; på realgymnasiets schema framför de lefvande språken och på gymnasiet äfven framför de döda. Dess timantal har för gymnasiet ökat med en timme från 20 till 21, men däremot för realgymnasiet minskats med två från 29 till 27, förmodligen till förmon för det ökade timantalet i latin, för hvilket ändamål äfven de för realister så viktiga ämnena matematik, fysik och kemi fått släppa till några timmar. För öfrigt äro fordringarna de samma för båda gymnasierna och formulerade i likhet med fordringarna i latin, nämligen: de viktigaste lagarna för formlära och syntax, bekantskap med den tyska litteraturhistoriens hufvudepoker, läsning af klassiska verk från den nyare poetiska och prosaiska litteraturen, utamläsning af valda dikter och bekantskap med både prosans och diktens hufvudsakligaste konstformer, säkerhet i att skriftligen behandla modersmålet samt efter förberedelse muntligt föredrag öfver uppgifvet ämne. Lagstiftaren uttalar dock den väl behöfliga

varningen för att uttrycket »de viktigaste lagarne för formlära och syntax» inte måtte förleda läraren till att behandla sitt modersmål dels som ett främmande språk, som nu först skall läras, dels som en exempelsamling för tillämpning af den formella logikens lagar. En viss prutmon medgifves äfven på den möjliga tillämpningen af de öfriga uppställda fordringarna.

I 1859 års skolplan fick den högre realskolan sitt timantal i franska bestämdt till 22, och gymnasium detsamma ökad till 17 för att på 1882 års schema slutligen stiga till 21, af hvilka 4 tillfölo andra klassen (qvinta), 5 den tredje (qvarta) och 2 hvar och ett af de öfriga skolåren. Realgymnasiet (den högre realskolan) fick visserligen sitt franska timantal ökad ända till 34, af hvilka 5 tillfölo andra och 5 tredje klassen (qvinta och qvarta) samt 4 hvar och ett af de öfriga skolåren, men för öfrigt äro fordringarna på de båda gymnasierna tämligen likställda. I båda bör den formella språkundervisningen sluta sig till latinet och för stora anspråk inte ställas på ett riktigt uttal eller ledig innanläsning, enär uppnåendet af detta önskningsmål ännu stötte på för stora svårigheter, beroende på åtskilliga landsmåls inrotade brytningar. Innehållet af det lästa bör därför utgöra hufvudsaken och i afseende på formen största vigten läggas på afhandlings-, tal- och brefstil. Färdighet att kunna uttrycka sig i det dagliga lifvet äsyftas alls intet, ehuru praktiska öfningar må på realgymnasiet erhålla större utrymme än på gymnasiet. De lästa författarna, från hvilka med få undantag den nyare tidens äro uteslutna, utgöras hufvudsakligast af Molière, La Fontaine och Chateaubriand med den bekante, nyss afidne Ploetz till gramatikalisk ledare genom alla klasserna. Engelskan, som inte förekommer på gymnasiet, börjar på realgymnasium i fjärde klassen (nedre tertia) och har sammanräknadt 20 veckotimmar. För öfrigt gäller om detta språk detsamma som om franskan, och omfånget af läst litteratur är äfven detsamma. Den enda hufvudsakliga skilnaden består däri, att abituri från realgymnasium, som i likhet med gymnasiets skola på franska författa en själfständig uppsats, däremot i engelska endast få sig en översättning till detta språk ålagd.

Sedan vi nu sett, hurusom latinet ännu i dag utgör själen i de preussiska högre elementarläroverken, inte endast i den lärda skolan, i gymnasiet, utan äfven i den reala, realgymnasiet, samt vidare huruledes undervisningen i de lefvande språken där lämpas efter latinskt mönster, vill jag nu fortgå till

universitetet. Där anser jag det inte nödigt att, efter hvad som här ofvan anförts om latinet, sysselsätta mig med de döda språken, annat än så till vida, som de stå i omedelbart sammanhang med de levande.

Hvar och en, heter det nu enligt pröfningsstadgan för kandidater till lärareplatser vid elementarläroverken (Ordnung der Prüfung für das Lehramt an höheren Schulen) af den 5:te Febr. 1887, hvar och en, som vill egna sig åt skolans tjänst och vid universitetet undergå de prof, som för sådant ändamål äro föreskrifna, har att där förevisa ett mogenhetsintyg från ett tyskt gymnasium och vidare ett intyg på, att han i tre år studerat vid ett tyskt universitet. Afser den blifvande lärarens verksamhet hufvudsakligast de främmande levande språken, är dock ett mogenhetsintyg från ett preussiskt realgymnasium tillräckligt. Undantagsvis kan dock ecclesiastikministern äfven meddela befrielse från dessa vilkor så till vida, att blott ett tvåårigt studium vid något tyskt statsuniversitet fordras af den skolkandidat i de moderna språken, som en tid studerat vid någon högskola, där undervisning meddelas på franska eller engelska, eller som för sin språkliga utbildning uppehållit sig i Frankrike eller England och därifrån medför trovärdiga intyg. En sådan läroverkskandidat måste slutligen skriva sin anmälan till pröfnings undergående på franska eller engelska på samma sätt som på latin, i fall det är fråga om de klassiska språken. Han skall dessutom ådagalägga, att han i filosofi, pedagogik samt det tyska språket och litteraturen motsvarar de allmänna fordringarna på en lärare vid ett högre elementarläroverk. Hvilka dessa allmänna fordringar äro, aktar sig lagstiftaren försigtigtvis att närmare angifva (= »den mogenhet, som en fullständig elementarundervisning afser att bibringa»).

Den öfver vårt hela undervisningsväsende genomgående skilnaden mellan de båda ämnesgrupperna, den *språkliga* (s. k. humanistiska) och den *matematiska* (matematisk-naturvetenskapliga) har i vårt mönsterland Preussen äfven sträckt sig till skolläroverksbildningen. Såsom sjelfständiga ämnen i den förra gruppen räknas *tyska, latin, grekiska, franska, engelska* och *historia*; *geografien* bildar ett sjelfständigt ämne, som kan höra till båda grupperna. Bland dessa ämnen får en blifvande »Lehrer» åt sig utvälja två hufvudämnen, i hvilka han skall undervisa i skolans mellanklasser, samt två så kallade biämnen, i hvilka han skall undervisa i skolans lägsta klasser. En blif-

vande »Oberlehrer» får likaledes åt sig utvälja två hufvudämnen och två biämnena, men han får, till skilnad från en »Lehrer», i de förra undervisa i skolans alla klasser och i de senare i skolans mellanklasser. Latinet måste dock alltid höra tillsammans med vare sig franska eller engelska. * Bland de levande språken intar som sig bör modersmålet, tyskan, främsta rummet. I detta måste hvarje skolkandidat utan undantag vid den muntliga pröfningen ådagalägga att han med förstånd läst den nyare tyska litteraturens klassiska verk och gjort sig förtrogen med lagarne för det tyska språkets riktiga användning. För rättigheten att i högre skolor meddela undervisning däri, måste en skolkandidat vidare hafva grammatikaliskt och stilistiskt korrekt utarbetat de skriftliga arbeten, som på filosofiens eller pedagogikens område förelägges honom att ha färdiga inom loppet af sex veckor. Under vissa vilkor kunna dock på trycket utgifna skrifter frikalla från detta prof. För att bli »Lehrer» på stat i de lägre klasserna, måste han ytterligare besitta en säker kunskap i nyhögtyskans grammatik, samt förmåga att riktigt förklara ett ej allt för svårt tyskt skaldestycke, äfven i metriskt afseende; för att undervisa i mellanklasserna en mera omfattande insigt i den tyska litteraturen och dess utveckling, bekantskap med språkets synonymik och ordbildning, samt att visa sig hemmastadd på retorikens, poetikens och den tyska metrikens områden; slutligen, för att som »Lehrer» undervisa i de öfre klasserna, elementerna af gotiskans, gammalhögtyskans och medelhögtyskans grammatik, samt att med grammatikalisk och lexikalisk noggrannhet förstå den medelhögtyska litteraturens förnämsta verk. Med afseende på filosofien och pedagogiken måste skolkandidaten dessutom på detta högsta stadium ådagalägga sin förmåga att behandla allmänna vetenskapliga frågor med skärpa och klarhet. Om han sedan i detta eller något annat ämne kommer att vid en skola erhålla ordinarie anställning som »Lehrer» (ungefärligen motsvarande vårt collega eller adjunkt) eller som »Oberlehrer» (ungefärligen motsvarande hvad vi kalla för lektor) beror på stället, där skolan är belägen och antalet af de platser, som där kunna af staten underhållas. Titeln »Oberlehrer» kan dessutom »honoris causa» utdelas åt däråf förtjent skolman.

* Danska och polska, hvori undervisning meddelas i några högre läroanstalter, kunna äfven utgöra biämnena till hvilket hufvudämne som helst inom språkgruppen.

För att anses skicklig och kompetent till att undervisa i *franska* i de nedre klasserna, måste skolkandidaten under bevakning skriftligen verkställa en i det hela felfri översättning till franska af en inte allt för svår tysk text, samt vid den muntliga pröfningen ådagalägga ett riktigt och öfvadt uttal, kännedom om de viktigaste grammatikaliska reglerna, samt någon öfning i att översätta och förklara till skolbruk lämpliga författare. Han bör äfven ha förvärfvat någon färdighet i att muntligen uttrycka sig på franska. För mellanklasserna bör han ha ordnat sin kunskap i grammatiken, i synnerhet i syntaxen, i ett vetenskapligt sammanhang, ha erhållit en öfversigt af den nyare franska litteraturens utveckling och med en själfständig uppfattning ha läst några framstående författares verk, i synnerhet från den franska litteraturens klassiska period.

För att anses skicklig och kompetent att undervisa i *engelska* i mellanklasserna (engelskan förekommer först där) måste skolkandidaten under bevakning skriftligen verkställa en i det hela felfri översättning till engelska af en inte allt för svår tysk text och vid den muntliga pröfningen ådagalägga ett riktigt och till säker vana öfvergånget uttal, säker kännedom om de grammatikaliska reglerna, samt det för undervisning outhärliga ordförrådet. Han måste äfven ha förvärfvat sig en öfversigt af den nyare engelska litteraturens utvecklingsgång och med förstånd ha läst några framstående författares förnämsta arbeten. Han skall slutligen äfven vara bekant med de förnämsta reglerna för den nyengelska metriken och rimmet, samt ha förvärfvat sig någon färdighet i att muntligen uttrycka sig på engelska. För de öfre klasserna måste han så väl vid skriftlig som muntlig användning af det engelska språket inte blott ådagalägga grammatikalisk korrekthet, utan äfven förtroelighet med språkets ordförråd och egendomliga uttrycksätt. Sin kunskap i grammatiken, i synnerhet i syntaxen, måste han ha ordnat till ett vetenskapligt helt och i afseende på hufvudfakta i språkets historiska utveckling ha förvärfvat sig så mycken insigt, att han lärt sig förstå nyengelskans ljudsystem, former och ordbildning. Han bör känna till anglosaxiskan och medelengelskan så mycket, att han riktigt kan uppfatta ordformerna i ett icke allt för svårt ställe ur ett af honom läst anglosaxiskt eller medelengelskt verk, samt översätta det till tyska med en väsentligen riktig uppfattning af innehållet och däri förekommande ordformer. Han skall äfven känna lagarna för den engelska metriken i äldre och nyare tider. Slutligen

bör man fordra, att han vunnit en tydlig och delvis genom egen läsning förvärfvad bild af litteraturens utveckling och att han med vaket förstånd läst ett och annat verk af framstående författare från den engelska litteraturens klassiska århundrade.

För närvarande ändamål behöfver jag inte gå igenom alla de preussiska förordningar, vare sig kungliga eller af undervisningsmyndigheter utfärdade, som innehålla villkoren för att få aflägga akademiska examina eller idka därmed sammanhängande universitetsstudier. Dels röra nämligen dessa förordningar i allmänhet föga eller intet de lefvande språken, dels äro de i det stora hela så troget följda i vår lagstiftning, att jag kan förutsätta dem såsom bekanta. Jag vill blott om dem göra den allmänna, redan antydda anmärkningen, att det måhända i intet annat land i Europa är en så stor klyfta emellan de offentliggjorda, för allmänheten tillgängliga förordningarna, och den faktiska verkligheten, som i Preussen eller i allmänhet i Tyskland. Detta kan visserligen å ena sidan ha sin förklaringsgrund i svårigheten att något så när uppnå likformighet inom ett land, som är sammansatt af så olika beståndsdelar, som det preussiska riket, för att ej tala om det tyska kejsardömet. Men det är väl äfven å andra sidan en följd af den i den tyska nationalkaraktären grundade fraseologiska dunkelheten i uttrycket, en måhända oafsigtlig dunkelhet, men en dunkelhet, som dock kan ge de underlydande ett godt tillfälle att, om de så finna lämpligt, tillämpa den hos oss historiskt bekanta grundsatsen att »lyda med förstånd». Den, som är nog oskuldsfull att taga dessa skenfagra förordningar på orden, blir därför grundligt förd bakom ljuset.

Detta lärdomssken har i synnerhet utvecklats sig med anledning af tvänne, sedan lång tid tillbaka i Tyskland häfdvunna och slutligen lagstadgade sedvänjor, som till följd af inrotade missbruk äfven därstädes blifvit på den sista tiden skarpt klandrade. Den ena är också, åtminstone i Preussen, i det närmaste afskaffad, och den andra är vid de flesta tyska universitet omsider till sitt rätta värde uppskattad. Den förra är seden att åt en frånvarande och okänd person utfärda ett doktorsdiplom för penningar och på grund af en insänd stulen eller för penningar köpt afhandling; den senare den af regeringen lagstadgade rättigheten för universitetet att utan ansökning kalla en utmärkt vetenskapsman till en ledig professorsstol.

Den närmaste anledningen att angripa det förstnämnda af dessa missbruk gafs af universitetet i Rostock, som år 1873 hade utfärdat doktorsdiplom *in absentia* åt en äfventyrare, som nästan ordagrant begagnat sig af en professors föreläsningshäften i Berlin och insändt dem såsom en af sig författad afhandling. Med rätta uppbragt öfver ett så skamligt tilltag, som för öfrigt inte var allena stående, skref den bekante professor Theoder Mommsen i Berlin år 1876 mot ifrågavarande missbruk en ljungande artikel, som väckte ett utomordentligt uppseende i den lärda världen. Mommsen ansåg, att orsaken till missbruket förnämligast låge i Tysklands splittring i många små stater och förmenade, att Preussen ensamt icke gjort sig skyldigt till en sådan uselhet. Mommsens artikel hade så till vida åsyftad följd, att universitetet i Rostock genast fattade beslut att för framtiden upphöra med all »*promotio in absentia*», och Rostocks exempel följdes omedelbart därpå af Göttingen. En ny skrift af Mommsen, hvori han ytterligare angrep de missbruk af doktorsvärdigheten, hvartill i synnerhet universitetet i Giessen, Freiburg, Jena och Heidelberg, eller de flesta utom Preussen belägna, fortfarande gjorde sig skyldiga, ådrog dess författare bittra anfall af professorerna vid de angripna universitetet. I en rundskrifvelse, som offentliggjordes i kejsardömets officiella tidning, förklarade sig den då varande preussiske ecclesiastikministern först mot doktorsvärdigheten *in absentia* och slutligen i en annan rundskrifvelse, att inga andra doktorsdiplom skulle för framtiden äga giltighet i Preussen, än de, som voro förvärfvade på grund af en muntlig examen och en på trycket utgifven vetenskaplig afhandling. Därigenom var den tyska vetenskapen räddad tills vidare, åtminstone till skenet.

Det andra missbruket är den äfven hos oss helt nyss införda professorskallelsen. Efter hvad man af tyska universitetslärare nu mera ofta får höra, kunde väl detta sätt att gå till väga vid professorstillsättningar ha varit ganska bra för en trettio år sedan, men har i våra dagar alldeles öfverlevvat sig sjelf, sedan så väl det personliga umgänget som samfärdseln i allmänhet blifvit helt annorlunda beskaffade än förr. De försigtighetsmått, som då voro tillräckliga, hade förlorat sin skyddande kraft, sedan de lärda professorerna ej längre voro så afstängda från världens föreläsnings som förr, utan blifvit lika förslagna och beräknande, som någon fabriksiddkare. Det förbindliga personliga umgänget, den om goda tillgångar vittnande

plånboken hade nu mera äfven en röst, som vägde tungt i vågskålen vid bedömandet af vetenskapliga förtjenster. Det har också på den sista tiden uppstått två olika slag af kallelse, den verkliga kallelsen och kallelsen *till skenet*. Den senare har förliknats vid ett artigt visitkort, som den ena akademiska läraren lemnar hos den andra i förhoppning att vid lämpligt tillfälle erhålla samma artighetsbetygelse tillbaka. Tillgången på dylika visitkort är i Tyskland så mycket rikligare, ej endast till följd af de många tyska universiteten, utan äfven af det skäl, att den akademiska senaten vid de flesta icke blott uppställer bara en kandidat till den lediga professorsstolen, utan tre (såsom vid upprättandet af ett förslag vid våra universitet), ja stundom af flera i en viss ordning, af hvilka regeringen vanligen nämner den, som innehar första rummet. Frågan om hvilka som böra komma i åtanke väckes, lika som hos oss, först af någon medlem af den fakultet eller sektion, till hvilken den lediga professorsstolen hör, och den uppsatta listan godkännes eller modifieras sedan af den akademiska senaten och curator (motsvarande vårt consistorium minus och vår kansler) innan förslaget sändes in till regeringen. Den ena professorn kan nu ställa till så, att en vän till honom, professor vid ett annat universitet, får komma upp på kallelselistan, ju högre dess bättre, i förhoppning om motsvarande väntjenst vid tillfälle. Det kan till och med på förhand vara honom väl bekant, att vännen alls inte vill emottaga kallelsen, men väntjensten är därför ingalunda värdelös. Den kallade professorn låtsar nämligen, som om han ville ta emot kallelsen, uppdrager en öfverdrifven skildring af de lysande förmoner, som åtfölja det gjorda anbudet, och dröjer med sitt svar, till dess att vederbörande öka hans årliga lön för att få behålla en så efter-sökt vetenskaplig notabilitet.

Som dessa allmänna förhållanden hittills varit i Sverige föga bekanta, eller åtminstone föga uppmärksammade, har jag inte kunnat underlåta att i korthet vidröra dem, ehuru de inte stå i omedelbart sammanhang med mitt egentliga ämne. Där- emot är det ändamålsenliga ordnandet af en annan, äfven hos oss nyligen införd inrättning en lifsfråga för de lefvande språken vid universitetet, och det är de språkliga seminarierna. De rent skolmässiga och för skollärares utbildning hufvudsakligast afsedda öfningar, som där från början bedrefvos och ännu bedrifvas vid åtskilliga universitet i Tyskland, anställes först i Halle redan år 1787 af den klassisk-filologiska meto-

dens reformator, F. A. Wolf, och ha sedan efter hand införts vid universiteten i Leipzig, Göttingen, Berlin, Königsberg och Bonn, allt i de klassiska språken. Skilnaden mellan ett seminarium och den öfversta klassen vid ett gymnasium bestod endast däri, att i seminariet det inte meddelades undervisning åt hvilken student som helst, utan blott åt ett bestämdt mindre antal framstående förmågor, bland hvilka nya medlemmar upptogs vid inträffad ledighet och efter en längre, föregående prof-tid. Denna inskränkning af medlemmarnes antal var då så mycket nödvändigare, som de såsom sådana uppburo ett stundom rätt betydligt årligt stipendium, som dock slutligen drogs in vid de flesta universitet. Så länge stipendierna ännu ägde bestånd, voro de förpligtade att under årets lopp utarbета ett visst antal vetenskapliga afhandlingar öfver ämnen, föreslagna af seminariets ledare (kommentar öfver någon del af en klassisk författare eller granskning af tillgängliga handskrifter). Dessa afhandlingar granskades och rättades på samma sätt som temaböckerna på gymnasium, så att den bästa bland dem, ytterligare utvidgad, slutligen kunde presenteras för den lärda världen i något skolprogram eller någon vetenskaplig tidskrift och möjligen bilda grundvalen för en professorskallelse. En mindre fördelaktig följd af denna vetenskapliga öfningsdressur var att den alstrade och fortfarande alstrar det öfverflödande innehållslösa bokmakeri, som är den tyska vetenskapens förbannelse.

Det var nu en naturlig följd af den uteslutande klassiska riktningen vid de tyska universiteten, att ofvan skildrade metod äfven skulle tillämpas på de moderna språkseminarierna så snart dessa kommit till stånd. Vanan vid att ur boken och från de döda språken hämta sin hufvudsakliga kunskap förledde nu den boklärde vetenskapsmannen att gå till väga på samma sätt vid studiet af de lefvande språken och att hufvudsakligast studera dessas äldre manuskriptlitteratur, utan att akta nödigt att inhämta någon synnerlig vana att förstå eller uttrycka sig på nutidens språk. Dessa voro ju inte värda någon vetenskaplig behandling, deras studium kunde ju ej få namn, heder och värdighet af vetenskap; de dugde endast i barnkammaren eller på sin höjd i flickpensioner. Vid ett och annat universitet fann man dock snart, att det var nödvändigt att vid universiteten anställa språklärare eller så kallade »lectores», infödde fransmän och italienare* för att biträda vid

* En engelsk språklärare är åtminstone i Rhenprovinsen icke af behovet påkallad till följd af den mängd engelsmän, som året om pas-

seminariieföringarna och sålunda sätta seminariets lärjungar i stånd att draga verklig nytta af den vetenskapliga undervisning, som där skulle meddelas. Ehuru lättheten att förskaffa sig bildade utlänningar bör vara större på kontinenten, än hos oss, kan det dock äfven vid de tyska universiteten möta svårighet att erhålla sådana. Den undervisning, som skyldrar i den officiella föreläsningsskatalogen, kan därför stundom vara äfven den blott *skenbar* och den *lector*», som där säges meddela den, alltid ha befunnit sig och fortfarande befinna sig — på ett annat håll och icke ens göra ett tillfälligt besök på stället för sin akademiska undervisning, en undervisning, som är så mycket behöfligare, som de tyska studenterna äro våra i allmänhet betydligt underlägsna i modern språkfärdighet. Under närvarande, i Tyskland rådande, ovilja mot allt utländskt, men i synnerhet allt franskt, torde det lättare än förr kunna förklaras, att den akademiska senaten vid ett universitet i Rhenprovinserna på allt sätt sökt att få där befintliga lektorsplatser åter upphäfda trots varma protester från de universitetslärare, som hafva de lefvande språkens studium sig anförtroddt och som inte hysa den öfvertygelsen, att kunskaper i de döda språken göra all kunskap i de lefvande öfverflödig. Med indragningen af dessa *lectores* är det att frukta, att äfven seminarierna för de lefvande språken icke skola kunna uppfylla sitt ändamål ens i Tyskland, där tillfälle till praktisk öfning ändå är så mycket större än i vår aflägsna nord. För min del är jag öfvertygad om, att en sådan brygga mellan skola och universitet, som den dessa språkmästare bilda, är nödvändig och jag har i afseende på Sverige redan i Verdandi uttalat mig i den riktningen.*

I förmodan, att det särskildt skall intressera Verdandis läsarinor, vill jag slutligen äfven meddela de fordringar, som i de lefvande språken ställas på lärarinnorna i Preussens flickskolor. Denna redogörelse måste dock bli kortare, än hvad jag skulle önska, enär en undersökning på detta område inte utgjorde ändamålet med min resa och tiden dessutom icke medgaf att om »die Töchterschulen» i allmänhet taga en noggrannsera och till och med för längre tid slå sig ned i alla städer och på alla villor kring Rhen.

* Verdandi 1886 andra häftet: »En blick på de främmande lefvande språkens öden i vårt fädernesland». Samma äsigt har äfven uttalats i Upsala universitets framställning till högre myndighet med begäran om anslag till upprättande af nya språkmästareplatser i franska, tyska och engelska.

nare kännedom. Jag måste därför inskränka mig till hvad de ministeriella förordningarna om lärarinneseminiarierna innehålla.

Berättigade att anställa mogenhetspröfning med blifvande lärarinnor äro de kungliga lärarinneseminiarierna i Berlin, Droyssig, Münster, Paderborn och Posen, och pröfningen öfvervakas af en eller flere censorer. Fordringarna, som äro olika efter lägre eller högre stadier i skolan, äro på det högsta stadiet:

I *tyska*. »Korrekt het och vana vid en sammanhängande muntlig och skriftlig framställning, öfversigt af litteraturhistorien och ungdomslitteraturen, noggrannare kännedom om de särskilda talformerna, diktarterna och de vanligaste versmått en, förtrolighet med en läselära och med grammatikens hufvudreglor, äfvensom med språkundervisningens metodik.»

I *franska och engelska*. »Korrekt uttal, kunskap i grammatiken och säkerhet i dess användning, förmåga att utan förberedelse öfversätta de i de högre flickskolorna införda skriftställarne, samt att så väl muntligen som skriftligen väsentligen riktigt framställa lättare ämnen; allmän kännedom om litteraturhistorien.»

Som man finner, äro fordringarna äfven här hållna i så allmänna, sväfvande ordalag, att man därunder kan förstå nästan hvad som helst. Jag har därför i min öfversättning tillåtit mig större tysk ordlighet, än hvad mitt svenska hjerta eljest tål vid. För att vara fullt rättvis, vill jag dock å andra sidan gerna medgifva klokheten i att inte föreskrifva allt för bestämda fordringar, då i Preussen äfven den enskilda qvinliga undervisningen i de lefvande språken är stald under statens förmynderskap. Staten visar sig nog ändå mot qvinnan som en hård och despotisk förmyndare. Den har alltid förbjudit och förbjuder henne ännu i dag allt tillträde till universitetet, hon måste stanna som lärarinna vid en flickskola, eller i familjen mellan fyra väggar meddela det kunskapsmått, som staten finner nödigt för en bildad qvinna eller husmoder. I det praktiska lifvet har det dock under några år varit tillåtet för en qvinna att bli använd vid posten eller telegraf en, men förliden vår behagade det rikskanslern att helt plötsligt afsätta alla vid dessa verk anställda qvinnor och sålunda med ett penndrag göra bortåt ett par tusen qvinnor brödlösa. Qvinnan får ej längre i statens tjänst försörja sig sjelf, hon måste, om hon inte vill svalta, gifta sig, eller åtminstone bli moder till en talrik afkomma, ty Preussen behöfver soldater.

Soldatens kall är också ännu i dag det enda, som i Preussen åtnjuter något större anseende, i synnerhet om det därjämte kan stöda sig på ärfda anspråk från medeltiden. Rektor vid ett universitet innehar visserligen den sociala ställning, att han som sådan kan få visa sig vid hofvet, men eljest lär en simpel löjtnant, efter hvad jag hörde sägas, taga försteget framför en universitetsprofessor. Starkast framträder denna »militarism» i de universitetsstäder, där en större garnison med ett eller annat rangregemente är förlagd. Det är visserligen sant, att universitetets medlemmar och garnisonens bilda två så skilda världar, att de sällan beröra hvarandra, fast de bo och vistas i samma stad. Det är endast en fåtalig elitcorps af studenter, som blir delaktig af nämnda beröring. Sådan var åtminstone den erfarenhet, jag gjorde i afseende på universitetslivet under min korta sommarvistelse i Bonn.

Redan vid de första steg man tar på en af Bonns allmänna promenader, kan man vidare ej undgå att lägga märke till två olika slags hufvudbonader, som bäras af de studenter, man möter. De ena äro »die Mützen», små runda tingestar, som knapt betäcka mera än hjessan, de andra äro »die Stürmer»,* båda slagen af olika färger, vexlande efter smärre underafdelningar. De förra, mera kända till utseendet här i Norden, bäras af medlemmarne i de s. k. »Burschenschaften», till hvilka de anspråkslösa, mera borgerliga studenterna höra, de senare af dem, som tillhöra de s. k. »corps», bestående af de rikare och förnämre studenter, som på vårt studentspråk skulle betecknas med namnet snobbar. Som redan den franska benämningen »corps» tillkännager, förråda dessa aristokratiska föreningar, trots sina latiniserade tyska namn, Borussia, Guestphalia, Hansea, Palatia, Rhenania, Saxoniam och Teutonia, i sina yttre åthäfvor en fransk prägel, ehuru af det gammalmodigaste slag från det sjuttonde och adertonde århundradet. Så till exempel äro medlemmarne af särskilda »corps» förbundna att alltid tilltala hvarandra med vederbörlig titulatur (ett *du* vore alltför plebejiskt) samt att vid ett möte på gatan alltid taga af sig mössan (stormen) för hvarandra med en ceremonios bugning, lika sirligt som någon marquis från Molières dagar. Också håller sig den förnämste af dessa »corps», Borussia

* Icke hvad vi kalla stormhattar, utan mössor äfven de, liknande de uniformsmössor, som våra officerare buro under Oskar den 1:es och Karl XV:s tid.

(weisse Stürmer), med egen *hjortpark* och eget jagtområde i grannskapet af Königswinter.

Så väl »Stürmer» som »Burschen» samlas om lördagskvällarne på sina vanliga restaurationslokaler för att tillbringa sin så kallade »kneipenabend». Corpsen Borussia, som i år räknar en sextioårig tillvaro (den stiftades den 1:ste December 1827), ansåg sig under sistlidne sommartermins lopp någon kneipenabend böra på ett mer än vanligt högtidligt sätt fira en så betydelsefull tilldragelse. En fest skulle därför äga rum lördagen den 2:dre sistlidne Juli och Borussia hade till densamma inbjudit prins Wilhelm (tyska kronprinsens äldste son) och prins Leopold (den affidne prins Fredrik Karls son), hvilka båda under sin studiitid varit medlemmar af Borussia. Rum voro beställda på Hôtel Royal bredvid »der alte Zoll» och Arndts staty och skyllerkurar hade för tillfället blifvit placerade på hvar sin sida om trappan med tvänne husarer till vakt. Af de inbudna prinsarne kom likväl redan dagen förut endast prins Wilhelm, som efter att vid bangården ha blifvit uppvaktad af alla stadens dignitärer, närboende furstliga personer och studentkorpsen, begaf sig med sin adjutant till hotellet för att sedan inta sin middag hos landshöfdingen och på aftonen hyllas af studenterna med ett fackeltåg i Poppeldorfallén. Dagen därpå, lördagen, företog corpsen i vagn en festlig utfärd till Godesberg, en köping i grannskapet, med vackra trädgårdsanläggningar och villor, där den egentliga kneipenabend skulle firas. Tåget satte sig omkring kl. 3 i rörelse från Hôtel Royal längs Koblenzerstrasse, där de förnämsta hotellerna äro belägna och där hvarje hus nu var smyckadt med fanor dels i de preussiska och dels i kejsardömets färger. I spetsen kom med trummor och dånande musik husarernas musikanter till häst, kostymerade i pudrade allongeperuker och med trekantiga hattar af det slag, som bäres af »der alte Fritz» på monumentet i Berlin. Sedan kommo några studentmarskalkar också till häst och i corpsens färger, så prinsen åkande i full uniform och med hvit »storm», därefter äldre f. d. medlemmar af corpsen eller särskildt inbudna gäster och slutligen corpsens öfriga medlemmar i firsitsiga vagnar med två i hvar vagn. Som hvarje vagn på hvardera sidan bar en fana med de preussiska färgerna, svart och hvitt, så fick denna del af tåget snarare utseende af ett liktåg, än af en festlig skara, hälst som man för högtidlighetens skull endast körde steg för steg. Omkring kl. 9 återkom tåget samma väg, ehuru då utan musik och utan

samma festliga ordning som vid utfarten. Det på studentspråket så kallade »graue Elend» hade däruti en betydlig andel. Dagen därpå vid middagstiden, då prinsen skulle resa till Koblenz, följdes han till vägs af ett ändå större festligt tåg i samma stil, ty större delen af öfriga corpsers medlemmar deltog då däri och jag räknade öfver sextio vagnar, som nu hade ett gladare utseende, då fanorna nu buro de lefnadsgladare och friskare färger, som utmärka öfriga »stürmer». Studenterna därdades sedan tillbaka med ångbåt. Att stämningen båda dagarne varit festlig, kan man väl förstå och att guden Gambrius (det klassiska Germanias Bacchus) därvid dyrkats synnerligen andaktsfullt var däraf en naturlig följd. Ty den tyske studentens förmåga att hålla i sig »bier» är rent af öfvermenschlig. Enligt officiel källa kan det quantum, som vid ett sådant tillfälle stundom förtäres af en enda person, stiga ända till sex liter.

Varan, som vid dessa tillfällen förtäres, är visserligen inte så dyrbar som våra ungherrars champagne, men den tyska snobbens lefnadssätt är därför inte mindre slösande. Så kan till exempel ingen göra anspråk på att bli medlem af corpsen Borussia, som inte årligen kan slösa bort en 12- till 18,000 mark på lättfärdiga nöjen. Ett dylikt öfverdådigt lefnadssätt, hvartill äfven »die Burschen» med anspråklösa summor göra sig skyldiga, väcker också en rättmätig förtrytelse hos allmänheten. Så läste jag till exempel under sommaren i en af Rhenprovinsernas tidningar en artikel benämnd »studentischer Luxus», där författaren allvarligen varnar för den årligen tilltagande lyxen bland studenterna. För att ytterligare ge styrka åt sin varning och visa, att detta onda sträcker sig öfver hela det tyska kejsardömet, anför han ur en tysk veckoskrift ett yttrande af en professor i en universitetsstad, hvori denne klagar öfver, att alla slags studentföreningar, så väl »Corps» som »Burschenschaften» täfla om att skaffa sig egna lokaler, som de inreda med en öfverdrifven lyx. Vissa aristokratiska »corps» ha därvid gått i spetsen, efterapande åtskilliga officerscasinos. Dess medlemmar skola alltid bära fina glacé-handskar, dagligen låta frisera sig, hvarannan vecka köpa sig en ny sidenstorm och på järnvägar resa på första klass. Författaren tillägger dock, att denna lyx väl vore att föredraga framför den förra råheten, så framt man kunde hoppas, att denna försvunnit med de fina vanorna, men, ty värr, vittnade lifvet både i Göttingen och Bonn om motsatsen, i hvilken senare stad »die noble Borussen» utmärkte sig synnerligen ofördelaktigt.

Det största beviset på råhet i det tyska studentlivet är dock, enligt min tanke, de vid alla de tyska universiteten ännu i dag florerande så kallade »mensurerna»* (studentduellerna). Denna skamfläck på de tyska universiteten är allt för ofta beskrifven för att jag här skulle upptaga utrymmet därmed, så mycket mindre, som jag hvarken hade lust eller tillfälle att närvara vid en sådan. Jag vill endast göra den anmärkningen, att enligt de många beskrifningar, jag därom läst, af åsyna vittnen, universitetsmän från England, Frankrike och Amerika, det äfven då endast gäller *skenet*, sabelskramlet, enär alla möjliga försigtighetsmått tagas för att duellanterna icke skola risquera lifvet, utan endast erhålla ärofulla skrämor, som vittna om ett tvetydigt mannamod. Mensurerna äro också endast till skenet förbjudna och de akademiska myndigheterna beifra motvilligt och högst sällan förbrytelserna mot detta förbud, ehuru de väl veta både när och hvar dessa mensurer äga rum. Den akademiska styrelsens medlemmar äro nämligen sjelfva ganska partiska för denna osed och tycka, att den blott är en pojaktig yttring af den germanska lifskraften. Ett stort antal studenter tillhör dock hvarken någon »Corps» eller någon »Burschenschaft», ja inte ens någon förening af hvad slag som helst, och bär följaktligen samma slags hufvudbonader, som annat hederligt folk. Dessa studenter anses till och med af mängden för de flitigaste, kunnigaste och mest begäfvade, med ett ord för sådana, af hvilka det tyska samhället och den tyska vetenskapen i framtiden vänta sig det största gagnet.

Midt emot Bonn på den motsatta stranden af Rhen ligger det en by vid namn Beuel, hvilken liksom de flesta andra byar och köpingar längs Rhen ha sina stora, till det yttre präktiga, hotell och restaurationer. I denna by bo, bland andra, staden Bonns alla tvätterskor, som längs stranden nedanför byn breda ut de tvättade kläderna till torkning, hvarför byn, sedd från Bonn, har ett mycket renligt och inbjudande utseende. Förutom många andra sätt att komma dit öfver, som äro mera »comme il faut», kan man för det billiga priset af 20 pfennig för en biljett fram och tillbaka bli fraktad dit och dän på en så kallad »fliegende Brücke». Denna är en slags stor och bred färja, så stor till och med att det under öfverfarten, som räk-

* Äfven denna benämning har ett klassiskt ursprung, det latinska ordet *mensura* (mått), emedan afståndet mellan de båda kämparne efter noggrant bestämda regler mätes upp af secundanterna före slagsmålet början.

ker omkring en tio minuter, stundom kan ställas till en liten improviserad bal, i fall det fins, som det nästan alltid gör, ett positivt om bord. För en främling kan det vara mycket roligt att bli vittne till ett sådant folknöje, i fall han har mod att i folkträngseln en söndag våga företaga en öfverfart därpå, i synnerhet en af de söndagar, då Kristi lekamensfesten firas. Hvarje sådan söndag är det nämligen i Beuel stor marknad med salustånd, lotterier, karuseller, vilda djur och andra folknöjen, hvarunder större delen af publiken, så väl den qvinliga som den manliga, allt för rikligt öftra åt guden Gambrinus. Där är det också en smuts så djup, att den gör ett par »Kanonentiefeln» högeligen önskvärda. Det är nu i denna by och inom slutna dörrar, som de flesta mensurerna försiggå. Jag har, som nyss är nämnt, ej varit närvarande vid någon sådan, men så har jag i stället nästan dagligen haft tillfälle att skåda följerna däraf i de studenters ansigten, som jag mötte på Bonns gator, eller ändå bättre under söndagsmusiken i Poppeldorf-allén. De individer, jag då passerade förbi, vare sig med »stürmer» eller »mützen», buro på sina pussiga anleten, betäckta både med skrämor och plåsterlappar, våltaliga »testimonia academica» om trogen tjänst både under dryckesgudens och kärleksgudinnans fanor. Är detta den klassiska lärdom och den manliga kraft, hvaröfver de tyska universiteten hafva att skryta, då må vi svenskar af uppriktigaste hjerta bedja Gud bevara vår ungdom från båda delarne.

Theodor Hagberg.

Till stöd för de uppgifternas tillförlitlighet, som jag här meddelat, bifogar jag en förteckning på de officiella källor, af hvilka jag begagnat mig.

1) Geh. R. D:r L. Wiese's Sammlung der Verordnungen und Gesetze für höhere Schulen in Preussen. Dritte Ausgabe, bearbeitet und bis zum Anfang des Jahres 1886 fortgeführt von Prof. D:r Otto Kübler, Direktor des Königlichen Wilhelms-Gymnasium zu Berlin. Berlin 1886.

2) Die Stundenpläne für Gymnasien, Realgymnasien und lateinlose Realschulen in den bedeutendsten Staaten Deutschlands. Zusammengestellt von G. Uhlig. Zweite vermehrte Auflage. Heidelberg 1884.

3) Ordnung der Entlassungsprüfungen an den höheren Schulen nebst der darauf bezüglichen Circularverfügung des Königlich Preussischen Ministers der geistlichen, Unterrichts- und Medicinal-Angelegenheiten von 27 Mai 1882. Berlin 1882.

4) Reglement für die Prüfungen der Kandidaten des höheren Schulamts vom 12 December 1866 nebst der Prüfungsordnung für Volksschullehrer, Lehrer an Mittelschulen und Rektoren, der Vorschriften

über Aufnahmeprüfung an den Schullehrerseminarium vom 15 October 1872, der Prüfungsordnung für Lehrerinnen und Schulpflegerinnen vom 24 April 1874, der Prüfungsordnungen für Zeichenlehrer und Zeichenlehrerinnen vom 2 October 1863 und 25 September 1878, der Prüfungsreglements für Turnlehrer und Turnlehrerinnen vom 10 September 1880 und 12 August 1875, der Prüfungsordnungen für Lehrer und Vorsteher an Taubstummanstalten vom 27 Juni 1878 und 11 Juni 1880, sowie sämtlichen Ergänzungsbestimmungen und Verordnungen über Anerkennung der nicht in Preussen absolvirten Vorbereitungen. Sechste, vermehrte und verbesserte Auflage. Berlin 1883.

5) Ordnung der Prüfung für das Lehramt an höheren Schulen vom 5 Februari 1887. Berlin 1887.

6) Société pour l'étude des questions d'enseignement supérieur. Études de 1878. Paris au siège de la société rue des Saint-Pères 15 et à la librairie Hachette et C^{is} Boulevard Saint-Germain 79.

7) De officiella latinska föreläsningsskatalogerna för läsåren 1878—79, 1885—6 samt 1886—7.

8) Deutsches Universitäts-Kalender. Winter-Semester 1886—7 Herausgegeben von Dr F. A. Ascherson. Berlin 1886.

9) Führer durch Bonn und seine Umgebung, 1887. Bonn.

Angående valet af läroämnen för den högre flickskolan.

Med anledning af en uppsats af Julius Humble: »Lärjungarnas i de högre flickskolorna arbetstid», Verdandi, årgångens 5:te häfte.

I ofvan angifna uppsats har förf. sökt visa, att »en nedsättning af lärjungarnas i de högre flickskolorna dagliga arbetstid är af behovet påkallad», och då han skall angifva, huru en sådan nedsättning lämpligast skulle kunna åstadkommas, kommer han till det resultat, att en utmönstring utan skada kan göras af flere bland de ämnen, i hvilka undervisning meddelas vid den högre flickskolan. Han tror sig nämligen hafva funnit, att läroplanerna för dylika skolor upptaga »ämnen, som för detta slags skolor äro öfver hufvud olämpliga». Till denna kategori »måste», enligt förf:s mening, räknas sådana ämnen som bokföring, algebra, konsthistoria, pedagogik, statskunskap och latin, under det däremot kyrkohistoria, hälsolära, litteraturhistoria och ett af de tre främmande språken (det tredje språket) förklaras där »hafva sitt berättigande».*

Såsom läsaren finner, utdömer förf. med en öfvertygelse, som icke tyckes lemna rum för någon tvekan, åtskilliga läroämnen, som förekomma i högre flickskolor, och gifver med ungefär samma visshet sitt erkännande åt andra sådana. Söker man i den rätt vidlyftiga afhandlingen efter de grunder, på hvilka förf. stöder denna fasta öfvertygelse, så får man tyvärr söka förgäfves. Det är denna brist på motivering af åsigt, som stå i strid med uppfattningen hos åtskilliga män och kvinnor af facket, hvilken insändaren med dessa rader velat påpeka, och vågar han på samma gång uttala den förhoppning att, sedan förf. uppmärksammat nämnda brist, han icke skall undandra sig att gifva skäl för påståenden, som annars lättligen skulle kunna antagas vara utan grund framkastade.

I sammanhang med det berörda uttalandet anställer förf. en hastig revy med de särskilda af honom utdömda ämnena. Ins. vill

* Om ett vid den högre flickskolan förekommande ämne, hushållskemi (huslig ekonomi), yttrar sig förf. icke.

visst icke tro, att förf. själf anser sig med densamma hafva motiverat sitt mycket positiva uttalande, men för att häfva möjliga tvifvel i denna riktning torde det emellertid vara skäl att taga den lilla revyn i skärskådande, hälst den här och hvar erbjuder ett visst egendomligt intresse beträffande förf:s ståndpunkt.

Till en början måste vi då observera, att förf. redan här återtager den förkastelsedom han några rader ofvanför uttalat om undervisning i bokföring. Det heter nu, att »någon insigt i detta ämnes allmänna grunder är behöflig», och det anses för »en god sak», om i flertalet skolor lärjungarna »finge någon idé om och kunde lära att förstå en enklare räkningsföreläsning». Förf. önskar blott att undervisning i bokföring meddelas »i sammanhang med den aritmetiska undervisningen», icke erhåller ett för stort timantal och att målet för undervisningen icke ställes allt för högt. Detta erkännande åt ett läroämne, som nyss förut af förf. »måste» anses olämpligt för skolan, röjer måhända något af den »osäkerhet och oklarhet i uppfattningen af den kvinliga undervisningens mål och medel», hvarom förf. ordar vid tal om våra högre flickskolor. I alla händelser är väl det anförda icke egnadt att motivera bokföringens utslutande från undervisningen.

Beträffande fyra af de uppräknade ämnena (konsthistoria, statskunskap, latin och algebra) säger förf., att deras upptagande på läroplanen blott kan anses »såsom en yttring af den obehöriga sträfvan efter likformighet i fråga om de båda könen uppfostran»,* hvars betänkliga följder han på annat ställe sökt uppvisa. När ett dylikt omdöme fälles om statskunskap, latin och algebra, i hvilka ämnen undervisning meddelas vid goss-skolor, är det, om icke i allt befogadt, dock begripligt, men då till dessa ämnen hänföres *konsthistoria*, som oss veterligt icke förekommer vid nämnda skolor, blifver det minst sagdt oklart. Ännu egendomligare förefaller ett dylikt uttalande, om man tager i betraktande hvad skolan meddelar genom undervisning i konsthistoria. Skulle förf., som yttrar sig med sådan bestämdhet, kunna vara fullkomligt okunnig om innehållet för denna undervisning? Eljes skulle han af skolprogramm kunnat inhemta att detta läroämne bl. a. plägar omfatta — och kanske till väsentlig del — »konsten i hemmet». Kan en sådan undervisning anses framkallad af »sträfvan efter likformighet i de båda könen uppfostran»? Och vill förf. påstå att någon kannedom om den bildande konstens förnämsta idkare och alster samt hemmets ordnande från estetisk synpunkt icke kan anses falla inom den högre

* Kursiveradt af ins.

kvinliga bildningens område? Här, om någonstades, hade skäl bort gifvas för en förkastelsedom, som annars kan få sken af att bero på obekantskap med läroämnet i fråga.

Om pedagogiken såsom läroämne i flickskolan yttras att den »antagligen upptagits med afseende på sådana elever, som ämna direkt utgå såsom lärarinnor, således i ett speciellt (icke allmänbildande) syfte». Detta torde väl icke kunna anses vara ett tillräckligt skäl för ämnets uteslutande. För öfrigt är det tvifvelaktigt, huruvida förf. med sitt »antagande» träffat det rätta. Ins. vill icke yttra sig om lämpligheten af ämnets upptagande på läroplanen, men nog kan han förstå att några insigter om principerna för barnens vård, tukt och undervisning kunna anses tillhöra en högre qvinlig allmänbildning. Ämnet torde ock kunna upptagas på läroplanen med hänsyn till alla dem, som i egenskap af mödrar eller på annat sätt i hemmen komma att utöfva vård om och tillsyn öfver barnen.

Om förf., såsom man ju bör antaga, på grund af sin erfarenhet eller andra skäl funnit sig befogad till de omdömen han fält beträffande valet af läroämnen för våra högre flickskolor, vore det i hög grad önskligt, att han framlade de skäl, som gifva berättigande åt det klander, som ligger i hans uttalanden. Förf:s intressanta uppsats ådagalägger på mer än ett ställe, att han icke skytt en grundlig behandling af frågor, som röra flickskolan. På mer eller mindre ogrundade omdömen om våra skolförhållanden lider vår litteratur och vårt offentliga lif sannerligen ingen brist, men väl på uttalanden, styrkta af den erfarenhet och det skarpsinne, som stå förf. till buds.

Medan ins. har ordet, vill han fästa uppmärksamhet på ännu en punkt i herr Humbles uppsats. Den »allt för stora växling i fråga om val af läroämnen och tidsmättets fördelning på ämnena, som visat sig förekomma i de olika (flick-) skolorna», intygar, enligt förf., behovet af *den af vederbörlig myndighet utfärdad normalplan för undervisningens anordning i nämnda skolor*. Detta förefaller icke fullt konsekvent af förf. I samma uppsats påpekar han nämligen den »osäkerhet och oklarhet i uppfattningen af den kvinliga undervisningens mål och medel», som röjer sig i divergensen mellan de olika flickskolorna, och han anser denna »brist» vara helt naturlig »i följd af hela institutionens ungdom, hvilken ännu blott har några decenniers erfarenhet att bygga på».* Då den omhandlade divergensen är en naturlig följd af institutionens ungdom, hvil-

* Kursiveradt af ins.

ken icke medgifvit att fullt stadgade åsigter om »den kvinliga undervisningens mål och medel» hunnit bilda sig eller vinna en allmänare utbredning, borde väl förf. ansett det mindre lämpligt att under nuvarande förhållanden söka skrida till utarbetandet af en normalplan. För sin del anser icke ins. divergensen under några förhållanden vara en afgjord brist. Men om så vore, hvar är *den* flickskola till finnandes, som bland sina medsysstrar intager en sådan ställning, att dess läroplan skulle kunna tjena de andra till mönster? Eller om en kompromiss skall åstadkommas, hvilken är den myndighet, som kan med erforderlig sakkännedom och därpå grundad auktoritet uppträda såsom skiljedomare mellan de olika skolornas divergerande läroplaner? Och om en sådan normalplan blefve antagen, huru mycket uppspirande lif skulle icke lätt kunna förqväfas af det tryck, som denna skulle utöfva? Utan tvifvel föreligger här ett förslag, som tarfvar en grundlig diskussion, innan man yrkar på dess förverkligande.

E. S.

Rättelser.

Undertecknad, som själf läste korrekturet, anhåller att vid min i föregående häfte införda uppsats: »Tablå öfver menniskoracerna» få göra följande ändringar:

Sidan 226 rad 4 står *Polaker* (vid nedre Elbe); läs: *Polaber*.

Längre ned samma sida bör i fråga om Kelterna heta:

Keltiska språket på Irland och i Högskottland benämnas vanligen *Gadheliska* (uttalas gäliska).

Keltiska dialekterna i Wales och Bretagne benämnas vanligen Kymbriska l. Cimbriska.

Hvad beträffar keltiska språkgruppens systematiska plats torde man kunna säga, att den står emellan den latino-germaniska å ena sidan och den slaviska å den andra.

E. W. Pettersson.

Om lämpligheten af så kallad samundervisning.

Denna fråga behandlades af Stockholms läraresällskap vid dess senaste sammanträde den 26 november. Samtliga talare voro ense om, att samundervisningen vore ändamålsenlig för den egentliga *barnaåldern* icke blott i ekonomiskt utan ock i pedagogiskt och sedligt afseende. De flesta ville medgifva dess lämplighet äfven för *ungdomstiden* eller åldern öfver 16 år, ehuru skolorganisatoriska skäl ansågos kunna häremot anföras. Beträffande *öfvergångsåldern* eller tiden för pubertetsutvecklingen visade sig däremot åsikterna bestämdt delade.

Å ena sidan uttalades af flickskoleföreståndarne *J. Humble* och *G. Sjöberg* samt hr *Lundell*, att samundervisningen icke lämpade sig för denna ålder. Detta hufvudsakligen af *sanitära* skäl. De fysiologiska processer, som under pubertetsutvecklingen försiggå i den kvinliga organismen, taga flickornas krafter så i anspråk, att deras förmåga af andligt arbete ej kan hålla jämna steg med gossarnes. En betydlig inskränkning af flickornas skolarbetstid under denna ålder måste därför ske. Att inskränka gossarnes till samma mått går däremot *ej* för sig. Gossarne skulle nämligen därigenom få för *litet* andligt arbete — mindre än som, i betraktande af den större andliga bärkraft, hvaraf de under i frågavarande ålder äro i besittning, måste anses vara för dem nyttigt och nödvändigt.

Häremot påpekades af lektor *S. Almquist* — hvilken för öfrigt varmt framhöll de pedagogiska och sedliga fördelarna af samundervisning äfven under pubertetsperioden — att flickornas svaghet till stor del förklaras af deras mindre hälsosamma lefnadsätt: bristande rörelse i fria luften, otjänligare klädedräkt, knappare och svagare föda m. m. Han medgaf dock, att de allmänna läroverken med det forceringssystem, som för närvarande i dem råder, ingalunda äro lämpliga att mottaga äfven flickor.

Folkskolläraren *Fridtjuf Berg* ansåg, att de enda betänkligheter mot samundervisningen, som förtjäna något egentligt afseende, äro de *sanitära*. Han instämde till alla delar i rektor *Humbles*

yrkande på en stark reduktion af flickornas skolarbetstid och lärokurser, var för sin del t. o. m. böjd att i afseende härå gå ännu längre. Men han ville, i motsats till rektor Humble, att samma reduktion skulle komma äfven gossarne till godo. Dessa *skadas* visserligen, fysiskt taget, i allmänhet ej så svårt af de öfverdrifna fordringarna som flickorna, men detta beror förnämligast på deras svagare ambition, ingalunda på deras starkare »andliga bärkraft». Den pedagogiska erfarenheten af samuppfostran visar, att flickorna under pubertetsperioden äro *före* gossarne i andlig utveckling, icke *efter* dem. Att de just under *denna* ålder skulle vara särskildt svaga och mottagliga för skollifvets ohälsosamma inflytelser vore en fördom, som äfven talaren delat. Professor Keys epokgörande undersökningar om sjuklighetens förhållande till kroppsutvecklingen hade emellertid ådagalagt, att pubertetsperioden, åtminstone under normala omständigheter, är de ungas *friskaste* och *motståndskraftigaste* period och att de under densamma äro långt mindre känsliga för sanitärt menliga inflytelser än under de närmast föregående och efterföljande skedena.

Sedan rektor *Humble* anmärkt, att dessa hr Bergs åsichter måste bero på något missförstånd af prof. Keys framställning rörande denna sak, afslutades den i allmänhet något matta diskussionen utan att sällskapet för sin del gjorde något bestämdt uttalande i frågan.

Om sagan som läsebokens grundval.

Några anmärkningar af *Hellen Lindgren*.

Läsebok i modersmålet för de allmänna läroverkens tre lägsta klasser utgifven af *R. Törneblad*. Stockholm P. A. Norstedt & Söner.

Vi angåfvo redan i vår förra uppsats om den Ekmarckska läseboken några af de svårigheter som möta läseboksförfattaren och något af den tvekan han måste känna vid samlandet af materialer till en läsebok, då någon enighet ännu icke kan anses herrska angående de grunder, på hvilka en sådan bok bör vara bygd, och den plan efter hvilken den bör utarbetas. Egendomligt är att likasom för att bestyrka detta just nyligen en läsebok, utarbetad efter en helt annan plan än den Ekmarckska, blifvit utgifven af en man i

besittning af den rikaste pedagogiska erfarenhet och som dessutom utan tvifvel följt bestämda teorier äfven han. Såg man i hr Ekmarcks bok en bestämd sträfvan efter enhet och sammanhang, står den nu, af rektor Törnebladh utgifna fullkomligt på vanliga antologiers ståndpunkt och meddelar små stycken, sagor, berättelser, anekdoter, fabler, poesier, mellan hvilka intet sammanhang kan upp-
letas annat än det lärorika eller roande syftet. Ja, i sjelfva verket tager det roande syftet öfverhanden i denna bok tillika med det moraliserande. Det fins allt som oftast en skarpt tillspetsad epigrammatisk udd i berättelserna, mot hvilka åtminstone icke den anmärkningen kan göras att de spara på effekten, snarare den att de slösa med den. Om man pröfvar boken på barnen, skall man också snart finna att den i jmförelse med den andra har det stora företrädet att den oafbrutet roar dem, hvilket naturligtvis icke är någon ringa förtjänst. Man skall vidare finna, att vissa af de berättelser, hr Törnebladh uppletat, äro verkliga perlor och man har oss veterligen ingen sådan samling af verkligt underhållande små berättelser för barn på vårt språk. Men om samlaren alltid använder välbetänkta medel för att fångsla barnets uppmärksamhet, kan stundom sättas i fråga, och likaså om verkligen det som bör finnas i en sådan bok blifvit representeradt, och om icke en viss enformighet kan upptäckas i det meddelade materialet trots den stora omvexlingen. Författaren eger inom den pedagogiska världen ett så aktadt namn och hans bok har så obestriddliga förtjänster att man icke behöfver frukta att oförbehållsamt uttala sin mening om den.

Formelt utmärker sig boken för ett synnerligen klart och redigt språk. En stor del af densamma utgöres af öfversättningar ur utländska läseböcker eller från främmande författare, af de förra har författaren mycket anlitat Pauss och Lassen, Mau, Matzen, af de senare har han af sagoförfattarne flitigt hemtat ur Andersen, Asbjörnssen, Grimm, Topelius m. fl. Lätt förklarlig som denna förkärlek för utländska källor är, hade den dock bort något modereras till förmån för våra inhemska berättare, som icke alltid äro att förakta. Att författaren icke alls omarbetat formen, äfven då språket är allt annat än barnsligt, måste väcka en viss förundran. Berättelsen »de båda vägarna» är ett talande exempel på de formella bristerna i detta afseende. Lärjungarna i en klass uppmanas att exemplifiera det goda och det onda samvetet, hvarpå en gosse stiger upp och säger: »Jag skulle måhända kunna framställa en liknelse härom, men jag vet icke om den passar.» Och efter detta börjar en berättelse, hållen i ett språk som passar en akademiker i kolt.

»Jag liknar», säger han, »det goda samvetets lugn och det onda samvetets oro vid tvänne vägar, som jag en gång vandrade. När de fiendtliga härskarorna (!) tågade igenom vår by, bortförde de med våld min käre fader och vår häst» o. s. v. Den lille filosofen förvandlar sig kort derpå till landskapsbeskrifvare. »Det var en mörk höstnatt. Vinden brusade och tjöt i pilträden på falten. Derjämte (!) skreko korparna och nattugglorna. Men i min själ (!) tänkte jag blott på att vi hade mist vår gode fader och på min moders jämmer . . . Då lopp en hemsk rysning genom mig i den mörka natten» etc. Det fins till och med exempel på att när för läseboken olämpliga uttryck endast med en enkel strykning kunnat borttagas, de dock fått kvarstå t. ex. när gästgifvaren ropar: »Åh herre gud! Åh herre gud! Låt käppen vara stilla» etc. (s. 35) eller när det (s. 232) heter: »den ärade läsaren tänker väl nu som så» etc. Enligt vår åsigt hade det till och med varit på sin plats att ersätta vissa ovanligare ordformer med andra naturligare och mindre förkonstlade, så att stilen blifvit enklare. Huru illa passar det icke i sagotonen att använda sådana ord som »bida», »sporde», »kraftrönd» o. d. (s. 7 och 8) eller att använda sådana avis au lecteur som: »flickans hela väsen hade något godt och tilltalande» (s. 155) och sådana reflexioner bryta ofta stämningen och inkasta onödigtvis ett tvifvel på läsarens förmåga att reda sig sjelf utan hjelp af författaren. Trots ett och annat sådant störande missljud verkar dock formen på det hela taget mycket harmoniskt genom ett jemnt och lätt flytande språk.

Vi öfvergå från dessa formela detaljanmärkningar till de reflexioner, som bokens innehåll kunna föranleda. Som sagdt utgöres detta till största delen af sagor eller fabler, antingen rent moderna sagor eller historiska sådana, antingen fabler i ren fabelform eller berättelser med ett lätt skönjbart sedolärande syfte, ja der till och med slutet utgöres af ett tänkespråk, så att berättelsen bär den sedvanliga sensmoralrubrik, som är fabeln egen. I denna tid af stor beundran för sagolitteraturen som medel för barnets förstånds- och fantasiutveckling, kan det måhända intressera en och annan att höra skälen för en i någon mån afvikande uppfattning. Vi bestrida visst icke sagans förträfflighet, om den betraktas som stilmönster för hvad som bör bjudas barnet, vi skulle endast för en del sagor vilja göra vissa undantag och inskränkningar. Må vi då egna en blick åt de historiska och psykologiska förutsättningarna och fråga oss om icke dessa under tidernas lopp undergått någon förändring. Obestridligt är, att sagan är uttrycket för en naiv och okonstlad uppfattning och derigenom står barnet mycket nära. Det fanta-

stiska i den utöfvar också en betydande makt öfver barnasinnets; likväl tro vi att denna makt mycket öfverdrifvits. Låt oss blott tänka efter, hur detta fantastiska underlag från början kommit dit. Det stod dels i samband med mytologiska föreställningar, som äro alldeles främmande för vår tid. Man märker huru snart redan i forntiden folket växte ifrån dessa mytologiska sagogestalter och erfor behof att rationalistiskt ombilda naturgudarna och föreställningarna om dem. Men det fantastiska har äfven ett annat rent realistiskt ursprung. Det underbara framträder i de gamla äkta hjelte-sagorna med *anspråk* på att vara faktiskt. Dessa sagor voro ursprungligen diktade på god tro, de ansågos af den föga kritiska publik, som åhörde dem, som verklighet, fast naturligtvis en mycket underbar verklighet.

Men sedan inträdde sagodiktningen i ett nytt skede. Den öfvertogs af författare som en symbolisk form för deras tankar, de använde det underbara för sina ändamål, konstnärliga eller moraliserande. Så uppstod den moderna sagan, med sin humor och sin förblommerade sens moral, en läsning, der formen var för barnet, innehållet för den äldre. Men i samma ögonblick sagan blir en medveten uppfinning och i samma ögonblick den gömmer på en sådan moralisk kärna, förlorar den också sitt egentliga fotfäste hos den naiva barnpubliken, och att fortfarande tro den i sin nuvarande moderna form ega ett starkare sådant, är att misskänna orsaken till dess forna popularitet, då den var den naiva *verklighets*skildringen för dem, som med begärlighet lyssnade till dess berättelser från en storartad hjelteverld, hvars förminskade afbild de hade rundt omkring sig. För denna tids människor passade sagan och var der naturlig, vapenbraket dånade kring deras egna husknutar, vapnen glimmade från deras egna stuguväggar, men för vår publik blir den allt mera en historisk kuriositet utan fotfäste i medvetandet, utan organiskt sammanhang med tidens lif. Och det hjälper icke ens att jättar och troll spela en roll deri, ty det nittonde århundradets barn anser icke längre jättar och troll för någon *obestridlig* verklighet och denna skepticism stör ändå njutningen, ty barnet älskar att tro.

Men redan i forntiden hade den nutida sagan med fantasiproduktens form och moralisk syftning sin motsvarighet i fabeln. Men också var forntidens fabel oss veterligen aldrig afsedd uteslutande eller ens företrädesvis för barn eller räknad som i främsta rummet dessas tillhörighet. Den behandlades snarare för de unga som en lexa i moral, en elementarkurs i lefnadsfilosofi och hade som sådan väl sådana lärokursers vanliga öde att misskännas af den unga

publiken. Deremot var det en kär sysselsättning för män vid mogen ålder att repetera denna katekes i lefnadsvett, och många äro exemplen på dessa fablers stora anseende som en filosofi i bild.

Med denna lilla framställning hafva vi endast velat påpeka att artskilnaden sagorna emellan bestämmer graden af deras lämplighet som ungdomsläsning. Sammanfatta vi det sagda i dess tillämpning på pedagogiken, följer deraf att om sagan ännu kan tjena som uttrycket för barnsliga föreställningar, kan hon ännu med skäl rekommenderas, och till detta slag hör en god del af *vår* sagoliteratur på historisk grundval. Här har man att söka de äkta personerna som barnanaturen motståndslöst tillegnar sig, med hvilka barnet gör som Frithiof med mjödhornet, tömmer det blött och utan tvekan uti ett andedrag». Samma är förhållandet med Herodotos, med Plutarkos, och kunde man för vår tid framtrolla en så enkel verklighetsskildring, återstode ingenting vidare att önska, men ännu saknas den klassiska författare, som för vår tid har gjort hvad desse gjorde för sin, och vi måste tills vidare nöja oss med hvad desse presterat. Barnen få således invigas i en verld, som ligger dem på ett ganska aflägsset fjerran, medan de hållas i okunnighet om hvad som dock i främsta rummet väcker deras intresse så snart det blott får en lämplig form — vår egen tid och deras egen verld. Hvad vi vidare velat framhålla är att såväl barnets karaktär förändrats som att sagans karaktär också förändrats under tidernas lopp. Af det förra har följden blifvit, att mängden af de sagor som nu för tiden kunna anses passa barnets bildningsståndpunkt inskränkt och att barnet dessutom hastigare växer ifrån de sagor, som till en tid passat det. Man må beklaga det — ett faktum torde det i alla fall vara.

Af det senare åter eller att med sagoliteraturen införlifvats sagor med nymodig karaktär, sagor, som med de ursprungliga endast hafva namnet och uttryckssättet gemensamt, följer, att man icke af en berättelses form eller namn af saga eger rättighet att sluta till dess öfverensstämmelse med barnens fordringar och behof. Sagan har i många fall blifvit ett uttryck för reflexionen, för en humor, hvars flykt icke barnet kan följa, för en blick på lifvet, hvars horisont är barnet för vid. Men i detta fall är faran nära till hands att taga dess skenbara framgång hos barnapubliken för en verklig. Den har ju ännu kvar sin form och verkar äfven på de ungas inbillningskraft, deras lust för det äfventyrliga och för förvecklingar, men det löje den då framkallar är vanligen till hälften aftvingadt den unge läsaren och är intet säkert bevis på uppriktigheten af hans bifall.

Många af de sagor, rektor Törnebladh valt, äro mönstergilla, men mot många andra kunna grundade anmärkningar från nu angifna synpunkter göras. De äro dels för moderna, dels för utslutande hvilande på en spetsfundighet, äro för epigrammatiska, hafva en allt för ästetisk anstrykning och sakna det faktiska underlag, det meddelande af sakförhållanden, som gifva sagan dess förnämsta värde i barnets ögon. Någon detaljkritik kan här icke gifvas och en god del af dessa anmärkningar skulle förfalla, om sagorna stått mera enstaka, men nu i samlad trupp torde de åstadkomma ett alltför brokigt intryck på barnet. En del af boken är egnad åt synnerligen lifliga djur- och landskapsskildringar, der dessa anmärkningar naturligtvis förlora all betydelse.

Mot den kritik, som har gjorts mot sagorna, kan en anmärkning göras och göras med fog. Just det som här tadlats hos dem, nämligen att deras ämnen äro hemtade ur ett lif så olika vårt, så kan det sägas och har äfven sagts, ett lif så mycket djerfvare, friare och friskare, ett lif så obundet af verklighetens hänsyn, detta allt är en förtjenst, som för dem närmare barnets värld, hvilket icke heller känner alla dessa verklighetens hänsyn och som derfor finner något med sig beslägtadt i detta, då deremot det moderna lifvet, så instängdt, så cirkladt, afmätt och regelrätt som det nu en gång blifvit, alls icke kan i samma grad vara tillgängligt för barnets uppfattning. Och i förebrående ton kan man tillägga en undran, om man då verkligen vill beröfva barnet det upplyftande och frigörande, som ligger i berättelserna om alla dessa handlingsfriska hjeltar, hvilka våga och förlora sitt lif, som om det alltsammans vore en lek, ett nöje. Hvem villé väl också göra något sådant? Men hvem inser icke tillika, att i dessa omständigheter ligger likaväl sagans förtjenst som dess fara. Och härur kan också dragas en lärdom för sagans användning, att den icke får bilda den breda basen för barnets bildning, men blott utgöra denna bildnings ena sida, dess mera ideela element, bredvid hvilket ett annat element, ett mera reelt och på verkligheten riktadt också måste vara representeradt.

Vi anse rektor Törnebladhs läsebok hafva försummat det senare elementet. Fantasin och skarpsinnigheten har fått för mycken sysselsättning, då deremot observationsförmågan fått för liten. Och den som har märkt, med hvilket lif och lust barnet afhandlar frågor, som röra dess eget praktiska lif, och med hvilket allt uppslukande intresse det omfattar alla sådana upplysningar, om hvilkas sanning det kan övertyga sig genom egna experiment, skall säkerligen medgifva att historier hemtade ur hvardagslifvet, från det menskliga arbetets

mångahanda verksamhetsfält och i hvilka fakta spela en stor roll, måste ingå i en läsebok sådan som denna, om den skall motsvara sitt ändamål. Någon sådan för barnets praktiska behof afsedd läsebok är den Törnebladhska icke, och dock var det just detta som framför allt behöfdes. Men ämnet måste dervid bearbetas på sitt särskilda sätt. Allmänhetens smak kan härvid ge en anvisning. Man läser t. ex. med ifver upptäcktsresor och resebeskrifningar, medan de geografiska handböckerna hafva ringa åtgång. Jagthistorier förfela aldrig att väcka intresse, medan djurens vanor och lif i en zoologi ofta mottagas med likgiltighet. Det gäller äfven i berättelser för barnet att ställa det berättade i samband med ett menligt sträfvan. Till och med statsförfattning kan blifva intressant, om den meddelas som beskrifningen öfver ett parlamentsval eller en session i underhuset. I stället för sådana skildringar med faktiskt underlag, belysande sidor ur vårt lif, våra nöjen och sysselsättningar, der verkligen ett rikhaltigt material finnes hos våra författare, har denna läsebok föredragit att i berättande form återgifva moralens sanningar. Det må särskildt påpekas att från synpunkten af innehållets lättfattlighet dessa berättelser äro valda med fin urskilning. Men dessa berättelser äro, äfven de, hållna i sagostilen. Och i moral är det öfvernaturliga särskildt illa på sin plats. Det gäller att göra barnet bekant äfven med heriosm och sådant, men det gäller framför allt att göra det bekant icke med undantagen utan med regeln. Derfor bör här företrädesvis allt sådant undvikas, som kan fostra öfverspända förväntningar både på storartade belöningar för dygden eller svåra straff för lasten. Igenkänner barnet i en berättelse sina egna pröfningar och sina egna små segrar och nederlag, då verkar en sådan berättelse moraliskt uppfostrande, hvaremot hvarje sådan berättelse, som meddelar sagolika tilldragelser, bidrager att göra moralen till något överkligt. Derfor kan också legenden vara rent af farlig för barnets moraliska medvetande. »Stenarnes amen», der dessa svara på den blinde Bedas predikan, innehåller ju den vackraste poetiska tanke, men huru många barn har den uppbyggt? Historien om »den stulna femöresslanten» hör till antalet af de berättelser, som vi afgjort anse verka mera skada än gagn. Ett barn har stulit en femöring och gömt den i golfspringan och insjuknar strax derefter och dör. Men till straff härför måste det sedan uppenbara sig som vålnad och gräfver i golfspringan efter slanten. Man kan lätt tänka sig, hvilket osundt intryck denna berättelse skall göra på barnets fantasi, och den borde aldrig ha rönt utmärkelsen att medtagas i denna läsebok. Den tar sig egendomlig ut bredvid en så förträfflig cykel som Moes om Beata, Passov etc., en af samlingsens perlor.

Vår uppsats har redan utvuxit till allt för stor bredd utan att vi hunnit utreda någon af de frågor, som här i korthet vidrörts. Måhända har dock någon i de uttalanden, vi här vågat göra, återfunnit ett genljud af sina egna tankar och tvivel. Frågan om sagans ställning till barnundervisningen är väl en af de mest brännande inom modersmålsundervisningen, och diskussionen härom är väl knappast ännu avslutad, om också det lifliga intresset för denna gren af literaturen som uppfostringsmedel haft det goda resultat till följd, att sagans värde, förr underskattadt, nu mera är till fullo erkändt.

(Insändt).

Skolböckerna.

Tänk dig, käre läsare, en familj af medelklassen med många barn, kanske tio stycken. Det är både söner och döttrar, hvilka alla hafva gått eller gå i skolan. Du må tro, att i denna familj finnes ett riktigt litet bibliotek af skolböcker. Som nu en del af barnen slarfvat bort eller handskats illa med böckerna, och pappa och mamma se genom fingrarne med sina älsklingars ovanor, så har det händt, att det af en lärobok köpts 5 (säger fem) exemplar. Det är nedlagdt mycket penningar i dessa illa åtgångna böcker. (Jag kan ändå i förtroende tala om för dig, att flertalet af dessa böcker äro *inbundna* kanske ett par gånger).

En smula vemod kommer kanske öfver dig, om du betänker hur mycket större välsignelse dessa penningar skulle kunnat åstadkomma, än hvad nu är fallet. Herrar skolboksförläggare, bokhandlare och bokbindare hafva ju visserligen af denna sakernas ordning eller kanske snarare ordning en viss kontant vinst; men den som svårligen *vinner* något derpå, det är den uppväxande ungdomen. Kan denna ungdom få ett rätt begrepp om pligtrohet?

»Barn äro barn, man får ej hänga upp sig på småsaker», säga pappa och mamma. Så tänka de, att när det ej är fråga om »karaktersfel», så behöfva de ju ej taga itu dermed, utan åtnöja sig med en förmaning till de kära barnen att »vara mer rädda om böckerna». Så äro pappas och mammas samveten lugna igen. Men vi för vår ringa del våga fråga, om de föräldrar, som så göra, veta hvad som menas med *uppföstran*.

Barnens värld faller ju inom jämförelsevis små förhållanden. Nåväl, är det ej då genom troget användande af det »lilla», af de små punden, som barnens karakter skall bildas? Det gifves ju tyvärr blott ett allt för stort antal föräldrar, för hvilkas sjelfviska, tröga eller njutninglystna sinne det vore ett för stort omak att lefva med och uti barnens minsta förhållanden. Men det »lilla» förlorar ej fördens skull sitt inflytande på bar-

nets sig danande karakter. *Och hvad är stort och hvad är litet? Kunna vi människor bedöma det?* Det var på ett stackars äple, som våra första föräldrar förbröto sig mot Guds bud. Fast förbrytelsen ej omfattade ett större föremål än ett äple, lät Herren Gud, den *heliga kärleken*, en hel värld sjunka ifrån dess första härlighet. Vål må vi fråga med bävande hjerta, hvilka förseelser äro stora och hvilka äro små. — En stor och ädel karakter får åtminstone ej den, som bagatelliserar troheten i det lilla. Och männe ej den sanna storheten består i ett troget användande af allt, äfven det minsta? Intet är ju *vårt* af allt det, som faller inom rummets och tidens gränser. Allt är ju *Herrens*. Vi äro blott för en tid *förvaltare* deraf, andra hafva varit det före oss och åter andra förvaltare komma efter oss. O föräldrar, låten denna tanke växa in i edra barns själar, att den må följa dem in i lifvets vexlingar, så kanske många frestelser besparas dem och lifvets vedermödor ej komma att kännas dem så tunga. För vårt fosterland skulle det vara en stor välsignelse, om för det uppväxande släktet detta bud hölles fram: »Jorden är Herrens och *allt* hvad derpå är.» Den svenska råheten är ju allmänt erkänd. Är det ej en skytt af dess fula anlete, som grinar oss till mötes i illa handterade skolböcker?

Vi veta, att det finnes lärare, som göra sitt bästa för afhjelpandet af här påpekade missförhållanden. Det är en kraftig hjälp, som en god lärare gifver hvarje fader och moder, som arbetar på utvecklandet af en god karakter hos sitt barn.

»Sommar» —

Om hvartannat.

Är kvinnans fysiska svaghet ett hinder för hennes högre utveckling?

I våra dagar fins det något som kan kallas *samhällsdiskussion*. I böcker, tidningar, tidskrifter, på allmänna möten diskuteras of-lätligt vissa stående frågor; då och då framkommer från det ena lägret ett så kraftigt argument eller en så bjärt belysning på en hittills förbisedd sida af saken, att det andra partiet blir figurligt taladt stumt och mister sin makt öfver den allmänna opinionen. Men den stora kollektivpersonlighet, som utgör det andra partiet, besinnar sig, och slutligen kastar den ut en replik som åter för en tid kommer den vacklande allmänheten att utbrista: *de ha rätt!* Så går det t. ex. till i äktenskapsfrågan, och så går det till i frågan om könens likställdhet. Men det kan ligga månader och år emellan ett sådant argument och dess replik. Hvad äktenskapsfrågan angår, tyckas vi nu befinna oss i det stadiet, att de mera moderate bland *männen* bereda sig på att afgifva replikerna till den massa af argument, som framstälts af *hustrurnas* målsmän, hvilka nu ovanligt länge haft ordet. I frågan om kvinnans rätt till lika uppfostran och förvärf med mannen har länge det liberala partiet haft öfvertaget; saken gick lugnt framåt, och de konservatives invändningar blefvo allt mer till ett enformigt mummel, som man var van vid som vid ett ackompagnément, men som ingen människa mer hörde på. Men för halftannat år sen kom ett sådant där argument från de konservatives sida, hvilket tycktes blifva en betänklig broms för den så hastigt framskyndande kvinnliga bildningens sak. Vi mena åtskilliga engelska och amerikanska läkares rop om den kvinnliga organismens *fysiska svaghet* och den däraf härrörande omöjligheten för kvinnan att följa mannen i hans uppfostran och på hans lefnadsbanor. Det var intet löst ord detta, det stödde sig skenbarligen åtminstone på erfarenheten. Och det väckte i det andra lägret en viss bestörtning. Som det är samma argument, som nu i vårt land användes mot samuppfostran, kan det ha sitt intresse att taga reda på hvad som å båda sidor yttrades under det striden därom stod som hetast i England.

Det var den engelske läkaren *Withers-Moore* som yttrade sig skarptast.

»Är det», frågar han, »väckligen till gagn för mänskligheten att kvinnorna uppfostras till att täfla med männen på alla banor? Na-

turens ordning är den att det är *mannen*, som skall arbeta i sitt anletes svett och kämpa kampen för tillvaron. Det har också visat sig att kvinnan ej kan det utan att hennes fysiska lifskraft blir angripen. Kvinnornas förnämsta uppgift är att såsom mödrar uppehålla och förbättra släktet. Men både den nuvarande högre kvinnliga bildningen och den sedan inträdande kampen för tillvaron göra dem odugliga för denna uppgift. Den högre uppfostran hindrar just dem som kunde ha blifvit de bästa mödrar från att någonsin bli det, eller om de bli det, visar det sig i alla fall att de äro fysiskt förstörda. Ingen uppfostran kan sätta en kvinna i stånd att uträtta det som hennes söner kunde ha uträttat. Bacon's mor kunde aldrig ha frambragt *Novum Organon* men hon — och kanske ingen annan än hon — var i stånd att frambringa Bacon. Ju mer uppfostrad en kvinna är, ju svagare äro hennes barn. Då nu flickor af den högre klassen i regeln erhålla bättre föda än de fattigare, och då deras fysiska vård på intet sätt kan anses vara sämre än dessas, måste försvagandet af fortplantningsförmågan bero på hjärnans öfveransträngning. En amerikansk läkare har yttrat, att om alla de orsaker, som nu fysiskt fördärfa det kvinnliga släktet, skulle fortfara att verka ett halft sekel till, måste Amerika från andra sidan oceanen importera kvinnor som dugde till mödrar. Från den ena ändan af England till den andra höjes nu ett varningens rop mot vår tids högre kvinnliga uppfostran. Resultatet af den samma har blifvit »*degeneration*» och förstörd fysisk lifskraft, i stället för utveckling. »*Evolution passes into dissolution.*»

Omätligt arbete, i synnerhet i ungdomen, är skadligt för både kroppens och själens helsa, omätligt hjärnarbete mer än annat. Själsarbete förenadt med *täflan* kan på grund af kvinnans nervösa natur ej gärna bli annat än omätligt, i synnerhet då täflan gäller mannen med hans större hjärnvigt och större hjärnkraft. Vår tids Bacon kommer aldrig att födas, af brist på en moder. Den kvinna som kunde ha dugt till moder åt honom, skall kanske bli en mycket framstående kandidat. — — Kvinnor böra icke vara män, utan mödrar till män.» — —

Dessa satsar, huru paradoxa och reaktionära de än voro, väckte stort uppseende, ty *någon* sanning låg dock däri. Också innehöllo under sommaren 1886 Englands förnämsta tidningar och tidskrifter mer eller mindre väl skrifna ledande artiklar i ämnet.

Från liberalt håll yttrades bland annat:

»Kvinnans naturliga kallelse är ju att blifva maka och moder, det påstå alla, och dock hvilat hela den argumentering, som går ut på att utesluta henne från all annan verksamhet, på det anta-

gandet att denna kallelse *icke* skulle vara naturenlig alls, utan i stället vara henne synnerligen motbudande. Släktet måste fortsättas, heter det, kvinnorna vilja icke bli makar och mödrar, om de få bli någonting annat, därför böra de icke heller få det. Att de okunnigaste och sämst uppfostrade kvinnorna skulle ha de bästa sönerna, är ett påstående som vederlägges af historien. Om erfarenheten har visat, att *öfveransträngning* hindrar flickorna från att bli mödrar, så är det därmed alls icke bevisadt att *högre bildning* är liktydigt med *öfveransträngning*. *Öfveransträngning* är skadlig för kvinnan, men också för mannen, somliga kvinnor duga icke för sådant arbete, där det fordras själsansträngning, det samma är fallet med många män. — — —

Rörande den praktiskt-ekonomiska sidan af saken gafs äfven svar på tal. — »Dr Withers-Moore's argumentering skulle varit fullständigare, om han därjämte velat besvara frågan: huru skola kvinnorna få arbete och uppehälle? Det är ursäktligt om de begära att alla banor skola öppnas för dem, så att deras lämplighet kan bedömas efter *duglighet* och icke bestämmas på grund af *kön*. Vi blunda ej för den *fara* som kan ligga i detta, men kan den faran männe uppväga den förskräckliga utsigten till *hjälplost beroende*, som, efter de gamla åsigtorna om kvinlig uppfostran, blir det enda alternativet för den ogifta kvinnan? Om man i barndomen kunde dela flickorna i två läger, de som skola gifta sig och de som icke skola det, och uppfostra dem därefter, så skulle det gamla resonemanget bättre kunna stå sig. Men ingen sådan delning kan göras, ingen kan ens i *öfvergångsåldern* förutsäga flickans öde, om hon skall blifva hustru eller mö. Omöjligheten att afgöra detta gör det nödvändigt att uppfostra flickorna lika väl som gossarne till att intaga sin plats i lifvets strid. Förståndsoddlingen *kan* gå för långt, och det kan hända att somliga kvinnor få sitt köns hela fysiska lifskraft liksom uppbränd af den förtärande elden af *öfverdrifvet* själsarbete, men det vore obilligt om man af hänsyn till denna fara ville stänga alla banor för kvinnorna, då man icke gör det för männen, hvilka äro utsatta för samma fara.»

Ännu en annan synpunkt framhölls.

»Vigten för både gossar och flickor af den *fysiska uppfostran* vinner dag från dag allt mera erkännande. Den ofantliga impuls, som flickornas bildning fått på senare tiden, måste oundvikligt leda till den fordran att de äfven måtte erhålla den fysiska utveckling, utan hvilken hela deras uppfostran blir ensidig. På sätt och vis kan detta kraf sägas komma som en reaktion mot ett *öfverdrifvet* själsarbete, men i själfva verket är det blott en sida af *samma*

rörelse som har yrkat på själsarbetet, och det är en utfyllning, ett komplement, ej en motståndare till den andliga utvecklingen.»

Det sista uttalandet innehåller redan till en del, men icke helt och hållet den replik, som ensam är i stånd att åtminstone för en tid tysta fysiologiens allvarliga anklagelser mot den kvinnliga bildningen och det kvinnliga yrkesarbetet. Denna replik har äfven hos oss på allra senaste tid börjat formulera sig till allt större tydlighet och den lyder så här. *Det är sant, att kulturkvinnan, sådan hon nu står där gent emot kulturmannen, är betydligt fysiskt svagare än han, det är sant att det starka själsarbetet har kräft många offer bland så väl de kvinnliga barnen som bland mogna kvinnor. Men* — och här kommer knuten — *det kvinnliga barnet växer upp under för den fysiska utvecklingen särskildt ogynnsamma förhållanden, från hvilka gossen är befriad.* Fostra upp de små flickorna med lika mycken fri rörelse i friska luften, med lika ledig och lika litet ömtålig klädedrägt, (akta klädningen! akta kappan! — är ju en varning, som oupphörligt måste häjda flickans lekar) anse att de böra ha lika god aptit som gossarne och behöfva lika kraftig mat — och låt oss sedan ställa en så uppfödd ung kvinna gent emot mannen och se om skillnaden är så stor.

Detta är i vår tanke det enda svar som egentligen väger något, men det väger också mycket. Det kan icke sägas afgöra frågan, men det visar in på den enda väg där den kan afgöras. Hvad en verkligt sund och kraftig kvinna kan prestera af andligt arbete — det vet ännu ingen. Men att låta kvinnans *natur* bära skulden för den fysiska svaghet, som onekligen visat sig träda hindrande i vägen för hennes arbetstäflan med mannen, det är minst sagdt förhastadt, *så länge som hon under sin uppväxt påvärkas af en mängd skadliga inflytelser.* Likställigheten måste först ävägabringas inom den fysiska uppfostran, sedan får man se till, hvilken olikhet som kan förefinnas i själfva naturen. Kvinnorna börja själfva bli medvetna om nödvändigheten att lägga fysisk kraft till grund för sitt intellektuella utvecklingsarbete, och därför ha vi ju på senare tiden sett ett alldeles nytt intresse för gymnastik och kroppsöfningar vakna till lif hos de unga kvinnorna, på samma gång som man söker uppfinna en bekvämare och hälsosammare drägt än den som modet föreskrifver världsdamen. Drägtreformen är i själfva verket en alldeles nödvändig länk i kvinnans själfständighetskamp, ty pariserdräkten är till sin princip en salongsdrägt, i hvilken man icke kan arbeta, och i hvilken det ju icke en gång är möjligt att lyfta upp armarna, hvarför det också hör till saken att en elegant dam, som vill förrätta några husliga sysslor, då går klädd i en nattrocklik-

nande morgondragt. Skada blott, att dragtrefor men är så komplicerad, ty den är icke blott en *hygienisk*, utan äfven en *konstnärlig* fråga.

I vår tid, då sinnet för det pittoreska är mycket mer lefvande än det var för ett par decennier sedan, och då man på allt sätt söker föra den mindre konsten in i hemmet, vore det naturligtvis misslyckadt, om man ville införa en klumpig och oskön kvinnodrägt. Det är svårt att inse hvarför det är mer otillbörligt att tillgodose skönhetssinnet då det gäller dräkten, än då det gäller bord och stolar, och begäret att genom dräkten gifva en klädande, ja en poetisk ram åt personligheten, det begäret fans och tillfredsställes långt innan det olycksaliga idealet »*fin dam*» började utveckla sig.

Till sist vilja vi uttala en önskan att herrar läkare måtte använda allt sitt inflytande i hemmen för att modifiera redan de *små* flickornas uppfostran därhän, att deras fysiska kraft utvecklas i största möjliga mått, och arbeta för att nedbryta den fördomen, som ännu vill att den lilla flickan skall stängas in, tämjas, prydas — och vara ständigt presentabel, medan hennes bröder tumla om i friska lekar, fullkomligt oberoende af någon omsorg om sin toalett.

Latinets förhållande till naturvetenskaperna.

Om denna fråga har en af samtidens mest kända botanister, *professor De Candolle*, yttrat några ord, som synas oss ganska märkliga. Citatet är hämtadt ur ett arbete med titeln: *La phytographie ou l'art de décrire les végétaux*, Paris 1880. Som synes, är det icke ett arbete som behandlar undervisningsfrågan, och därtill bör läggas att förf. själf synbarligen är *vän* till undervisningen i klassiska språk inom skolan.

Förf. diskuterar frågan om hvilket språk som lämpligast kan användas i botaniska arbeten och yttrar då om latinet följande.

»Det fins ett språk, latinet, hvilket alla eller nästan alla lära i skolan, och af hvilket de komma ihåg tillräckligt mycket för att sedan kunna läsa naturvetenskapliga beskrifningar affattade på det samma. Skulle en botanist icke ha erhållit undervisning i klassiska språk, behöfver han endast föga tid för att lära förstå det latin, som förekommer i de botaniska arbetena. *Det är en månads arbete för en italiänare, två månaders för en fransman, tre för en engelsman, fyra för en tysk eller en svensk, o. s. v., under förutsättning nämligen att de sistnämde icke redan förut kunna något språk af latinsk härstamning.** Alltså äro vanligen tre fjärdedelar eller

* Denna sats (kursiveringen af oss) har sitt alldeles särskilda intresse med hänsyn till senaste komiténs förslag angående en praktisk latinkurs.

nio tiondedelar af botanisterna redan i stånd att läsa de latinska beskrifningarna, och de andra kunna när hälst de vilja tillägna sig den erforderliga kunskapen. Latinet är sålunda det språk, som kan påräkna den största läsekretsen. Det har dessutom flere andra fördelar, åtminstone då det gäller beskrifningar. Botanistens latin är hvarken det dunkla, orakelartade språk som Tacitus begagnade, eller de också dunkla, men praktiga satsfogningar, som vi träffa hos Cicero, eller det gratiöst inveklade språk, hvilket vi lärde i skolan af Horatius. Det sammanfaller icke ens med det klarare och nyktrare naturforskarspråk, på hvilket en Plinius affattade sina skrifter. Utan det är ett latin som är hopsatt af Linné enkom för att användas vid beskrifningar, och — det vågar jag påstå — med särskild hänsyn till människor, som icke älska vare sig inveklade grammatiska konstruktioner eller meningar som hopas huller om buller om hvarandra, eller parenteser instuckna här och hvar i satserna.

Jag är långt ifrån att önska att man skall öfverge latinet i skolorna; fastmer synes mig studiet af detsamma mycket nyttigt ur filologisk synpunkt och med hänsyn till den mängd böcker som äfven i nyare tider författats på detta språk, men lärarne borde ofta säga till sina lärjungar: akta er väl för att i ert modersmål använda en så dunkel, så indirekt och så pretentiös stil! — och vidare: denna mening har tre eller fyra betydelse, den af er som kan taga reda på dem skall få ett godt betyg. Jag skall på annat ställe göra reda för det latin som den fräjdade svensken använt, hvilket är ett fullkomligt rent, felfritt latin, men dock ganska olik de klassiska författarnes. Ingen kan öfversätta en mening däri på flere olika sätt, såsom så ofta är fallet med de gamla författarne, hvilkas literära historia just i detta afseende är så märklig. Ty aldrig är en beundrare af Horatius nöjd med de otaliga öfversättningar, som finnas af denne förf. Han hoppas alltjämt att få en bättre öfversättning, och stundom försöker han själf att åstadkomma en sådan. Detta bevisar, att skaldens satser bryta sig så att säga i många facetter, af hvilka hvar och en återkastar en färg, med andra ord, hvarje läsare fattar blott en af betydelserna. Men låt tjugu botanister öfversätta ett stycke af Linné — de skola i detsamma icke finna mer än en enda betydelse. Min åsigt är därför att man fortfarande bör använda Linnés latin för beskrifningarna. Ett språk som är så universelt, så klart och bestämdt, och som af en snillrik man blifvit så väl afpassadt för vetenskapens behof, bör icke öfvergifvas. Vi skola dessutom se att man i vissa fall och för vissa slag af beskrifningar funnit sig föga belåten med de moderna språken.

Men när det är frågan om att diskutera eller resonnera, då kan icke Linné tjena som mönster, ty man kan knappast säga att han diskuterar eller resonerar något alls. Man kan snarare säga, att han framlägger och dekreterar. Har han funnit latinets motspänstigt för resonnemang? Det är möjligt. Faktum är, att nyare författare föredraga sitt eget språk, då det är fråga om något annat än rena beskrifningar. Man får skatta sig lycklig, när de använda ett af de förnämsta språken, och när detta icke förleder dem till alltför stor omständlighet, ty en synpunkt till förmån för latinets, hvilken icke bör förglömmas, är denna. Många naturvetenskapsmän äro medelmåttiga och några — däribland jag själf — dåliga latinare, men ju mindre latin man kan, dess kortare uttrycker man sig på detta språk, och dess sorgfälligare söker man det rätta uttrycket till dess man finner det. Man har häruti en säkerhet mot sig själf, hvilket är till afgjord fördel för allmänheten.»

Rättstafningsfrågan i Frankrike.

Det är icke blott i Sverige, som man arbetar på en rationellare stafning. På det nyligen i Paris hållna läraremötet (Congrès national d'instituteurs), besökt af 2,400 deltagare, fattades med stor majoritet följande beslut. »Som man skulle kunna undvika öfveranstängning i skolorna genom att förenkla franska språkets ortografi, uttalar mötet den önskan, att Franska akademien och »Académie des Inscriptions et Belles Lettres» måtte gå i författning om bildande af en blandad komité med uppdrag att utreda, hvilka rationella förenklingar böra vidtagas i den franska ortografien.»

(»Fyris.»)

Bokanmälan.

Manuel de Grammaire Française. I. Les Flexions Verbales Françaises à l'usage de mes élèves par le Docteur V.-Hjal. Beronius, au collège D'Oskarshamn. Stockholm, A. L. Normans Förlags-Expedition.

Denna handbok i franska språkets grammatik behandlar verbarbøjningen, och det är författarens afsigt, att följande häften skola i öfverensstämmelse med det antagna systemet genomgå öfriga väsentliga partier af språkläran:

Författaren lägger mycket riktigt hufvudvigt vid verbalbøjningen. Äfvenledes förfäktar han med rätta, att man så tidigt som möjligt bör öfva lärjungarne att tala det främmande språket. Hur detta egentligen skall tillgå, framlyser dock ej tillräckligt klart af föreliggande öfningsbok.

Uppriktigt sagt, finna vi ej heller några serskilda konjugations-tabeller af nöden för våra offentliga läroverk. Om denna sak meddelas tillräckligt i de goda läroböcker i fransk grammatik, som förut förefinnas.

Skola grammatikens öfriga delar behandlas lika detaljeradt som här, så blir för öfrigt priset alltför dyrt för det hela.

Det synes oss på intet vis lättare att få reda på en verbalform i denna manuel, än i andra förut hos oss allmänt tillgängliga och delvis med rätta uppskattade läroböcker i fransk grammatik.

Om den praktiska användningen af de här meddelade verbalformerna lemnas inga upplysningar. Det skulle hafva varit af intresse om ett rikt förråd af idiomatiska talesätt här meddelats t. ex. fraseologiska finger-visningar vid *aller, pouvoir, savoir, venir, faire* o. s. v.

Med all aktning för det arbete och omsorg, som äro nedlagda på författandet af förestående manuel, kunna vi ej inse, att den skall bli af nytta för de allmänna läroverken. Huruvida privatläroverken skola vardas i tillfälle använda densamma, våga vi ej afgöra.

E. W. Pettersson.

Böcker och tidskrifter,

insända till Verdandi.

Sommarferier och skolarbete, af *S.* med förord af professor K. A. Holmgren.

Familjebibel, valda stycken af den Heliga Skrift för hemmet och skolan, utg. af *Fredrik Fehr.* (Nya Testamentet).

Skrifter af uppfostringskonstens stormän, utg. af *Otto Salomon.*
II. *Några tankar rörande uppfostran* af *John Locke.* Pris 1: 50.

Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling till år 1842 af *Simon Nordström.* Pris 40 öre.

Udsigt over den Norske Kirkes Historie under Katholicismen af *D:r theol. A. Chr. Bang.*

Lättfattlig lärobok i Schleyerska världsspråket Volapük, utarb. af *John Runström.* Pris 1: 50.

Mademoiselle De la Seiglière, Comédie en quatre Actes, par *Jules Sandeau,* avec notes et vocabulaire par *C. G. Bergman.* Pris 1: 25.

Examens-fordringar i Romanska språk af *Theodor Hagberg.*

Pedagogisk tidskrift, utg. af *H. F. Hult,* 1887, häft. 10—12.

Dagny, utg. af *Fredrika-Bremer-Förbundet,* Sept—Dec. 1887.

Framåt, utg. af Göteborgs kvinliga diskussionsförening, häft. 21—24
1887.

Nystavaren, utg. av *Otto Hoppe,* Nov. 1887.

Tidskrift, utg. af Pedagogiska Föreningen i Finland, häft. 5, 1887.

Finska tidskrift, November—December 1887.

Nyt Tidskrift, utg. af *J. E. Sars* og *Olaf Skavlan,* häfte 10, 1887.

Vor Ungdom, tidskrift utg. af *H. Trier* og *P. Voss,* häfte 6, 1887.

Bibelforskaren, utg. af *Otto F. Myrberg,* häfte 3, 1887.

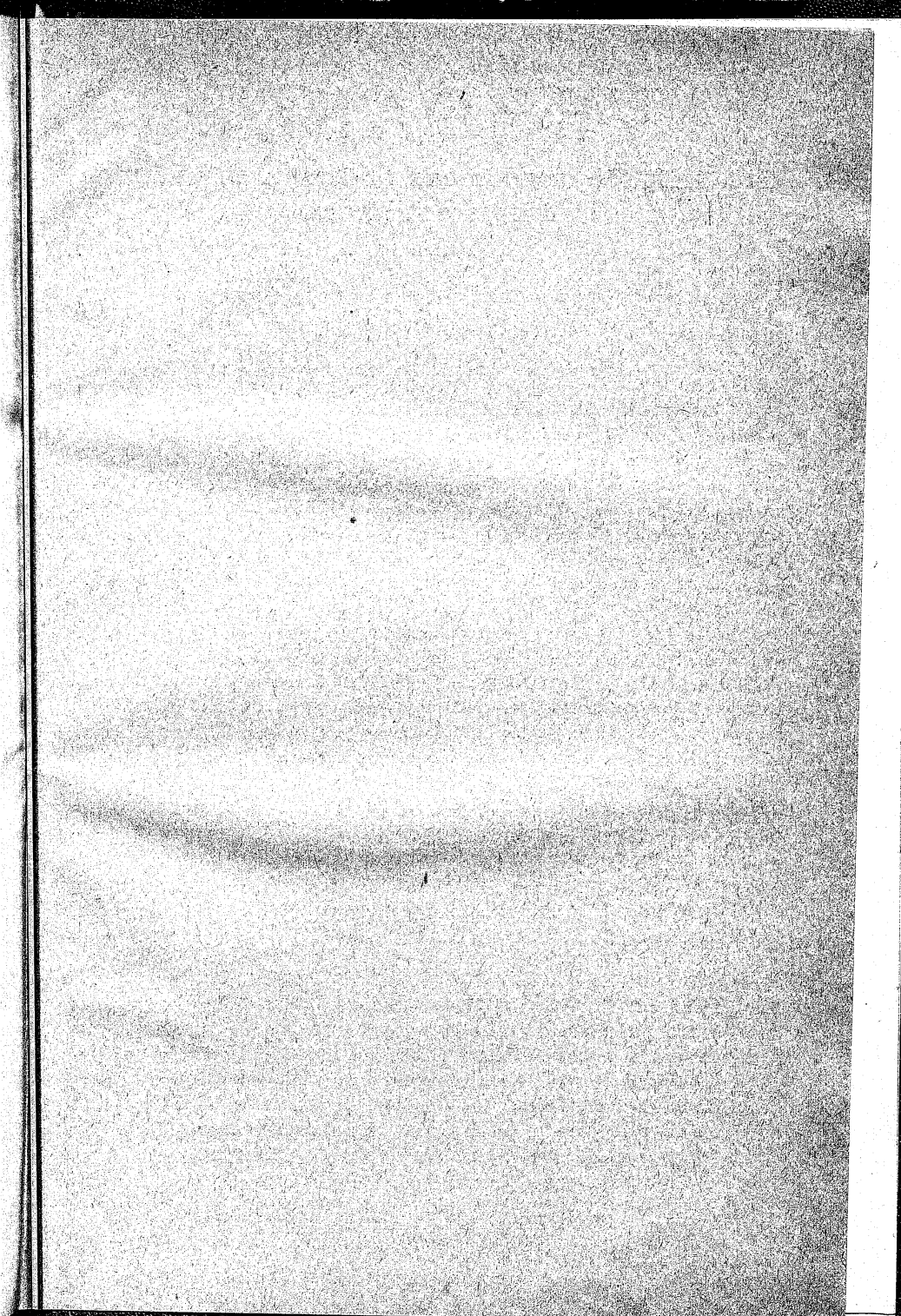
L' Instituteur Sténographe 1887. *Fonètik títcer* 1887, utg. af *P.*

Passy.

Slöjdundervisningsblad från Nääs, utg. af *Otto Salomon,* häft. 10.
—12 1887.

The journal of Education, Nov.—Dec. 1887.

Tidskrift för döfstumskolan, utg. af *Svenska döfstumläraresällskapet,* häft. 6, 1887.



VERDANDI,

Tidskrift för ungdomens målsmän och vänner
i hem och skola,

utgifven af

Uffe (Anna Sandström) och Lars Hökerberg,

anmäler härmed till prenumeration

sin sjätte (6:e) årgång, 1888.

Verdandis uppgift är fortfarande att vara ett organ, der olika åsikter angående uppfostran, och undervisning kunna fritt uttalas, bemötas och fullständigas, och genom hvilket såväl lärare och lärarinnor som föräldrar och andra för saken nitälskande kunna lemna sina bidrag till utredningen af di-hörande frågor samt söka för dem intressera en bildad allmänhet. Derjämte skall redaktionen liksom hittills genom literaturanvisningar och uppsatser i praktisk metodik söka i någon mån lätta de undervisandes arbete samt egna uppmärksamhet åt nyutkommande pedagogisk litteratur, äfvensom åt pedagogiska företeelser i utlandet.

Sedan 1885 års början hafva till Verdandis redaktion anslutit sig bl. a.: hrr professor **Theodor Hagberg** närmast för universitetet, rektor **Sixten von Friesen** och lektor **Sigfrid Almqvist** närmast för allm. läroverken, doktor **Leonard Holmström** närmast för folkhögskolorna och hr **Fridtjuv Berg** närmast för folkskolan; och har Red. förmånen att äfven för framtiden få på-räkna stödet af dessa värdefulla, på skilda undervisningsområden verkande krafter.

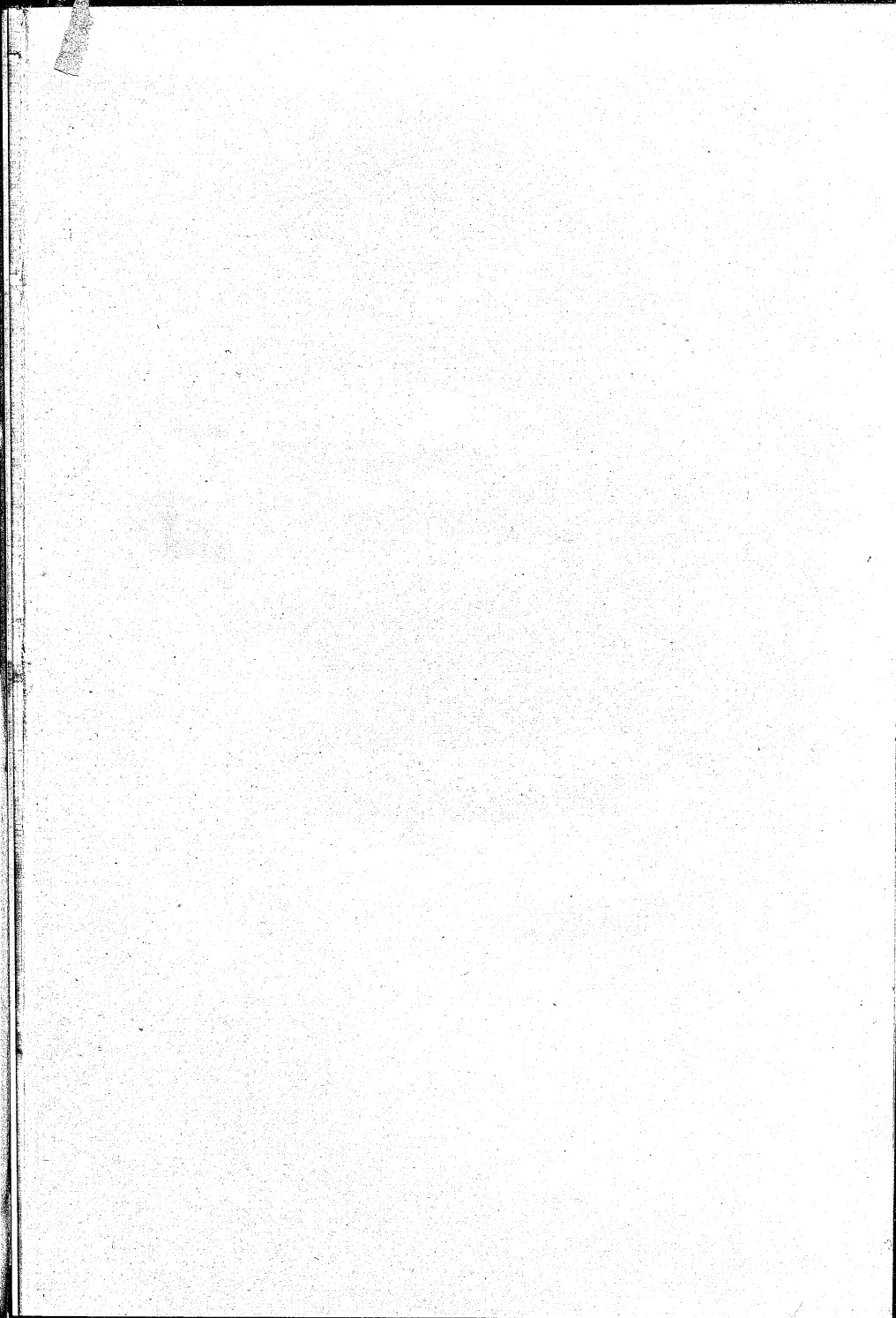
Prenumerationspriset är för 1888 oförändradt som hittills. Med **3 kr. 75 öre** för hel årgång om **6** häften (af hvilka tre utgifvas före midsommar och tre under hösten) prenumereras i hvilken bokhandel eller å hvilken postanstalt som helst; men så snart ett flertal [minst 5] exemplar beställes direkt hos utgifvaren Hökerberg (G:la Kungsholmsbrog. 28 i Stockholm), nedsättes priset till 3: 25 pr ex., hvarjämte portofri försändelse till landsorten erbjudes.

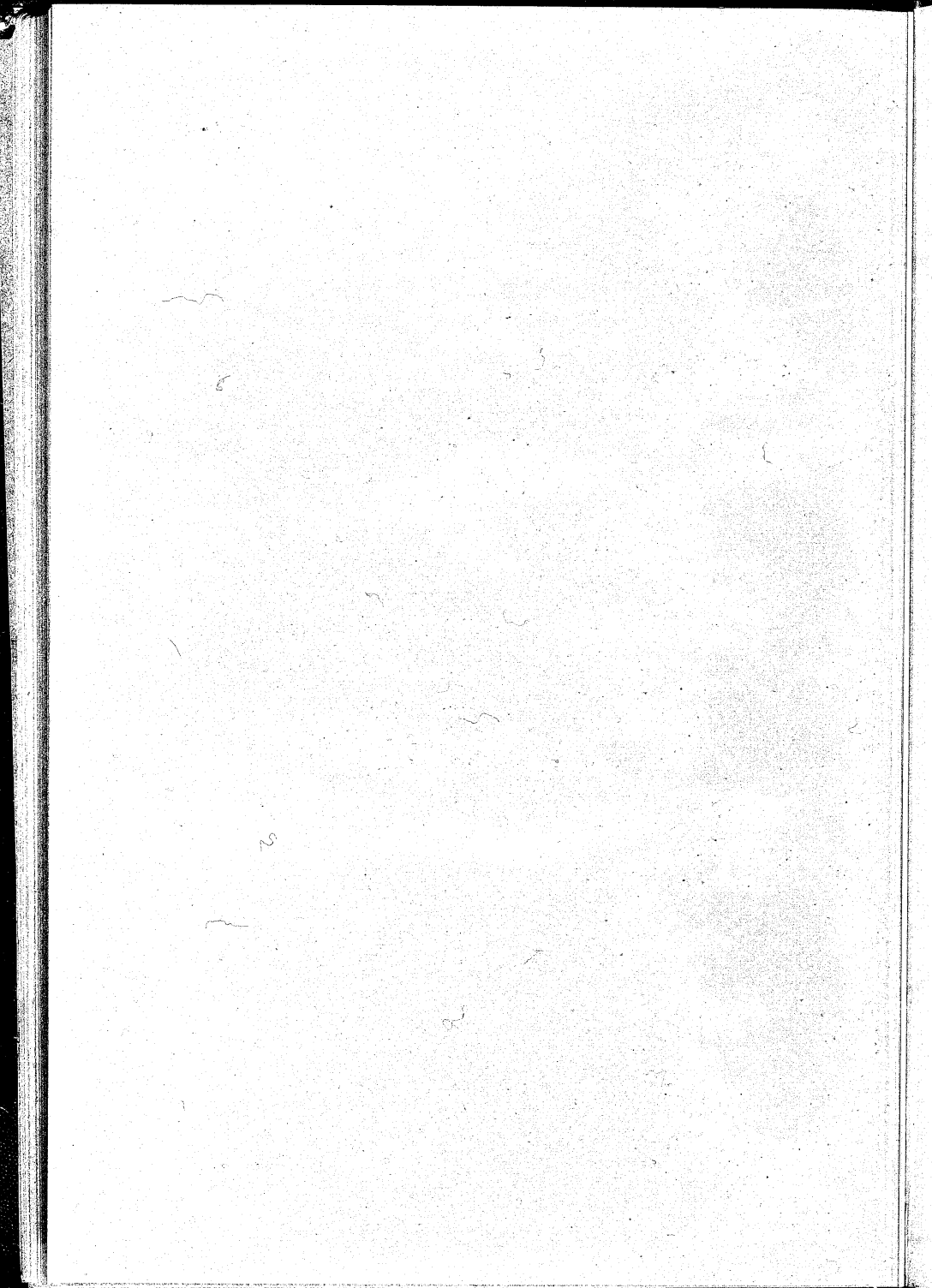
Stockholm i dec. 1887.

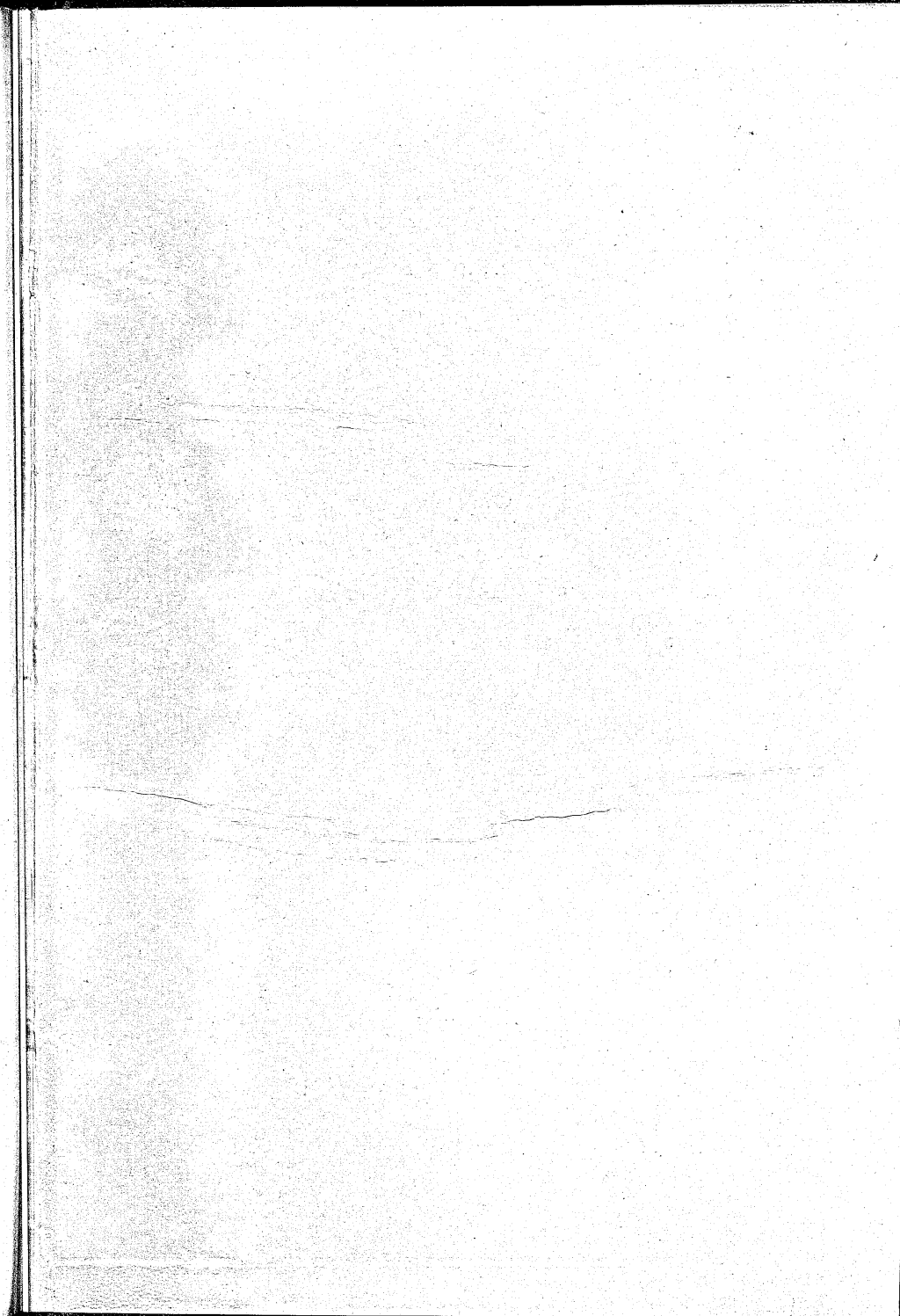
Utgifvarne.

Äfven af Verdandis föreg. årgångar (1883—1887) kunna ännu några fullständiga exemplar erhållas, till 3 kr. 75 öre årg., vare sig genom bokhandel eller direkt hos utgifvaren Hökerberg.

Köpas de **tre** senaste årgångarna (1885—1887) på en gång direkt hos utgifvaren, lemvas de till endast 2 kr. 50 öre stycket. På de två första årgångarna, hvaraf endast några få ex. f. n. finnas i behåll, kan derimot ingen rabatt medgifvas.



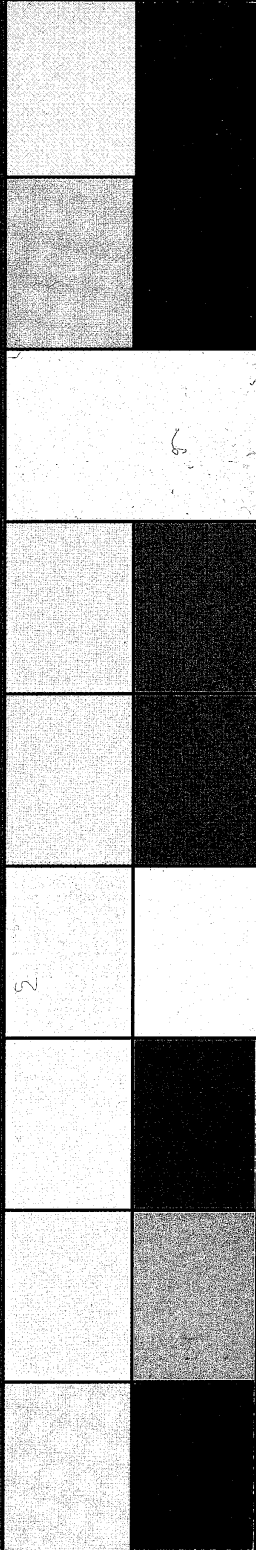






Farbkarte #13

B.I.G.



Grauskala #13

B.I.G.

